

1505

~~1505~~ 1505

2604

1516

CHRISTIANVS. THOMASQVS, Ict,
 Universitatis Hallensis, et Consiliarius Regis
 Mordear opprobriis falsis, mutemque colores
 Quid verum atque decens, curo et rogo, & omnis in hoc sum
Horat. 1. Epist. 2 et 16.

CHRISTIANI THOMASII,
Jcti, Regiæ Majest. Borussiæ Consiliarii,
in Univerf. Fridericiana P. P. dictæque Univ.
& Facult. ibidem Juridicæ

Senioris,

INTRODUCTIO
IN
PHILOSOPHIAM
MORALEM,

Sive

DE

A R T E
RATIONALITER ET VIRTUOSE
AMANDI,

tanquam unicâ viâ ad vitam
beatam, elegantem ac tranquillam
pervenienti.

CUM PRÆFATIONE,

In quâ inter alia Autor colloquiorum curiosorum
menstruorum amicè monetur atque oratur, ne de re-
bus captum suum transcendentibus judicet, sed Auto-
rem tandem missum faciat.

EDITIO NOVISSIMA

auctior & correctior.

HALE MAGDEBURGICÆ,

Prostat venalis in Officina Libraria RENGIERIANA:

1706.

L 25,

SERENISSIMO
PRINCIPI AC DOMINO,
DOMINO
JOHANNI
GEORGIO
PRINCIPI ANHALTINO,
DUCI SAXONIÆ, ANGRIÆ ET
WESTPHALIÆ,
COMITI ASCANIÆ,
DOMINO SERVESTÆ ET
BERNBURGI,
MARCHIÆ ELECTORALIS
BRANDENBURGICÆ
SUMMO LOCUMTENENTI
ET
ARCHI-CAMPIMARESCHALLO
PRINCIPI AC DOMINO
MEO CLEMENTISSIMO.

SERENISSIME PRINCEPS,

DOMINE CLEMENTISSIME

*Si hominum animi distinctis-
simis & fere infinitis modis
mundum obiter contemplanti
mixti videantur, negari ta-
men non potest, plures non da-
ri nisi quatuor Passiones dominantes sive Affe-
ctus primarios, e quorum permixtione varietas
reliquorum Affectuum omnium, sive bono-
rum sive malorum oriuntur, omniaque homi-
num ingenia, eorumque inde derivata cogi-
tatio*

DEDICATIO.

tationes dijudicari possunt. Quorum primus est is, qui ad summam felicitatem ducit, Amor nempe rationalis aliorum hominum. Reliqui tres sunt Amor Voluptatis, Amor vanæ gloriæ, & Amor pecuniæ. Hi tres affectus per se amoris irrationali annumerantur, hominemque sub specie veræ beatitudinis, à tranquillitate animi in perpetuam inquietudinem abducunt, etsi hi vel longius vel propius ab amore rationali distent. Ac Amor quidem Voluptatis omnium proxime ad amorem rationalem accedit, eo quod plerumque saltem cum candore & commiseratione conjunctus esse solet, & ut verum fateamur, non tam aliis quam sibi ipsi incommodat. Amor vanæ gloriæ paullo longius ab amore rationali remotus est, ibi enim plus reperitur Invidia, Immisericordia, Simulationis & Fallaciæ, nam ambitiosi, ut ambitionem suam expleant, nemini parcent. Est tamen ejusmodi hominum adhuc aliquis in humana societate usus, cum plerumque subtili præditi sint ingenio, & quamdiu ab his, qui ipsis superiores sunt, promotionem expectant, obedientiam ac officia talia illis exhibeant, quæ alias ab amantibus præstari solent, denique erga hos, qui eos venerantur, quamdiu hoc faciunt, bene-

DEDICATIO.

ficos sese praebeant. Sed Amor pecuniae nimis
 est irrationalis. Hic enim non tantum vitia
 ista omnia, quae cum Ambitione conjuncta
 sunt, deprehenduntur, sed avari etiam nulli
 homini parcunt, quin egre ipsi faciant, dum-
 modo unicum thalerum inde lucrari possint,
 cum ambitiosi hoc pro animi abjecti signo in-
 terpretaturi essent. Quin avarus ad bonam
 rem nullam utiliter adhiberi potest, quando-
 quidem nulli homini unquam benefacit; Un-
 de nonnemo avarum cum porco comparavit,
 ex quo nullus, nisi cum mactatus & occisus
 esset, usus expectari posset. Quomodo enim
 avarus aliis benefaceret, qui ipse loculo aere
 repleto insidens fame extinguitur? Imo nihil
 rationale avaritiae inesse vel inde evidenter
 apparet, quod cum alias pares mutuo se ama-
 re soleant, item inter duos voluptuosos ac
 ambitiosos, si non verus, certe amor fictus at-
 que irrationalis deprehendatur, duo tamen
 avari, non solum mutuo se non ament, sed
 & exquisitissimo odio prosequantur. Haec ve-
 ro observationes non in sana tantum ratione
 fundatae sunt, sed & divina Revelatio cum
 his manifeste concordat. Summa beatitudo
 consistit in Amore DEI & Proximi. Et
 quoniam amor rationalis non aequè sit per-
 fectus

DEDICATIO.

fectus ac Charitas christiana, amor tamen rationalis quidam quasi gradus est ad Charitatem Christianam perveniendi, & quemadmodum impossibile est, ut is DEUM amet, qui ne fratrem quidem amat; ita impossibile est, ut is Christiano amore alios prosequatur, qui ne rationaliter quidem eos amat. Rursus Voluptas, Ambitio & Avaritia sub appellatione concupiscentiae carnis, superbia vitae, & concupiscentiae oculorum saepius in Scriptura sacra tanquam vitia primaria representantur. Et sicut exempla in promptu sunt, quod homines bene poti Philosophorum auditoria intraverint, ut eos irriderent, ab iisdem autem prudenter de temperantia docentibus à voluptate abstracti & ad sapientiam traducti fuerint; ita voluptuosi quamplurimi ad Christum sese converterunt & primi omnium ad baptismum Johannis venerunt. Superbi illi Pharisei erant postremi, eorumque paucissimi in Christum crediderunt, adeo ut ipse scortatoribus & adulteris regni DEI aditum minus difficilem esse pronunciarit quam ambitiosis Phariseis. Denique Avaritia radix omnium malorum dicitur, ac diserte affirmatur, facilius esse, ut Camelus per foramen acus transeat, quam ut dives, scilicet qui cor-

DEDICATIO.

de d. vitis adhareat, regnum DEI intret. Et alibi sub simili ab oculo petito dicitur: Si oculus fuerit nequam, totum corpus tenebrosum esse, id quod non inepte ad Avaritiam applicatur, quoniam ea, uti dictum, per concupiscentiam oculorum significatur. Quam rara autem exempla reperiuntur hominum amorem rationalem in summo gradu possidentium? sed plerumque apud virtuosos multe debilitates à Voluptate, Ambitione ac Avaritia prognatae intercedunt; ita non possumus affirmare, ex tribus vitiis primariis, et si ea sæpius in sublimiori gradu reperiuntur quam amor rationalis, singula seorsim existere, sed ea æque cum reliquis affectibus primariis permixta sunt, ita tamen, ut semper una ex tribus hisce, quibus est permixta, reliquis superior sit, & in hac consideratione Passio dominans appellari soleat. Atque id quidem è quatuor Temperamentis secundum Philosophiam naturalem affabre conspicitur. Quicumque justum phlegma possidet, is homo est summe rationalis, eumque necesse est summe beatitudinis & amoris rationalis esse capax. Ad hoc temperamentum Sanguineus quam proxime accedit, cujus affectus primarius Voluptas est. Cholericus longius hoc a phleg-

DEDICATIO.

phlegmate remotus est, & apud eum ambitio præ reliquis affectibus eminet. Melancholici ut præ aliis sunt portentosi, ita fortissime ab Avaritia corripuntur. Imo facillimum est divisionem boni in honestum, jucundum & utile, si ad ductum eorum, quæ Cap. I. hujus Philosophia meæ moralis monui, bonum Decorum addatur, secundum quatuor affectus primarios & dicta quatuor Temperamenta dividere. Phlegmaticus homo est vere honestus, ac in omnibus actionibus suis veram gloriam querit virtute partam, et si penes multitudinem hujus mundi non adeo magna ejus sit existimatio, imo plane sit abjectus atque contemptus. Sanguineus boni jucundi maximam habet existimationem. Cholericus decoro maxime occupatur. Melancholicus denique ad bonum utile aspirat. Ulti autem in arte pictoria quinque tantum dantur colores principales, albus, flavus, rubicundus, ceruleus & niger, è quorum mixtura deinceps reliqui colores omnes generantur, qui ob infinitos mixtionis gradus eque infiniti sunt; ita è diversis gradibus mixtionis quatuor affectuum primariorum innumera oriuntur temperamenta, quæ necesse est ut homo, qui mundum exacte cognoscere, & Politicam suam

DEDICATIO.

suam recte intelligere cupit, comprehendat, si hominum ingenia recte scrutari, hominumque capacitatem cognitam perspectamq. habere desiderat. Modo enim hominem invenies, qui multum possidet voluptatis, cum ambitione pro diversitate individuorum vel in inferiori, vel in superiori gradu permista. Modo Ambitiosum reperies, in quo notabilis quaedam mixtura vel voluptatis, vel avaritiae deprehenditur. Omnium autem absurdissime Avaritia cum Voluptate miscetur, & quando hi affectus, (quod rarissime tamen contingit) in sublimiori gradu juncti inveniuntur, tum ex hac mixtura tam ridiculum emergit temperamentum, ut, si affectus secundarios ex hac mixtura genitos, & qui alii quam contrarii esse non possunt, contempleris, exhorrescas. Unde & Satyrici & Comici ridiculos ac histrionicos ludos representaturi, plerumque senem amore captum in scenam producunt, quia senectus communiter avaritia laborat, ac senum amor voluptuosus magis quam rationalis est. Hinc Comœdia scriptoris Galli, de Moliere, de Avaris conficta præ reliquis est ridicula. Et si, mea quidem sententia, stultitia ex hac mixtura emergens longe majori cum evidentia sub persona adolescentis voluptuosi depingi potuisset. Amor autem rationalis mixtus plerumq. est val
cans

DEDICATIO.

cum amore terrena voluptatis, vel cum ambitione, cum avaritia autem ipsi nihil est commercii, eo quod ipsa ab amore rationali adhuc longius voluptate distet, et si interdum pecuniam parumper amet. Atque inde in hac imperfectiōne, ubi non omnia ad perfectionem reduci possunt, is omnino honestus vir dicendus est, qui dominari affectibus suis quam maxime didicit, qui hilare & ambitiosum temperamentum in aequali gradu possidet. Tales enim homines & gravibus negotiis & jociis prae aliis idonei habentur. Nam Ambitione fere retinentur, ne irrationaliter in voluptates prolabantur, & coram multitudine sese prostituant. Contra e temperamento voluptatis derivata sinceritas ac misericordia eos abstrahit, ne ambitioni penitus immergantur, sed earum beneficio Philoticiam suam reprimant, ne ea in aliorum damnum, sed in eorum potius commodum vergat. Imo quotidiana testatur experientia, ejusmodi homines, quando jam adolescentiae debilitates ac vanitates superaverunt, vel in aetate virili, vel in extrema senectute justum sibi phlegma comparare, ac amorem rationalem prae aliis consequi. E gentilibus Alcibiades hujusmodi temperamento prae datus fuisse videtur, ac parum errabo, si dixerō, Salomonem Regum sapientissimum

DEDICATIO.

munum similem huic corporis mixturam habuisse, de qua fere omnes vite ejus circumstantie in sacris literis consignata testimonium perhibere possunt, quippe quæ omnes eo tendunt, ut ex ipsis nil præter Honorem & Amorem aliquis colligere queat. Denique hujusmodi ingenia quam maxime idonea sunt, quæ de vera Philosophia, morali, deque amore rationali judicium ferant, cum ex adverso homines mere voluptuosi veritatem quidem præceptorum de amore rationali facile comprehendant, sed nisi ambitione temperati sint, eorum praxis ipsis videtur fere impossibilis. Ambitiosis contra paullo plures in cognoscendo amore rationali scrupuli obijciuntur, maximisque premuntur difficultatibus in formanda justa Idea de virtute. Avaris denique, uti prudentibus videntur maxime irracionales; quæcunque de virtute ac amore rationali dicuntur, ridicula apparent; Imo non possunt hoc sibi vendicare, ut affirmant, se minimum saltem ejus gradum, ut secundum virtutem vitam instituant, assuescendo posse attingere.

Jam cum juxta consuetudinem Scriptorum constituerim Philosophiam hanc meam moralem censura honesti cujusdam viri per Dedicacionem subjicere; neque temere neque imprudenter me facturum existimavi, si coram TE,

SE-

DEDICATIO.

SERENISSIME PRINCEPS, eandem
in summissa obedientia deponerem. Prater-
quam enim quod in me immerentem hactē-
nus summa ac pene innumera, quæ tantum
Principem decent, beneficia, cumulatissime con-
tulisti, SERENISSIMIQUE ELE-
CTORIS BRANDENBURGICI po-
tentissimam tutelam contra persecutores meos
gravissima commendatione Tua mihi com-
parasti: rarissima illa virtutes, SERE-
NISSIME PRINCEPS, quas tan-
quam pretiosissimum peculium possides, hoc
institutum mihi quasi demandarunt. Ita nam-
que ea comparata sunt, ut encomia a privato
homine, in quorum numerum me quoque refero,
tributa longe transcendant, ac si tempera-
mentum meum spectem, omnium ineptissimus
videbor, ad Panegyricos ulli dicendos scriben-
dosve: Quisque tamen, cui hoc contigit bene-
ficium, VESTRAM SERENITATEM
cognoscendi, vel saltem videndi, me ab omni
assentationis vitio absolvet, si dixerō: vitam
tuam SERENISSIME PRINCEPS, in-
tegre ex honore & amore esse compositam. Hu-
manitas illa, qua quemlibet, quem alloquio TUO
dignaris, excipis, omnium ad se corda allicit, ut
TE non possint non amare; ea vero, quæ ex oculis
TUIS

DEDICATIO.

*TUIS elucescit gravis animositas, amorem
hunc cum summissa quadam veneratione
cumque officiositate confidentia plenâ tempe-
rat.*

*Accipe jam, SERENISSIME PRIN-
CEPS, clementer publicam hanc summissi a-
moris erga TE mei atque existimationis testi-
ficationem, summaque gratie ac benignitatis
TUÆ fructum mihi porro concede, id quo hu-
millimo obsequio exoratum volo, qui ad extre-
mum usque vitæ halitum manebo*

VESTRÆ SERENITATIS

Halæ d. 16. Aprilis
1692.

humillimus & obsequiosissimus

CHRISTIANUS THOMASIIUS.

PRÆ.

PRÆFATIO.

Solent vulgo in Præfationibus differere de scopo & argumento libri. Id cum jam præstitum sit à me in diversis programmatibus, summaria icē singulis capitibus præmissa Lectori contentatius Philosophiæ moralis breviter repræsentent; pauca saltem circa diversa iudicia quæ de hac methodo meâ, deque Idea amoris rationalis formari possent, monebo. Ac pauci quidem erunt Moralistæ, qui aliter Philosophiam Moralem tradiderunt, nisi secundum catalogum undecim virtutum Aristotelicarum, de quarum imperfectione alibi prolixè egimus. Etsi autem antiquitatis adoratores ne tantillum quidem timeam si omnino dicta methodus mea nova & inusitata esset; tamen ea huiusmodi etiam est, ut nec plane nova ea possit haberi, nec quod eam ab alio quodam mutuatus sim, accusari queam. Nam in Ethicâ sua Geulingius virtutum Aristotelicarum nullam rationem habuit, & in Germania nonnulli Professores celebris cujusdam Academiæ in libellis Ethicis suis Amorem fundamenti loco statuerunt. Imo inter ipsos

A

etiam

PRÆFATIO.

etiam Aristotelicos quidem è fontibus Amicitiae officia & debita humani generis derivaverunt. Facile tamen aliquis deprehendet, Philosophiâ hac morali nostra cum his Authoribus collatâ, quod absque jactantia & vanæ gloriolæ affectatione hunc librum pro meo venditare possim, meamque & ipsorum methodum insigniter discrepare.

2. Conceptum quem per totum librum de amore rationali formavi, nequaquam prætendam, ut vel omnibus vel plerisque placeat, nam hoc ipso significarem quod eum non instituerim secundum regulas sapientiae; nec operæ pretium existimo, omnes censuras, quibus is impetetur, refutare; (Nam hominum & sermonibus & nonnunquam etiâ calumniis sua libertas relinquenda; sed tantum monebo cujusmodi homines idoneos censeam, qui de hac Philosophia morali nostrâ judicent, deque duabus præcipuis censuris, quæ imminere forte videntur, nonnulla annotabo. Tria sunt hominum genera: Homines irracionales seu Bestiæ, Homines, sive sapientes & virtuosus, denique Christiani. Primum enim plerique homines, prout dolor, hærent in bestialitate, alii magis, alii minus, & in horum usum hæc Philosophia nostra moralis scripta est, ut

PRÆFATIO.

ut ex hoc miserrimo statu eripiantur, ac beatitudo amoris rationalis, quo in veros homines demum efformentur, ipsis repræsentetur. Atque hi vel adolescentes sunt, & institutione egent, non sunt igitur admodum idonei ad censendos ac dijudicandos liberos, sed operam eos dare oportet, ut quæcunque nonprehendenda rationi adversa grato animo accipiant, etsi non sint ad gustum suum, facile enim intelligent, gustum suum maximam partem esse corruptum. Vel profecta jam sunt ætate, qui si Ethicam meam non legent, ægre non feram, neque enim ipsis destinata est, cum sciarn vires humanas excedere, ut homo grandævus, adhuc bestia è statu brutalitatis eripiatur. Sin legant eamque ut chimæricam velint perstringere, æque eis licet, nec ideo me movebo, cum eorum judicia omnia mihi æque videantur absurda ac ebriorum. Quomodo enim bestia haberet sensum & reflexionem hominis? Jam igitur prævideo, in omnibus statibus plerosque qui librum meum legent, dicturos, non dari hujusmodi amorem rationalem, ut descripserim, sed in futurâ vitâ eum esse expectandum; adeoque imprudenter me egisse, dum multa juventuti tradiderim de Summo bono temporali; quod

PRÆFATIO.

obtentu tamen sit impossibile. Sed hos ora-
 tos velim, ut omnes saltem Gentilium vi-
 ros honestos atque prudentes, ut Senecam,
 Ciceronem, Pomponium Atticum, Agrico-
 lam &c. sibi proponant, & ex eorum Vitis aut
 libris discant hos omnino amorem rationa-
 lem si non in summo, tamen in aliquanto gradu
 percepisse ac possedisse. Et dolendum certe
 est, nos appellari Christianos, nec humani-
 tatem tamen adhuc attigisse; eosque quos
 inter nos reliquis exemplum vitæ Christia-
 næ præbere oporteret, maximā partem non
 solum vivere ut bestias, sed simplices etiam
 atque tyrones ad proprium exemplum
 remittere, ut ex eodem sibi forment con-
 ceptum virtutis, cum eorum corda sint de-
 lubra voluptatis, ambitionis & avaritiæ. Ita
 vero latissime grassatur hæc imaginatio,
 hunc esse virum honestum ac virtute præ-
 ditum, qui se contineat ab his flagitiis, quæ
 puniri à carnifice vel à Magistratū soleant,
 quantumvis alioqui sit invidus, crudelis,
 fraudulentus, superbus, immisericos, &c. Hu-
 manas has esse infirmitates, à quibus in hac
 vita nemo, ne Christianus quidem, liberari
 queat. Et qui aliud sibi persuadeant, vel ju-
 ventutem aliud quid doceant, & ad vitam
 secundum virtutem instituendam exhor-
 ten-

PRÆFATIO.

tentur, homines esse vertiginosos & hypocritas. Quam aperte autem hæc Christianorum sic dictorum multitudo ab Ethiniciis pudore perfunditur & bestialitatem suam hæc doctrinâ prodit, tam non sunt formidandæ nobis hujusmodi bestiarum censuræ.

3. Benedictus sit Deus, quod adhuc inter homines, imò inter veros Christianos vivimus, quantuscunque sit eorum numerus, qualiscunque existimatio. Utrique perspicue intelligent, quod de Virtute veroque Amore non scripserim hyperbolice. Utrique intelligent quod rationem & revelationem non confuderim, sed eatenus saltem virtutem descripserim, quatenus ea viribus naturalibus obtineri potest. Quare nec adolescentes alii que quos Divina clementiâ mature è bestialitate in statum Christianismi transtulit, se scandalizabunt, si reperient, quod in definiendo amore rationali, exilius (ut ipsis quidem videtur) rem exposuerim, eaque tanquam virtuosâ & perfectâ venditaverim quæ respectu charitatis Christianæ & abnegationis sui meri defectus existimari debent. Scandalum eorum mox cessabit, si considerabunt, quod mihi non proposuerim, ut ex Auditoribus meis Christianos, sed homines

PRÆFATIO.

effingerem. Vocatio mea longius sese non extendit, & me ipsum in Christianismo non doctorem sed tyronem adhuc profiteor. Sed DEO vitam, sanitatem & vires mihi largiente constitui, Philosophiâ mea absoluta, in peculiari tractatu ostendere, quod in scriptis meis Philosophicis omnibus nil aliud docuerim, nisi quod cum sacra Scriptura, quando ea de sapientia philosophicâ deque Virtute loquitur, consentiat, & qua ratione defectus in naturali sapientia & virtute philosophica occurrentes è divina verorum Christianorum sapientiâ supplendi sint. Tribus verbis: Veram Philosophiam manu ductionem quidem & invitationem ad Theologiam esse oportere, sed per se insufficientem esse ad Theologiam assequendam.

4. Cæterum memini me superiori mercatu hyberno Lipsiensi publicè promississe indagationem animorum & cogitationum hominum, nec cessabo hanc notitiam suo tempore, DEO volente, publicare. Oportet autem Ethicam ejus esse fundamentum, in quâ necesse est ut homo seipsum prius cognoscat, antequam alios explorare incipiat, & Praxis potissimum Philosophiæ moralis seu Remedium amoris irrationalis ostendet, quænam axiomata fun-

PRÆFATIO.

fundata hîc à me expectanda sint, etsi ea quoque, quæ jam in hac Introductione ad Philosophiam moralem in Capite de distinctis gradibus amoris particularis, in annotationibus passim interspersi, item quæ in summissa dedicatione Introductionis hujus de quatuor Affectibus principalibus in genere disserui, Lectori neutri parti obnoxio fundamentum doctrinæ meæ sufficienter ostendent. Nuper quidem omnes eruditos provocavi, ac professus sum, si quid haberent, ejus me circa artem à me promissam, commonefacerent, ac si problemata quæ ibi proposui, è fundamento resolverent, tum me velle esse obligatum, ut ad eorum dubia respondeam. Jam sperassem si quis hoc in negotio mecum vellet disceptare, Virum certe futurum fundamentis in Philosophiâ morali bene instructum, sed longe alius rei fuit eventus, intellexi enim non sine ingenti admiratione, cum superioribus diebus Mensis Martius Colloquiorum menstruorum curiosorum Lipsiâ mihi missus esset, Autori placuisse, ut & hîc mihi insultaret, & Specimen meum satis quidem subdole, sed satis etiam stupide perstringeret. Concoxi hætenus patientissime, dum sub initium præcipue colloquiorum suorum menstruorum, & aliis passim in locis me acerbius, & ita interdum tractat, ut major agrestia à rustico Thuringiaco non posset expectari. Imo me non commovi, etsi Colloquiis suis manifestum libellum famosum contra me insêruit, eumque ad majorem mei ignominiam juxta intentionem suam in linguam vernaculam transtulit. Adeoq; sperassem ut hac patientiâ mea eum ita disponerem, ne in rebus captum suum transcendentibus simplici suo judicio coram orbe erudito se amplius prostitueret; cum colloquia ejus universa doceant Virum esse multæ quidem lectionis, nec in historicis & antiquitate sua laude defraudandum; sed præter hæc in Philosophia reali tam Theoreticâ quàm Practicâ paucissima intelligere ac didicisse, sed si in ea incidat, non melius quam apertum Sophistam rationari, atque ignorantiam suam omnium oculis exponere. Video autem patientiam non semper sufficere ad hominem umbratili sapientiâ tumidum intra limites continendum, medium itaque

exco

PRÆFATIO.

excogitare cogor, quo ipsi lascivia parum excutiat, nec
necesse tamen habeam tempus aliquod ordinariis meis ne-
gotiis suffurari, cum eoque eiusque similibus scriptis reci-
procis non necessariis contendere. Ita vero proderit, ut Au-
ditorum meorum alicui qui mediocriter saltem Logicam
meam comprehendit, imponam hoc negotium, ut hunc
Martium ejus iuste refutet, ne quod hactenus fecit, porro
sapere sibi videatur, atque ut hi qui jam super miseras ejus
censuras exultarunt cognoscant, gaudium suum intempe-
stivum & sine fundamento fuisse. Is Deo volente ipsi ex pro-
priis colloquiis demonstrabit, omnia ea quæ hactenus de
eo scripsi vera esse nec ex affectibus scripta. Is ei ostendet
quod in Dubiis & Censuris suis in mense Martio de me pro-
positis ejusmodi sophismata & soloecismos contra Logicam
commiserit, ut si quis ex discipulis suis idem perpetrasset,
juxta morem in scholis trivialibus introductum meruisset
ex prima in secundam vel tertiam classem promoveri. Is
sufficienter ei demonstrabit, quod Problemata à me pro-
posita levissime & indecenter resolverit; Tam æquus au-
tem, spero, erit Dominus Magister, ut patientiam aliquam
adhibeat, si Auditor meus refutationem hanc non illico
publicabit; Neque enim necesse est, ut propter has nugas
horis suis ordinariis quas studiis destinavit, quicquam de-
eurtet, sed sufficiet, si horas saltem succisivas quas alii ju-
venes oblectamentis variis consumunt, isti responsioni tri-
buat. Spero certe hanc refutationem, vel ante nundinas
autumnales vel his imminentiis absolutam iri. Sat cite,
si sat bene. Dominus Magister interea evolutione sui Vade-
mecum & libellorum Syllogisticorum similiter ad hanc re-
futationem eò melius sese præparare poterit, & à Correspon-
dentibus suis subsidia emendicare, quemadmodum Sophis-
mata sua rectius defendere, ac problemata à me proposita
aliter & melius quàm fecitolvere, aut imposterum ra-
cere valeat, id quod eum humane ac sincere
admonitum volo.

PHILO-

PHILOSOPHIÆ MORALIS

CAPVT PRIMVM

DE

PRUDENTIA COGNOSCENDI MALUM ET BONUM IN GENERE.

ARGUMENTUM CAPITIS.

Connexio cum Doctrina Logica, n. 1. Discrimen inter Verum & Bonum, item inter Falsum & Malum, n. 2-11. Definitio Boni & Mali in genere, n. 6. Huc in specie refertur Bonum & Malum hominis, n. 9. Et quidem Verè Bonum, quod Bono apparenti opponitur, n. 12. Id quod homini Bonum vel Malum est, vel est in eo, vel extra eum, n. 13. Quæ sit horum generum duorum differentia, n. 14. 15. Res externæ à potiori appellantur bonæ vel malæ, n. 16. *Malum est, quicquid vires humanas ad breve tempus augeat, durationem autem eius abruptit, ac breviorum reddit.* n. 17. 18. 19. 20. Quinque annotationes ex hac Regula consequentes, n. 21-25. Eius insignis necessitas & utilitas, n. 26. 27. 28. Hanc ut in praxi etiam obsevent adolescentes, magni res momenti est, n. 29. Omnia, & consequenter etiam ho-

A

mo

mo ab imperfectione ad perfectionem moventur, deinde rursus decreſcunt. n. 30. 31. Is motus habet proprietates, ut vel aſcendat vel deſcendat, i. e. ut acceſſus fiat vel deceſſus, ac certam habeat proportionem, eamque tardiuſculam. n. 32. Duratio homini à Deo poſita eſt bona, ſed tribus modis in malam degenerare poteſt. n. 33. ad quos refertur, ſi homo perfectionem ſuam nimis quam par eſt, promoveat. n. 34. Motus membrorum hominis harmonicam viciffitudinem poſtulat. n. 35. 36. Eſſentia ejus conſtat Corpore & Anima. n. 37. In corpore ejus deprehenditur (1) Vita. n. 38. Ea bona eſt, cum omnibus hiſ quæ eandem promovent. n. 39. Mors partim bona eſt, partim mala. n. 40. (2) Locomotiva ac ſenſus, quæ pariter ſunt bona, quodque iis opponitur eſt malum, n. 41. 42. Hæc bona homini cum beſtiis ſunt communia, n. 43. Sed Intellectu animæ ab iisdem diſcernitur. n. 44. ut & Voluntate. n. 46. Quæ & ipſa una cum hiſ quibus ea promoventur, bona ſunt. n. 45. 47. Omnia quæ ſunt extra hominem ſenſus ejus immediate afficiunt, & pro effectu ſuo, qui fit quaſi in momento, vel bona vel mala exiſtimantur. n. 48. 49. Deinceps motum ſanguinis ac cogitationes quoque afficiunt, quorum effectus tamen admodum remotus eſt & in futurum elongatus. n. 50. 51. *Omnis ſenſuum motus juſto acriter ac fortior malus eſt.* &c. n. 52. 53. Moderatæ motiones partim bonæ ſunt, partim malæ, n. 54. Bonæ motiones fiunt malæ, ſi diutius, quam par eſt, continuantur, n. 55. Præceptum modo allatum etiam ad motum membrorum externorum. n. 56. item ad motum ſanguinis. n. 57. & ad cogitationes humanas applicatur. n. 58. Omnia quæ ſunt extra hominem in tres claſſes diſtribui poſſunt. n. 59. (1) Infra hominem, bruta animantia & cæteræ creaturæ. Ex hiſ parum admodum ipſi opus eſt ad ſu-

iten.

stentationem sui. n. 60. 61. 62. sed maxima rerum
pars homini infinitis modis nocere potest. n. 63.
Creaturæ tamen bonæ magis sunt, quam malæ. n. 64.
(II.) Juxta hominem, alii homines. Sine his homo
longe esset miserimus. n. 65. Nihilominus homo
homini ægre facere mirum in modum potest
n. 66. neque aliud tamen homini tam potest
prodesse, quam homo. n. 67. Et hoc respectu
bonis rebus annumerandus est. n. 68. Amici-
tia & Amor n. 69. Unde oriuntur. n. 70. Item
Libertas n. 71. *Φιλοτιμία* n. 72-75. *Φιλαγ-
γυρία* n. 76. 77. 78. Item Decorum & Pudor bo-
næ an mala sint existimanda n. 79. 80. (III.) Su-
pra hominem DEUS, qui inter omnia, quæ bona
sunt, summum locum merito obtinet n. 81. 82. 83.
Virtus, Eruditio & Cognitio sui bonum quiddam
sunt n. 84. 85. 86. Bona Animæ, Corporis & For-
tunæ n. 87. 88. Quid in hac Bonorum hominis di-
visione reprehendendum n. 89. 90. Bonum hone-
stum, utile & jucundum, vero bono semper sunt
conjuncta. n. 91. 92. Et respectu tantum originis
honestum n. 93. ratione præsentis suæ jucundum
n. 94. intuitu effectus demum appellatur utile n. 95.
Rebus præteritis ac futuris neminem proprie dele-
ctari. n. 96. 97. 98. Cur vulgo triplices hæ bono-
rum differentis aliter explicentur n. 99. Num ho-
nestum atque jucundum propter se, utile vero pro-
pter aliud quid appetatur n. 100. An jucundum ap-
petitu quoddam cum bestiis communi appetamus. n.
101. 102. Sensuum mediocres delectationes, &
omnes delectationes animæ veras esse delectationes.
n. 103. 104. De Exemplis quæ vulgo afferuntur, ad
obtinendam boni honesti, utilis & jucundi dif-
ferentiam n. 105. v. g. Furari, scortari, gulæ ac Bac-
cho indulgere n. 106. Pharmaca amara adhibere,

4 CAP. I. DE PRUDENTIA COGNOSCENDI

abstinere vitiis n. 107. Vitam pro patria periculo exponere n. 108. Decorum quò sit referendum n. 109. Aliæ boni & mali secundum distinctos gradus divisiones n. 110. Homo vel in statu suo ordinario & naturali vivit n. 111. 112. vel in statu extraordinario n. 113. Secundum hos status Bonum ac malum vel ordinarium vel extraordinarium denominatur n. 114. 115. 116. In quo utriusque generis bonum ac malum conveniat n. 117. 118. Id quod ordinarie est bonum, extraordinarie malum est, & vice versa. n. 119. 120. 121. Bonum & malum vel positivum, vel privativum n. 122. 123. Bona aliqua valde nobilia sunt atque necessaria, aliqua minus talia. n. 124. 125. 126. Necessaria vel absolute sunt necessaria, vel ex hypothesi n. 127. Ceterum dantur bona immediata & mediata. n. 128. Bonum vel reale bonum est, vel minus malum. n. 129. Quænam inter allatas differentias sint bona nobilissima n. 130. Per communem errorem bonum extraordinarium præfertur ordinario n. 131. 132. Et bonum positivum nobilius existimatur privativo n. 133. Item bona non necessaria necessariis anteponuntur n. 134. Magisque solliciti sumus de minori malo, quam de bono reali n. 135. Quid sit Philosophia practica n. 136. Differentia inter Ethicam-Oeconomiam & Politicam. n. 137. 138. 139.

I.

Lexordio Doctrinæ Logicæ Eruditionem diximus esse cognitionem *Veri ac Falsi*, item *Boni & Mali*. Itaque cum hactenus de cognitione *Veri ac Falsi*, quantum quidem juve-
ni

ni ad vitam civilem aspiranti sufficere putavimus, explicaverimus; jam progrediendum, etiam nobis est ad alteram partem cognitionis, Boni nimirum & Mali, quoad ipsa è sana ratione haberi potest; Agemus autem de ea aliquanto prolixius, dum *sine justa & luculenta cognitione boni & mali in communi ac civili vita aliquis commodè versari plane non potest.*

2. Considerandum autem hic præprimis est, quænam sit differentia inter *Verum & Bonum*, item inter *Falsum & Malum*. Omne siquidem verum videtur esse bonum, omne falsum & omnis error videntur esse mala; Vulgo tamen ajunt bonum & malum vel verum esse, vel imaginarium.

3. Quod ut commodius intelligatur, sciendum est, utramque denominationem in eo *comvenire*, quod neutra *essentiam* rerum in se spectatam, sed earum modos ac *comparationem* cum aliis respiciat.

4. *Verum* enim definivimus, quod consistat in harmonia rerum externarum cum intellectu, *Falsum* vero, in amborum dissonantia.

5. Similiter generaliter *bonum* appellatur, si duo mutuo conveniant, generaliter *malum*, si alterum alteri repugnet.

6. *Mutuo convenire* hic dicitur, si alterum conservat alterum in duratione sua, ejusque *essentiam & qualitates* adauget. Mutuo sibi repugnare,

A 3

si

si alterum alterius durationem decurtat, vel ejus essentiam aut qualitates deteriores reddit.

7. Adeoque prior differentia Veri & Boni hæc est, quod Bonum mutuam rerum omnium harmoniam denominat, Verum autem in specie consensum rerum cum intellectu humano connotat.

8. Cæterum extra dubium positum est, sicut reliquæ creaturæ præter hominem, quæ bona sibi sunt vel mala, cogitationibus intelligere vel comprehendere nequeunt; ita hominem admodum imprudentem fore, si cogitare vellet de his, quæ aliis creaturis bona vel mala sunt, proprii vero boni vel mali nullam plane curam gereret. Quare de Bono ac Malo non nisi respectu hominis agemus.

9. Bonum vero hominis specialiter à Vero in eo distinguitur, quod in harmonia aliarum rerum cum toto homine, vel cum omnibus ejus partibus & viribus, non cum solo intellectu consistat.

10. Sed & hæc harmonia magnopere discrepat. Quid ea in definitione Boni significet, modò notavimus. In definitione Veri nil aliud denotat, præterquam, ut jam in Logicâ tradidimus, res externas ab intellectu humano comprehendendi posse. Ac Verum proprie nec bonum est, nec malum, etsi cognitio Veri ad bonum hominis pertineat, quatenus eadem Voluntatis conditio melior redditur.

11. Rursus Bonum & Malum vel vere est tale, si

si nimirum intellectus communis quatenus à præjudiciis humanæ autoritatis ac præcipitan-
tiæ purgatus est, aliquid bonum vel malum es-
se cognoscit, vel *apparenter est bonum aut malum*,
quando ab iis, qui palam hærent in præjudi-
ciis, tale statuitur.

12. Unde cum posterioris generis bonum
& malum cum errore manifesto sit conjun-
ctum, errores vero ad Philosophiam non per-
tineant, non admodum opus erit admonitione,
ut in Boni & Mali inquisitione, id quod *vere*
bonum aut malum est, respiciamus.

13. Itaque ea de quibus quæri potest, an
respectu hominis bona sint, vel mala, vel in homine
sunt, vel extra hominem.

14. *Illa, e. g. vita hominis, intellectus, membra*
corporis humani non nisi *bona* esse possunt,
quoniam ipsi à Deo sunt donata, ad promo-
uendam durationem ejus, essentiamque con-
servandam. Adeoque necesse est vel per *mo-*
tum externum fieri, ut è bonis ea mala evadant.
v. g. Si quis invitus subito terrore concutitur,
si innocenter vulneratur. &c. Vel *homo sibi ipse*
eorum deteriorationem debet, videlicet si va-
letudine sua, membris, aut intellectu suo &c.
temerè abutitur. Iam cum essentia hominis
in voluntate consistat, voluntas vero origo sit
omnis mali: omnia in homine bona sunt præ-
ter voluntatem.

15. *Externæ res omnes absolute consideratæ*

A 4

in-

8 CAP. I. DE PRUDENTIA COGNOSCENDI

indifferentes sunt, nec bonæ nec malæ, aptæ tamen utrumque fieri, si essentia humanæ motu aliquo recte vel sinistre applicantur, e. c. cibus, potus, venenum, pugio &c. Ideoque necessesse est, ut homo essentiam suam ejusque qualitates accurate cognoscat, ut convenienter ea sciat tractare, nec ipse sibi temeritate sua hisce incommodet.

16. Sed in vitâ tamen civili vulgo usus obtinuit, ut *res externæ* à potiori bonæ vel malæ appellentur, prout ad hominis vel emolumentum vel damnum plerunque *applicari* possunt, ut *cibus & potus* bonum quiddam sunt, *venenum* vero noxium quid, &c.

17. Cæterum intuitu *Applicationis rerum externarum* discrimen hoc observandum est, videri equidem quasdam *augere vires hominis*, sed *durationem* tamen *Existentiæ* ejus minuere, v. g. memoriam artificialem, nimias lucubrationes, nimis sensibilem sensuum delectationem; alias vero *durationem* hominis naturaliter promovere, etsi non admodum videantur *vires* ejus gradualiquanto augere; e. c. cibum & potum moderatum, mediocrem sensuum oblectationem.

18. *Illæ* vulgo ab his qui præjudiciis sunt, immergi, bonæ existimantur, hæ vel male vel saltem *indifferentes*, cum sana ratio doceat, posteriores tantum vere bonas esse censendas, illas autem *malas* potius esse quam bonas.

19. Nam cum omnia quæ in toto homine

ne sunt, bona sint, excepta voluntate, ac nulla res consistere queat, ubi nulla est existentia seu duratio; necesse est *omnia quaecunque Durationem totius vel partis alicujus tanquam fundamentum omnis boni labefaciunt, malis annumerari oportere*, ac æque absurdum est, momentaneam, quantumvis notabilem virium humanarum autionem haberi pro re bona, si paulo post sequatur virium destructio vel privatio; ac si cuiquam habenti mediocres proventus aliquot talenta donarentur, & si secundum eorundem proportionem per aliquot dies statum suum instituisset, tum donata auri summa una cū pristinis eius facultatibus ipsi rursus adimeretur, & cogeretur panem ostiatim quærere, eoque quantum ei beneficium exhibitum esset, persuaderetur.

20. Quoniam ergo, ut mox audiemus, *omnis augmentatio nimis sensibilis facultatum humanarum vel Durationi totius, vel alius cujusdam facultatis notabile detrimentum affert, ordinarie ea mala nec bona habenda est.*

21. Ex quo necessario consequitur (1) res omnes pro bonis vel malis habendas esse, quoad conservatio *durationis* humanæ his vel extenditur, vel *abruptitur*.

22. (2) Breve bonum, quod cum *durabili* malo necessario vel saltem valde verosimiliter copulatum est, malum, neutiquam vero bonum existimandum esse, ac contrarium de *breui ma-*

lo cum bono durabili conjuncto pronunciandum. Nec alia hic ratio est quam in supputatione lucri vel damni in mercatura.

23. (3) Canonem præcedentem eo esse extendendum, perinde esse seu breve Bonum vel Malum, Malum vel bonum durabile, cui est conjunctum, *præcedat*, seu *sequatur*, quod & ipsum simili de lucro & damno illustrari potest.

24. (4) In dijudicatione distinctorum *graduum boni ac mali*, hos quoque ab eorum duratione esse petendos.

25. (5) Id quod *durationem facultatis cuiusdam humane* promovet, ab altera autem parte *aliam facultatem adhuc durabilius infringit* seu minuit malis rebus annumerari oportere & vice versa.

26. Atque hinc iterum discimus intelligere, quomodo differat Vir *sapiens* ab homine *præjudiciis* immerso, Id quod vires humanas *momentaneè & palpabiliter* quasi adauget vel imminuit, illud etiam ab imprudentissimis *bonum* vel *malum* esse statuitur: Ubi vero effectus auctionis vel imminutionis *non tam momentaneus* esse sentitur, vel applicationem rerum externarum in homine tardè sequitur, id non considerant homines insipientes, cum ex adverso is *qui verum bonum candide persequitur*, de eo studiose sit sollicitus, quoniam deprehendit omissionem inquisitionis huius maxime nec-

cessariæ vitæ humanæ maximum detrimen-
tum inferri.

27. Nam hic fere idem evenit, quod in
cognitione *Veritatis* atque *errorum*. Quicquid
immediate per sensus comprehenditur, vel
sensibus repugnat, id hi quoque comprehen-
dunt qui indocti sunt, & in præjudiciis adhuc
hærent, sed ut dogmata remotiora atque ve-
rosimilia, è veritatibus indubiis derivata intel-
ligantur, id sola præstat attentio cauta viri sa-
pientis.

28. Quapropter adolescentem in cogni-
tione boni & mali solide profecturum oportet
id quod hæctenus demonstravimus tan-
quam fundamentum indubium firmiter statu-
ere, *quod id tantum vere sit bonum, quod hominis es-*
sentiam ac vires maxima cum duratione conservat at-
que adauget, sive ea conservatio & augmentatio statim
se se exerat, sive aliquanto tempore intercepto demum
deprebendatur, quodque id actu malum sit, quod
durabilem aliquam imminutionem vel plena-
riam extinctionem essentiae humanæ virium-
que humanarum causatur, etsi imminutio illa
vel extinctio longo demum tempore animad-
vertatur, vel eam augmentatio præsens, mo-
mentanea ac valde sensibilis præcedere vi-
deatur.

29. Cæterum cum facile veritas huius fun-
damenti intelligatur, tanto tamen studiosius
cavendum est adolescenti, *ne in Applicatione eius*

inquam inde defleat, quanto frequentius hoc præjudicium humano generi intime inhæret, ut nobiles æque ac plebeji, docti simul atque indocti, senes pariter ac juvenes huiusmodi solum rebus inhient, eaque expetant, quæ præsentem atque sensibilem accessionem virium naturalium inducunt, contra vero illa fastidiant, quæ durabilem, sed remotam nec adeo sensibilem hominis conservationem operantur, id quod partim malis stolidisque exemplis aliorum, quibuscum inde à juventute quotidie conversamur, quorumque imitatio apud nos in alteram quasi naturam abit, partim Impatientiæ inde à tenellis nobis adhærenti, qua desiderium nostrum absque magno labore cito ac sensibilibiter obtineamus, debetur.

30. Sicut autem id quod hætenus fundamenti loco statuimus è *doctrina de bono & malo in genere*, & quoad id creaturas omnes attinet desumptum est, ita jam ad doctrinas fundamentales *de bono & malo hominis* propius est accedendum, ac cum primis ex his quæ jam in Doctrina Logica, cum de præjudiciis diximus, notavimus, præsupponendum, *Naturam humanam inde à nativitate in summa herere imperfectione*.

31. Quemadmodum ergo omnia mundana ope motus cujusdam perpetui conservantur, sine quo motu nil nisi confusum quoddam

dam Chaos futura essent; ita & *Hominis natura in consimili Motu consistit*, cui motui DEUS ut aliis in rebus, *certum modum, finem, ac rationem præfixit*, secundum quem homo è statu imperfecto in perfectum, & ex hoc vicissim usque ad senectutem in statum imperfectum collocatur.

32. Is *Motus* duas præcipue habet proprietates (1.) Ut vel *ascendat vel descendat*, h. e. ut ejus adjumento res omnes, adeoque & homo cum in tota suâ essentia, tum in viribus suis, vel *creseat vel decreseat*, ac inde *si crescere aliquid amplius non potest, necesse sit idem rursus decrescere*. (2) Ut certam aliquam *proportionem, eamque tardam magis quam velocem*, è gradibus compluribus minutis consistentem, observet, ut in horologio motus ejus in certa momenta distribuitur, quæ si transgrediatur homo, æque ejus naturæ incommodatur, ac si quis arte affectata rotas horologii circumducatur, ut citius volvantur, quam artificis manus ordinauerat.

33. Etsi autem ista *Durabilitas* omnibus rebus & consequenter etiam homini à DEO proposita limites suos habeat, quos excedere homo non potest, eaque ratione *per se bona sit*, tamen eam quotidie homines *fundamentum mali* faciunt, quatenus injustâ *applicatione* rerum externarum, vel dum in *decrecendo* versantur, hunc motum nimis *accelerant*, vel dum adhuc
ad

ad perfectionem suam crescunt, perfectionem eam aut impediunt ac decrementum suum causantur, priusquam perfectionem fuerint assecuti, vel eam velocius, quam par est, urgent, nec tempus consuetum ex impatientia expectant.

34. Nam & hoc motus genus non bonum, sed malum esse, inde consequitur, quod eo ipso duratio hominis abrumpatur, dum, quod modo diximus, necesse est, eum fini suo propinquum esse, si augmentum recipere amplius non potest. Taceo sensibili nimis promotione perfectionis graduum motus naturalis divinitus constitutorum transgressionem fieri, adeoque hac etiam parte durationis suæ terminum promoveri.

35. Porro cum homo è diversis corporis membris consistat, quæ diversas habent operationes; aliqua etiam membra diversis motuum generibus vel contactu diversarum rerum externarum conserventur, manifestum est, motum naturalem membrorum hominis perpetuam quandam atq; harmonicam vicissitudinem poscere, eaque vires in eò meliori duratione ac perfectione retineri posse, continuum vero motum perpetuam quietem membri alicujus esse malum quid, quibus ad ulteriorem motum vel ineptum redditur, vel torpor quasi ipsi inducitur.

36. Similiter & hoc malis rebus est annumerandum, quando vires humanæ vel uni perpetuo applicantur, vel frequentius, ac velocius quam

quam par est, *ad diversa, imo contraria* convertuntur, quoniam utrinque *harmonica* illa à DEO introducta *variatio* immutatur.

37. Ac ut notata hætenus clarius intelligantur, essentia hominis absolvitur tum *corpore*, quod à Machina corporis bestiarum non magnopere differt, tum *Anima* quæ cogitat & vult.

38. Circa *Machinam Corporis* humani cum primis *Vita* corporis consideranda est, quæ in motu proportionali sanguinis aliorumque humorum in venis & arteriis aliisque partibus internis consistit.

39. Ac *Vita* quidem non solum *bona* est, sed & *fundamentum omnis boni*; Et quicquid vitam *conservat*, i. e. quicquid *Proportionem à DEO ordinatam promovet* ac motum sanguinis & cæterorum humorum nec sistit, nec velocius quam par est, impellit, id etiam est bonum; sed quicquid motum hunc *retardat*, vel *nimis urget*, *malum* est.

40. *Mors* partim *mala* est, partim *bona*. *Mala*, quatenus *Duratio* hominis, ipsius vel proposito vel negligentia abrumptur, *Bona*, quoad nil aliud significat, quam naturalem vitæ terminum. *Vita* enim tota *bona* est, adeoque & ejus finis, ac modo diximus, omnes fines à DEO constitutos, bonos esse.

41. Deinde Homo etiam *Nervos* habet, subtilibus ac spirituosus corpusculis repletos, qui

qui in cerebro concurrunt, inde autem in omnia corporis membra tam interna, quam externa distribuuntur, & quorum adminiculo tam bruta animantia, quam ipse homo *externè moventur*, quique ab externis corporibus contacti, in homine & bestiis motum certum in cerebro gignunt, quem vulgus *sensus* appellare solet.

42. Ista vero *Vis motiva*, & *sensus sic* appellati pariter sunt *bona*, eorumque defectus vel privatio, ut coecitas, surditas, apoplexia, &c. *mala* sunt. Ita omnia, quæcunque Vim motricem ac sensus confortant atque conservant, *bona* sunt, quæ imminuunt, *mala*.

43. Atque istud bonum & malum homini cum bestiis est commune.

44. Denique Homo *cogitat*, h. e. comprehendit diversos motus rerum externarum, easque in cogitationibus suis retinet, componit, dividit, numerat atque metitur. Id vero *Ratio* vel melius *Intellectus* vocatur quo Homo à brutis discernitur.

45. Quemadmodum autem hic *sine exceptione bonus est*: ita & eius *privatio*, quæ furor seu delirium nuncupatur, item eius imminutio seu stoliditas, stupiditas &c. *mala* sunt. Et quicquid rationem seu Intellectum confortat atque conservat, *bonum* est, quicquid debilitat aut imminuit, *malum*.

46. Porro ope animæ huius Homo à bestiis
se

separatus est, ita ut intellectus quidem bonum & malum quodammodo intelligere, sed nec verum ac sumum bonum eligere & apprehendere, nec verum malum propulsare queat. Et haec tenus bestiae non tam miserae sunt quam homo.

47. Impulsus iste cordis est voluntas seu Animus hominis, idque *unicum* istud est, sed *praeceptum* tamen, quod in homine malum est.

48. Haec tenus hominem consideravimus respectu propriae ejus essentiae; Nunc paullo propius mentem reflectamus ad *ea quae sunt extra hominem*, deque eorum operatione in natura hominis aliquid dicamus.

49. Quicquid foris hominem contingit, id *immediate sensus* ejus *externos* attingit, adeoque cum haec operatio sit maximè praesens, ejus vel *bonum* vel *malum* ab imprudentissimis etiam hominibus sentitur, ac intuitu praesentis delectationis vel laesionis bona vel mala habetur.

50. Si res externae ope sensuum exteriorum corpus hominis affecerunt, deinceps etiam hujus motus continuatione fit *contactus* quidam sanguinis & ceterorum humorum interiorum, et si bonum & malum, quod hoc contactu efficitur, plerumque non tam aperte apprehendatur, sed auctio vel imminutio virium humanarum hic saepius admodum *remota at-*

B

que

que in futurum elongata esse soleat; Unde nec quilibet imprudens & in præjudiciis adhuc hærens idoneus est, ut de hac re judicet, sed hic singularis attentio atque sapientia requiritur, eoque major sapientia, quo magis remotus est effectus contactus hujus rerum externarum ab eorundem principio.

51. Denique cum voluntas & *cogitationes* hominis cum corpore arctissimè sint connexæ, nec id solum quod *sensus* acriter afficit, simul etiam appetitum & cogitationes moveat, sed & Alteratio *corporum spirituosorum in cerebro* unà cogitationes ipsas vel acuat, vel obtundat, ipsaque sanguinis alteratio, voluntatem etiam & hæc mediante rursus cogitationes alteret, hominis sapientis eo magis interest, ut mutationes remotas atque futuras, contactu corporum externorum in corpore & in anima sua genitas, quam potest accuratissime sciatur atque comprehendat.

52. Cæterum ea quæ supra fundamenti loco tradidimus, sequentes observationes supeditabunt: *Objecta omnia sensuum, que in homine motum aliquem novum extraordinarium ac valde sensibilem non gignunt, sed duntaxat motum ejus naturalem in statu quieto conservant, bona sunt. Sed omnes sensuum motus nimis sensibiles vel sensus fortius afficientes, corrumpunt nervos sensoriorum adeoque mali sunt.*

53. Unde vero cognoscam, ais, motus

ne is in membris sensibus destinatis sit nimis *vehemens*, an motui naturali attemperatus? Hic non possum tibi commodius responsum dare, quam *internum assensum tuum* hoc tibi optime posse indicare, nec posse hic regulam quandam universalem dari, cum motus ordinarius in singulis hominibus non in eodem sit gradu, sed fere *tot modis variet*, quot sunt homines, quæ varietas partim ab *etate*, partim à *natione*, partim à *consuetudine* &c. dependet. Adeoque proderit, ut seipsum quisq; observet, an notabilem ac prius inconsuetam alterationem apud se deprehendat, nec ne.

54. Sequitur inde motiones *mediocres*, quæ medium locum tenent inter vehementes illas & ordinarias; tum esse *malas*, quando ad fortiores propius accedunt, sed *bonas* existimandas esse, quando propiores sunt ordinariis.

55. Sed hic *Motus* tamen *ordinatus* sensoriorum in *malum degenerare* potest, si *diutius is quam opus est, continuetur*, quoniam per eundem motus reliquorum sensuum, qui secundum sapientiam Creatoris, uti supra diximus, grata quadam vicissitudine se mutuo excipere deberent, impeditur.

56. Par ratio est cum *Facultate Locomotivâ membrorum externorum*. Motus *temperatus*, qui nec nimis sentitur, nec longius continuatur.

tur, *bonus* est, sed *Motus nimis sensibilis*, ac *diutius continuatus*, est *malus*.

57. Porro *Motus sanguinis* is *malus* habendus est, quo sanguis humanus vehementius vel tardius movetur; Quicquid Motum sanguinis in statu ordinario conservat, *bonum* est. Nec ordinarius tamen sanguinis motus, quantumvis *diu continuatus*, *malus* dici potest: Nam homo unum tantum sanguinis motum habet, sine quo sanguine vivere nequit, sed sensus varios à DEO accepit, qui simul omnes moveri non possunt, sed successive.

58. Deinde quicquid *cogitationes* hominis nimis vel acuit, vel *turbat*, *malum* est, sed quicquid easdem in motu quodam *proportionato* conservat, *bonum* est: Imo quicquid hunc motum *diutius continuat*, id quoque *malum* est, eò quod cogitationes homini non solum *datae* sint ut res varias atque diversas perpendat, sed ad conservationem sui quietem etiam cum motu alternis vicibus permutatam requirant. Denique circa voluntatem hominis notandum est, omnem ejus motum naturalem per seipsam corrumpi, quia ipsa voluntas quantacunque est, *mala* est. Ideoque non aliter nisi per contactum externum, tanquam per medicinam sanari potest.

59. Hæc adeo præcipua sunt, quæ respectu rerum externarum in genere notanda veniunt: Quas si in specie quoque aliquantulum con-

contemplari velimus, id commodissime fieri poterit, si easdem in *tres classes* dividamus, ita ut quædam sint *infra* hominem, ut bestię, plantę &c. quædam *juxta* hominem posita, alii videlicet homines, denique Ens summum *supra* hominem, DEUS.

60. In his quę sunt *infra hominem*, quisque mediocri adhibita attentione facile intelliget, quod homo ad conservationem durationis suę ac virium naturalium *non adeo multis rebus indigeat*, vel saltem *plurimis commode carere possit*.

61. Nam ad conservationem *spirituum vitalium*, viriumque corporis *cibo* equidem *ac potu* opus habet, sed de his vetus vulgatum est proverbium, *Natura paucis est contenta*: Ad conservandos reliquos *sensus externos*, visum, auditum, olfactum, saporem, tactum, *parum admodum divitiarum* poscitur, sed hęc natura hominis contenta esse potest, ac sibi satisfacere usu rerum alienarum, quęque hominum dominio non subjectę sunt. Denique satis constat eos qui modico cibo ac potu utuntur, atque delectationi sensuum moderatę operam dant, idoneos esse ad cogitationes justissime & accuratissime instituendas.

62. Ac hęc quidem observatio in praxi ferre videtur *ridicula*, ex adverso creditur *res multas homini ad conservationem sui esse necessarias*. Sed hoc præjudiciũ partim ex hoc errore progn-

gnatum videtur, quod DEUS omnes creaturas propter hominem, (h. e. ad conservationem essentiae ejus) condiderit; partim è pravâ consuetudine, vel vanâ imaginatione promanavit.

63. Rursus dubium non est, *res plurimas homini nocere posse, idque infinitis modis*, ideoque hominem gravissimas habere rationes, quâ mobrem cavere sibi ab iisdem debeat.

64. Nihilominus reliquæ creaturæ *bonis potius quam malis* rebus annumerandæ sunt, quandoquidem homo aliquibus ad durationem sui promovendam *carere non potest*, cæteræ verò homini non *per se* consideratæ nocent, sed quatenus *sinistre applicantur*, quæ perversa applicatio vel ab ipso homine fit, vel saltem plerunque non sine omni ejus culpâ accidit.

65. Sed in *Homine* adhuc plura erunt observanda. *Sine aliorum hominum adjutorio homo miserrimus foret.* Nam hominum ope destitutus vivere vel omnino non posset, vel certe summo cum tædio vitam agere cogeretur. Imo necesse esset eum carere oblectationibus sensuum, si non omnibus, tamen plerisque, quandoquidem hæ alios homines præsupponunt. Cæterum & cogitationes ipsi parum prodescent; cogitationes enim in sermone quodam interno consistunt, sermo internus oritur à sermone quodam externo, externus nil omni-

nino prodest, si non esset humana aliqua societas.

66. Cavendum est tamen, ne præcipitanter nimis asseramus, *Reliquos homines sine exceptione bonos esse*, maxime si cogitemus, *Hominem homini mirum in modum agre facere posse*, dum homo hominem occidere, sensibus variis modis incommodare, eosque excruciare potest, imo dum homo hominis intellectum quotidie traditione complurium errorum, fraudibus in mutua conversatione atque commerciis, &c. item voluntatem seductione ad vitia, malisque exemplis lædit.

67. Ex adverso Homo ex hominibus majorem utilitatem capere potest, quam ex reliquis creaturis ad vitam suam conservandam, eamque prorogandam, ac sibi ipsi satisfaciendum, maxime ad intellectum suum purgandum, & voluntatem bonis exemplis emendandam.

68. Adeoque Homo respectu aliorum hominum bonis rebus potius quam malis annumerandus est.

69. Neque dubium tamen est Hominem præ reliquis animalibus hic peculiare quid habere, ut *hominum aliis magis, aliis minus delectetur*, eorumque consortium quærat, ex quo amicitia vel amor particularis oritur.

70. Idque variis ex causis fit, vel ex singulari aliqua indigentia, vel ob delectationem sensuum, vel ob harmoniam cogitationum ac voluntatis.

71. Cæterum omnes homines naturæ sunt æquales, ac inæqualitas Statuum vel ex indigentia vel urgente necessitate introducta est. Hinc naturæ hominis inditum est, ut quam maxime potest, *æqualitatem* suam conservet. Atque exinde peculiare bonum oritur, quod *Libertas* nominari solet.

72. Nihilominus homo inde à juventute sub merâ vivit *inæqualitate*, atque hæc consuetudo in homine in alteram quasi naturam abit. Hinc vel aliis se superioribus æquari, vel æqualibus præferri desiderat, idq; *Ambitio* appellatur.

73. Cum autem verum fundamentum, quo aliis quis vel æquetur vel præferatur, in vero usu rationis, i. e. in verâ cognitione & praxi veri ac boni consistat; desiderium istud eatenus duntaxat *pro bono* habendum est, quatenus in his mediis fundatur, quoniam nunquam inde homini detrimentū aut malum evenire potest.

74. Sed si alio quodam fundamento nititur, *malum* est, quia durabile esse non potest.

75. Imo si Homo ratione suâ recte utitur, *Φιλοτιμίαν* etiam prioris generis *indifferentem*, potius quam *bonam* existimabit, eo quod etiam sine exteriori paritate, vel prærogativâ, neque vitæ suæ, neque sensibus, neque usui rationis quicquam decedat.

76. Ex dictâ Statuum inæqualitate ulterius orta est introductio *Dominii bonorum* in genere humano, ex quo deinceps necessario pro-

gnata

gnata est inæqualitas facultatum & consequenter defectus sive egestas. Hæc homines coëgit ut *pecuniam* inducerent, cujus auxilio omnia quorum egemus comparari possunt. Inde commune desiderium, ut homo aliis vel par existimetur, vel anteponatur, ordinarie cum amore *pecuniæ seu divitiarum* copulatum est.

77. Atque is quidem pecuniæ amor *bonus* haberi meretur, quatenus secundum regulas sanæ rationis instituitur, ac bonis partis recte utitur, *malus* vero, si id non contigit.

78. Imo cum homo intellectu suo recte utens facile intelligat divitiis se commode posse carere, bonisque suis, divitiis licet destitutum, nihilominus uti posse (quandoquidem supra notavimus, hominem ad durationem suam bonis propriis non admodum multis indigere) *divitias* pro re *indifferenti* potius habebit, quam pro *bono necessario*.

79. Denique ex introductione differentię Statuum, item ex distinctis gradibus excellentiæ hominum, atque ex socialitate hominibus implantata, cupiditate quâdam enatâ factum est, ut inferiores se superiores ac excellentiores magnifecerint, utque existimationem illam declararent, non solum sponte suâ complura signa externa invenerint, ut per actiones suas eandem patefacerent, sed & superiorum ac excellentiorum hominum actiones suâ sponte imitari cœperint, quæ imitatio, *Ve-*

neratio, *Civilitas*, appellari poterit, ex quo ortum est id, quod Latini vocant *Decorum*, ac *Pudor* omnis inde originem trahit.

80. Ac *Decorum* istud, item *Pudor* est violatione decori ortus quoad Sapientes homines atque virtuosos reliquis præcellere arbitrat, eosque magni æstimat, ac eorum facta imitatur, *verum est Bonum*. Sed quatenus vitiis deditos ac potentes speculi loco sibi proponit, *Malum* quoddam est; Cum imitationem rerum indifferentium respicit, absolute magis est *vanum quoddam nihilum*, quam bonum quid, tamen *ex hypothesi*, quia non nisi cum vanis hominibus vivimus, *bonum quid* merito existimatur, quoniam ejus intermissio homini perniciofa est, neque is absque hoc decoro ulla ratione in vita civili res suas expedit potest.

81. Reliquum est de *DEO* dicere. A Deo essentiam suam homo accepit, singulisque vitæ momentis à Deo in duratione suâ conservatur. Soli Deo res externas debet, quæ ad durationem hominis secundum ordinarium naturæ cursum aliquid faciunt, adeoque Deus *inter bona omnia summum locum merito tenet*.

82. Ac quamvis homo etiam intelligat, quod à Deo bonis omnibus rursus exui, maximoque damno affici possit; tamen ideo nondum *DEUM* *malis* rebus annumerabit, neque pro causa mali habebit, cum perspicue intelligat,

gat, hominem sibi ipsi mala omnia quæ à Deo proficiscuntur, culpa propria accumulare.

83. Nam vel è solo *Lumine natura* homo cognoscere potest, Deum curam gerere rerum humanarum, ac *in hac* etiam *vita* (nam, futuram humana ratio omnino ignorat) homines, prout vitam instituerint, vel *præmiis* afficere vel *punire* velle.

84. Hinc necesse est, ut bonum etiam hoc existimer, ut *secundum Voluntatem Divinam*, quam Deus homini in jure naturali patefecit, *actiones suas instituat*, malum vero, si voluntati Dei reluctatur, scit enim fore ut illud quidem præmia, hoc vero pœnæ consequantur. Utrumque autem, & præmia divina & pœnas longe durabiliora esse, quam malum aut bonum præsens vel momentaneum.

85. Accedit, quod Jus naturale in communi generis humani felicitate fundatum esse intelligit, unde adhuc magis statuere cogitur, bonum esse, ut vitam ad nutum Dei componat, quoniam sub communi felicitate propria hominis beatitudo comprehenditur.

86. Itaque si vitam secundum voluntatem Dei instituit, *vitam virtuosam* vivere dicitur, pervenire autem eò non potest, nisi intellectu prius per *eruditionem* emendato. Quare Virtus atque Eruditio, cum primis autem (quod jam in Praxi Logices demonstravimus) *Cognitio sui*, sunt *bonum* quid, sed Scelus, Inscitia,
Er-

Error, nec non Erudicio intermissione cognitionis sui in aliis creaturis quæsitæ, malum.

87. Ex dictis hætenus *vulgares Boni divisiones* perspicue intelligere licebit, difficilius atque obscurius ab his, qui eisdem utuntur, tradi solitas. Vulgò bona hominis ajunt esse triplicia, *Bona Anima, Corporis, Fortune.*

88. *Bona Anima* sunt verus usus Intellectus & Voluntatis, nimirum Sapientia & Virtus. *Bona Corporis* sunt Vita hominis, Sensus, Locomotiva, Integritas membrorum exteriorum ac interiorum, item justa dispositio cerebri, quoniam ab eadem Ratio dependet, quatenus alteratione corporis, inprimis cerebri, ipsa quoque alteratur, ac morbo corporis minui, vel turbari potest, quod uno verbo appellatur Sanitas. *Bona Fortune* sunt Divitiæ, Honor, Libertas, Amici.

89. Vides bona omnia hætenus seorsim, enumerata in classium consuetarum ordinem nos redegisse, excepto *Deo & Decoro*, quorum utrumque secundum vulgatam definitionem ad earum classium aliquam commode referri non potest. Ac *Decorum* quidem nemo hætenus cogitavit, cujusmodi bonum sit, etsi Philosophi omnes in eo contra Cynicos consenserint, præter Virtutem dari adhuc aliud quid, quod in vita communi tanquam norma sequendum sit.

90. *DEUM* quod attinet, condonandum equi-

equidem gentilibus Philosophis est, quod divisionem bonorum hominis ita constrinxerunt, ut eorum maximè necessarium prætermiserint, quia in universum omnes ob confusionem Philosophiæ cum falsa revelatione errores de DEO foverunt; Sed quod in scholis Christianis error iste absque ulla correctione retentus est, merito mirari possemus. Nec admodum tamen solliciti erimus, quemadmodum hanc divisionem juxta hæc observationes corrigamus, sed eam potius omnino misam faciemus, cum non videamus quid ea magno opere profit.

91. Porro in scholis passim docent, quod bonum sit *honestum*, (sive justum) *utile & jucundum*, ac in definiendis hisce differentiis, item in tradendis exemplis discrimen eorundem bonorum confundunt magis quam illustrent, hoc errore nixi, quasi tria hæc bonorum genera *revera à se invicem essent distincta*, cum eatenus solum differant, quod Bonum *diversimodè consideratum* modò *honestum*, (sive justum) modò *jucundum*, modò *utile* nuncupetur.

92. Nam *verum Bonum* (specietenus bonum jam supra exauctorauimus) *utile* est, quia hominem in duratione suâ conservat. Præterea *jucundum* etiam est, si ab homine possidetur, cum Gaudium, voluptas, oblectatio nil aliud sint, præterquam fruitio atque possessio desiderati Boni. Denique & *honestum* est, certe non

non inhonestum; Honestas enim in communi generis humani utilitate fundatur. Mox etiam suo loco demonstrabimus, quod solus is qui honeste vivit, vere jucunde etiam se vivere sentiat. Et sicut omnis inhonestas, ac omnia vitia toti generi humano pernicioſa sunt, & unumquemque hominem in specie pessundant; ita mox patebit, quod is qui vitam agit rationi adversam, etiam eo tempore, quo summam sibi voluptatem imaginatur, multis imo innumeris tædiis obnoxius sit.

93. Cæterum unicum hoc Bonum diversas fortitur denominationes, quatenus diversimode consideratur. Si eius *origo* spectatur, ut à Deo descendit, & ut à Deo, vel hominibus qui in mundo gubernando Dei vicem gerunt, tanquam norma actionum humanarum præscriptum est, vocatur bonum *honestum*, etsi interdum etiam honestum denominetur, si non sit inhonestum, (nec injustum) nec dictæ normæ contrarium.

94. Si vero Bonum ratione *sui ipsius* atque *præsentie* suæ confidero, *jucundum* bonum dicitur.

95. Denique si *effectum* ejus spectro, vocatur *utile*, quatenus nimirum novum quoddam bonum gignit, vel præsens bonum continuat.

96. Adeoque non est aliud discrimen inter bonum *jucundum*, nisi quod utile *futura*, jucundum *præsentia* respiciat.

97. Ac

97. Ac etsi dicas, hominem *præteritis* etiam ac *futuris* rebus se posse oblectari, imo plus delectationis in contemplatione *præteritorum* & *futurorum*, si non semper, sæpius tamen, quam *præsentium* sentiri; e.g. delicate amantem; Tamen re accurate expensâ fateberis, contemplationem *præteritorum* tum demum, delectare, quum ea nobis, tanquam *adhuc præsentia*, vel quæ *præsentia* saltem facile iterum fieri possunt, proponimus, & considerationem *futurorum* delectatione nos afficere, quando cogitamus ea mox *fore præsentia*, & sic *præsens* h. l. in sensu latiori capiendum est.

98. Nam si *præteritum* bonum tanquam *præteritum* considero, quodque *præsens* amplius non erit, non delector, sed doleo, sicut contraria ratione consideratione *præteriti* mali delectamur. Ac si bonū *futurum* non nisi tanquam adhuc *futurum* aspicio, nullum inde gaudium capio, sed aliquo saltem eius desiderio tangor.

99. Quod autem vulgo bona utilia, jucunda atque honesta à se mutuo separantur, partim inde fit, quod *bona illa non recte definiuntur*, partim quod *Bonum apparens* cum vero Bono, item *accidentaliter bona*, & *minora* quædam bona cum nobilioribus bonis manifestè confunduntur.

100. Ac *Utile* quidem bonum, ajunt *propter aliud quid expeti*, *jucundum* vero & *bonestum* *propter se*. Sed omne bonum, quatenus constantem aliquam durationem intendit, necessum est

est *propter aliud* expeti; quatenus autem per aliud quid, aliquid à priori plane distinctum intelligitur, quodque prius illud ad durationem nil immediate conferat, v. g. Pecunia, cum sub appellatione Boni *utilis* vilissimum boni genus, i. e. media ad Bonum ducentia comprehenduntur, quasie. c. *Vita*, *Sensus* ac *moderate sensuum oblectationes* &c. quæ propter se expetuntur, pariter *utilia* non essent.

101. Porro *Honestum* contendunt à *sana ratione* appeti, *jucundum* vero ab *appetitu*, qui homini cum bestiis sit *communis*. Sed quemadmodum sola hominis voluntas bonum tam *honestum*, quam *jucundum* appetit; intellectus humanus autem per se nihil omnino appetit, sed nudum instrumentum est voluntatis humanæ; Ita eruditi ipsi nesciunt, quomodo appetitum sensibilem sic dictum tam ab intellectu, quam à voluntate hominis distinguere debeant.

102. Deinde insignis in eo apparet absurditas, quod hunc appetitum, qui *jucundis* rebus inhiare debeat, *sane ratione* opponunt, quasi moderatum gaudium ac voluptas temperata sanæ rationi repugnarent, nec ipse usus sanæ rationis in quiete animi, hæc vero in tranquillâ oblectatione consisteret.

103. Ac etsi obtendas: *moderatas* hæc oblectationes, omnesque *delectationes animi* non esse bona *jucunda*, quia *jucundum* illud in *affectionibus sensuum valde sensibilibus* unice consisteret,

ret, utpote in voluntate, in cibo ac potu delicato aliisque in rebus quas corporis voluptates appellamus; tamen hæc exceptio admodum est absurda. Nam primum quidem supra ostendimus omnem delectationem sensibilem esse bonum, *apparens*, vel rectius malum quid, folisque moderatis oblectationibus definitionem boni competere.

104. Secundo, sicut magnæ imprudentiæ esset negare, helluonem, aleatorem, vel scortatorem in ipso voluptatis suæ momento nullam sentire delectationem; ita absurdum foret his qui *voluptatem animi* revera percipiunt, persuadere, quod à sensibilitate suâ decipiantur. Nam ut taceam tranquillam istam atque pacatam Viri vere sapientis ac virtuosius delectationem, extra dubium certe positum est, animum ambitiosi in gratioso principis vultu, avari in capiendo lucro; literati sic dicti in refutatione adversarii, & hominis ingeniosi in inventione quadraturæ circuli eandem jucunditatem sentire, quam alter ille qui sensibilibus sensuum affectionibus delectatur.

105. Jam vero non erit difficile judicare de exemplis vulgo tradi solitis, quibus probare, conantur, posse aliquid esse *honestum*, cum non sit utile nec jucundum, vel *utile*, nec jucundum neque *honestum*, vel *jucundum*, nec utile tamen neque *honestum*. v. g. Vitam pro patria periculo exponere, vel misis vitiis virtuti

C

assue-

affuescere: *pharmacis* amaris uti, vel *furari*, *scortari*, *helluari*.

106. Ac *furari* quidem, *scortari*, *belluari* non merentur censi inter bona utilia atque jucunda, cum bonis plane non sint annumeranda, sed malis. Et qui hujusmodi exemplis utuntur duas appellationes diversissimas parim confundunt. Aliud est, utilitas vel delectatio sensibilis & momentanea, aliud Bonum utile vel jucundum.

107. In alterius autem generis exemplis *pharmacum amarum* utile quidem bonum est, sed non jucundum: *A vitiis* consuetis *abstinere* honestum & utile quidem, sed durum atque acerbum. Sed utrumque præsupponit hominem, qui in statu corrupto versatur; Hujusmodi bona mox pronunciabimus esse bona in inferiori gradu, nobilioribus bonis, quæ talia esse secundum statum hominis ordinarium naturalemque iudicantur, plerumque opposita. At ea quæ hætenus de coniunctione honesti utilis atque iucundi diximus, de bonis nobilissimis, tanquam de analogato nobilissimo intelligenda sunt.

108. Denique *pro patria periculum subire*, si verum hominem spectes, jucundum pariter ac utile bonum est; Nam vir bonus id facit cum gaudio eoque communem obtinet utilitatem, in qua privata ejus utilitas continetur: Et

Et insigniter est distingvendum inter mortem & mortis periculum.

109. Itaque rectius omnino egissent, si in scholis divisionem boni in honestum, jucundum & utile omisissent, quam quod tam confuse ac sine fundamento eandem tradiderunt, præsertim *decoro* rursus prætermisso, id quod neque ad honestum, neque ad utile vel jucundum secundum vulgarem definitionem reduci potest.

110. Quæ cum ita sese habeant, prospiciendum nobis est de *aliis Boni divisionibus*, quæ in prudentiâ cognoscendi bonum & malum majorem illis utilitatem præstent. Imprimis si in antecessum notemus, diversas illas boni malique species, in sequentibus divisionibus proponendas, *non esse ejusdem pretii nec gradus*, sed alterum genus altero semper esse deterius, Unde duo in genere observanda veniunt. 1. Duobus bonis vel malis diversorum graduum concurrentibus, *inferius superiori semper cedere oportere*. 2. In cognitione Boni semper respiciendum esse *gradum summum atque præcipuum*, quem etiam gradum in definiendo bono nobis tanquam scopum præfiximus.

111. Nam homo, prout jam vivit in mundo dupliciter considerari potest, vel secundum *statum suum ordinarium*, quomodo secundum cognitionem veri boni constitutus esse debebat, vel secundum *statum suum extraordinarium*, in

quantum ad ejus voluntatem attinet versatur, quo vel in quem ipse se per consuetudinem collocavit, vel ab aliis detrusus est.

112. *Status ordinarius* est, cum motus singularum corporis humani partium in proportionem, inque mensura ac vicissitudine à DEO ordinata permanet, ac ut ita dicam, quasi in æquilibrio modo huc, modo illuc inclinat, id quod non solum de motu sanguinis & spirituum corporum in nervis, sed & de motu intellectus atque voluntatis intelligendum, ut utrumque ad bonum tantum impellatur, ac à malo abstahatur, in reliquis autem rebus sit indifferens. Atque hic status *per se bonus* est.

113. *Extraordinarius Status* est, quando motus is à mensura divinitus ordinata recedit, & vel incrementum justo notabilius urget, vel decrementum immediate & sensibilibiter accelerat, sique intellectus ac voluntas ad bonum tarde, ad malum vero alacres sunt, nec ulla ratione motum aliquem quietum sentiunt, sed a quibuscunque rebus externis huc & illuc rapiuntur. In hoc statu quoad corpus vivunt *agroti*, quoad animam immerfi in *ignorantiâ, erroribus, vanitate ac vitiis*. Breviter, quoad voluntatem omnes homines. Et hic *malus* est Status.

114. Pro discrimine horum Statuum duorum, bonum etiam atque malum distinctum est, quo-

quorum illud *bonum malumve ordinarium*, hoc *extraordinarium* vocabimus.

115. *Bonum ordinarium* Statum hominis ordinarium conservat & promovet, seu bonum verum adjuvat; *Bonum extraordinarium* à Statu extraordinario seu malo adhærente hominem liberat.

116. *Malum ordinarium* hominem è Statu ordinario in Statum extraordinarium detrudit; sed *malum extraordinarium* hominem è malo seu extraordinario statu, extraordinariâ quadam ratione in statum meliorem vindicare conatur.

117. In hoc enim *utrumque boni genus* consentit, quod in utroque certa quædam proportio certusque modus cum lentâ quadam mutatione observari debeat. In eoque *mali utrumque genus* concordat, quod in utroque modus is excedatur, ac mutatio nimis repentina instituat.

118. Perinde ut quid crescit, ita quoque decrescit. Ac sicut homo bonum suum naturale gradatim quasi acquirit, ita necesse etiâ est *per gradus eum mala dediscere*. Non uno momento morbi depelluntur. Membra frigore correpta si calori nimis vehementi subito admoventur, corrumpuntur; Destruitur stomachus, si quis post diuturnam inediam tantum comedit, quantum ei vorandi cupido imperat. Nil proficimus erroribus atque præjudiciis uno momen-

to, vel citius quam par est, abigendis, vel vitiis atque affectibus longa consuetudine contrahitis, cum altas jam radices egerunt, simul ac semel dediscendis.

119. Sed hinc simul consequitur; id quod respectu *status ordinarii* bonum est, *malum* fore, si homini in *statu extraordinario* viventi applicetur, contra quod ægroto, imperito, vitiis dedito *bonum* est, homini sano, sapienti, virtuoso *malum* esse posse.

120. *Motus temperatus*, *caro bubula*, *aër frigidus* sano homini bona sunt, sed podagrico, phthisico, febricitanti, perniciofa. Et eadem re, quam sapiens cum delectatione *veram* esse agnoscit, erroribus immerfus offenditur, vel eâ certe in stuporem agitur ac quasi occoecatur. Virtuofus gaudet quiete animi si *solus* est, si *pauca possidet*, si *parum comedit ac bibit*. Voluptati deditus parum abest quin moriatur præ tædio, symposio destitutus & avarus laqueo vitam finit, si thesaurus ipsi aufertur; Vinolentus in morbum incidit, si per ostidium vinum ipsi negatur;

121. Contra ægroto *quies* per aliquot dies *continuata*, *medicina* morbo ejus applicata, *calor extraordinarius*, bona sunt. Sanus his marcescit, ac sese corrumpit pharmacis frequenter utens, eundemque ædibus suis calorem præbens quem ægrotantes solent. Errans, qui adhuc hæret in præjudiciis, *honestâ quâdam*
frau-

fraude lucrificandus est. Sipienti *fraus* omnis suspecta est. Voluptuosi, avari, potatores, *decreſcente voluptate*, *avaritia ac ebrietate* ſua, ſiunt meliores; ſed caſtus, liberali-temperans deterior redditur, ſi in huiusmodi mediocri gradu, voluptati, avaritiæ atque ebrietati ſeſe mancipare incipit.

122. Cum ſuperius allatâ diſiſione boni ſequens cognata quodammodo eſt. Bonum & Malum ſumitur vel poſitive, vel privative. i. e. Bonum conſiſtit vel in *acquiſitione rei grata*, vel in *privatione rei ingrata*. Et malum verſatur vel in *acquiſitione rei ingrata*, vel in *privatione rei grata*.

123. Ita *Comparatio artium prius ignotarum*, *acquiſitio novorum honorum ac privilegiorum*, *adeptio facultatum*, *quas haſtenus nondum habuimus*, &c. poſitive bona ſiunt, ſed *liberatio è carcere*, *convaleſcentia è morbo*, &c. inter bona privative talia referenda ſiunt. Sic *Morbus*. *Vulneratio*, *Dolor*, *Ignominia* ſiunt mala poſitiva, *Captivitas* vero, *amiſſio facultatum aut dignitatis*, mala privativa.

124. Porro bona alia ſiunt valde *nobilia & ſumme neceſſaria*, ſine quibus natura humana vel plane non ſubſiſtere poteſt, vel miſera certe aut manca foret; alia *minus nobilia*, & *neceſſaria*, ita ut homo ſine iis & ſubſiſtere queat, & ſi hiſ deſtituatur, miſer appellari non poſſit; In numerum autem bonorum referuntur

quod homo ea possidens plus habeat occasio-
nis aliis benefaciendi, quam iisdem desti-
tutus.

125. Ita *Sanitas* corporis, *Sapientia* ac *Vir-
tus* bona sunt nobiliora summeque necessaria,
sed *Libertas*, *honor* externus, *opes*, *Amici*, non æ-
que necessaria sunt, quo fere etiam *Decorum*
referimus.

126. Inde vero prompte intelligi poterit
duplex malitatio, quorum *alterum* bono *neces-
sario* opponitur, ut *morbus*, *Sapientie defectus*,
error, *vitia*; *alterum* non tam malum est quam
indifferens, quia bonum ipsi oppositum non
est necessarium, ut *privatio* vel *defectus liberta-
tis*, *honoris*, *divitiarum*, cui etiam *ignorantiam de-
cori* & alia quæ ad sapientiam homini nil confe-
runt, annumeramus.

127. Et in hac quidem divisione ad natura-
lem essentiam humanam æqualitatem respectum
habui, sed si inæqualitas societate civili intro-
ducta respiciatur, non est diffitendum, quod
suprà quoque notavimus, *decorum bonis neces-
sariis* annumerandum esse, quatenus absque
eo nemo emergere in civili societate potest,
sed hoc respectu *Libertas* quoque, *honor*, *o-
pes* necessariis bonis accensenda sunt. Ita ne-
duæ hæ appellationes confundantur, *bona ne-
cessaria* dici possent vel absolute necessaria, vel
necessaria ex hypothesis status corrupti socie-
tatis civilis.

128. De-

128. Deinde Bonum aliud est *immediatum*, quod hominis durationem & naturam per se conservat, ut *Vita, Sanitas, Sapientia, Virtus*. Aliud *mediatum*, quod facit ad obtinenda augendaque dicta bona immediata, ut *Pecunia, Cibus & Potus, Studia literarum, exercitatio in actionibus virtutis*; Illud *scopi* rationem habet actionum humanarum, hoc *mediorum* ad scopum istum tendentium. Et quanto magis hæc mediaremotasunt, vel quanto facilius homo iisdem carere potest, tanto in minori gradu boni ea poni merentur.

129. Denique cum tam boni quam mali distincti sint gradus, ac supra monuerimus, bonum & malum maxime durabile reliquis boni malique generibus semper esse superius, respectu etiam hujus observationis *Bonum* vel pro bono *reali* accipitur, ut *Vita, Sanitas, Virtus*, vel pro *minori malo*, ut amissio bonorum pro vita conservanda, mors pro amicis suscepta, &c. Similiter & *malum* vel pro *actuali malo* sumitur, ut *morbis, error, vita dissoluta*, vel pro *minori bono*; ut acquisitio divitiarum cum jactura sanitatis; felix memoria cum abscessione vel saltem imminutione iudicii, eruditio in rebus externis prætermissa cognitione sui.

130. Diximus supra divisiones huc usque traditas diversos boni gradus proposituras esse; itaque jam breviter ostendemus, quænam inter genera hæcenus recensita *nobilissima* sint,

nimirum Bonum *ordinarium*, bonum *privatum*, bonum respectu naturæ humanæ *absolute necessarium*, bonum *immediatum*, denique bonum *reale*. Atque ad hæc boni genera homo maxime respiciat, & ad ea maxime quadrat nostra boni definitio.

131. Sed hoc *in vita communi* malâ quâdam consuetudine fere invertitur. Nam cum plerique, imo respectu voluntatis omnes homines, vivant in statu extraordinario atque corrupto, bonum etiam *extraordinarium* longe præferunt ordinario; imo & *in ordinario statu* bono *extraordinario sepe utuntur* tanquam regula quâdam vivendi, monuimus autem bonum *extraordinarium* sic usurpatum, malum esse.

132. Hujus rei exempla millena ac plurâ possemus adducere. Quam multi bona *valitudine fruente* *pharmacis* assueverunt? quot Medici sanis hominibus imperant, ut aliquando *fiant ebrii*? quam multi opinantur aquam quam Deus homini in potum concessit, insalubrem esse, eo quod vinum debili stomacho sit necessarium. Ac ut dicam quod sentio, *educatio liberorum nostra universa* ob hoc præiudicium nullius pretii est, quod liberos nostros à tenellis non aliter ac ægrotos educamus, ac in universum fere reddimus ægrotos.

133. In *bono positivo* adhuc plures grassantur errores, quia multi etiam ex ordine eruditum fortasse me irridebunt, quod *bonum privativum excellentissimum boni genus statui*. Sed
fi

si exempla superius allata considerentur, ista mea sententia non adeo videbitur ridicula, præsertim cum jam supra notaverimus, hominem plurimis in mundo rebus posse carere, adeoque *bona positiva maximam partem pertinere ad bonam non necessaria*. Quà de causa etiam in societate civili v. g. huic qui alterum ex vindictâ occidit, vel divitiis inhians furtum fecit, gravior pœna irrogatur, quam ei qui in modamine inculpatæ tutelæ limites excessit, vel qui famis explendæ causa furtum commisit. Taceo bonum positivum quietem animi turbare magis quam promovere, privativum autem eandem ab incommodis adversis liberare. Imo si nil aliud esset in promptu quod opponeremus his qui sententiam nostram oppugnant, certe Epicuro in partes vocato eos cogeremus suberubescere, qui suam ætate iisdem rationibus motus, *voluptatem* nil aliud esse definivit nisi *carentiam* quandam doloris & tædii.

134. Porro in bono *necessario*, manifestum est *totum mundum* Libertatem, Opes, Dignitates, Decorum, Sanitati, Sapientiæ ac Virtuti antepone; Imo in his pecuniam, quantum vis sit medium ad bonum admodum remotum, aliis rebus omnibus præferri, eamque secundum vulgatum errorem stultos sapientes, sceleratos virtuosos, ac ipsos prope ægrotos sanos efficere.

135. De *reali* etiam bono nemo fere sollicitus est, quia in meris hæremus malis, adeoque
quo-

44 CAP. I. DE PRUDENTIA COGNOSCENDI &c.

quotidie consuevimus è duobus *malis*, imo ex duobus bonis, *minimum* eligere.

136. Itaque cum oporteat hominem omnes actiones suas ita instituire, ut bonum obtinere & beate vivere queat; neque id tamen absque usu rationis legitimo consequi possit; consecrata est isti negotio certa Philosophiæ pars, quæ ideo *Philosophia Practica* appellatur, adeoque nil aliud est quam *Eruditio ostendens homini, quemadmodum bene beateque vivere debeat.*

137. Istam vero *beatitudinem* necesse est ut prius bene ac perspicue *intelligat*, in quo ea consistat, & quid in ea assequenda Deus ipsi agendum præceperit, deinde videat qua ratione tollat *impedimenta*, quæ ipsum detinent ne beatitudinem dictam consequatur.

138. Et hæc quidem *impedimenta* aut *ab ipso* veniunt *homine*, ex affectibus ejus. Hos coercendos ostendit *Ethica*; aut *forinsecus* accedunt.

139. Eaque vel oriuntur è *defectu*, quem abigere docet *Oeconomia*, vel è *metu* à vi externa aut insidiis, quibus *impedimentis* præceptis traditis medetur *Politica*.

CAPVT II.
DE
SUMMO BONO HOMINIS.
ARGUMENTUM CAPITIS.

Definitio Ethices. n. 1. Qua in re summum bonum hominis consistat? n. 2. graviter controvertitur inter
Phi-

Philosophos. n. 3. Summum bonum fumitur dupliciter (1.) *pro bonorum hominis nobilissimo* n. 4. In hac significatione sumptum non potest consistere in *bonis fortunæ* n. 5, 6. nec in *divitiis ac dignitatibus*, quoniam hæc non sunt in nostra potestate n. 7. neque horum possessio aliquem beatum facit, neque defectus infelicem. n. 8. Hæc observatio in praxi passim negligitur n. 9. & cum verbis tum ipso facto etiam ab eruditis impugnatur n. 10. nec in *multitudine amicorum*, quatenus amici ad bona fortunæ referuntur, cum Vir sapiens multos habeat inimicos, & qui amicos multos habet, longe miserrimus sit n. 11, 12. neque in *libertate* n. 13. etsi ea sit bonum inæstimabile n. 14. & mancipii & mortui eadem videatur esse conditio n. 15, 16. & ad perpetuum carcerem damnatus mortuus habeatur. n. 17. Non in *Decoro* n. 18. in bonis *Corporis* ac *Animæ* imprimis cavendi sunt errores vulgati n. 19. Vitam & sensus ad animam humanam pertinere n. 20, 21. vel corpus esse carcerem hominis. n. 22, 23. *Vita hominis* est fundamentum summi boni, & quatuor ex partibus conficitur n. 24. Quarum nulla sine ceteris esse potest n. 25. (1.) Integritas partium corporis humani, (2.) Motus sanguinis n. 26. (3.) Motus nervorum n. 27. Motus sanguinis conjunctus est cum motu nervorum. n. 28. & ab utriusque alteratione dependet & alteratio cogitationum & rationis humanæ n. 29. (4.) Motus cogitationum. Absque his homo ne homo quidem est. n. 30. Responsio ad obiectiones oppositas n. 31. de Embryonibus, de jacentibus in deliquio n. 32. de apoplecticis n. 33. item de mente captis & furiosis n. 34. qui vere cogitant n. 35. denique de mutilis n. 36. Possunt tamen quatuor istæ partes minui, vel altera pars alterâ debilior esse potest, vel necessitas quædam homini potest suboriri, ut pro altero conservando alterius jacturam faciat n. 37. Quodnam hæc

hoc casu intercedente alteri præferendum, summumque bonum sit? n. 38. In *sanitate* summum bonum non continetur, non est enim in nostra potestate n. 39. & homo sanus, sed erroribus immerfus miser est n. 40. eoque magis si vitiis deditus est n. 41. Nec ideo tamen Sapiens & virtuosus miser est, licet ægrotet, n. 42. Virtus nobilior est *Sapientia* n. 43. Intellectus non prodest homini in contemplatione boni, nisi Voluntas id apprehendat. n. 44. Summum bonum non consistit in disciplinis inutilibus & jucundis n. 45. neque in Physica aut Mathematica n. 47. 48. 49. Quia hominem nunquam reddunt quietum. n. 50. Et si non vereantur hodie summam felicitatem in his quærere n. 51. Nec *Virtus* est summum bonum n. 52. Intellectus non potest esse absque Voluntate, neque Voluntas absque Intellectu. Fabella de Voluntate tanquam Rege, & Ratione tanquam Consiliario ejus. n. 53. 54. 55. 56. Summum bonum hominis in Voluntate & Ratione conjunctim, sive in *Animo* & *cogitationibus* quærendum est n. 57. 58. Sine cogitationibus homo nec bonum nec malum sentit. n. 59. Felicitas ejus in cogitationibus magis, quam in ipsa perceptione consistit n. 60. Et cogitationes malum hominis efficiunt n. 61. Maxima ejus felicitas versatur in cogitationibus quietis ac moderate sese variantibus. n. 62. Id vero *tranquillitas* seu *oblectatio animi* appellatur. n. 63. Ea percipitur magis quam definitur n. 64. Ejus Definitio n. 65. Oblectatio est, & caret dolore n. 66. sed quieta tamen, & absque gaudio n. 67. 68. In reliquis bonis omnibus studiose quæritur n. 69. Desiderium ejus cum aliis sese conjungendi non est inquietum, sed tantum indicat quietem ejus esse motum temperatum. n. 70. Ratione originis & effectus est *amor rationalis* n. 71. 72. Bestiæ carent amore & socialitate n. 73. Hominem oporteret esse miserum humana societate

te destitutum n. 74. Imo ne homo quidem esset n. 75. nec posset optata delectatione frui. n. 76. nec similesanthropus esset, & in Bibliothecis sese abderet. n. 77. Pleraque oblectationes societates humanas præsupponunt. n. 78. Homo ad pacatam societatem conditus est n. 79. adeoque ad amorem quietarum mentium. n. 80. Prudentes magis amant alios quam seipsos n. 81. 82. Etiam maxime vitiosi reipsa alias creaturas magis amant, quam seipsos n. 83. Quod probatur exemplo Voluptuosi, Ambitiosi & Avari. n. 84. 85. De appellatione summi boni non est disputandum n. 86. 87. (II.) *Pro integro perfectioneque complexu bonorum humanorum omnium*, vel simul etiam non necessariorum. n. 88. 89. vel necessariorum saltem n. 90. 91. *Divitiæ* ad quietem animi non sunt necessariae n. 92. 93. *Paupertas* mala non est n. 94. De extrema paupertate quid statuendum. n. 95. Honor externus nudum decus est summi boni n. 96 — 100. Externa *ignominia* neminem facit miserum n. 101. 102. sed verum honorem potius auget n. 103. *Decorum* non nisi ornamentum quoddam est n. 104. 105. Ejus defectus nonnunquam malis rebus est annumerandus n. 106. 107. præsertim si accedat impudentia n. 108. cæteroquin est tantum defectus aliquis ornamenti n. 109. *Pudor* non semper est ornamentum Viri sapientis n. 110. 111. *Libertas* nudum est ornamentum n. 112. *Copia amicorum* ne ornamentum quidem est. n. 113. sed indicium, quod desit animi tranquillitas n. 114. Omnia bona fortunæ non sunt partes necessariae tranquillitatis animi n. 115. *Vita* est fundamentum tranquillitatis animi, nec *mors* tamen hominem reddit miserum n. 116. *Sanitas* est necessaria quædam pars tranquillitatis animi n. 117. Discrimen inter virum sapientem & imprudentem in *morbis* vires consummentibus, sed non dolorificis n. 118. 119. In morbis dolorificis

cis n. 120. vir sapiens non perfecte quietus, nec miser tamen est n. 121. Adeoque sanitas non est pars essentialis tranquillitatis animi n. 122. Imprudentes in morbis etiam dolorificis, magis sunt miseri quam Viri sapientes. n. 123. *Sapientia* & *Virtus* sunt partes essentielles tranquillitatis animi n. 124. eorumque defectus hominem summe reddit miserum. n. 125. neque id tamen intelligendum est de apparenti sapientia ac virtute ficta, n. 126. 127. Cur *Voluptatis corporis* non fiat mentio n. 128. 129. Nullus unquam Philosophus voluptatem corporis pro summo bono vendidit. n. 130.

I.

ITaque *Doctrina Ethica* nil aliud est quam *doctrina hominem instituens, quibus in rebus rerum summumque bonum consistat, quâ ratione id consequi, atque impedimenta quæ ipse sibi injicere solet, amoliri superareque possit.*

2. Enumeratis ergo præced. cap. diversis boni hominis generibus, nunc ante omnia est explicandum, *quibus in rebus summum hominis bonum consistat.*

3. Præsertim cum Philosophi tanta contentione de hac questione olim inter se concertarint, & adhuc controversentur, etsi hæc controversia nomen magis quam rem ipsam concernat, certè ut vulgo agitur, subtilis magis sit, ac inanes speculationes redolens, quam explicata & utilis. Nos pro consuetudine nostra rem perspicue, ac ut ab omnibus intelli-

ga-

gatur, & quoad in doctrina morali potissimum usurpari potest, proponemus.

4. *Esse felicem*, idem est ac possidere summum hominis bonum. *Summa* autem *beatitudo* sumitur *dupliciter*, primum si diuersa hominis bona respectu diuersorum graduum, quibus insunt, inter se *comparantur*, pro *possessione boni nobilissimi*; deinde intuitu *perfectionis* ejus, pro *possessione bonorum hominis omnium* simul sumptorum, vel certe eorum quæ *suprà summe necessaria* vocauimus.

5. Quod ad *priorem significationem* attinet, statim in principio superiori capite annotata ostendunt, cum *diuitiæ, honor, libertas, amici atque decorum* non sint bona necessaria, etiam nullum horum pro summo hominis bono haberi posse.

6. Taceo, quod Deus homini hoc implantarit, vt bonum persequatur, & consequenter etiam summum istud bonum ab homine obtineri queat, certè non à sola fortuna dependeat, cum genera modo recensita omnia inter *bona fortune*, etiam secundum vulgarem opinionem referantur.

7. *Opes* atque *honores* summum bonum esse nequeunt, cum omnes regulæ quas ideo in Oeconomîâ ac Politicâ tradituri sumus, quia levi solum fundamento nituntur, *in infinitis modis decipere queant*, dum Deus quotidie innumeris exemplis demonstrat, imprudentissimos homines ad opes atque honores pervenire,

D

eos-

eosque qui secundum fundamenta sanæ rationis divitias ac honores ambiunt, sæpe in paupertate & statu infirmo detineri.

8. Porro rex *opulentissimus* ac *potentissimus* revera miser est, quando ægrotat, vel *infirmus* cum *valetudine* conflictatur, vel aliam quandam in animo *inquietudinem* atque angustiam sentit. Cum ex adverso homo *pauperrimus*, qui e. g. nudus ex incendio repentino evasit, modo sano sit corpore atque virtuosus, revera miser non sit, quia vel commiseratione aliorum (sine turpi ac vituperandâ mendicitate) vel labore sufficienter occasionem invenit, quam nuditati suæ consulat, vel fami medeatur; vel in horridissima sylva delitescens (modo affectibus suis imperare didicerit) aqua & radicibus, necessitate cogente, contentus esse potest. Et *Papinianus* etiam imminente ejus cervici *carnificis securi*, ob quietem animi præstitam à sapientibus invidia dignus habeatur, quid si à tyranno honoribus tantum privetur, & in statum vulgi existimatione abjectissimum detrudatur.

9. Sed quid amplius hisce immorabimur postquam in omnibus nostris scholis trivialibus & Academiis hoc dogma, summum bonum in divitiis ac honoribus non consistere, studiosis inculcatur. Hoc non obstante, accuratius quæso hanc propositionem expendere quia *vulgata praxis in superioribus ac inferioribus imo in summis scholis i. e. in aulis magnatum* huiusmodi dogma

dogmati reclamatur. Omnes, ne exceptis quidem his, quibus incumberet doctrinam suam exemplis confirmare, honoribus & divitiis, tanquam summo bono, cum detrimento valetudinis, cum privatione licitarum delectationum, & cum perpeffione mille ærumnarum fere intolerabilem, denique cum ipsius vitæ & quietis animi periclitatione inhiant.

10. Imo quid aliud agunt, quam ut hanc thesin aliis cum verbis tum dogmatibus labefaciant. Quoties Doctores extra cathedram dicere solent: *Pecuniam qui habet, is habet omnia, Pecunia carens stultus est.* Quàm miserè abutuntur proverbio: *Opes qui amisit, animum amisit, qui honores amisit, omnia amisit.* Et quanto nihil laborant eruditi, ut communem hanc thesin suam certatim prostituant, cum secundum phrasin Satyrici cujusdam Galli, in *dedicationibus* librorum suorum, quibus ineptissimos ministros Status, vel indignissimos fœneratores honorant, Hebraicè, Græce atque Latine demonstrare conantur, hos esse viros eruditione ac virtute excellentes. Ne dicam, cum olim *honor virtutis merces* creditus sit, hodie toto orbe terrarum honores pecuniâ palam comparari.

11. De *Amicis* necessarium existimo monere, per amicos si bonis fortunæ annumerantur, quorum defectus hominem certe miserum non reddit, intelligi *multitudinem hominum* opulentorum atque potentum, quique ob privata sua commoda fortunam nostram pro-

movere ac damna nostra propulsare conantur. In hujusmodi amicis tanto minus summum bonum consistere potest, quanto magis extra dubium positum est, *virum bonum atque sapientem amicis abundare non posse*, sed consentaneum esse, ut necessariò inimicos habeat quamplurimos, quia alias ne sapiens quidem ac virtuosus esset. Adde hos *qui omnium amicitiam ambiunt*, nec quenquam offendere audent, omnium esse *miserrimos*, qui sibi ipsis summas quotidie molestias creant, & nihilominus inimicos plurimos habent; unde non immerito neutri parti in bello addictis comparantur.

12. Nec de *vera* tamen ac *rationali amicitia* jam sermo est, consistente in duorum animorum virtute præstantium constanti quadam conjunctione, sed mox videbimus, sine eâ summum bonum consistere non posse.

13. *Libertas* paullo majoris fortasse est indaginis. Ferè enim habetur pro bono *inestimabili*. *Mancipium* unanimi legum consensu *bestiis*, item *mortuis*, æquatur, at quid magis est miserum *bestiâ* vel *cadavere*? Et *carceri inclusi*, hisque magis adhuc ad *perpetuos carceres* damnati, *viventes mortui* sunt.

14. Sed oro te, noli his ullâ ratione moveri. Esto. *Libertas* sit *bonum inestimabile*, tamen hoc nil probat, nisi quod ea omnibus divitiis sit anteferenda, non vero quenquam, e. g. subditum, vel *mancipium* libertate destitutum esse miserum. Quantacunque tandem gaudeas
li-

libertate, si ægrotas, *sanum* quoddam *mancipium* meliori quam tu fortunâ fruitur.

15. Etsi vero *mancipia* in jure civili *mortuis* comparantur, tamen id privilegia tantum concernit liberis civibus competentia, & quibus homo, ut homo, carere facile potest. Respektu juris naturalis reliquis hominibus æquales etiam in jure Romano censentur.

16. Imo quid prodest prolixè asserere *prisca* *mancipia* æquari bestiis & mortuis? Familiaris est Juri Civili in fictionibus suis ac consuetudinibus rem aliter ac durius describere quam ipsa veritas patitur. *Romanorum* certe *mancipia* sæpe delicatius vivebant & tranquillius, quam *cives nostri urbani opulentiores* cujuscunque sint status, ne dicam rustici. Et posito, eorum aliquos vixisse in statu abjecto & vulgi opinione misero, ego tamen si optio mihi daretur, mallem esse miser Epictetus, quam Cæsar, vel Antonius, imo ipse Augustus.

17. Denique etsi ad *perpetuos carceres* damnati in aliorum memoria sint *viventes mortui*, tamen plus habent occasionis in carcere sibi ipsis vivendi; imo Deus nonnullos hoc remedio eripit è vivâ morte voluptatis avaritiæ & ambitionis, ut in carcere per agnitionem sui vivere incipiant. Præterea in exilium missi ratione juris civilis, ad quod, sicut dixi, jam non respicimus, similiter *viventes mortui* sunt, quamvis in summa vivant libertate.

18. Porro *Decorum* mire quidem ornat homi-

minem, imo positum etiam est in hominis arbitrio, certe ab omnibus in quocunque vivat statu, sine labore ac pretio obtineri potest. Nec hominem tamen cum *adversa valetudine*, *conflitantem*, vel *erroribus vitiisque immersum* reddit fortunatum, imo *defectus decori* (modo hunc ab indecoro vel ab impudentia recte discernamus) *non magis miserum* reddit hominem, quam *defectus elegantium capillorum* corpus humanum facit mancum.

19. Nunc consideranda etiam sunt ea bona, quæ supra diximus esse *nobilia atque necessaria*, quippe ex quibus consistat hominis essentia, bona videlicet *corporis & anime*. Ubi præprimis vitandi nobis sunt vulgati errores quibus *bona hæc sibi mutuo opponuntur*, quasi alterum absque altero esse, & secundum ductum rationis conservari queat, vel *quasi essentia hominis in sola anima consistat*.

20. Huc pertinet id, cum vulgo fere ad *corpus sanitatem* atque *integritatem membrorum*, ad *animam* vero primum *vitam*, deinde *sensus*, ac postremo *rationem* referunt; sive statuatur homini *tres esse animas*, vegetativam, sensitivam atque rationalem, sive animam humanam habere *tres operantes proprietates*, quarum *vita* homini cum plantis, *sensus* cum bestiis sit communis, sed *ratio* ipsi soli competat, unde & homo initio in utero materno ut planta, deinde post nativitatem in prima pueritia ut animal vivat, donec tandem, quamprimum ratione

sua

sua uti incipit, vivere etiam ut homo incipiat.

21. Ex quo porro argumentari solent, *vitam sanitati, sensus vitæ, rationem* vero tribus hisce præferendam, unde complura enascuntur inconvenientia, quæ jam non attingemus.

22. Alius sese offert error eorum qui *corpus* pro carcere solum habent animæ, non pro parte ejus. Unde non adeo mirum est Stoicos atque Epicureos delirasse, *virum sapientem in medio igni non minori animi tranquillitate frui, quam si in horto amænissimo sedeat, item in magnis cruciatibus os quidem viri sapientis ululare, ejus vero animam quietam esse; pluraque ejus generis absurda statuisse.*

23. Novimus hominem consistere è duabus partibus essentialibus, *Animâ & Corpore*, sed hæc duo summa ac ineffabili unione esse connexa, adeo ut anima de sanitate corporis, corpus vero de vita, item de sensibus & cogitationibus animæ aliquid participet.

24. Cum enim *Vita* hominis accipiatur pro corporis animæque conjunctione, dubium non est, quin *Vita* sit *fundamentum summi boni hominis*; Nam hoc sensu nil aliud est quam *Duratio essentiae humanæ, simulque circulationem sanguinis, motumque spirituum animalium itemque animæ, ac integritatem partium corporis humani, in quibus motus isti fiunt, in se complectitur.*

25. Et quatuor quidem partes istæ ita mutuo connexæ sunt, ut harum nulla sine reliquis esse que-

at, & a constanti felicitate unius, etiam bonitas alterius pendeat.

26. Ubi *desunt partes humani corporis*, ibi nullus est homo. Et si hisce in partibus nulla est *circulatio sanguinis*, homo mortuus est, & consequenter neque sensus habet neque rationem.

27. Si in *Nervis nullus est motus*, externa etiam membra se movere nequeunt, imo corpus humanum nullum amplius habet sensum. Sed si homo sensu ac motu caret, mortuus est. Quomodo autem in homine mortuo sanguis moveretur, in quo motu vita consistit. Imo qua ratione cogitaret & ratione sua uteretur?

28. Adde quod *motus in nervis & venis* ita mutuo nexu conjunctus est, ut nervorum motus recte usurpatus motum etiam sanguinis in statu suo ordinario simul conservet, contra motu externo nimis parce instituto, & sanguinis motus sistatur atque putrescere incipiat.

29. De *ratione* autem constat, pro diversitate *motus sanguinis* cogitationes modo alacres modo stupidas, deinde pro diversitate *motus in nervis* cogitationes modo concitatas atque intentas, modo indifferentes esse, atque adeo rationem humanam pro conditione utriusque motus alterari. At quid cogitaret si nullus neque sanguinis neque nervorum fieret motus?

30. Denique si *anima in cerebro humano amplius non movetur*, quippe cuius natura in continuo motu consistit, homo pari ratione homo esse

esse definit; imo hoc esset indicium eum amplius non vivere, quoniam homine vivo in eius cerebro omnis motus sanguinis & spiritus ad nervos pertinentes præparantur. At si in cerebro humano anima motum sisteret, quomodo dicta præparatio ibi fieret, & cur ea fieret?

31. Quod autem triplex iste motus vitæ humanæ unà cum integritate partium ita vulgo considerantur, quasi *ab invicem separari* queant, inde factum est, quod in oblati objectionibus rem non accurate expenderunt, sed insigni præcipitantia sese deceperunt.

32. De conditione *embryonum* prolixè non differemus, quibus nonnulli veterum Philosophorum animam saltem vegetativam, aliqui & sensitivam, alii rationalem quoque visi sunt tribuere, eo quod conceptio ac formatio hominis in utero debili intellectui nostro forte perpetuo incognita manebit. De iis saltem dicemus qui *jacent in deliquio*. In his *motus sanguinis* evanuisse videtur, vivunt tamen, mortuis enim accenferi nequeunt. Sed distinguendum est inter motum tardum & nullum. Sanguis (non minus etiam spiritus animales) in deliquium passis tarde admodum movetur, ita ut extrinsecus non animadvertatur, sed movetur tamen.

33. Similiter si quis *apoplexia percussus* fuerit, si apoplexia motum nervorum omnino tollit; homo mortuus est, sed si eundem *saltem debilitat*, vel in aliquibus tantum membris corrumpit,

D 5

pit,

pit, homo vivus equidem manet, non potest autem istud haberi pro exemplo, hominem æque posse manere vivum, si omni nervorum motu destituatur.

34. Porro *mente capti & furiosi* revera habent *intellectum*, & *adlu cogitant* (ac si omnino non cogitarent, tamen in eis anima humana moveretur, sicut in infantibus & arctiore somno oppressis) sed confuse ac stulte cogitant, labefactatis minutis cerebri particulis, vel ab alias rationes. Adeoque exemplum hoc ne sic quidem idoneum est, ut demonstret hominem, sine motu animæ posse vivere.

35. Scio equidem hanc thesin meam his, qui Cartesiani non sunt, absurdam videri; sed si ideo *mente captis atque furiosis cogitationes derogant*, quod eorum cogitationes tam imprudentes sunt, coguntur etiam affirmare, quod *somniantes non cogitent*, imo quod tot vigilantes, prudentes, eruditi, honorati non cogitent, qui e. c. contendunt; non esse recedendum ab opinionibus majorum receptis, vocatione opus esse ad faciendum bonum; Terram, Aquam, Aërem & Ignem esse quatuor elementa, &c. id quod valde ineptum foret, & à nemine crederetur.

36. Denique non diffitemur hominem urgente necessitate inter membra corporis *brachio vel pede* posse carere, neque ideo tamen carere posse *capite*, adhuc minus insignem quandam

dam læsionem *cerebri, cordis*, venarum principa-
lium vitâ salvâ sustinere, nedum *universis* corpo-
ris *partibus* privatum subsistere posse.

37. Etsi autem quatuor dictarum partium
corporis humani nulla sine reliquis esse potest,
negandum tamen non est, easdem *partim* minui
posse *salvo* manente *toto*, ut si homo brachium
vel pedem amittat, si exiguam & brevem alte-
rationem sanguinis sentiat, si apoplexia manus
ipsi obtorpescat, si intellectus eius non eadem
alacritate gaudeat. &c. item *membrum alterum*
altero posse esse *debilius*; e.g. Homo brachiis ca-
rens pedum usui loco manuum potest assuesce-
re; cæcus colorum differentiam tactu explo-
rare potest; Quod memoriæ decedit, accres-
cit iudicio, &c. item hominem *summa neessita-
te coactum* è duobus malis alterum eligere, ac
pro alterius salute, alterius jacturam facere fo-
dere.

38. Iam cum per superius tradita minimum
bonum pro malo, minimum vero malum pro
bono habendum sit; dispiciendum utique est,
*quodnam essentialium hominis bonorum alteri in
comparatione præferendum sit*. Sed ne prolixius
excresecat nostra disputatio, cum non magno-
pere ingenio res egeat, spectata *comparatione
partium humani corporis atque sensuum*, sed ab ho-
mine naturali intellectu prædito facile dijudi-
cari queat, in genere saltem bona corporis hu-
mani, quæ supra conjunctim sanitatem voca-
vimus, cum bonis animæ comparabimus, ac de-
in-

inceps hæc præcepta juxta se posita accuratius examinabimus.

39. Ac primum quidem *sanitatem corporis* non est dubium summæ felicitati hominis insignem quidem perfectionem conciliare, ipsam tamen *veram felicitatem* in ea nequaquam consistere, partim quod sanitas non semper posita sit in *hominis arbitrio* sed multis casibus extrinsecus accidentibus obnoxia, ac homo accedente vi aliena sanitate privari possit, partim quod ipsa per se hominem *nec felicem, nec erepta infelicem* reddere queat.

40. Finge tibi hominem integra sanitate, membris robustis, facultate edendi bibendique valentem, & cibum potumque bene digerendi, atque ad omnia corporis exercitia idoneum. Ecquid autem hæc ipsi profunt, si *ignorantia erroribusque perniciosis* immerfus est, & ob præjudicia autoritatis humanæ & propriæ præcipientiæ verum a falso nequit discernere; Non is revera omnium est miserrimus, cum, ob dicta præjudicia à scopo à DEO sibi præfixo indies longius declinet, non hoc respectu bestiæ meliori sunt conditione, quoniam interno impulsu suo finem suum longe rectius attingunt, quam istiusmodi homo? Nonne majori cum periculo conjuncta est eius miseria, quia ita eum occæcat, ut quam miser ipse sit non intelligat, sed conditionem suam bonam, ac se felicem existimet?

41. Quod si præterea ob *vitam sceleratam* cum

cum insigni quadam animi perturbatione & pavore conscientia luctatur, ecquid magis est miserum tali homine, quantumvis sano? Nonne animi sui inquietudo sufficiens est, ut vires sanitatis lenta quadam morte ipsi absorbeat, penitusque consumat?

42. Contra vir bonus ac sapiens lenta febris decumbens, vel tabe &c. laborans, juréne dici potest infelix, si intellectu est quieto, animoque pacato, etsi non sit felix *in tanto gradu*, quam si sapientiæ & virtuti eius, corporis quoque sanitas accederet?

43. Porro in bonis Animæ attenta cautio est adhibenda, ne in collatione notitiæ veri & falsi, quæ sedem habet in intellectu, atque in actionibus à voluntate hominis oriundis *secundum virtutem institutis* temerè pronunciemus. Et actiones quidem sine prudenti directione opinionis in intellectu humano consistere nequeunt; tamen etsi nil aliud accederet, notitiis vel ideo longe sunt præstantiores, quod *intellectus* quatenus bono considerando occupatus est, illud *tantum cognoscit*, nunquam autem consequitur, sed bonum intuitu intellectus saltem tanquam remotum & futurum quid considerandum est, quod intellectus nunquā assequitur, neque assequi etiam potest; cum Voluntas, quoad externis actionibus imperat, ut bonū persequantur, istud etiam obtineat, adeoque homo bono illo fruatur.

44. Quod ut rectius intelligatur, hæc vice, nondum trademus exemplum de summo homi-

minis bono, sed ab illis boni generibus haecenus enumeratis petitem. Quid prodest homini, si ingeniosissime *rationatur*, quemadmodum *vita honeste degenda* sit, quemadmodum sit *bonoribus* studendum, *amici comparandi*, *libertate* recte utendum; si *de moribus elegantibus*, quorum in humana conversatione usus est, apte scit, differere, si *de sanitate*, quemadmodum ea conservanda, ac amissa reparanda sit, exquisitè loqui & scribere valet, si interim omnes facultates suas *dilapidat*, vel si *negligens* est, atque laborem detrectat, vel si *honorem & dedecus juxta aestimat*, si cum *nemine pacem* colit, si *libertate* sua abutitur, si ipse *moribus* est *incultis* atque agrestibus, si *vita inordinata sanitatem* a DEO sibi imperitam destruit; num cognitio veritatis, quam ratione sua comprehendit, eum potest reddere fortunatum? nonne ea inquitudinem eius potius adauget, tanto magis, quanto plus occasionis ei inde offertur miseriam suam sponte contractam expendendi, & ipse sese per proprias cogitationes condemnare cogitur?

45. Ex adverso considera hominem communi saltem *naturalique* pollentem *intellectu*, et si nomen eruditi non admodum sibi sumere audeat, cuiuscunque sit conditionis, is si *alias* sibi *facultates* conquirat, easque prudenter collocat, & peritia sua *e pulvere emergit*, & ab honestis ac probis omnibus *diligitur magnique aestimatur*, si *libertatem* suam nulla in re alia quaerit, nisi ut aliis beneficiat, eosque adversus quas

quascunque injurias atque oppressiones defendat, si omnibus sese præbet *modestum*, seque omnium ingenio & necessitati accommodat, ut quamplurimos lucri faciat; denique si vitam temperanti, & suppressione affectuum *valetudinem* suam in statu divinitus sibi concessio conservat, num vel minimam habes dubitandi causam, quin is hunc quam supra diximus, longe felicitate antecellat?

46. His ita sese habentibus adhuc minus dubii restat, disciplinas eas in quibus intellectus humanus sese abstrudit, eo fine, ut speculatione rerum subtilium sed *inutilem*, vel terminorum obscurorum nihilque significantium, vel rerum saltem *elegantium* & *jucundarum* homines his imbuti reliquis sese *preferant*, nequaquam ad summum hominis bonum pertinere, sed vel *summo malo* accensendas, vel *nuda ornamenta* viri fortunati habendas esse, quæ cum felicitatem nullam, quam exornent, offendunt, parum abest quin æque vana sint ac prioris ordinis disciplinæ, quales sunt *Philosophia scholastica*, *Logica vulgaris*, *Philologia*, *Historia*, *Poesis*, *Oratoria*. &c.

47. Ac si vel maximè homo hujusmodi disciplinis prærogativam aliquam non affectet, sed intellectum suum corrigere tantum studeat, atque humano generi novis repertis veritatibus inservire; sed hæc essent hujusmodi, ut in contemplandis creaturis extra se magis magisque eum à *cognitione sui* abducerent, quod
ac-

accidit his, qui in *Physica & Mathematicis disciplinis* nimis speculationibus indulgent; videntur hæc quidem initio, summum bonum, si non perfecte conficere, tamen eius *insignem* quandam *partem* constituere, negari enim non potest inventionem hujus generis veritatum ingentem homini afferre delectationem, & e.g. inventionem veritatis cujusdam Mathematicæ vel Physicæ æque, imo magis hominem jucunditate suâ afficere, quam sensibiles voluptates, præsertim si consideramus, iisdem corpus non debilitari nec sanitate privari: tamen re paullo accuratius expensâ facile deprehendemus ne hanc quidem opinionem exceptione carere.

48. Non jam equidem opponam, *ejusmodi hominibus fere irregulare quid atque insolitum quoad mores consuetos familiare esse*, eosque sæpe insigni quodâ defectu decori laborare. Nam præter id quod iam supra de defectu decori in genere notavi, videntur ipsis rationes nequaquâ defore, quibus vel minutum hunc defectum excusent, vel pulcritudinem atque utilitatem è veritatibus quas invenerunt emergentem ipsi opponant.

49. Neque notabo, eius generis eruditos rarissime *affectibus suis imperare* didicisse, sed et si fere vacent enormi voluptate, raro tamen impatientiam suam, iram, æmulationem, diffidentiam, invidiam, ambitionem posse coercere. Nam hæc singula videntur suas passim habere

ex:

exceptiones, adeoque non ipsis disciplinis, sed earum abusu esse tribuenda.

50. Sed hoc saltem monebo, quod præstantes hi viri valde sese decipiant, existimantes hisce disciplinis *placidam delectationem* sese consecutos, atque hac via ad summum bonum aspirare posse. Utraque harum scientiarum inexhaustum Veritatum innumerarum Oceanum continet, quem superare nemo potest, universalicet ætate usque ad extremam senectutem consumpta. Utraque hominem qui semel animum hisce applicavit, irrequieto quodam ardore nova inveniendi concitat, ut sui ipsius ac omnium suorum vel maximorum bonorum obliviscatur; Hinc jam alibi delectationem quam homo in indagazione ejusmodi rerum percipit, comparavimus cum sensu voluptatis hominis sitibundi, quem in haustu potus cujusdam sçavis concepit, quo sitim non explevit, cum fortius sitim provocare queat.

51. Hanc vero *διόκνεψιν* accuratius expendas velim, eò quod eruditorum nonnulli disciplinis his cætera laudabilibus inebriati, nimio erga easdem amore, nimis eas extollunt, atque *inventionem ejus generis novarum veritatum pro summo bono venditare audent.*

52. Restat *voluntas* hominis. Per hanc homo bonum agnatum persequi, idemque apprehendere debet, adeoque bono *propior quidem* est quam intellectus. Sed nec ipsa voluntas, cum per naturam suam vana sit, & ad mala incli-

E

cli-

clinēt, nec externæ hominis *actiones* ab eâ *dependentes* possunt esse summum bonum, quoniam *id studiose quarunt*, eoque ostendunt summum bonum in se non contineri.

53. Sed quod vulgo summum bonum in actionibus humanæ voluntatis quæsiwerunt, inde factum est, quod uti bona corporis considerarunt quasi actu a se nullo utuo seungi queant; ita, circa animæ bona hunc errorem foverunt, *quasi intellectus sine voluntate, & voluntas sine intellectu esse possit*, unde lepida hæc fabella prognata est, ut in doctrina de origine & continuatione actionum humanarum Voluntatem tanquam Regem, intellectum vero tanquam Consiliarium proponerent, cui alius quidam adversarius adstaret consiliarius, sensibilis nimirum concupiscentia, quorum uterque alteri contradiceret, ac bonum hunc Regem quasi manica arreptum huc istuc distraherent, donec tandem alteruter altero superior evaderet.

54. Cæterum literati qui in erudienda juventute ludo hoc utuntur, cum considerare debuissent *sensualem* illam, quam fingunt, *concupiscentiam* monstruosum quendam Hermaproditum esse, in cerebro suo è confusione intellectus & voluntatis genitum; tum recordari quod, ut ipsi fatentur, *ignoti nulla sit cupido*. Iam cum omnis scientia soli intellectui humano, non ut somniant, sensibus etiâ intellectui oppositis debeat, necesse esset ut ipse sibi intellectus tribuat, si à sensuali concupiscentiâ impeteretur, quo-

quoniam hanc oppugnationem à cognitione ab intellectu impetrata necessum esset proficisci. Ut alias taceam absurditates ex inepta hac opinione promanantes.

55. Novimus autem quod *Intellectus ac Voluntas perpetuo nexu conjungantur*, ac animam humanam præter duas hæc facultates non habere tertiam, sed quod *concupiscentia sensitiva* (quam vocant) nil aliud sit, quam corruptus hominis intellectus, & voluntas corrupta. Age ipsorum præceptis vulgo traditis in sententia nostra, astruenda utamur. Voluntatem, aiunt, necessario ac semper bonum appetere, intellectum vero judicare de bono, demonstratum, igitur est, voluntatem non posse esse absque intellectu, neque intellectum absque voluntate; nec posse aliquid dici absurdius, quam voluntatem intellectui adversari, in eamque tyrannidem exercere, cum potius, si omnino dictâ comparatione uti velimus, *intellectum regem* esse oporteret, sed *voluntatem* nil nisi *famulum*, quæ nil agere sciat nisi apportare id quod à rege ipsi monstratur.

56. Nec quicquam facit ad rem, quod omnino apud nos deprehendimus, nos *sæpenu-mero id non velle, quod comprehendimus, bonumque esse intelligimus*, sed voluntate nostra atque actionibus à voluntate dependentibus cognitioni isti reluctari. Nam diligentius re explorata, animadvertemus, non tam voluntatem intellectui, quam *voluntatem* atque *intellectum* con-

junctim, *velutari ac intellectui præcedentibus* repugnare. Homo affectibus suis obnoxius quæta aliquot momenta utique habet, in quibus verum bonum intelligere potest, in iisque momentis & voluntas prompta est istud appetere. Affectibus autem mox iterum prævalentibus, prior etiam ista voluntas non nisi ad momentum durat, sed & continuo intellectus unà cum voluntate mutatur, ita ut hominem eo tempore quo ad nutum affectuum suorum actiones suas instituit, necessario id quod appetit summum bonum æstimare, ac priores cogitationes secundum dictamen sanæ rationis institutas mutare oporteat; cuius rei quisque in se ipso experimentum facere potest.

57. Iam qua in re tandem quæremus summum hominis bonum, cum id neque in intellectu, neque in voluntate reperiatur, nec ulla jam pars hominis reliqua sit. Forte in *nuda imaginatione*, sive in *meris cogitationibus* consistet?

58. Recte statuis, simul tamen valde erras. Summum bonum omnino in *cogitationibus* sive in *imaginatione*, nec in *nudis* tamen *cogitationibus*, neque in *vana imaginatione* continetur. Ac ut in Logicâ veritas non solis in sensibus, neque in nudis tantum ideis, sed in utrisque conjunctim quærenda est, ita nec summum bonum in solo intellectu aut voluntate sed in utroque conjunctim, i.e. in *Inclinatione hominis inde genitis cogitationibus* est quærendum, quorum utrumque conjunctim *Animus* appellari solet.

59. *Sine cogitationibus homo sensum nullum habet ullius vel boni vel mali*, id quod haud difficulter intelligitur, exemplo saltem proposito infantis recens nati, item hominis furiosi, vel valde ebrii, aut alto sopore oppressi, item graviter vulnerati. Hos oculis philosophicis proprius ad moveri opus est, nec ex eorum ejulatu protinus ad eorum sensum argumentandum.

60. Deinde etiam oblectatio quam ex quibuscunque bonis capimus, maximam partem *potius in cogitationibus, quam in ipsa eorundem fruitione* consistit, quando nimirum bonum nuper perceptum tanquam adhuc præsens nobis proponimus, cuius rei quisque apud se ipsum periculum facere, & hoc paradoxon millenis exemplis confirmare potest.

61. Cum autem quisque in animo suo deprehendat, quod in cogitationibus suis ejusmodi rebus sæpe delectetur, quæ vanæ, irritæ, imo perniciosæ fuerunt, item quod interdum etiam *inquietas & molestas cogitationes* sentiat, & quod irrequieto corde cogitationes non possint esse pacatæ; inde facile poterit conjicere, *in solis cogitationibus hominis summum eius bonum consistere non posse*: adeoque accuratius ipsi est perspicendum, quibus in rebus proprie consistat ea felicitas, quæ ratio bene cogitet, & voluntas studiose persequatur.

62. Eo autem facile perveniet, si è primo capite repetierit, rerum omnium felicitatem in *motu tranquillo & pro conditione essentiae* rerum

rum *mediocriter mutabili* consistere. Unde *opido* consequitur, omnes humanas *cogitationes inquietas & nimis mutabiles esse malas*, contra in *quieto desiderio & mediocriter mutabilibus cogitationibus veram unicam summamque hominis beatitudinem* consistere.

63. Atque hanc ipsam veteres Philosophi, qui summum bonum in *tranquillitate animi* sive *oblectatione mentis* quæsiiverunt, tanquam scopum sibi præfixerunt. De cujus appellatione cum nemine contendemus, modo in re ipsa conveniamus.

64. Facile autem sublata esset contentio, si *perspicuam* ejus *definitionem* tradere possemus. Sed cum sit *unicum quid*, nec *sui simile* habeat, adeoque *percipiatur* magis a his qui eam possident, quam ab aliis *clare intelligatur*, non exquires a nobis summam accurationem, sed contentus eris, si in ea definienda tibi magis ostendamus, quid non sit, quam quid sit, ac si eius *originem* potius atque *effectum*, quam *essentiam* respiciamus.

65. Itaque summa hominis felicitas nil aliud est nisi *tranquilla quædam oblectatio*, qua homo nullius rei neque dolorem sentit neque gaudium, in eoque statu cum aliis hominibus eandem animi quietem possidentibus sese conjungere studet.

66. Est *Oblectatio*, alias enim non esset bonum quid, nam supra diximus omne bonum præsens delectationē parere. Oportet igitur eam *ab omni*
dolo-

dolore longissime abesse. Ubi enim est dolor, ibi nulla potest esse voluptas nec delectatio.

67. Porro est *oblectatio tranquilla*, nisi enim tranquilla esset, non esset bonum quid, cum, per superius dicta, omnia illa quæ nimis sunt sensibilia, & consequenter cum inquietudine quâdam copulata, mala sint. Quare hæc oblectatio *sine gaudio* consistit. Ubi enim gaudium est, ibi est oblectatio irrequieta; Tamen hæc, quam diximus, oblectatio *propius accedit ad gaudium*, quam ad dolorem, & ob hanc causam gaudium plerumque statuitur esse bonum, imo pro hac ipsa oblectatione habetur, vel hæc sub gaudii appellatione repræsentatur.

68. Deinde etiam *Dolor & Gaudium*, si ad tranquillitatem animi comparentur, ita differunt, quod non semper positum sit in nostra voluntate, ut omni dolore vacemus, sed animus sæpe vi compelli queat ut dolores sentiat, & lamentetur, cum ex adverso gaudium & risus ex hominis voluntate & appetitu pendeat, nisi hic violentam titillationem excipiamus, et si adhuc lis sit sub iudice, an ista diutius continuata dolori potius quam gaudio annumeranda sit?

69. Iam quod *in quietâ hac delectatione* versetur *summa hominis felicitas*, inde colligi potest, quod homo reliquis in bonis omnibus, ut sunt opes, honor, libertas, amici, decorum, sanitas corporis, sapientia, virtus, frustra licet in plerisque, *hoc bonum persequitur*, in eoque tranquilla-

litem suam quærit; quodque is qui iam possidet hanc animi quietem, nec de ulla re magis quam de ea conservanda sollicitus est, reliquis bonis, quæ ad eam parum conferunt, carere potest.

70. Diximus Animi tranquillitatem appetere unionem cum aliis hominibus ista tranquillitate præditis. Non est autem id desiderium irrequietus aliquis appetitus, nec tale desiderium quod hominem reddat infelicem, nisi id expleatur, sed est quietum studium, atque oblatio, & per consequens continuatio quietis animi semel acquisitæ, quippe quæ ordinariè ex huiusmodi unionem oritur, vel est continuus effectus ejus quietis, quo ostendatur, tranquillitatem hanc non in socordia quadam vel pigritia, vel in defectu omnis motus, quæ singula sunt mala, sed in motu alacri, proportionato tamen consistere.

71. Itaque si summum istud hominis bonum ab origine potius atque effecta, quam ab essentia denominare velis, *amorem rationalem* appellare posses; *Amor* namque *rationalis* nil aliud est quam *animorum summum bonum possidentium vel illud querentium conjunctio*.

72. Visum est autem aliquanto plura de amore isto rationali dicere, quo ostendamus, *naturam hominis* quæ à bestiis distinguitur, quantum ea à lumine naturali capitur, nulla in re alia, quam in *honesto quodam hominum erga homines amore consistere*, item, quicquid unquam

icho-

scholæ de Amore sui tum licito tum illicito garriant, *omnes homines, ne sceleratissimis quidem exceptis, alias res revera magis amare quam seipsos.*

73. *Bestiæ omnes ac singulæ præditæ sunt, interno quodam instinctu ad conservationem sui, & ad capiendam ex seipsis delectationem, quanta quidem in bestias cadit. Et quantumvis bruta animantia bestias ejusdem speciei & sexûs raro lædere soleant, tamen in aliorum brutorum prosperitate ne minimam quidem delectationem quærunt, quia à Creatore ad societatem nullam posita sunt.*

74. *Sed Homo hominum societate destitutus omnium foret miserrimus, non tam ratione generationis & nativitatis, quam ex parte cum bestiis habet communem, (etsi conjunctio maris & fœmellæ inter bestias societas dici non mereatur) quam ratione educationis. Per eundem esset homini, nisi ab aliis adjuvaretur, cum bestiæ inde à nativitate ipsa vitam suam sine aliorum etiam adjutorio producere queant.*

75. *Homo nè esset quidem homo rationalis absque humanâ societate. Quid prodesse ipsi cogitationes, si non essent alii homines? Non instinctus quidam internus irrationalis æque ac in bestiis ad ejus sustentationem sufficere posset? Cogitationes certe sunt Sermo quidam internus. Quis autem usus esset sermonis hujus interni, si nemo esset cum quo has cogitationes suas communicaret? Deinde sermo iste,*
E s
in-

internus præsupponit externum. At quomodo interne secum posset colloqui, nisi alii homines, in quorum is vivit societate, sermone suo externo internum ejus sermonem quasi accenderent? Rursus, quid opus tandem esset omnibus externis sermonibus, si non esset aliqua humana societas?

76. *Sine Societate humana homo adultus non haberet ullam delectationem, etsi totum possideret mundum.* Ipse sibi cogeretur ministrare, idque ministerium, si is esset delicatus & ambitiosus, ipsi futurum esset intolerabile. Imo etsi ei spiritus invisibiles (quod Poetis testibus Psychæ olim accidisse fertur) servitia exhiberent, vel si ista tanta esset prudentiâ, ut in proprio servitio nil molestum accidere sibi existimaret, nondum tamen ipsi satisfactum esset, cum desint ei, si ambitiosus esset, hi quibus imperet, & à quibus honor ei exhibeatur, si avarus, quibus invideat fortunam eorum, quosque decipiat, & super quorum calamitate lætetur; si luxuriosus, collusores, si virtuosus, homines quibus beneficiat, & delectationem suam communicet.

77. Imo nec ipsis *μισανθρώποις* bene esset, item his qui in *Bibliothecis* sese abdunt, vel ab omni hominum societate se subducunt, si omni societate humana privarentur. Nam misanthropi omnem mentis suæ oblectationem in eo quærunt, si præsentem orbem reprehendunt, & qui in libris se sepeliunt, si vel aliquam

apud

apud viventes existimationem sibi parant, vel eosdem censura suâ impetunt, &c.

78. Taceo plerasque oblectationes Visus, Auditus, Olfactus, Gustus & Tactus partim in hominibus & apud homines quæri, partim in aliqua persuasione consistere, quod alios homines quos magnificamus, videamus certis in rebus delectationem suam invenire.

79. Quare quomodocunque se tandem homo consideret, deprehendet creatum se esse à Deo, ut sit *animal sociale*, nimirum ut in *pacifica societate* cum aliis vivat. *Sine pace nulla est Societas*, quoniam diffidia atque æmulationes omnem societatem pessundant & tollunt. Rursus *absque Societate nulla potest esse Pax*, quia Pax in conjunctione animorum consistit. Sine pace homini nec Ratio nec Sermo quicquam prodest, quia ad bellum nil præter vim requiritur, cum strenuissimi bellatores gladium non in ore sed in pugno gerant.

80. Conditus ergo est homo *ad amorem* aliorum hominum, conditus est enim *ad pacem*. Nam & *Amor* & *Pax* in humanarum *mentium conjunctione* fundantur. Imo creatus est *ad amorem hominum quiete animi fruendum vel eandem quærentium*, cum quod ipse ad quietem animi tanquam ad summum bonum debeat contendere, omnis autem amor in similitudine quadam personæ dilectæ fundetur, tum quod alias in pace vivere nequeat, si inquietos homines amet, quomodo enim hi qui cum seipsis inter-

terne pacem colere non possunt, cum aliis externe pacem colant?

81. Consequitur, summum hominis bonum in eo consistere, *ut alteri, quem amat, bene sit, & ut eius calamitates ipsum magis afficiant, quam suæ*, quoniam in eo essentia amoris omnis humani rationalis, quatenus amori bestiarum opponitur, consistit, nec sine hoc charactere duæ duorum corporum animæ sese conjunxisse dici possunt.

82. Adeoque homo sapiens omnino *alios magis amat, quam seipsum*; & loco fundamenti actionum suarum nequaquam habet *amorem, sui ordinatum*, (uti loqui amant scholastici) nisi eò hoc afferatur, quod homo mediante amore aliorum hominum, in quibus magis vivit, quam in seipso, semper tranquillitatem animi sui promovere ac conservare nitatur.

83. Nec opus est multa dicere de sapientibus & virtuosis. nam & imprudentissimi & *sceleratissimi alias creaturas magis amant quam seipsos*, & in hoc solum à sapientibus & virtuosis *discernuntur*, quod sibi videantur magis amare se quam ullam rem mundanam, cum homo sapiens sciat, quod alios magis amet, quam seipsum. Quare cum apud hujusmodi homines *deploratus ille Amor sui* impugnatur, non aliter id est intelligendum, quam ad eorum imaginationem potius atque propositum, quam ad rem ipsam sermonem accommodari.

84. Credo equidem hanc thesin valde tibi
vi-

videri paradoxam atque absurdum; Ais enim, non *voluptatideditus*, *avarus* ac *ambitosus* seipsum magis amat, quam res alias omnes? Certe voluptatis suæ, avaritiæ, ambitionis causa omnes homines, & quæcunque habet, consumit.

85. Atque idipsum est, quod dixi, quod hujusmodi homines sibi persuadeant, amare se magis seipsum, quam reliqua omnia, eo quod voluptatem, avaritiam & ambitionem suam, ament, cum hæc *vitia* manifeste in *amore aliarum rerum* consistant. *Voluptuosus* non seipsum amat, sed scorta sua, & compotatores suos; *Ambitosus* amat homines à quibus honores expectat, & *avarus* frigidam auri massam & quicquid pecunia comparatur. Sane his omnes alios homines, & quicquid possident, maxime seipsum consecrant, dum *voluptatis mancipium*, ut scortum suum, compotatores & collusores delectet, valetudinis & fortunæ jacturam facit; *Ambitosus* inanes honorum, ventos ab aliis captans, vitam, fortunam, famam periculo subjicit, *Avarus* præterea auro & opibus suis agglutinator fame moritur, &c.

86. Vides ergo, *quietem animi* absque oblectatione, *oblectationem* vero absque amore erga alios homines, porro *amorem* hunc sine animorum unione, & hanc *unionem* sine mutuo studio personam dilectam etiam propriâ delectatione neglectâ delectandi, denique illa omnia sine *remotione eorum quæ animum perturbant*, esse non posse. Proinde cavebis ne exemplo ple-

ro-

rorumque Philotophorum de appellatione summi boni hominis otiose disceptes.

87. Appellabis pro lubitu. Verba enim rerum, non res verborum causa inventæ sunt. Si non vis vocare tranquillitatem animi, voca voluptatem seu *oblectationem animæ*, vel *amorem rationalem*, vel *conjunctionem duarum animarum*, *sefe mutuo amantium*, vel *studium amate persone benefaciendi*, imò pro ea moriendi; vel *oppressionem ac extirpationem affectuum mentem turbantium*. Ego quidem de nulla harum appellationum tecum contendam. Observabis saltem, quod, nisi omnia hætenus enumerata simul possideas, sed horum unum duntaxat desideres, veram hominis beatitudinem nulla ratione possidere queas, sed si aliud tibi persuadeas, frustra tibi assenteris.

88. Jam ad alteram etiam significationem summi boni deveniendum est, quatenus id respectu perfectionis suæ accipitur; & tum denotat vel Bonum illud quod partes omnes tam necessarias, quam superfluas, item omnia ornamenta tranquillitatis animi ambitu suo complectitur; vel Tranquillitatem animi tantum cum bonis omnibus essentialibus eo pertinentibus, sine quibus consistere ea non potest, sine intuitu bonorum humanorum, quæ partes saltem minus necessarie, vel nuda sunt ornamenta.

89. Nam qui unà cum tranquillitate animi sui, simul est virtuosus, sanus, morum elegantia præditus, honoratus, opulentus, præterea libertate sua

sua gaudet, & amicis abundat, is vere ac perfecte beatus se se prædicare potest. Nec infelix tamen ideo censendus est, si unum aut alterum ex bonis hisce humanis modo recensitis ipsi desit, sed hæc adhibenda est differentia. Si *nunc* aliquod ei desit *ornamentum* summi boni, id eo nondum erit miser aut infelix, (imo ne videbitur sibi quidem non esse perfecte fortunatus, dummodo quietem animi, tanquam summum bonum possideat) sed hoc saltem laborat defectu, quod summum istud bonum non habeat in perfecto gradu.

90. Sin *pars* aliqua *necessaria* tranquillitatis animi ei deficiat, ea vel est huiusmodi pars, cuius absentia is tranquillitate animi *omnino* privatur ac destituitur; vel quâ deficiente in tranquillitate animi sui *parum* duntaxat *impeditur*. Priori modo fit *miser & infelix*, maximaque ipsi incumbit calamitas. Posteriori modo miser equidem ac infelix non est, sed & *perfecte beatus* haberi non potest.

91. Itaque jam consideremus genera singula bonorum supra memorata, ut videamus *quænam* horum *sint partes* *necessariæ* tranquillitatis animi, nec ne, & *quænam* eorum tranquillitatem animi vel *secundum essentiam*, vel *secundum perfectionem* constituent.

92. Ac primum quidem in *Divitiis*, earum definitio statim monstrat, cum Divitiæ nil aliud sint nisi *abundantia* *quædam* *facultatum*, merum esse *ornamentum*, nec partem aliquam *essen-*

essentialem tranquillitatis animi. Quibus rebus abundamus, his aliis amorem nostrum demonstrare possumus, & quo major est abundantia, eo magis & erga plures exercere possumus beneficentiam nostram, & hætenus Divitiæ ornamentum sunt summæ felicitatis.

93. Si hæc cares abundantia, ideo non opus est, ut sis animo inquieto, dummodo habeas, *quantum tibi sufficit*. Nam si cares abundantia ac divitiis, minus etiam habes curarum, quemadmodum abundantiam facultatum collesces. Et quantacunque labores *paupertate*, alios tamen homines consilio tuo atque exemplo erroribus potes liberare, & à deviis abducere, id quod officii genus, beneficium egeno pecuniæ & facultatum commodatione præstitum æquat, imo longe superat.

94. Jamque intelligis *paupertatem* nil mali esse, quia *defectus* saltem est *abundantiæ*. Ac si contendas *extremam paupertatem* esse malum, quid, quod in defectu eorum quorum ad vitam sustentandam indigemus, consistat; cautione tamen opus tibi erit, ne quid vendites pro extrema inopia, quod revera id non est.

95. Necesitatem vitæ tuæ ne metiaris secundum desiderium ac cupiditatem vel consuetudinem tuam. Potes enim e. g. centum thaleris vitam per annum traducere, potes etiam decem mille thaleros uno anno consumere. Si non es contentus, semper es pauper; quemadmodum is semper est dives, qui paucis
est

est contentus. Et quomodo absque aliorum hominum malitia, videlicet in bello, vel sine insigni fame epidemica eo devenire posses, ut tibi desit aliquid quod ad vitæ necessitatem requiratur, cum aqua, radices & locus in quo aëris fervorem declines, ac contra frigus te munias, ad vitam sustentandam sufficiant, atque hæc ne miserrimo quidem mendico defunt.

96. *Honor*, vel internum denotat honoris fundamentum, vitam nimirum secundum, virtutem institutam, de qua deinceps agemus; vel existimationem quam habemus apud alios, quamque illi signis externis nobis significant; vel ob *potentiam nostram* vel *virtutem* quam nobis inesse alii falso sibi imaginantur.

97. Posterius *Malum* potius est quam *bonum*: Nam si virtutem fucatam possidemus, certe non habemus veram illam animi tranquillitatem: Et qui nos ideo magnificiunt, hos consentaneum est æque esse cæcos ac miseros, magis adhuc quam nos ipsos, eaque existimatio non potest non obfirmare nos in falsa nostra opinione vivendique ratione.

98. Quod si cum verâ virtute simul insigni gaudemus *vi ac potentia*, quapropter & honos nobis à plebe exhibetur; tum rursus honor, iste *ornamentum* est summæ felicitatis, quando vir ejusmodi honoratus ea potestate utitur, ut in hos qui possident animi tranquillitatem, vel eò adspirant, majora beneficia conferat.

F

99. Sed

99. Sed *nec* iste honor *essentialis pars* est quietis animi, cum ea, quam diximus, potestas bonis hominis non necessariis & superfluis accenseatur, ac si eâdem caremus, nunquam nobis deficiat occasio infinita aliis beneficia exhibendi.

100. Facile itaque intelligitur, *defectum* etiam *honoris externi*, i. e. potentiae & autoritatis malum non esse, cum defectus abundantiae nunquam malum quid esse queat.

101. Sed quid jam statuemus de *Ignominia*? Fateor Ignominiam & defectum honoris longe à se mutuo differre. Nec injuria tamen pronunciabo Ignominiam honori, de quo jam agimus, oppositam omnino non esse malum, sed nihil, & *inanem* aliquam *persuasionem* inquietorum hominum, etsi hoc quam maxime paradoxum tibi videatur.

102. Equidem si ignominia *vitam flagitiosam* interne loco fundamenti habeat, aliter pronunciare cogimur, nec his nos annumerari volumus, qui dedecus & honorem juxta aestimant; sed paullo ante significavimus, nos jam non considerare honorem ex virtute genitum, sed *externa tantum ignominia* hujus est loci, quando aliquis sine honesta ratione in civili societate pro infami declaratur, ab officiis cum dignitate conjunctis excluditur, scripta ejus vel insignia à carnifice comburuntur vel confringuntur, vel nomen ejus patibulo affigitur, vel ipse in effigie, ut vocant, suspenditur.

103. JCtis familiare est: *Fustigationem neminem reddere infamem, sed causam* seu crimen. Ista vero causa non in fallaci aliorum opinione, sed in veritate fundata sit. Nisi te animus tuus condemnet, omnes quas dixi, contumeliæ animi tuum inquietare nequeunt, sed miserrimus fores, si verus honor tuus potestati ullius hominis esset subiectus, vel si necessum esset id animum tuum afficere, quod cum nomine tuo, insignibus, scriptis, aut imagine geritur. In multis sane amor erga te extinguitur. At hicujusmodi sunt? Qui non possident veram animi tranquillitatem. Sed cum hisce vir sapiens non studet amore sese conjungere, sed eorum misericordiâ tangitur, eaque solâ retinetur, ne contumelias sibi illatas rideat. In reliquis autem, qui ad summam beatitudinem unâ cum ipso gnaviter contendunt, magis adhuc crescit ejus honor, inde quod quæta contumeliarum immeritarum tolerantia istiusmodi animos fortius ad se trahit, propiusque sibi conjungit.

104. Nunc Morum elegantiam ac civilitatem, quæ *Decorum* appellatur, videamus. Id Decorum in imitatione actionum eorum hominum, quorum præ reliquis humana infocietate magna est existimatio, versatur. Estque pro differentiâ actionum quas imitatur in universum *triplex*: Eæ namque actiones vel *bonestæ* sunt, vel *inbonestæ* vel *indifferentes*.

105. Quatenus in decoro actiones vel ho-

neftas vel inhonestas imitari conamur, idē de eo prædicandum est, quod de ipsa virtute ac vitio mox docebimus. Quatenus autem eæ, quas imitamur, actiones sunt *indifferentes*, ut si vestitu utimur ad præsentem consuetudinem composito; si temperata morum civilitate quibuscunque obviamus, si à nonnullis rebus, quæ nemini quidem incommodant, vulgo tamen existimantur turpes, abstinemus, id est *ornamentum* hominis tranquillitatem animi possidentis, quoniam ista ad servandum ordinem in vitâ civili certe conducunt, atque eorum adjumento, dum omnibus aliquis fit omnia, partim occasio nobis præbetur, eo plures homines lucrificandi, ut nobiscum sese conjungere cupiant; partim, quod nos intelligimus, his qui adhuc hærent in erroribus, nisi ipsis in rebus ejusmodi indifferentibus cedamus, tedium exhibere, ut à nobis & à vera virtute abhorreant.

106. Nec ideo tamen Decorum *necessaria pars* est tranquillitatis animi, modo non ex proposito, neque ex nudo aliquo amore singularitatis prætermittatur. Hinc *defectus decori* rusticum, qui id ignorat, velegenum hominem, qui alios vestitus æqualitate assequi non potest, in animi sui tranquillitate minime turbare, neque prudentibus exosum ac ingratum reddere potest.

107. Sed si ex singularitate negligitur, omnino *malum* est, quoniam hoc satis signifi-

ca-

catur, ejusmodi homines veram animi tranquillitatem non possidere, qui indifferentem aliquam complacentiam seu modestiam aliis exhibere recusant, tum quod hoc facto nullum aliis amorem exhibent, tum quod absurdus est, prætere, ut multi inter se pares uni, quam ut unus multis conformetur.

108. Igitur cum hoc manifestâ singularitate, vel amore etiam brutalitatis vacare non possit, si actiones *quæ vulgo habentur turpes*, committuntur, ut fecerunt Cynici; simul distinguere cogimur inter hominem decoro vacantem, & *indecenter viventem*, eosque qui vivunt indecore annumerare his qui *summum bonum non possident*.

109. Et ad postremam hanc classẽ hi quoque referendi sunt, qui negligentiam Decorum *falsa ex opinione*, quasi Decorum esset malum quid, vel ex *præcoci desiderio* alios ab omnibus imperfectionibus liberandi, aliis commendant, eosque proprio exemplo ad illud incitant. e. c. si quis ex dictis rationibus (vernaculo sermone) *quoscunque homines tuizare velit, vel nemini assurgere*, aut nudato capite honorem exhibere. Hic enim error ac appetitus ex affectu quodam amoris irrationalis originem trahit.

110. Facile item conjici potest, quemadmodum cum *Pudore* comparatum sit. Is vel de *futuris*, vel de *præteritis* actionibus dicitur. In *priori* significatione nihil aliud est, nisi propositum in rebus honestis & indifferentibus

secundum decorum vivendi, oppositamque habet *impudentiam*, tanquam vitium: Unde de hac significatione nil amplius monendum.

III. Sed cum pudor dicitur de *præteritis*, significat poenitentiam actionis præteritæ contra decorum commissæ, conjunctam cum proposito istud deinceps omittendi. Et *impudentia* defectus est ejus poenitentia. Cæterum etsi hæc Impudentia sit indicium quod homo summum bonum seu tranquillitatem animi non possideat, non est tamen existimandum *pudorem* illi oppositum *partem essentialem*, vel ornatum summi boni esse, sed manifestum est præstare hominem sapientem ita vivere, ut poenitentia vel pudore non egeat.

II 2. *Libertas*, sive ea cum honore ac potestate sit conjuncta, de qua supra in disceptatione de honore diximus, sive de libero homine qui non est mancipium, nec captivus, prædicetur, similiter nudum est *ornamentum* tranquillitatis animi, quoniam homo libertate utens plus habet occasionis sese cum aliis uniendo, eisque benefaciendi, quam mancipium, vel captivus; Cum opposita ratione hi, nisi flagitii causa mancipati vel captivati fuerint, animo possint esse tam quieto, quam sunt liberi homines, & unum istud officium quod Epictetus Enchiridio suo conscripto humano generi exhibuit, longe nobilitate antecellat infinita aliorum officia quæ liberi in egenos conferunt.

113. Porro *multitudinem Amicorum*, quoad hæc bonis fortunæ annumeratur, non possum habere pro *ornamento* summi boni. Nam amicitia eorum, qui animi possident tranquillitatem, non dependet à fortunâ, sed est bonum necessarium, & pars essentialis tranquillitatis animi: Sed cum paucissimi tranquillitatem animi possideant, non potest non *vir sapiens paucissimos habere amicos*, vel certe *plures inimicos*, quam amicos.

114. Itaque ornamentum equidem summi boni habendum esset, *si id posset contingere*, ut vir sapiens amicos multos haberet; Sed cum ista possibilitas in corrupto hoc statu, in quo vivimus, speranda non sit, *indiciū hoc potius est defectus tranquillitatis animi*, si quis se gloriatur *multos habere amicos*, quod tum satis se significet similem esse isti multitudini, cum omnis amicitia, ac conjunctio animorum in similitudine quadam fundetur.

115. Demonstratum est igitur bona omnia hæctenus enumerata extra hominem, quæ singula ad *bona fortunæ* pertinent, neque ex interiori fundamento humanæ voluntatis dependent, *partes etiam essentielles summi boni esse*, non posse, quandoquidem homo tranquillitatem animi sui non aliis hominibus & casibus contingentibus, sed Deo, & deinde sibi ipsi debet acceptam.

116. Inter *bona corporis* primum *Vita* hominis fundamentum quidem est tranquillitatis animi; neque ejus tamen privatio, h. e. *Mors*

hominem reddit miserum nec infelicem. Nam siue Mens per mortem non annihiletur (cujus rei certitudinem homo ex confirmatione rationem transcendente capit) tum nec per Mortem tranquillitas animi abolebitur, siue anima una cum corpore in nihilum redigatur, tamen res quæ in nihilum abiisset, dici non posset irrequieta, sed in hoc statu affirmare cogerer hominem neque beatum neque infelicem esse, quia desisset esse homo.

117. *Sanitas hominis seu integritas membrorum*, item consueta ac ordinaria *circulatio sanguinis & spirituum* in iisdem, est *necessaria tranquillitatis animi pars*, & plusquam simplex ornamentum, cum quod homo sanitate fruens magis potens sit ad commodius fruendum, tranquillitate animi, tanquam quieta oblectatione (nam & ipsa sanitas in quieto motu versatur) & ad alliciendos hominum animos per officia amoris, ut cum eisdem unionem instituamus; tum quod *defectus sanitatis* quietem animi in homine turbare aliquando queat.

118. Quatenus equidem *Morbi inordinatum*, duntaxat ac *durabilem sanguinis motum*, non vero ingentem dolorem in nervis causantur; magna differentia intercedit inter hominem quiete animi præditum, & inter hominem quietem animi nondum affecutum. Nam *qui eam nondum est affecutus*, animo hîc etiam erit valde inquieto, partim quod animus eius assuefactus sit, à dispositione corporis huc illuc rapi, adeoque

que necesse sit inordinatum sanguinis motum, inordinatum quoque & inquietum in cogitationibus motum causari, partim quod hos morbos consideret tanquam impedimenta divitiarum augendarum, atque explendæ voluptatis & ambitionis, quippe quibus in rebus præposcere summum bonum suum quærit,

119. Sed *vir sapiens* qui id consuetudine est affectus, ut eius animus à momentaneis atque inordinatis sanguinis motibus (quibus alioqui in aliis affectus solent excitari) non commoveatur, tantum ea assuefactione est adeptus, ut ne deinceps quidem huiusmodi motus inordinatos, quantumvis durabiles, ea qua gaudet, animi tranquillitas ipsi sensibiliter turbetur, nam quantumvis eum paroxysmi febriles ita afficerent, ut sentiret se animi tranquillitatem non in priori perfectione possidere, ideoque id ageret, quod natura ad morbum abigendum, requirit, ne tantillum tamen hoc ipso afficitur, quod durante morbo necessum sit impediri divitias, ac voluptates sensuum, & cessare strenua facinora,

120. Sed quoad morbi sunt *cum dolore conjuncti* & nervos acriter stringunt, cautio est adhibenda, cum ne statuamus, ne eiusmodi quidem morbos dolorificos animum hominis *nequam attingere*, tum ne contraria ratione eo prolabamur, ut asseramus hos morbos hominem sapientem *reddere miserum*.

121. Oporteret certe eum hominem forti

quadam laborare phantasia, qui imaginari sibi velit, *hominem sapientem* v.g. podagra, calculo, arthritide graviter correptum, & exquisitissimos inde dolores sentientem, *animo aequè esse tranquillo, quam si sederet inter frutices rosarum, amoenissimos.* & quamvis ore ejularet, tamen animo esse læto atque gaudente. Diximus animum cum cogitationibus hominis esse coniunctum, & in sapiente etiam viro, etsi eius animus in corpus imperium exerceat, tamen ob perpetuam animæ cum corpore unionem non omnem animæ sensibilitatem à passionibus corporis tolli. Quoniam ergo his ita sese habentibus vir sapiens durante lamentatione suâ non potest non cogitare de dolore; certe nec animus eius hoc tempore potest esse tam quietus, quam si expertus sit doloris. Atque hoc respectu *sanitatem pro parte necessaria summi boni hominis venditavimus, eamque his rebus annumeramus, quarum privatio huiuscemodi morbo quietem animi parum, sed magis tamen quam febris turbat, ac efficit ut homo durante hoc statu perfecte beatus esse nequeat.*

122. Neque ideo tamen sanitas corporis *essentialis* quædam pars est tranquillitatis animi, nec morbi enumerati eandem homini sapienti plane possunt eripere, eumque miserum reddere, cum homo sapiens, quamprimum cessat dolor atque remittit (qui quo magis est exquisitus, eo citius ordinate cessare solet) è turbata quiete confestim sese in ordinem colligat, adeoque

hu-

huiusmodi etiam morborum ratione *vir sapiens* à *solido* homine longissime separatur.

123. Ac *sapiens* quidem, priusquam dolor accedat, debita gaudet animi quiete, & jam appropinquante cruciatu accingit sese ad patientiam quanta quidem ab homine expectari potest, ac abscedente dolore, nova acquisitione, tranquillitatis animi, hætenus parum turbatæ, de malis perpeffis efficacissime sese consolatur. At *Insipiens* cum animi quiete careat, futuros dolores metu irrationali adhuc magis sibi fingit dolorificos, quam revera sunt, eaque persuasione durante dolore ingentem excitat impatientiam, quæ dolorem ipsi reddit longe sensibiliorem; Imo consuetæ ipsi animi inquietudo ei nec hoc concedit, ut oblectari sese queat, contemplatione eorum qui intermiserunt dolorum, sed vel solo auditu nudaque doloris facta mentione tam graviter percellitur, ut tam terrificam inde capiat ideam, ac si jamjam dolores iterum præsentēs forent.

124. Restant *Bona Animæ*, *Sapientia* nimirum & *Virtus*. Ambæ partes sunt *necessariæ* atque essentialēs tranquillitatis animi, adeo ut homo eorum expers tranquillitatem animi possidere nequeat, sed & omnium sit *miserrimus*. *Sapientia* purgat intellectum, ut vanitatem reliquorum bonorum, veramque quietis animi felicitatem intelligat, ac voluntatem suam disponat, ut ad ista quidem bona indifferentem sese generat, ad hanc vero summo conatu enitatur. Et
Vir-

Virtus animi tranquillitatem persequitur, eique iam obtentæ continuo quodam motu honestarum actionum vitam quasi imperit, intellectum ad utilem cognitionem veri boni impellit, adeoque & *Mater* est & *Filia* cum sapientiæ, tum veræ felicitatis.

125. At si homo aberrat à cognitione veræ felicitatis, ac eorum loco bona apparentia arripit, & deinceps hâc opinione suâ deceptus loco actionum honestarum ex amore profectarum, omnes suas actiones fervidius secundum proprias utilitates ad acquisitionem boni apparentis spectantes instituit, non potest non esse *omnium miserrimus*, eo quod animum suum gravissime perturbat, in eaque inquietudine, ceu fera in cassibus indies magis magisque implicatur, honestis omnibus est detestationi, ipse verò mancipium fit pecuniæ suæ, vel aliorum hominum abjecti animi, & æque ut ipse est, miserorum.

126. Cæterum hic circa *Sapientiam* repetes ex præcedentibus, quod sub nomine Sapientiæ non intelligam cognitionem disciplinarum, inanum ac pædanticarum, nec scientiarum elegantiarum & speciosarum, ne earum quidē disciplinarum, quæ cum non sint admodum utiles generi humano, tamen ad investigationem creaturarum, non ipsius hominis conducunt. Nam harum aliquæ ad *stultitiam* pertinent veræ felicitati oppositam, aliquæ nuda sunt *ornamen-*

ta quietis animi. Sola *Cognitio Sui pars essentialis* est Summi boni, & qui ab ea aberrat, vel eam hostiliter persequitur, is pœna ulteriori non eget, quoniam tanquam hostis sui ipsius sibi hoc ipso iustas pœnas infligit.

127. Similiter *Virtutem* non in externis tantum officiis quæres, sed imprimis in amore ardenti erga alios homines virtuti deditos. Is amor ex corde proveniat, necesse est, & externis quidem actionibus probari debet; Quod si actiones externæ interno hoc amore vacant, homo est *infelicissimus*, quia tanquam communis impostor non potest non metuere ne ab omnibus ipse quoque decipiatur, imo quia assiveta hac hypocrisi quam maxime fallit, actuque hypocrita est, adeoque magis adhuc infelix, quam alius manifeste sceleratus.

128. Iam in hoc capite nil reliquum est, quod te moneamus, quam ut paucis tibi examinamus scrupulum quem causari tibi posses, si consideres, neque in priori quæstione, quodnam sit summum hominis bonum, neque in altera, de partibus eius essentialibus ullam mentionem esse factam *Voluptatis corporis*, quum Epicurus & Aristippus summum bonum in Voluptate corporis quæsierint, imo cum ipsi in cap. præced. significaverimus, omne verum bonum esse *jucundum*, ac tranquillitatem animi definierimus esse *quietam oblectationem*, & modo indicaverimus animum ob unionem suam cum corpore dolorum corporis fieri participem

pem. Videtur ergo animus similiter ob eandem rationem sentire debere *voluptatem corporis*.

129. Sed hic non alia opus est responsione, nisi ut tibi proponamus *Voluntatem corporis* esse delectationem irrequietam, inordinatam maximeque sensibilem. Adeoque in sua natura verè mala est, & is qui voluptatibus immerfusus est, vere est infelix, quia hâc ratione non vivit ut homo, sed magis irrationaliter quam bestia, cum bestia plus non edant, nec bibant, aut voluptati corporis magis indulgeant, quam natura sua exposcit: Tantum abest, ut homo prudens vel cogitare unquam possit Voluptatem corporis summum bonum esse posse, vel partem eius essentialem, vel nudum duntaxat ejus ornamentum.

130. Ac innumeri quidem homines ita actiones suas instituunt, quasi Voluptas esset summum bonum; sed propria ipsorum conscientia semper eos convincet, quod stulte agant, nisi eam jam perpetua bestialitatis consuetudine obtulerunt & in somnum quasi egerunt; Sed *ullum* unquam *Philosophum* hanc fovisse opinionem, eamque *Philosophiam* reperisse sectatores, voluptatem summum bonum esse, mihi quidem nunquam aliquis persuaserit, quicquid tandem garriant *de Aristippo*. Postquam enim nostro tempore Gassendus *Epicuro* in objectione voluptatis amoliendâ patrocinator est, sicut Mothæus Vayerius *Pyrrhum* non fuisse, stul-

stultum, suscepta defensione obtinuit, omnia
quæ de priscis Philosophis dicuntur sanæ ra-
tioni manifeste contraria pro fabulis ac
ab eorum inimicis confictis
habeo.

CAPVT III.

DE

DEO, TANQVAM ORIGINE
OMNIS HUMANÆ FELICITA-
TIS, ET QUID NOTITIA DEI
NATURALIS AD SUMMUM
BONUM CONFE-
RAT.

ARGUMENTUM CAPITIS.

Connexio n. 1. 2. In contemplatione DEI natura &
revelatio diuina non confundantur. n. 3. Quod
sit Deus nemo negare potest, sed hoc tantum quæ-
ritur, quid sit Deus? n. 4. nimirum causa prima
rerum omnium mutabilium. n. 5. quæ distinctam
habet ab his essentiam. n. 6. & a seipso est n. 7.
Cur Ethnici statuerint materiam primam Deo esse
coævam. n. 8. Præcepta contra hanc opinionem.
n. 9. Materiam primam necesse est factam e ni-
hilo. n. 10. Et a Deo quidem, unde ipsi non est
coæva. n. 11. Non est impossibile aliquid fieri e ni-
hilo. n. 12. (Cautio a Viro sapiente adhibenda in
doctrina de creatione. n. 13.) sed hoc manifeste ap-
paret e rerum mutabilium existentia atque essen-
tia, quæ in momento in nihilum rediguntur, &
rursus incipiunt esse aliquid. n. 14. 15. 16. Co-
gnitio naturalis de Providentia divina ex eadem ob-

observatione n. 17. Res mutabiles essentiam suam ipsa conservare nequeunt. n. 18. sed hæc conservatio necessario expectanda est a Creatore. n. 19. Vulgat9 error advers9 providentiam divinam, quod in hoc mundo bonis male, sed malis bene fit. n. 20. 21. Discrimen inter Creationem & conservationem rerum. n. 22. Etsi Deus singulis momentis rebus creatis novam confert essentiam & existentiam, tamen semper unum quid manent idemque quod erant antea. n. 23. Id quod exemplo lineæ comparatur. n. 24. Verus Philosophus in cognitione DEI naturali ulterius non progreditur, sed mavult de incomprehensibilibus Dei perfectionibus omnino tacere, quam inepta proferre. n. 25. sed præcepta tamen hætenus tradita in doctrina morali ita ad usum transferre studet, ut cognoscat vitam actionesque suas sibi esse ad voluntatem DEI instituendas n. 26. quodque Deus ipsi amandus sit n. 27. h. e. DEO intime confidendum n. 28. isque humiliter reverendus sit. n. 29. Unde rursus consequitur, nulla se ratione compelli, quamobrem alias quascunque creaturas timeat. n. 30. vel iisdem confidat. n. 31. Cognitio naturalis nescit alium quendam Dei cultum externum. n. 32. Hæc thesis accurate declaratur. n. 33. quod non loquatur de cultu interno, sed externo. n. 34. Qui duplex est, generalis, & ab aliis distinctus n. 35. Nec quaeritur, an DEUS dignus sit coli, n. 36. Vel an homini incumbat Deo cultum externum præstare, si id Deus ab ipso requirat. n. 37. Sed an ex sola humana ratione demonstrari queat, quod DEUS cultum aliquem externum ab homine poscat? n. 38. Id negatur n. 39. Nullum argumentum n. 40. neque à divina natura, n. 41. neque ab humana n. 42. depromi potest, minus adhuc a conformitate cum sanctitate divina. n. 43. Omnis Blasphemia & contemptus Dei a ratione abhorret n. 44. Porro intel-

tellectus cognoscit præstare ut DEO cultus externus exhibeatur, quam ut is omittatur. n. 45. nec capere tamen potest necessitatem cultus externi, neque orationis externæ n. 46. nec laudis n. 47. nec gratiarum actionis n. 48. neque respectu Dei n. 49. nec respectu aliorum hominum n. 50. 51. Aliæ contra hanc thesin nostram objectiones n. 52. Gentiles cultum externum hauserunt è revelatione. n. 53. Felicitas reipublicæ non potest verus esse finis cultus externi n. 54. 55. 56. Longe minus cultus specialis ac à reliquis distinctus è lumine naturæ intelligi potest. n. 57. Omnes religiones in revelatione quadam fundantur. n. 58. Et Deus nunquam cultum è ratione confectum approbavit. n. 59. Duo errores universales in cognitione Dei sunt Atheismus, & Superstitio idololatrica. n. 60. Quid sit Atheus. n. 61. 62. Atheismus absurdissima est stultitia. n. 63. Quid sit Idololatra & Superstitiosus? n. 64. Idololatria cum corporibus cœlestibus exercita ad Theologiam spectat. n. 65. Est enim idololatria vel rationalis vel irrationalis n. 66. Barbari non fuerunt tam irracionales in idololatria sua, quam hi, apud quos Philosophia maxime floruit. n. 67. Collatio veri Philosophi, Athei, & Superstitiosi intuitu doctrinæ moralis. n. 68. 69. 70. 71. Philosophus solus est homo, Atheus Simiam, Superstitiosus Porcum vel Asinum refert. n. 72. Superstitiosus est plusquam Atheus n. 73. Cur hodie tam frequenter adversus Atheismum, sed rarissime adversus superstitionem vociferentur & scribant. n. 74. Prope omnes veri Philosophi omnibus seculis tanquam Athei vanissimis clamoribus diffamati sunt. n. 75.

I.

DIximus in primo capite DEUM inter omnia bona summum locum merito occupare, ibiq; in vulgari divisione boni in bona Corporis, Animæ & Fortunæ hoc vituperauimus, quod Deus in ea fuerit prætermisus; nihilominus ipsi capite præcedenti, ubi de summa hominis felicitate egimus, Dei nomine verbo quidem mentionem fecimus, cum neminem reperire liceat, qui vere possit negare, Deum esse originem ac fontem omnis boni.

2. Sed noli hoc turbari, nam præsens caput demonstrabit nos DEUM nequaquam prætermisisse, nec eum privasse prærogativa sua quam inter omnia bona tenet, licet asseruerimus summum hominis bonum in tranquillitate animi humani consistere. *DEUS est largitor omnis boni*, adeoque omnibus donis suis excellentior. At in præcedenti capite inquisivimus *quodnam omnium donorum sit excellentissimum* atque nobilissimum. Quo jam cognito non imitemur porcos, qui cum glandibus vescantur, quercus glandiferas ne tantillū quidem intuentur; sed cogitationes nostras omnino sursum elevemus, *Deumque* ceu largitorem omnis boni, adeoque & tranquillitatis animi, tanquam summæ felicitatis, paullo attentius consideremus, præsertim cum facile tunc intelligemus, quod *absque hac necessaria notitia tranquillitatem* quidem animi, quam diximus, *legitime intelligere nec possidere* valeamus.

3. Hic vero parumper consistamus, ac præprimis videamus, quid *lumen nature* sine adminiculo divinæ relationis nobis de DEO tradat, ne vel è mixtura rationis nostræ cum divina patefactione de maximis mysteriis more irrationali atque absurdo aliquid deblatemus, vel præjudicio nasutæ cuiusdam sapientiæ occupati sub nomine DEI nudas creaturas intelligamus, adeoque reapse DEUM negemus.

4. *An sit Deus?* nemo ratione præditus ullam vel minimam causam reperiet cur dubitet, & hanc quæstionem neget, cum alioqui eum consideratio omnium creaturarum terrestrium, imo vilissima herba de infania sua æque convictura esset, ac si has ipsas creaturas negaret. Sed ex rerum ipsi obviarum, imo sui ipsius contemplatione, occasionem potius petit rationali dubitatione inquirendi, *quidnam sit* istud quod vocetur *DEUS*, & quousque se naturalis sua notitia hic extendat.

5. Videt omnes creaturas visibiles suam habere *originem*, & interitui suo esse obnoxias, earum autem motum in universum invisibili cuiusdam causæ deberi. Et quia communi rationi humanæ repugnat, ut in cognitione causarum ascendat in infinitum, & vero juxta Logicam nostram omne istud quod a communi humanâ ratione abhorret, falsum existimandum sit; ideo certissime sibi persuasum habet, *primam aliquam causam invisibilem esse oportere*,

à qua omnia mutabilia atque mobilia suam trahant originem.

6. Atque hanc quidem *Deum* appellat, nam omnes homines, omnesque Philosophorum, sectæ huiusmodi primam causam, essentiam & motum rerum operantem iidem *Deum* nominarunt, adeoque universi *Deum* tanquam *essentiam* à rebus motis & factis *diversam* considerarunt.

7. Ideoque Philosophi omnes in conveniunt, conceptum formalem primæ huius omnium rerum mobilium causæ, sive essentiæ divinæ in eo consistere, quod ea non ab alio quodam dependeat, sed quod sit *a se ipsa*, unde & hic conceptus vulgo vocabulo *Aseitatis* exprimi solet, & respectu rerum eius operatione ortarum omnes *causæ efficientes* in genere ita definiuntur: *à quibus res sunt.*

8. Deinde etiam ratio humana, modo liberare se velit à præiudiciis Philosophiæ ethnicæ, dextreque ratiocinari, intelligit *Deum materiam primam* & essentiam visibilem harum rerum mobilium *e nihilo*, i. e. ex rebus invisibilibus, quæ homines in visibilibus hærentes nihil appellare solent, creasse, etsi opinione vulgata id significetur, creationem a ratione plane non posse comprehendere, sed e lumine quodam supernaturali intelligi. Et gentiles Philosophi universi falso hoc arrepto axiomate & pro indubie vero habito (*Ex nihilo nihil fieri*) prolapsi sint in gravissimum errorem, primam hanc ma-

te-

teriam esse a seipsa DEOque coævam; e quo perniciosissimo errore & ex consequentiis inde deductis adhuc magis perniciosis omnes non modo sectæ gentiles, sed & omnes fere, hæreses in ecclesiâ primitiva originem traxerunt. Nos huius nostræ thesæos probationem hoc modo brevissime contractam exhibebimus.

9. *Causa prima efficiens invisibilis, & primus effectus visibilis*, ut dictum modo est, sunt *due res distinctæ*, illa est essentia invisibilis *a qua* sunt cætera res omnes invisibiles & visibiles, hic est essentia visibilis *ex qua* sunt cæteræ res omnes. Ac Deum quidem & materiam primam esse, quædam a se invicem distincta, in hoc omnes Philosophi cum prisca tum moderni (non manifeste Athei) conveniunt. Item in hoc concordant, esse oportere *materiam primam visibilem*, cum rationi æque repugnet, ut in cognitione effectuum in infinitum progrediamur.

10. Quoad igitur intellectus humanus conceptum sibi format de hoc primo effectu seu materia prima, *quod sit prima*, sequi necessarium est, eam *non esse ortam ex alia quadam re visibili*, ita enim non posset dici prima. Iam si non orta est ex ulla alia re visibili, oportet eam factam esse ex nulla re visibili, hoc est, ex invisibilibus. Nec inde tamen res invisibiles ac spirituales fiunt materiales, cum idem non accidat cogitationibus humanis, quando ex iis novæ enascuntur veritates.

11. Unde autem vel *a quo* est hæc prima materia? Aut *à Deo & ab invisibili*, aut *à se ipsa*. Nec inter hæc duo medium quid comprehendere potest intellectus, si esset *à seipsa*, *Deus* esset, & iterum committeretur dicta absurditas. Imo *non amplius esset materia*, cum communi Philosophorum consensu conceptus materiæ hoc quidem inferat, posse aliquid in ea effici, ipsam vero per se nil efficere. Ita autem nil reliquum est, nisi quod sit *a Deo & ab invisibilibus*, quodque *Deus primam hanc materiam* è nulla re visibili condiderit, & per consequens illa Deo *non possit esse coæva*; Id quod contra præcepta gentilis philosophiæ erat demonstrandum.

12. Adeoque gentiles Philosophi universi hic valde se deceperunt, dum hanc thesin tanquam indubie veram acceperunt. *Impossibile esse, ut è nihilo fiat aliquid*. Nam sicut in eo enormiter errarunt, quod sola visibilia aliquid esse, statuerunt, ita distinguere debuissent, ac considerare quod hæc phrasæ insigniter differant: *Nihil esse aliquid*, & *e nihilo aliquid fieri*. *Illud* rationi plane contrarium, adeoque falsum est; æque ac falsum est, aliquid simul posse esse visibile & invisibile. *hoc*, ut modo est demonstratum, rationi omnino consentaneum, & consequenter indubie verum est, etsi supra rationem sit, modum comprehendere, quo Deus e nihilo aliquid fecerit.

13. Quare genuino Philosopho, qui ratione sua recte uti vult, nec ejus fines transilire, hic duo

duo extrema cavenda sunt; primum ne *Creationem* in genere cum gentilibus rem *rationi contrariam* existimet; deinde ne cum multis modernū Philosophorum ratione sua longius quam par est, evagetur, nec argumentis subtiliter excogitatis *modū creationis eruere* tentet, sed id potius agat, ut ea quæ rationi sibi relictae perpetuo forte incognita mansura sunt, tanquam incognita, se ponat, de iisque semper, tanquam mysterio admiratione pleno debita, cum reverentia loquatur, vel notitiam huius mysteriū in sublimiori luce quærat.

14. Deinde gentiles seipfos occoecantes manifestissime ac quasi palpabiliter potuissent intelligere, modo plures operationes chymicas considerare voluissent, ubi sæpe ex invisibilibus fiunt visibilia, imo quotidie, & singulis fere momentis *e nihilo aliquid fieri*, & *ex aliquo nihil*, si parumper saltem suam ipsorum, aliarumque sui similium rerum mutabilium existentiam & essentiam considerare voluissent.

15. Supra in doctrina *Logica Essentiam* diximus esse triplicem, *præteritam, presentem & futuram*. *Præterita* erat aliquid, & est nihil, *præsens* nihil erat, & est aliquid, *futura* nihil est, erit autem aliquid. Et quia harum existentiarum alia aliam singulis momentis excipit, extra controversiam certe positum est, *singulis etiam momentis e nihilo aliquid, & ex aliquo nihil fieri*.

16. Quantum ad *Essentiam*, unumquemque hominem propria ratio iterum convincet,

e. c. de *frutice*, quæ deinceps facta est arbor, & de *infante* qui in virum abiit, aliquot annis præterlapsis ne minimam quidem prioris essentiae partem reliquam esse, adeoque rursus ex aliquo nihil, & è nihilo factum esse aliquid; etsi hoc non obstante, hæc arbor, & hic homo quoad numerum eadem semper arbor, idemque homo manserunt, non aliter ac *pallium* contiguis ac continuis centonibus obductum, vel *navis* longo usu detrita, novisque semper trabibus reparata, item *populus ducentorum annorum*, in quo multi quotidie mortui & nati, idem *pallium*, eadem *navis*, idemque *populus* est, qui erant ab initio, etsi ne minima quidem prioris panni particula, nulla ligni pars de priori navi, denique nullus homo ex iis, qui populo primùm unito vixerunt, reliquus sit.

17. Dux vero hæc contemplationes verum Philosophum eò deducunt, ut Creatorem rerum mutabilium simul ut earum *Conservatorem* agnoscere, & de *Providentia divina* secundum rationem suam aliquid balbutire discat. Cum enim harum rerum duratio, item mutatio di-
diā ratione in earum essentia fieri solitæ in nullo alia consistent, nisi quod nihil & aliquid perpetuā vicissitudine sese excipiant, ideo merito inquirat, unde hæc oriatur vicissitudo, quisque ejusdem causa sit?

18. Etsi vero homo imprudens per præcipitantiam dicat, *res ipsas suam essentiam con-*
ser-

servare, maxime vero *hominem* recto usu sanæ rationis essentiam suam atque existentiam sustentare; tamen mox alia maturior consideratio ipsum de impotentia sua convincet, magisque adhuc de impossibilitate aliarum creaturarum deterioris conditionis. *Quomodo enim possibile est, ut nihil aliquid possit producere?* Præsens existentia in momento abit in nihilum, dum præterito accensetur, & quia cum eo quod futurum, adeoque nihil erat, jamque in ejus locum transit, & factum est aliquid, nullam plane connexionem habebat, quomodo ergo dici potest, hoc Aliquid, futurum nihilum, dum ipsum in nihilum abiit, fecisse aliquid. Certe quam contrarium est rationi, *nihil esse aliquid*, æque ipsi est adversum, *nihil aliquid operari*.

19. Nil ergo reliquum est, quam ut *ad Creatorem* nos convertamus, eique soli perpetuam rerum omnium conservationem tribuamus. Nam quemadmodum ipse res creatas in principio è nihilo incomprehensibili modo condidit, ita solus potens est, ac æque ipsi facile est, ut hoc Aliquid rursus in nihilum abire sinat, & mox aliud quiddam Aliquid in ejus locum collocet; Quanquam ratio nostra id æque capere non potest, quam capere non potuit, quomodo cum Creatione erat comparatum. Sufficit, quod intelligat, divinam hanc Conservationem ac perpetuam providentiam (cujus adeo modum non amplius frustra scrupulose scrutatur, sed humili quâ-

G §

dam

dam veneratione potius miratur) sibi non modo non contrariam esse, sed & hac clara demonstratione sese compelli, ut ejus necessitatem confiteatur, nec ullum ne verosimile quidem argumentum se posse proferre, quo divinam hanc providentiam neget.

20. Nam etsi multi inde de divinâ providentiâ dubitandi ansam ceperunt, *quod in hoc mundo bonis malè, malis vero bene fit*, tamen in eo manifestissime bifariam judicium præcipitârunt, (1) Quod *honestos & vitiosos* non distinxerunt, sed hypocritis, callidisque hominibus, qui tegere vitia didicerunt, vel his qui à sceleribus abstinere, quæ a carnifice puniuntur, cætera vero palam voluptatibus dediti, avari ac ambiciosi sunt, bonorum nomen concesserunt, ex adverso homines vere honestos ac virtuosos, quos necesse est multos habere inimicos, secundum fallax inimicorum testimonium pro vitiosis habuerunt.

21. (2) Pariratione in conceptu *felicis* & *infelicis* aberrarunt, non tranquillitatem animi, eiusque privationem, id quod par erat, respicientes, sed divitias, & paupertatem, honorem vel ignominiam externam, item mortem violentam vel præmaturam, vitamque longævam hic intendentes, ex quo ubique nil nisi imprudens argumentum prodire potuit; quandoquidem, ut doctrina hæc moralis universa ostendet, impossibile est homines *virtuti deditos* ne in hoc quidem mundo, *infelices*, *sceleratos* vero *felices* esse.

22. Ita-

22. Itaque inter *Creationem & Conservationem rerum* nulla alia est differentia, quàm quod illa sit opus Dei, quo primum è nihilo aliquid condidit; *hac* sit opus divinum, quo hoc Aliquid finit abire in nihilum, & aliud Aliquid in ejus locum reponit. Quare nil absurdum committeres, si hanc Conservationē divinæ Providentiæ alteram *Creationem* nuncupares, etsi hanc phrasin tibi non obtrudemus, nec si præter spem aliquid inde inconveniens metuentum foret, eam obstinate defendemus. Nam vir sapiens nunquam de verbis aut phrasibus *λογομαχίας* exercet.

23. Ac si ratio tua circa hanc cognitionem hunc adhuc scrupulum tibi injiciat, quod secundum eam sequeretur, *Deum hac ratione creaturis suis semper novam dare existentiam atque essentiam*. Atqui ita rationi humanæ videri adversum, quod hoc nihil & aliquid, hoc vetus & infinitis modis additum novum semper *una res* esse ac manere debeat; levi hac & à puero facile refutandâ objectione te noli turbare.

24. Non jam ad exempla allata de pallio, navi &c. te retroducemus, sed hujus objectionis vanitatem alia ratione tibi ostendemus. Quæso te arripe pennam & atramentum, & describe *lineam* in charta. *Continua* eam. Quid agis? Non amplius admovebis calamum. Fac ut linea seipsam continuet, vel ita eam continua, *ne novam partem* adjicias. Ais non aliter rem posse expediri. Bene ergo, continua lineam

neam pro lubitu. Id aliquot vicibus repete. Jam pronuncia, veteri lineæ hætenus meras *novas partes* addidisti, hoc non obstante *inane*, ac eadem mansit *linea*, an plures inde lineæ factæ sunt? Caput moves. At ego meum quoque caput ad objectionem tuam æquè moveo.

25. Jam hic humana ratio pedem figit in cognitione DEI, cavetque *ne longius progrediat*ur, quam est in ejus potestate. Intelligit Essentiam hanc divinam infinitas possidere *perfectiones*, quas ipsa non potest comprehendere, itaque in eo non amplius scrupulose speculatur, sed quod reliquum est lumini sublimiori divinæ revelationis relinquit. Et sic ipsa mavult de Deo plane tacere, quam de eo imperfecte, & modo Deo fortasse displicente loqui. Solum cavet, ne in dogmata erronea prolabatur, thesibus hætenus demonstratis è diametro contraria: quorum præcipua sunt: Essentiam divinam esse finitam, visibilem & comprehensibilem.

26. Conatur tamen mediocrem hanc cognitionem, licet ea admodum sit *imperfecta*, ad *promovendam animi sui tranquillitatem*, tanquam summum bonum utiliter adhibere. Ac primum quidem clare intelligit, cum tota hominis essentia à Deo *originem trahat*, hominem etiam necessario bona omnia soli Deo debere accepta, debitoque compelli, ut *actiones suas secundum voluntatem divinam insituat*. Et quoniam apprehendit Deum voluntatem suam ex

par-

parte rationi omnibus hominibus communi implantasse; debiti sui esse agnoscit, eandem secundum hanc normam decenter *indagare*, ac deinceps *eo elaborare, ut voluntas sua divine huic voluntati non repugnet*.

27. Deinde dum perpendit Deum singulis momentis hominem unà cum omnibus ejus viribus conservare; sentit etiam ideo se hanc essentiam incomprehensibilem *amare* oportere. Existimatque hunc *amorem* nulla alia in re consistere, nisi in *perpetua allaboratione atque desiderio sese cum Deo uniendi*. Etsi autem videat, per propriam voluntatem sese plane esse impotentem, ut ad hanc unionem perveniat, intelligit tamen quod homo primæ huic omnis boni origini *intimam confidentiam & humilissimam reverentiam* exhibere debeat, tanquam duas partes essentielles amoris erga Deum.

28. *Confidentia* in eo fundatur, quod Homo intelligit, quod Deus nullâ urgente necessitate, nulloque hominis præcedente merito, libere hominem è nihilo condiderit, eique bona omnia donaverit, in iisque eum quotidie conserve; ideoque argumentatur, Deum etiam imposterum ea conservare non tantum posse, verum etiam velle. Saltem ne minimam quidem urgentem causam invenit, quamobrem hic amore divino ullâ ratione diffidat.

29. Porro homo bene intelligit, sese indignum se reddere beneficiorum horum divi-

vino.

vinorum, si Divinæ voluntati cordi suo inscriptæ repugnet. Et quod non habeat, quod vel minimum conqueratur, si ideo ipsi Deus omnia exhibita beneficia simul ac semel eriperet, eorumque loco malum pro bono ipsi infligeret; Præsertim cum è superiori cognitione certissime sit persuasus, Deum hæc omnia agendi potentiâ gaudere. Et hac ratione Deum *timet*.

30. Ex hac autem debita erga Deum Confidentia eque Timore Dei discit, quod nulla necessitate compellatur, ut *Creaturam aliam, quamcunque timeat, eique confidat*. Nam quod *Timorem* concernit, homo superiori contemplatione confirmatur, quod etsi omnes homines omnesque reliquæ creaturæ ipsi ægre facere, damnumque infligere cogitarent, tamen id absque Dei voluntate præstare non possint, quoniam, ut supra dictum, Deus singulis momentis præter ipsius essentiam, inimicorum etiam eius essentiam ac existentiam conservat.

31. Easdem rationes etiam in *Confidentia* in reliquas creaturas deprehendit, dum sentit omnes homines impotentes esse, ut ipsi contra voluntatem divinam ad unum saltem momentum vitam suam & reliqua bona à Deo dependentia prorogent, quodque Deuseos eodem momento, quo in gratiam ejus aliquid conantur, pessundare ac perdere queat.

32. Denique secundum naturalem notitiam nullum alium scit *cultum divinum*, præter hoc è filiali confidentiâ atque reverentia dependens desiderium, vitam suam secundum voluntatem divinam instituendi, neque ex seipso comprehendit, *an, & quibusnam ceremoniis externis alias Deo cultum exhibere debeat*, etsi vulgo eruditi contrarium asserere soleant, atque statuere, hominem natura impelli, ut Deo cultum externum externis ceremoniis, externaque oratione, laudatione & gratiarum actione exhibeat.

33. Quod ut eo clarius intelligatur, ante omnia recte percipias, de quo hic sit quæstio, cum ne *imprudentes* hac thesi offendantur, tum ne *prejudiciis veterum doctrinarum immergi* ansam capiant, eandem malitiose calumniandi.

34. Primum non est quæstio de *cultu interno*, cum videlicet homo in corde Deo confidit, eumque diligit ac timet, & actiones suas secundum cognitionem voluntatis divinæ instituit. Ad hæc enim omnino etiam cognitione naturæ suæ impellitur, quod jam supra demonstravimus. Sed sermo est de *cultu externo*, consistente in externis ceremoniis, quique vel omnibus populis, vel plerisque saltem *communis*, vel intuitu discriminis populorum ipse etiam distinctus est.

35. *Ille* in genere consistit in externa quadam oratione, laudatione & gratiarum actione. Neque enim gens aliqua sub Sole est, quæ non Deo

Deo suo has tres partes cultus externi exhibeat. *Hic* versatur in modis diversissimis Deum invocandi, laudandi, eique gratias agendi. Ut cum apud Christianos usitatum est, vel ex parte frequentatum esse debet, ut Deus in nomine Domini nostri Jesu Christi, sine ira & disceptatione, publice, complicatis manibus, etiam pro inimicis, accedente Musicâ, & pro re nata instituto jejunio & auscultatione Verbi divini, adoretur. Quo etiam sanctificatio Sabbathi, item usus Sacramentorum reducendus.

36. Deinde non quæritur, annon Deus præ rebus omnibus sit *dignissimus*, cui externis declarationibus honos exhibeatur, quò potissimum argumenta eorum, qui cultum divinum è lumine naturæ derivare conantur, collimant. Ecquis enim esset tam impius, ut hoc negaret, cum etiam inter gentiles hi qui non crediderunt divinam providentiam, contenderint, Deum tantum ob excellentiam suam honore afficiendum.

37. Imo & istud ratio humana intelligit, *Hominem debito compelli, ut Deum honore afficiat, si Deus cultum aliquem externum à se requirat*, quoniam è conceptu causæ primæ, & quod Deus hominem una cum creaturis omnibus mutabilibus è nihilo condidit, jus Dei cognoscit, imperandi hominibus, & cujus vi homini debitum incumbit, ut ipsi obediat.

38. Sed

38. Sed hoc tantum quæritur: *An è sola ratione absque divina revelatione demonstrari queat, Deum externum aliquem cultum ab homine requirere?* Et hoc est quod negamus, & perspicuis argumentis comprobabimus.

39. Sed dum hoc negamus, sententia nostra iterum non sic est intelligenda, quasi statueremus, Naturam nobis dictare, *Deum externis ceremoniis non esse colendum*, ista namque ratione manifeste reclamaremusei, quod jam n. 36. & 37. præsupposuimus; sed indicare solum volumus, *Naturam nobis nihil plane de hoc cultu significare, quod fieri is debeat*; ita ut secundum naturam cultus is externus referendus sit inter ea, quæ tanquam ἀδιάφορα & fieri & omitti possunt; vel Naturam nobis firmum aliquod fundamentum non suppeditare, è quo certò possimus concludere, Deum eiusmodi cultum externum ab homine postulare.

40. Sive enim in *natura Dei*, quantum de eâ intelligimus, sive in *natura humana* circumspiciamus, utrobique nil reperiemus, è quo possimus concludere, Deum huiusmodi cultum externum ab homine requirere.

41. Ac *essentia* quidem *Dei* neque externi neque interni cultus ab homine præstiti indiget, & notum est è Luciano, quod jam olim Demonax usus sit hac è ratione petitâ excusatione, cum tanquam impius accusatus esset, quod Minervæ nunquam sacrificasset. Nam

H

hoc

hoc ideo, ait, hætenus omisi, quod existimarem Minervam non egere sacrificiis meis.

42. Si *Hominem* spectes, ejusque *naturam*, ratio per se non potest perspicere, *tranquillitatem animi* vel *pacem* communem & honestum *amorem* ne minima quidem ex parte minui vel turbari, etsi hæ externæ declarationes omitantur, modo cultus divinus internus in homine maneat.

43. Ac si omnino natura hominis *ad statum innocentie* dirigatur, vel è *conformitate cum sanctitate divina* mensuretur; tamen iterum perspicere nequeo, quomodo & unde certi aliquid de Adami ceremoniis ecclesiasticis in statu innocentie obtineri queat, & quomodo sanctitas divina cultum aliquem externum in conceptu suo comprehendat, unde homo exemplar capere possit.

44. Istâ jam ratione intellectus humanus bene intelligit, *Blasphemiam* & *Contemptum Dei*, sive hæc vitia nudis in cogitationibus consistant, sive in verba & facta externa erumpant, sanæ rationi repugnare, eò quod cultum DEI internum tollant.

45. Porro humana ratio comprehendit, cultum Dei externum *rebus concessis prestantissimis* accenseri oportere, atque communi rationi non tantum non repugnare, sed certa etiam ratione *prestare*, si Deo honos aliquis externus exhibeatur, quam si is intermittatur.

46. Sed hæc omnia nondum sufficiunt ad confirmandam *necessitatem* cultus divini externi.

ni. Neque enim hicaliquid rationi absonum reperire humana ratio potest, cum e.g. ita ratiocinantur, *Orationem externam*, secundum dictamen naturæ pertinere ad res adiaphoras, quoniam Deus, tanquam scrutator cordium, etiam gemitus hominum intelligat, & tanquam Creator & Conservator eorum, etiam absque hominum precibus optime sciat, quarum rerum indigeant.

47. Nec *externa Dei laude* ejus majestati ac sublimitati aliquid accrescit, sana ratio potius offendit, etsi homo qui interne DEUM non honorat nec timet, os suum laude Dei implere velit, tamen graviter eum hoc ipso peccaturum, quod vel Deum vel homines his signis externis decipere conetur. Quod si vero homo Deum in corde suo magnificat, ratio laudem externam facile superfluum existimabit.

48. Idem de *externa gratiarum actione* affirmare cogimur. Taceo, id quod suo tempore considerabimus, gratiarum actionem externam inter homines ideo esse necessariam, ut alter alteri demonstret, beneficium præstitum ipsi fuisse acceptum, seque semper esse paratum alteri vicissim officia grata exhibere. Sed apud Deum hæc omnia cogitationibus meis possunt expediri.

49. Breviter, *Orare, Laudare ac gratias agere* ideo inter homines tanquam signa externa sunt necessaria, quia homo hominis cor,

H 2

non

non potest transpicere. Id vero Deus præstare potest.

50. Ac si objicias, externam orationem, laudem, ac gratiarum actionem, eâ ipsa de causa esse necessarias, ut *homo aliis hominibus* internum suum Dei cultum ostendat, quippe qui sine hac ostensione scire nequeant, pro honesto ne an impio ipsum habere debeant, tamen & hic ratio humana sibi relicta reperiret quod objiceret.

51. Nam ut taceam signa cultus externi esse *fallacia*, & sæpius usurpari ab his, qui si cor eorum inspicias, Athei sunt vel Idololatæ; certum equidem est, communem hominum societatem pacatam ac realem animi tranquillitatem poscere, ut homo homini pietatem suam ostendat; Sed hanc alter alteri optime, certe melius ostendere poterit, si *vitam suam secundum voluntatem Dei in natura sibi revelatam respectu amoris erga alios homines insituat*, quem si absque hac conformitate actionum externarum, ceremonias omnes externas accuratissime observet.

52. Sed pergis: Quomodo consistet *salus veipublicæ*, dum nulla datur *civilis societas*, in qua non observetur aliquis cultus Dei externus, adeoque & *scriptores ethnici* in scriptis suis hunc tanquam debitum hominis adducere solent.

53. Cavebis vero, ne ex his *quæ gentiles cognoverunt*, ut vulgo quidem fieri solet, argu-

gumenteris, ipsos hæc omnia è lumine naturæ cognovisse. Etiam gentiles duplici lumine naturali & patefactionis usi sunt. Imo plurima de vera revelatione divina, partim è traditione parentum, partim è conversatione cum orthodoxis cognoverunt. Atque ita nequaquam sequitur: Non est ulla civilis societas, in quâ non cultus aliquis externus divinus frequentetur; oportet ergo ipsos hunc habere è lumine naturæ.

54. Nam quod *communem reipublicæ felicitatem* concernit, accurate cavebis, ne scopum accidentalem cultûs externi, pro principali ac primario habeas. Hoc bene ratio intelligit, quod utilitas reipublicæ per cultum externum promoveatur, quando nimirum civis civi per signa hæc externa internam suam pietatem tanquam fundamentum omnis debiti civilis repræsentat, atque ista ratione mutua inter cives confidentia per id magis magisque augetur; Sed uti hæc signa, ut modo diximus, frequentissime decipiunt, ita eorum intermissio per se non turbat salutem reipublicæ.

55. Cæterum & hoc bene hic est attendendum, quod si *commodum temporale reipublicæ* verus esset scopus cultus externi, necesse etiam foret dici, cultum divinum pro differentia rerum publicarum distinctum esse, ac mutabile commodum hujus vel illius reipublicæ normam etiam cultus divini ibi mutabilis

esse oportere, id quod valde esset absurdum & propemodum impium.

56. Et quid opus hic est prolixâ disputatione? Omnes certe fatentur, *aternam* hominis *felicitatem* verum esse scopum cultus divini. Jam vero ratio sibi relicta nil certi scit de statu post hanc vitam, quomodo ergo certa esset de cultu diuino, tanquam medio ad eundem ducente.

57. Haftenus de universali saltem cultu Dei externo diximus. *Specialem* cultum quod attinet, tot ibi sese offerunt argumenta ad obtinendam sententiam nostram, quot apud eundem reperiuntur circumstantiæ, quæ omnia hic prolixè deducere necesse non est, cum unusquisque Dei cultus specialis, universalem præsupponat, & consequenter manifestum sit, si ille non potest è ratione cognosci, specialem hunc multo adhuc minus inde obtineri posse.

58. Quod si ex abundanti *Ecclesiasticas aliasque historias* in partes vocare velimus, deprehenderemus nullam omnino in toto terrarum orbe religionem dari posse, quæ non in *revelatione* aliquâ, quoad cultum divinum fundetur. Nos ad *verbum divinum* nos referimus: Omnes hæretici idem faciunt, istud depravando: Judæi utuntur *Veteri Testamento*, & patefactionibus *Rabbinis* suis, ut aiunt, factis; Turci nituntur revelationibus *Mahometi* sui; Ethnici suos habent *Bramines*, &c. qui ipsis loco di-

vi-

vinarum revelationum mendacia Satanæ persuaserunt.

59. Neque hic prætermittendum est, Deo, testante historia Ecclesiastica, ἐθελοθρησκείας ex humana ratione efformatas nunquam placuisse, etsi ipsi inde à mundi exordio nullus honor externus è sincero corde profectus displicuit.

60. Cognitio hæc naturalis & vera de Deo, ejusque creatione, ac conservatione omnium rerum duos errores sibi habet oppositos, *Atheismum & Idololatriam*.

61. *Atheum* intuitu cognitionis naturalis voco, qui ut Deum timeat, eique confidat, aut ut secundum ejus voluntatem vitam suam instituat, debito se obligari negat, quoniam vel existimat, non posse certi aliquid de Deo ejusque Providentiâ ope rationis sciri, adeoque perpetuas hominem habere causas de Deo dubitandi; vel quia talem sibi Deum format, qui vel fato aliquo sit obnoxius, vel cum creaturis una eademque sit essentia, easque tanquam partes essentiæ suæ divinæ in se comprehendat.

62. Quod homines postremæ hujus classis Atheis annúmero, inde factum est, quia suprâ diximus, omnes Philosophos per Deum essentiam à creaturis distinctam, quæ earum prima causa sit, intellexisse, & consequenter hunc qui *creaturas & Deum* pro uno eodem-

H 4

que

que habet; vel Deum superiori fato subjicit, reapse Deum negare oportere.

63. Cum vero *Atheismus* ne minimum, quidem fundamentum verosimile in medium afferre possit, quo errorem hunc deterrium defendere queat; non aliter is nobis est considerandus, quam sicut *maxima miserrimaque stultitia*, præsertim si consideramus, plerunque homines alioqui prudentissimos in eum prolabi, quia rationem suam nimis intendunt, & in subtiliori rerum externarum indagatione, notitiæ sui, & consequenter etiam deinceps creatoris sui obliviscuntur.

64. *Idololatram* respectu luminis naturalis hunc præcipue appello, qui aliquid equidem pro Deo habet, idque timet, eique confidit, externoque cultu id veneratur; sed qui manifestissime contra lumen sanæ rationis id pro DEO venditat, quod DEUS esse nulla ratione potest e. g. qui homines, animalia, aliasq; creaturas terrestres pro Deo habet.

65. Quod *corpora caelestia*, ut Solem Lunam & stellas attinet, quæ etiam creaturæ visibiles sunt, cum his intuitu luminis naturalis valde debilis aliter comparatum est. Nam etsi ratio humana convincatur, ea non posse esse Deum ipsum, quia visibilia & finita sunt, perspicere tamen non possum, quoniam fundamento penetrante gentilis v. g. solem adorans convinci queat, solem non esse etiam causam creaturarum terrestrium
ac

ac mutabilium, siquidem ratio nostra influ-
xum Solis in hæc corpora quotidie agnoscit,
nec mutationem in eo absque Scriptura sacra
certo probare potest; etsi ideo coram Deo non
sit innocens.

66. Itaque secundum ductum huius confi-
derationis *Idololatria* in minus *rationalem* &
maxime *irrationalem* dividi poterit. *Illam* voco
quæ corpora cœlestia, vel aliam quandam essen-
tiam invisibilem ac creatam adorat; *Hanc* quæ
creaturas terrestres & visibiles cultu divino
veneratur.

67. Hæc tamen observatio non est præter-
mittenda, *gentes omnium barbarissimas* semper
non tam imprudentes in idololatria sua fuisse, quam
has apud quas Philosophia omnium maxime
floruit, id quod è Græcorum ac Romanorum
exemplis patet. Causa rei est, quod barbaræ
gentes in universum magis secundum ratio-
nem vixerunt, quam gentes quæ moratiores
dictæ sunt.

68. Iam nil reliquum est, præterquam ut
conferamus, quem usum *vera cognitio*
de Deo ejusque providentia hætenus demon-
strata in Philosophia morali habeat, quidque
Atheismus & *Idololatria* in eadem damni afferat.

69. *Verus Philosophus* animi sui tranquilli-
tatem quærit in perpetua confidentia erga De-
um, & in timore Dei, ideoque operam dat, ut
ad ejus conservationem his mediis utatur, quæ
H 5 ipsum

ipsum sana omnium hominum ratio edocet, Deum ad eundem finem ordinarie constituisse. Novit quod nulli hominum confidere, neminem timere, sed omnes tamen diligere, atque animum suum cum his qui Deum timent & amant conjungere debeat. Quærit quemadmodum ope eorum, quæ natura ipsi suppeditat, benefaciat. Et si deprehendit, quod bonum istud, quod per hæc media apud alios homines perficere conatur, à se obtineri nequeat, id ipsum non afficit, quoniam scit, Deum ipsi quidem hæc media præscripsisse, seipsum autem hisce alligare noluisse, & si ipse modo hæc media temere non neglexerit, animi sui tranquillitatem eo ne minimum quidem infringi, sed Deum ipsi etiam maximis in calamitatibus succurrere & posse & velle. Deinde aliorum hominum, quibuscum conversatur, felicitatem promovere conatur, non tam quod a communi felicitate propria quoque eius felicitas dependeat, sed quod intelligit, ita Deum velle, ideoque ipsi impulsum quandam indidisse, ut aliis in hominibus magis vivere cupiat quam in seipso. Ideoque amor Dei ipsum detinet, ut etsi occultissime proprium commodum cum proximi sui damno promovere posset, tamen id facere nolit, cum quod Deo confidat, quod etiam absque hoc proprii commodi studio utilitatem ipsius æque promoturus sit, tum quod vereatur, animi sui tranquillitatem hoc ipso turbare, dum alias propria ipsi conscientia semper occinet, quod hoc facto

facto contra voluntatem Dei egerit, adeoque ulteriori Dei amore indignum sese reddiderit.

70. *Atheus* autem, quia vel Deum, vel divinam providentiam negat, Deum etiam non amat eique non confidit, nec eum timet. Quomodo enim hunc timeret, eique confideret, quem statuit, ipsius nullam curam gerere. Et quomodo hunc amaret, quem pro nihilo habet; vel de cuius secum unione desperat, vel quem nimis credit esse excellentem, ut eius sublimitati adversetur, de ipso vel semel cogitare. Quare cum Deum tanquam fontem omnis boni non confideret, summum etiam bonum suum non quærit in tranquillitate animi, e rationali aliorum hominum amore proficiscente, eundemq; iterum operante, sed intempestiva ejus sapientia rationem eius eo impellit, ut se ipsum prope modum Deum existimet, quia se nobiliorem credit reliquis circa se creaturis, nec quenquam honorat, amatque, neminiq; confidit, ac neminem timet, præter seipsum. Ac rebus ita comparatis fere omnia quidem agit, quæ vir bonus ac virtuti deditus, summam felicitatem quærens vel possidens agere solet; sed quia omnia ista non agit ex amore erga alios homines, sed ex amore erga seipsum, dum propria ipsi ratio monstrat, quod vita irrationali seipsum redditurus sit infelicem; non veretur aliis occulte nocere, & contra communes regulas naturales fundamentales impingere, vel ut externam suam potestatem atque existimationem pro-

MO

moveat, vel ut quotidie occurrentes incommoditates amoliat. Sed hoc ipso palam tranquillitate animi excidit, etsi eandem quærat, partim quod cognitio Dei ab ipso datâ opera, oppressa interdum expergiscitur, eumque inquietat, partim quod scelera occulte ab ipso perpetrata multum ipsi curarum pariunt, quemadmodum porro in occulto maneant, pluraque post se malefacta trahant, unde fieri deinceps solet, ut Atheus, etsi multa de libertate sua gloriatur, tandem æque mancipium fiat aliorum hominum, ac homo aliquis superstitiosus.

71. Negandum tamen non est *Superstitiosum* peiori adhuc loco esse quam Atheum, cum multò longius à sanâ ratione abhorreat, hominem, vel bestiam, vel idolum, vel quascunq; creaturas &c. Deū esse credere, quam Deum omnino nō agnoscere. Nam quemadmodum semel de essentia DEI ejusmodi portenta sibi passus est persuaderi, quæ rationi repugnant, ita & de voluntate Dei paria sibi imaginatur; & nihil est tam absurdum, quod non possit ipsi imprimi ut id credat, sese hoc ipso cultum Deo posse præstare. Imo quia hoc modo rationem suam ipse pessumdedit, & cupiditatibus suis huc illuc rapiendum sese commisit; ipse sibi quoque persuadet, Deum iisdem, quibus ipse se mancipavit, affectibus obnoxium fore, & quamvis æque ac alii homines ad vitam fortunatam aspiceret, tamen ab hoc scopo quam longissime ab-

ri-

ripitur, dumque existimat omnia se facturum ad oblectationem suam, in summam calamitatem & inquietudinem sese præcipitat, estque mancipium hominum imprudentum sibi simile, vel massæ auri exanguis, quæ adeo facit esse Deum suum, hisque re ipsa confidit, eaque timet, etsi externis ceremoniis mentiatur se Deum vere colere.

72. Solus igitur homo *Philosophus* qui Deum secundum ductum rationis, ut decet, agnoscit, *homo* est, *Atheus* vero ac *Superstitiosus* bestię sunt, cum hac tamen differentia: *Atheus* non dispar est *Simiæ*, cum ad verum *Philosophum* propius accedat, eumque in multis imitetur, nec homo tamen est, cum de DEO tantum sciat, quantum *Simia*. *Superstitiosus* vero similis est rudi *Asino*, vel *Porco* &c. cujus externæ actiones manifeste ab humanis actionibus distinctæ sunt.

73. Unde etiam *superstitiosus* & idololatra est *plusquam Atheus*, quia re ipsa ita vivit, quasi nullus esset Deus, nec malitiæ suæ eum pudet, cum *Atheus* in speculatione sua limites transgressus non solum in externis suis actionibus non irrationaliter vivat, sed & sæpius de Deo foris subtiliter ratiocinetur, etsi hæc ratiocinatio tandem in *Atheismum* resoluatur.

74. Sed hæc comparatio *Athei* & *Superstitiosi* jam ab aliis erudite ingenioseque est elaborata; Cæterum nil hoc commovearis, quod vulgo, tanto conatu *adversus Atheismum* decer-

tant

tant & vociferantur, raro admodum contra idololatriam & imprudentem *Superstitionem*. Totus fere mundus superstitioni collotenus est immersus, ideoque hanc tanquam veram pietatem rudi plebeculæ repræsentare conantur. Et ideo tanto zelo elaborant, ut simplicem plebem ad externum cultum compellant, eumque propugnent, internum vero Dei cultum tanquam Phantasma proclamant, quia iste cum superstitione egregie consistere potest, imo sæpius nil aliud est quam superstitio. Etsi autem pauci admodum dentur Athei speculativi, tamen Superstitiosi vehementer adversus eos vociferantur, partim ne in doctrina de Deo errores omnes inoppugnatos esse patiantur, partim quia Athei æque eorum sunt inimici, partim ut prudentes, qui ipsis quam maxime adversantur, tanquam Atheos proclamandi occasionem capiant.

75. Certe si in historiis parum circumspiciamus,prehendemus hoc esse perverstum strategema, *ut veri Philosophi, iique fere omnes tanquam Athei proclamati sint.* Inde vero prudentes hanc annotationem solent extruere, plerumque eum hominem, qui ab ejusmodi irrationali bestia etiam nostris temporibus, tanquam Atheus proclamatur, Virum honestum atque virtute excellentem esse solere. De quo alias plura.

CAPVT IV.

DE

AMORE RATIONALI ERGA
HOMINES, TANQVAM VNICO
MEDIO OBTINENDI TRAN-
QVILLITATEM ANIMI
IN GENERE.

ARGUMENTUM CAPITIS.

Connexio. n. 1. 2. Amare de multis rebus prædicatur,
n. 3. Etiam de arboribus aliisque vita carentibus
n. 4. Deinde de Bestiis, Hominibus & DEO. n.
5. De Amore hominis primum dicendum n. 6.
Ejus definitio n. 7. Bestiæ proprie amorem non
habent. n. 8. Amor vero DEI est incomprehen-
sibilis n. 9. Proprie non datur Amor sui n. 10. V-
nitio in amore triplex n. 11. Nam homo sapiens
aliam intendit unionem in amore aliorum homi-
num n. 12. aliam in amore viliorum creaturarum
n. 13. aliam denique in amore DEI. n. 14. Qua-
tuor genera amoris irrationalis. (I.) Si desiderium
uniendi nimis est irrequietum ac fervens. n. 15.
Etsi homines virtute præditi amentur. 16. & no-
bis videamur maxime secundum rationem ama-
re. n. 17. Quia id non potest esse rationale, quod
in rationem tyrannidem exercet n. 18. Et quia
sæpe nos decipimus, existimantes non aliud nos
querere nisi conjunctionem animarum n. 19. (II)
Si res noxiæ & malæ, hominesque mali amantur.
n. 20. Quantumvis elegantes ac ingeniosi n. 21.
Ejusmodi homines semper a sui similibus amantur.
n. 22. Sed homo sapiens eorum quidem ingenium
suspicit, sed eos non amat n. 23. nisi secundum
regulas amoris communis, n. 24. (III.) Si diversi
modi

modi conjunctionis confunduntur. n. 25. Ut (1) si DEUS sicut viliores creaturæ, vel (2) sicut homines amatur, n. 26. (3) Si alii homines ut viliores creaturæ, vel (4) ut Deus amantur n. 27. & (5) si viliores creaturæ vt homines, vel (6) tanquam DEUS amantur n. 28. (IV) Si primario conjunctio corporis intenditur. n. 29. Hoc modo amant bestię. n. 30. Adeoque hic amor vel est plusquam bestialis, vel bestialis, vel prope bestialis n. 31. Ultimum genus in eo consistit, si in hominibus nobis similibus vel simul cum unitione animarum, statim unitio corporum, vel æ primario intenditur. Et si huic specialis appellatio amoris ut plurimum tribui soleat. n. 32. Essentia etiam amoris necessario in conjunctione actionum corporis consistere videatur n. 33. Deinde homo naturaliter ad desiderium commixtionis cum hominibus alius sexus impellatur. n. 34. Nam contestationes amoris a corpore profectæ sunt tanquam signa, n. 35. non partes essentielles amoris rationalis n. 36. id quod exemplo officiorum innocentium ac licitorum demonstratur v. 37. 38. Præterea insigne est discrimen inter reliquas amoris declarationes, & commixtionem corporum. n. 39. Hujus desiderium magna est hominis imperfectio. n. 40. Dijudicatio formæ caret regulis fundamentalibus n. 41. Et amor formosorum hominum æque potest esse irrationalis, ac amor hominum non formosorum rationalis esse potest n. 42. Magna est differentia inter oculum lascivia flagrantem, & oculum pudicum desiderium inveniunt. n. 43. Oculus lascivia flagrans cor veri Philosophi non potest reddere inquietum n. 44. Desiderium gignendi liberos, non confundendum est cum desiderio sese in eo actu delectandi. n. 45. Hoc non est rationale n. 46. Turbat enim rationem nostram in dijudicatione boni n. 47. nosque ex causis irrationalibus per omnia anni tempora inci-

incitat. n. 48. Amor rationalis commixtionem corporum equidem admittit n. 49. tanquam signum confidentiæ atque desiderii personam amatam delectandi. n. 50. non vero tanquam partem essentialem. n. 51. Tamen hic homo prudens bene sese explorat, ne seipsum decipiat n. 52. annon amor aliquis irrationalis sub specie amoris rationalis latere conetur n. 53. (1) Si quis statim permissioni corporum inhiat, priusquam animum alterius personæ cognoscat, præsertim si ea sit formosa. n. 54. (2) Si quis falso sibi persuadet, se contentum fore obtenta conjunctione animi. n. 55. (3) Si motus humani usum corporis vi aut dolo affectant n. 56. (4) Si quid desideratur Legibus prohibitum. n. 57. (5) Si quis in hac fruitione se nullo addito pudore cupiditate sua liberat. n. 58. Discrimen amoris rationalis & irrationalis non quarendum est in differentia conjugatorum & non conjugatorum n. 59. Solida demonstratio amorem rationalem aliorum hominum unicum esse medium ad vitam beatam n. 60. An amor rationalis possit esse sine dolore, inquietudine, & gaudio sensibili? n. 61. & an apud eum zelotypia locum habeat. n. 62. Voluptas, Honor, Divitiæ non sunt media perveniendi ad veram beatitudinem n. 63. Amor est unica Virtus, veraque omnium virtutum mensura n. 64. Amor Dei n. 65. secundum naturalem notitiam consistit in amore aliorum hominum n. 66. supernaturalis autem non pertinet ad Philosophiam moralem. n. 67. An amor pecorum ad summum bonum necessarius sit. n. 68.

I.

Considerato jam *summo* hominis *bono* secundum essentiam suam, deinde *Deo* tanquam largitore eius, & quatenus ve-

ra Dei cognitio in doctrina morali summe necessaria sit; regulæ boni ordinis poscunt, ut videamus, *quo medio* homo hanc animi sui tranquillitatem obtineat, eamque sibi comparet.

2. Jam supra equidem diximus, tranquillitatem animi ex *amore aliorum hominum* proficisci, eumque perpetuo rursus operari. Ibi etiam jam tum paullo prolixius de amore rationali egimus, atque hoc paradoxum clare & evidenter demonstravimus, Essentiam hominis magis in amore aliorum hominum, quàm in amore sui sic dicto consistere. Quoniam autem diversæ opiniones de mediis summam felicitatem consequendi hunc amorem vel obscuriore nomine *Virtutis* vel *virtuosa mediocritatis* denotant; alii sub nomine magis specioso *Amoris Dei* falsas & à tranquillitate animi seducientes opiniones proposuerunt; alii verò sub hoc amore hominum periculose *Bestialitatem* aliquam, summum malum secum apportantem tegere conati sunt, & adhuc alii *amorem aliarum creaturarum* huic amori addere student. Necessarium opinor est, ut hunc aliarum hominum amorem denuo nobis proponamus, eumque juxta essentiam & partes suas accuratissime consideremus, & in præsentī capite adhuc magis evidenter ostendamus, in eo unicum medium consequendi summum bonum contineri.

3. *Amare* equidem diversis de rebus prædica-

dicatur, adeoque in latissima sua significatione definiri commodè non poterit. Diximus *Deum* amare homines. *Hominem* res plures amare, nemo negabit. *Bestiæ* & sese mutuo, & res alias, imò ipsum hominem amare dicuntur. Et *arboribus* mutuus aliquis amor tribuitur; Imò non est insolitum, de rebus *vita carentibus*, v. g. magnete & ferro amorem aliquem prædicare.

4. Ac amor quidem *arborum* & *rerum inanimatarum* fere statuitur de hujusmodi rebus non in sensu proprio accipi, quoniam luce meridiana clarius est non esse capaces affectuum. Adeoque amor *Dei*, *hominum* atque *animalium* relinquitur, quæ ut à se mutuo benè separentur studium est adhibendum.

5. *Omnia quæ in nobis deprehendimus, & de Deo tamen dicere consuevimus, metaphorice saltem de Deo, proprie vero de nobis dicuntur. Et de omnibus quæcunque in nobis deprehendimus, & de bestiis tamen etiam dicere solemus, nostra primum dicere incipiamus, (quia nostra nobis sunt notissima) ut deinceps intelligamus, an similiter de bestiis in sensu proprio prædicari queant, quando nimirum conceptus est qui ad ea refertur, quæ cum bestiis habemus communia, an verò metaphorice saltem de bestiis dicantur, quatenus ea attinet, quibus à bestiis separamur.*

6. Incipiendum est igitur dicere de amore, cujus *homines* sunt capaces. Et quoniam hi plura solent amare, *Deum*, *alios homines*, *vi-*

liores alias creaturas, primum quid sit amor hominum in genere, dispiciamus.

7. Est *desiderium Voluntatis humane sese coniungendi cum eo, quod intellectus humanus bonum esse cognovit, vel in ea conjunctione permanendi.*

8. Cum ergo amor sit opus humanæ voluntatis, Voluntas vero ad animam humanam referatur, Bestiæ non nisi metaphorice dici possunt aliquid amare, præsertim cum istud desiderium apud homines absque cogitationibus, quod videlicet *res amata sit bonum* quid, concipi non possit, ista vero cogitatio similiter de bestiis, quippe quæ plane non cogitant, dici nequeat. Et hætenus amor qui de bestiis dicitur, longe est *imperfectior* quam amor hominum. Quatenus autem bestiæ & aliæ creaturæ amant, quod naturæ eorum actu bonum est, eatenus amore hominum est *perfectior*.

9. Similiter cum Deo Intellectus & Voluntas plane alia & incomprehensibili ratione, quam hominibus tribuatur, Amor etiam qui de Deo dicitur *plane alius est amor*, præsertim cum sana ratio ostendat, quod Deus, cum sit à seipso, atque essentiam rerum à se creaturum perpetuo conservet, etiam extra se nil reperiatur, quod intuitu sui bonum habere possit. Videt igitur homo, amorem Dei esse *admirandum*, atque *incomprehensibilem*, quia omnia agit, quæ amantes agere solent, nec causam tamen extra se invenit, quæ eum ad amorem istum impellere queat.

10. Por-

10. Porro ex hac Amoris definitione sequitur, quod propriè nemo *seipsum* possit amare, quia jam præcedenti capite diximus, nullam creaturâ seipsam conservare posse, minus adhuc conjunctionem absq; duabus rebus distinctis animo posse concipi; Itaque *amorem sui* vel *inanem phantasiâ* stolidorum hominum esse oportet, vel ea appellatione nil aliud nisi *defectus amoris propriè dicti* significabitur.

11. Ista vero *conjunctio*, quam voluntas humana in amore intendit, pro differentia rerum amatarum, significatione magnopere distincta est. Nos iterum ab amore aliorum hominum, tanquam propriissimo maximeque perspicuo dicere incipimus, deinde amorem erga Deum & alias creaturas cum eo comparabimus.

12. Itaque *Unitio* ea, quam intendere amor hominis secundum naturalem notitiam *apud alios homines* debet, in eo consistit, cum alii homines ejusdem sint cum ipso essentiæ, ut ipse etiam essentiam suam, i. e. animam suam, maxime voluntatem suam, cum eorum anima atque voluntate ita uniat, ut una quasi voluntas inde confletur, & *neuter in alterum imperium aliquod affectet*, sed uterque mutuo libera voluntate id velit, quod alter.

13. Alia est Unitio, quæ habenda est cum aliis *creaturis inferioribus*. Hæ cum nec intellectum nec Voluntatem habeant, non debemus animas nostras cum ipsis conjungere.

I 3

Non

Non possunt nobis per se quicquam benefacere, cum id non intelligant, aptæ autem natæ sunt, ut secundum naturalem DEI ordinationem, cum nostra tum aliorum commoda per eas promoveamus. Inde in earum amore, modo is fit rationalis, ejusmodi quærimus unionem *ut subiectæ sint voluntati nostræ*, h. e. ut eas pro lubitu nostro in nostras aliorumque utilitates convertamus, ac si ista utilitas omnibus hominibus sufficere nequeat, nobis easdem proprias reddamus.

14. Denique Unio quam in amore Dei intendere debemus, à prioribus duabus distincta est. Deus bona omnia in nos confert, dumque est origo boni, melius quam nos bona nostra intelligit, nos vero, nostra quidem potestate Deo ne minimum quidem beneficium exhibere possumus, imo plerique in cognitione eorum quæ bona nobis sunt, cæci sumus. Valde itaque esset irrationale, si in unione cum Deo quæreremus, ut Deus voluntatem suam cum nostra ex æquo conjungat; adhuc magis rationi dissonum foret, si posceremus, ut Deus voluptatem suam voluntati nostræ plane conformet. Sed & debile rationis lumen nobis ostendit, unionem hanc nullâ in re alia consistere oportere, nisi *ut voluntatem nostram eius voluntati subjiciamus*, & actiones nostras juxta actiones divinas instituamus, neque impatientes aut morosi fiamus, si ab ejus
ma-

manu aliquid nobis accidit, quod voluntati nostræ est ingratum.

15. *Amor itaque humanus duplex est, rationalis & irrationalis. Illum hætenus descripsimus atque declaravimus, hic in multis ab illo defleat. Nam (I) jam capite secundo diximus, desiderium amoris rationalis esse tranquillum, non irrequietum. Itaque cum homo in amore suo desiderium ejusmodi irrequietum ac servidum apprehendit, ut seipsum regere nequeat, & ut infelicem sese existimet, si non contingat, ut cum persona dilecta uniatur; certissime sibi persuadeat, amorem suum non esse rationalem.*

16. Non hic loquor de his, qui impulsu ejusmodi inordinatum apud se sentiunt, si quid irrationale amant, vel commixtionem corporis irrationalem intendunt, nam de hoc amoris genere mox peculiariter agemus; sed de iis, qui *personas rationales* amant, & ut ipsi quidem existimant, unionem animæ & voluntatis quærunt, & præ amore quasi deficiunt vel deliquium patiuntur, certe *præ amore moriuntur vel egrotare incipiunt.*

17. Nimis equidem dura hæc thesis mea nonnullis virtutis amatoribus videri posset, ac ipsi ad proprium exemplum provocare possent, quod honestam semper intentionem habuerint, nec unquam carnalem copulam intenderint, nihilominus tamen hujusmodi angens desiderium apud se sæpius apprehende-

rint, quod ipsis invitis quietem nullam concesserit. Imo sine dubio ad tot libros de honesto amore agentibus me ablegabunt, in quibus universis amor ita describitur, quod *rationem nostram subigat, & in nos invitos dominetur.*

18. At id ipsum est, de quo loquor, *quicquid in rationem nostram tyrannidem exercet, id non est rationale.* Sunt distincti gradus amoris irrationalis. Hic infimus gradus est, ideoque pro irrationali non est proclamatus, sed dictum saltem est, non esse eum rationalem. Potest itaque homini accidere, qui non irrationaliter amat, sed honestum scopum sibi præfixit, ac hominibus rationalibus annumeratur. Nec pro exemplo tamen hominis sapientis venditare se potest. Hæc una est de primis regulis Philosophiæ moralis, nil esse concupiscendum, quod est impossibile, aut inane. Et hic certissime unus est de modis explorandi, magister ne an *discipulus* aliquis sit in doctrina Ethicæ, prout in *honesto etiam proposito* aliquis desiderium vel *servens* vel indifferens apud se deprehendit.

19. Non jam dicam de his, qui cum adhuc sint tyrones, seipso decipiunt, existimantes se in amore suo nil præter *unionem animorum* intendere, cum mox deprehensuri sint, se *plene* aliam unionem quærere, eamque esse quæ ipsos faciat ægrotos atque agentes, tantumque à pudore, item à timore, vel ambitione, &c. oppugnari. Nam quemadmodum hac in

par-

parte aliquis sese explorare debeat, mox apertius exponemus.

20. Altera classis amoris irrationalis est, cum *rex noxia* amantur, quarum usus *bonis* annumerari non potest. Hic exemplum equidem dare non possumus ab amore erga Deum petitum, sed tam in amore erga homines, quam in amore erga res alias, exempla plura amoris irrationalis deprehendere possumus.

21. E.g. Si quis cibum *dulcem* quidem, sed insalubrem appetit. Si his rebus indulgetur, quæ *sensus sensibilibiter oblectant*, vel quæ raræ sunt, quarumque usu *teneritudinem* quandam contrahimus. Et inter homines hos qui *voluptatibus sunt immersi, ambitiosi, avari*, breviter: qui sunt vitiosi, quantumvis alias *accepti & elegantes, ingeniosique ac prudentes* sint.

22. Eoque magis homo prudens ab ejusmodi amore sibi caveat, quod alii homines prudentes *secundum personas quas amat, certissime eum judicabunt*, dum omnis amor in similitudine quadam fundatur, cum ex opinione de bonitate rei oriatur, omne autem bonum, quemadmodum primo capite diximus, in conformitate cum aliis rebus consistat.

23. Ac etsi obtendas, te non amare hunc hominem, quod certo aliquo vitio laboret, sed ob *morum elegantiam, & excellens ingenium*, accurate tamen cavebis, ne temetipsum decipias. Aliud est, *magnificere* aliquem, aliud *amare*. Licebit ejusmodi hominem ob ele-

gantiam atque ingenium magnificere, sed in amore quæris unionem animorum ac voluntatis, & sic dum eum amas, vitiis ejus participem te fieri oportet.

24. Licet enim sequens caput docebit, omnes homines esse amandos, tamen initio *amor communis* & *amor peculiaris* differunt, ut suo tempore videbimus. Imo amor etiam communis eò tendit, ut ipsum ab erroribus ac vitiis suis liberes, adeoque si amor erga vitiosum exerceatur, amor potius conditionate, si nimirum sceleribus sese abdicat, quam pure talis appellandus est. Et si in animo tuo certus es, te hoc primario intendere, nec actionibus tuis palam contrarium ostendis, ejusmodi amorem neque pro irrationali habebis.

25. (III) Irrationalis est Amor respectu *modi*, qui in unionem quæritur: Si nimirum, unio Deo debita hominibus tribuitur, vel si quis cum Deo uniri desiderat ea ratione, qua cum hominibus & bestiis aliquis sese unire deberet, &c.

26. Ita vero in hac classe 6. modos habebimus amoris irrationalis: (1) Si in amore erga Deum cupimus, ut DEUS *voluntatem suam mere voluntati nostræ* accommodet, qualis amor apud omnes *superstitiosos* deprehenditur. (2) Si optamus, ut Deus voluntatem suam *æque nostræ* accommodet voluntati, sicut nos in rebus, nobis non admodum adversis parati sumus nostram voluntatem divinæ accommo-

da-

dare. Qualis amor apud hos reperitur, qui *pauillum tantum in viâ virtutis ambularunt.*

27. (3) Si quis *alios homines* ita amat, ut *in eorum voluntatem imperium* sibi semper arroget, id quod non tantum *Ambitiosis* atque *Superbis*, sed & *externe moratis hypocritis* frequentatum, est. (4) Si quis *alios homines* ita amat, ut voluntatem suam *eorum voluntati penitus subjiciat*, iis tanquam Deo confidat, ut Deum hos amet, ac se ab iis *mancipari* patiatur, *cujusmodi* amor maxime apud *voluptati deditos* reperitur, qui parum habent ambitionis.

28. (5) Si quis *creaturas irrationales & vitæ destitutas* ita amat, ut cum *ipsis tanquam hominibus* conversetur, & de eorum bene vel male esse æque participat, ac si homines essent ratione præditi, & voluntatem haberent nobiscum conjunctam. v.g. Si homines qui in avara teneraque voluptate oblectationem suam quærunt, *equos, canes, aves* adeo extremo amore prosequuntur, ut plura eis beneficia exhibeant, quam aliis hominibus. (6) Si hujusmodi creaturæ, inprimis res inanimatæ ita amantur, ut homo earum (ut ita dicam) *fiat mancipium*, quasi voluntatem haberent, quæ nobis imperare posset. Hoc modo *avari* saccum pecuniæ onustum amant.

29. (IV.) Supereft alius adhuc modus amoris irrationalis, de quo paullo explicatius nobis est dicendum, ut inter duas opiniones de veritate longius deflectentes mediam viam teneamus

mus. Supra diximus, quod homo in amore aliorum quærere debeat, quemadmodum *animam suam* cum anima aliorum hominum uniat, & hac ratione non potest non amor, in quo homo unionem *corporis sui* cum corpore aliorum hominum primario intendit, novum genus amoris irrationalis constituere.

30. Nam *istâ ratione amant bestia*. Eorum instinctus tantum ad permissionem corporis cum corpore aliûs bestiae eas impellit, ita ut non soleant *differentiam* facere *inter individua*; Unde etiam is amor bestiarum proprie *furor* magis quam *amor* appellari meretur. Ex adverso natura humana in eo à bestiis distincta est, ut quemadmodum ipsi homines inter se diversas habent facierum figuras atque affectus, ita & homo, etsi in permixtionem corporis prolabitur, fere tamen, nisi plane in bestiam degeneravit, *hominem præ homine amare soleat*.

31. Ita vero notandum est, in hac classe tres species amoris irrationalis reperiri: (1) *Amorem plusquam bestialem*, si quis instinctum irrationalem apud se deprehendit corpus suum cum corpore *personae ejusdem sexus*, vel cum *creaturis diversae speciei* commiscendi, quod etiam bestiae abhorrent. (2) *Amor bestialis seu meretricius*, si quis cupiditates suas cum quibuscunque personis sine respectu facierum vel affectuum explere, vel augere potius & ad voluptatem provocare quærit. (3) *Amor fere bestialis*, quando quis discrimen quidem facit inter per-

personas, vel ratione figurarum faciei; vel ratione affectuum, mox tamen in his in quos amore suo ruit, *simul conjunctionem corporis*, imo *banc solam sine unitione voluntatis seu animæ intendit*. Et de hoc in primis pluribus agemus.

32. Nam cum huic plerique hominum dediti sint, adeò ut & inter Philosophos ille nomen *Amoris* solus retinuerit, alteri vero amoris qui ejusmodi corporis unitionem non intendit, frigidum nomen *Amicitia* tribuerint, cum in vera Philosophia vera amicitia & amor unum idemque sint; non desunt speciosa argumenta, quibus hunc amorem si non rationalem, efficere, tamen è numero amoris irrationalis eximere conantur.

33. Ac initio quidem negari non potest unitionem animarum humanarum sive duarum voluntatum fieri non posse sine concursu corporis, nec ut e duabus animabus revera & actu una anima & unus homo fiat; sed omnino ea nulla in realia, nisi in *conformitate actionum corporis externarum à gemina voluntate dirigi solitarum* quæri debet. Et hac ratione neque amicitia, neque amor sine conformi operatione corporis comprehendipotest; Cumque in conformitate voluntatis unio animæ quærat, quis dicere prohibeat, ob conformitatem externi motus corporis in omni etiam amicitia atque amore *corpora quoque esse quasi unita*, adeoque è duobus amicis *unum quasi corpus, unamque animam* fieri oportere,

34. De-

34. Deinde homo cum bestiis sese confrens in natura sua hoc discrimen quidem deprehendit, ne sicut bestiae cum quibuscunque personis diversi sexus, nulla habita nec animorum nec figurarum faciei differentia permiscere se quærat. Sed hoc etiam deprehendit, naturam suam non solum hanc facultatem ipsi dedisse, *formosum* seu *appetibile* à *deformi* discernendi; verum in toto genere humano internum hunc instinctum sentit, quod pulchritudo, cum primis *oculus formosus* & *ad amorem provocans*, qui apud bestias non reperitur, apud se desiderium permixtionem corporis intendens excitet, cui resistere ipse quidem impar sit, & cui ne sapientissimus quidem Philosophus repugnaturus esset. Imo deprehendit inter duas personas diversi sexus *communem*, quendam *impulsum* per comixtionem corporis mutuo delectantem *liberos procreandi*; Et inde unitio animæ seu voluntatis inter duas personas diversi sexus, sine hac corporum conjunctione *non videtur* ipsi dici posse *perfecta*.

35. Sed hic sciendum est, Amorem equidem sive amicitiam, sine officio corporis cognosci non posse, eo quod homo animam vel cogitationes alterius hominis sine externo aliquo signo nunquam comprehendere, nec cor ejus quasi transpicere queat. Et quamvis Homini sermo ac verba data sint ad cogitationes suas alteri communicandas, tamen hæc signa plus valent, in intellectu hominis, quam in voluntate.

tate. Hic enim unica *actio* plus valet quam mille *verba*, etsi fere verba actiones præcedere soleant. Nihilominus inde ne tantillum quidem argumentari poterit, amorem rationalem *principaliter*, vel *æque in unitione actionum externarum*, quam in unitione animæ atque voluntatis consistere.

36. Insignis enim differentia est inter *Essentiam* rei, & inter *signum* vel imaginem ejus. Signum semper est aliquid quod cum essentia nihil habet commercii, sed eam consequitur, vel secundum eam instituitur. Et ita etiam officium actionum externarum cum unione animæ per se nil habet commercii, sed eandem consequitur, eamque tam in amicitia, quam in amore personæ dilectæ mutuo significat.

37. E. g. Si homo virtuti deditus foeminam honestam atque prudentem amare incipit, animamque suam cum animâ ejus unire cupit, ambo dant operam, postquam *aspectu* pleno reverentia ac desiderio, vel *suspirio* ex intimo corde profecto signum sibi reciproce dederunt, ut mille *officiolis* sibi mutuo præstis alter alterius voluntatem ex oculis quasi colligat, sed & voluntatem ejus præveniat, tantum abest ne alter alteri externis actionibus, in his quæ alter ab altero manifeste poscit, gratum faciat.

38. Quis autem dicat in his *minutis officiolis* essentiam amoris seu amicitiae consistere; quæ sæpenumero, si eorum pretium & utilitas æstimate-

metur, tam vilia sunt, ut pudere aliquem oporteat, si hæc alteri tanquam *officia ex amore profecta* obtrudere cuperet, quæque omne pretium suum à libertate ac spontaneitate seu candida humiliatione personæ meritis præditæ lucrantur? Præsertim cum è contrario secundum æstimationem amoris, officia magnis impensis comparata, & infimæ humiliationes nullius sint pretii, si infallibili examine comperitum est, quod non è sincero corde, sed ex amore fucato ac hypocritico profecta sint, ideoque etiam hæc signa non ad essentiam amoris pertinere, quia sæpius è falso corde proveniunt.

39. Deinde accurate distinguendum est inter *ceteras amoris testificationes*, quæ externis actionibus exprimuntur; & *unionem corporum*, mixtione eorum factam. Posito enim, quod ad essentiam amoris officia externarum actionum pertineant; vel concessio cum hæc signa sint infallibilia veri amoris, desiderium saltem eorum non esse posse irrationale, tamen non statim inde sequitur, amoris benevolentiam corporum commixtionem intendentem hisce annumerandam esse, sed de hoc separatim prolixius loquemur.

40. Jam etsi debile *lumen rationis humana* sine divina revelatione in agnitione communis mali voluptatis veneræ insigniter cœcutiat; lumen tamen naturæ id saltem nobis significat, hanc cupiditatem miscendorum cor-
po-

porum non bonam, sed *insignem esse imperfectio-*
nem, etsi ad alios gradus minus subtiles compa-
rata purissima videatur, multa item etiam ab
his, quos mediante divina patefactione me-
lius ratiocinari deceret, præsertim inter con-
jugatos haberi pro indifferentibus, quæ ratio-
ne etiam iudice bestialia magis quam rationa-
lia sunt.

41. Primum enim magna imperfectio est,
quod homines in dijudicatione *pulchritudinis*
corporis minimum fundamenti habent, sed di-
versissimis sibi que contrariis opinionibus hic
obnoxii sunt, quæ cum nulla ratione nitantur,
pro rationalibus etiam venditari nequeunt, et-
si nec possint irrationales nuncupari, cum den-
tur quædam facierum figuræ, quæ ab omnibus
formosæ vel deformes existimantur.

42. Deinde cum manifestum sit, putredie-
nem corporis sæpissime cum pulcritudine a-
nimæ seu virtute non esse conjunctam, non
possumus equidem *amorem hominum formosorum*
simulque virtuosorum vituperare, nec odium,
tamen hominum virtuosorum sed deformium,
nec amorem virtuosorum licet formosorum ho-
minum pro rationali venditare possumus.

43. Neque hic admodum opus est ingenio,
ut intelligas irritationem *formosæ faciei, vel pul-*
cri oculi, quæ statim de mixtione corporis co-
gitat, *magis esse bestiarum*, quam hominum. O-
portet enim hunc parum scire de amore rati-
onali, qui distinguere nequit inter ignem *oculi*
lasci-

K

lasci-

lascivia flagrantis, imo etiam amorem expectantis vituperio dignum, & irreprehensibiles gestus oculi blandientis, & unitionem animarum primario intendentis, ac *assum* tantum cupidinis quem ille excitat, nunquam verò *pudicam*, hujus *flamma* sensit.

44. Concedo, quod oculus flagrante lascivia penetrans imo etiam impense personæ amatae inhians cor cereum *hominis in virtute tyronis* facile liquefaciet; sed ineptuli hi cautione opus habent, ne cor veri Philosophi sapientia ac *virtute obfirmatum* sui cordis mensura metiantur. Praesertim cum plures etiam vi naturalis suæ mixtionis hujusmodi irritamentis facile resistere queant, quod colloquium Socratis cum Theodota apud Xenophontem ipsi ostendet.

45. Denique Instinctum utrivis Sexui proprium *liberos procreandi*, cum Instinctu *voluptatem appetente* non confundamus. Instinctum *gignendi liberos* quatenus is rationalis est, sequi demum oportet unitionem animorum, nec aliud quid intendere, nisi ut duæ personæ sese mutuo amantes semper in liberis aliquid reperiant, cujus ope castæ unitionis animarum suarum recordentur, quippe in quibus ea ab utraque parte velut concentrata est. Et ita hic Impulsus nequaquam usum voluptatis corporis primario intendit. Et si impulsus huiusmodi rationalis apud paucissimos homines invenietur, paucissimi enim homines ratione uti sciunt.

46. Quod autem *universalem inclinationem* hu-

humani generis *ad hanc voluptatem corporis* at-
tinet, homo equidem secundum nudam ratio-
nem, ut jam diximus, clare ac perspicue com-
prehendere non potest, hanc inclinationem
esse *plane irrationalem*, eò quod eandem in o-
mnibus hominibus deprehendit. In conside-
ratione tamen ejus satis argumentorum repe-
riet. quamobrem eam non possit habere *admo-
dum rationalem*, & ex quibus intelliget hunc Im-
pulsus non semper naturalem esse.

47. Nam dum videt hunc Impulsus, quan-
do hominem fortiter urget, ejus animum adeo
occupare, ut aliquid *summum bonum* esse pu-
tet, cujus deinceps, cum æstus parum remisit,
justum tedium capit, non potest aliter statuere;
quam non posse eum esse valde rationalem, cum
veritas veritati repugnare nequeat.

48. Deinde si naturam humani corporis e-
xaminat, naturale quidem esse deprehendit,
τηννογιάν creare voluptatem, sed & istud de-
prehendit, cum bestia certo plerumque tem-
pore in anno hunc impulsus apud se sentiant;
hominem irrationali magis usu cibi ac potus,
otioque & aliis rebus male consuetis, quam na-
tura sua *quibuscunque anni temporibus* inclinatio-
nem ad eam voluptatem apud se excitare. Et
valde esse naturale, ut homo laboriosus & per-
vigil, à cibis & potu insigni gradu calidis absti-
nens, non tam fortem impulsus ad hanc volu-
ptatem apud se deprehendat.

49. In hac vero collatione homo sapiens

tandem concludit, amorē rationalem *permixtionem corporis* nunquā nec *primario*, nec *indifferenter* intendere oportere; et si conjunctionē corporum nō possit omnino ex animo remove, & interdum desiderii corpus suum cum corpore personæ dilectæ miscendi, si non est principale, sed *accidentale*, amorem rationalem non reddat irrationalem. In amore enim *irrationali* amant, quia corpora miscent. In amore autem *rationali* appeti nonnunquam potest corporum commixtio, quia se mutuo amant.

50 Hoc quod postremo loco diximus, ita intelligendum est. Cum duæ animæ mutuo sunt unitæ, oportet è gemina voluntate unam fieri, & utramvis personam magis *in altera* quam *in seipsa* vivere. Id autem fieri non potest, nisi uterque sibi mutuo *omnem exquisitissimam delectationem*, rationi non contrariam parare nitantur, sibi que reciproce omnia arcana, ne defectibus quidem exceptis (non confundendi sunt autem defectus cum rebus irrationalibus) mutuo revelent. *Vergo enim amor non patitur arcanum*, & suo tempore docebimus, quod et si *Impudentia* cum amore rationali nequeat consistere, *nimius* tamen pudor exigui amoris indicium sit.

51. Itaque in *rationali* etiam amore desiderium miscendorum corporum non quidem pars essentialis, sed ejus duntaxat est *signum necessarium nec irrationale*, si sub allatis conditionibus & ut nudum signum appetitur. Hac autem ratione nil attulisti thesi nostræ contrarium,

rium, quando dixisti, inter duas personas diversi sexus unionem animarum seu voluntatis sine unionem corporum perfectam nuncupari non posse. Hoc enim tantum supra volumus demonstrare, hunc amorem irrationalem esse, quando aliquis in persona amata statim sub initium amoris, vel simul, vel solum ac unice corporum permixtionem intendit.

52. Sed video te gaudere hac mea declaratione, multumque te obtinuisse tibi videri, si cupiditates tuas, quas in conversatione cum personis alterius sexus interdum apud teprehendis, saltem absque læsione Ethices explorare tibi liceat, cujuscunque id tandem fiat, considerationis nomine. Ais enim, ita esse, omnino, solas te amare personas rationales, quærere te principaliter, quemadmodum animam tuam cum ipsarum animabus unias, *corporis* vero *mixtionem* ideo saltem te expetere, ut communicatione hujus arcani eò plura *examina* de benevolentia personæ amatæ in promptu habeas, eamque magis quam temetipsum *delectes*.

53. Obsecro te ne præmature gaudium anticipes, neque te ipsum decipias. Hæc theoremata in quibus desiderium miscendorum corporum & irrationale & rationale pronunciamus, non sunt subtiles ineptiæ Metaphysices scholasticæ, quas pro lubitu & pro ratione affectu ordinare ac ponere queas; sed de re ipsa & differentia desiderii bestialis & humani petita
K 3
sunt;

sunt; Ideo *te accurate examina, an passio tua ita comparata sit, quemadmodum contendis, an vero amor aliquis irrationalis sub ea sese occultare conetur.*

54. Si hoc desiderium tuum deprehendis *prematurum*, priusquam *animum* personæ dilectæ accurate exploraveris, ex animo ne ameris, an commodi inde emergentis ratione habitû, tuine existimatione, an lasciva quadam intentione amor iste nitatur, præsertim si persona amata externa *pulchritudine* prædita sit, falleris si putas te primario animam tuam cum anima alterius unire velle. Est pulchritudo, vel alia quædam corporis qualitas, quæ ad amorem te provocavit, & amor tuus valde est irrationalis.

55. Ac si omnino animorum unionem primum intendas, tibi que persuadeas, te velle esse contentum, si certus esse queas de existimatione atque amore rationali sceminæ virtute & prudentia præditæ, etsi non admodum formosæ, accurate te examina bis, an fidere huic persuasioni debeas. Nam & irrationalis amor sub hoc prætextu subrepere solet, & corda adolescentum sub tegumento amoris rationalis fascinare conatur. Interroga modo cor tuum accurate, *an contentum futurum sit, si inno- cuam illam unionem* quam initio expetebat, obtinuerit.

56. Imo etiam simul explora, etsi initio animorum tantum unionem quæсивisti, &
longo

longe demum interjecto tempore, hoc apud te desiderium deprehendis, idque tibi non aliter nisi tanquam desiderium personam amatam oblectandi proponis; annon *propriam magis* quam ipsius *delectationem*, ac voluntatem tuam ipsa invita explere intendas. Amor rationalis ne minimam quidem benevolentiae contestationem *vi rapit*, nec periculosa ac fraudulenta *persuasione*, sed quærit quemadmodum eas *actionibus ingenuis atque virtuosis*, & *officiolis minutis* mereatur, eoque plus sentit delectationis, quo magis sponte ac libere persona amata hæc officia benevolentia ista remunerare quærit. Idoneus est qui formosissimæ mulieri, quæ sincere eum amat, prope adsit, nec eam tamen, *ipsa renuente*, attingat. Imo sibi ipsi vim maximam potius illaturus esset, si persona amata eius tutelæ se submittit, ac confitetur, sese amoris sollicitationibus amplius non posse resistere, simul autem pudica quadam confidentiâ serio rogat, ut ejus pudicitiae curam gerat, quam ei minimâ vi, vel abusu confidentiæ erga se habitæ *agere* facere audeat. Cum ex adverso amor *irrationalis* libidinem vel *vi*, vel falso seducentibus *promissis*, vel ficta *desperatione* explere tentet, & vel vera vel *ficta denegatione* in fervorem fortius adhuc agatur, & dedecus hoc existimaturus esset, si oportunam hanc occasionem, in qua alter resistendi impotiam confitetur, negligeret. Et qui nobiles hos motus jam dictos nunquam apud se deprehen-

dit, is certissime sibi persuadeat, profundissime se adhuc in bestialitate hærrere.

57. Porro etsi deprehendis, quod initio conjunctionem animarum quænaveris, in ipsa etiam persona amata desiderium amorem miscendis corporibus contestandi animadvertis, eamque contestationem tanquam signum perfectæ confidentiæ ipse expetis; ulterius inquirere, ne obliviscaris: Annon hanc amoris contestationem a persona dilecta poscere *lege quadam prohibearis*: Supra enim eam eatenus saltem pro rationali venditavimus, quia verus amor quærat personæ amatæ omnem exquisitissimam delectationem rationi non adversantem conferre. Iam vero id quod legibus adversatur, irrationale est, & ut amor iste non potest haberi pro rationali, si altera persona in eo suam quærat delectationem, ut hominem occiderem, vel alia facinora rationi adversa perpetrarem; ita nec hoc amoris genus pro rationali venditari potest, quod corporum mixtionem *contra leges*, tanquam *amoris argumentum* exposcit. Diximus etiam istiusmodi actiones quæ ex *infirmi*tate fiunt, non confundendas esse cum his quæ sunt *contra sanam rationem*. Si legibus prohiberis, quin coëas, non arcanum communis humanæ infirmitatis, sed flagitii tibi creditur, imo ipse in ejus flagitii consortium pertraheris; nec amplius quid agere tum potest amor rationalis, quam ut aliis *amoris officiis innocentibus promptam voluntatem* significet, personæ

sonæ dilectæ hac quoque ratione oblectationem exhibendi, si id per leges liceret: & ut partem debiliorem bono exemplo amore ac mansuetudine confirmet, ne a via sanæ rationis in devia abripiatur.

58. Denique etsi omnino legibus non prohibearis hoc amoris argumentum seu contestationem vel dare vel accipere, necesse tamen est ut te examines an *verbis* hîc *vel factis obscænis* hanc infirmitatem confirmare potius, quam *pudica* quâdam *via* ab utroque te liberare coneris. Sufficit hanc infirmitatem omnibus hominibus esse communem, ea vero eatenus tantum naturalis est, quatenus intra limites communis impulsus consistit. Sed si augeatur, exceduntur fines familiaritatis, & debita mutuo existimatio; commutaturque ea in bestialem quandam exæquationem, atque despectum, præsertim si quis in amolienda hâc infirmitate eandem sine necessitate verbis & factis impudicis rursus excitare conatur.

59. Hæc adeo sana ratio nobis dicitur cujusmodi amorem rationalem esse oporteat; dolendum autem est, quod differentia amoris *rationalis* & *irrationalis* magis in discrimine conjugatorum & coelibum, quam in regulis hisce claris ac evidentibus quæratur, & ita amor omnis *nondum conjugatorum illicitus*, sed omnis amor *maritorum* atque *uxorum licitus* ac *rationalis* existimatur, cum tamen coelibes, modo leges non transgrediantur, animæque unionem.

principaliter intendant, ita sese possint mutuo amare, ut is amor rationi congruat, conjugatos vero, pro dolor, vulgata experientia testetur complures amandi modos bestiales frequentare, & virum sapientem, qui vulgarem malitiam aliquatenus perspexit, necesse sit, non absque ratione suspicari, quod congressus utriusvis sexus interdum non tantacum bestialitate agitentur in lupanari, quam in thalamis conjugatorum magnam prudentiam ac virtutem præ se ferentium.

60. Jam perspicue (ut videtur) ostenso, quibus in rebus amor hominis rationalis versetur, non erit difficile demonstrare, *Amorem rationalem erga alios unicum esse medium ad veram animi tranquillitatem perveniendi.* Id enim non solum ostendit hoc quod jam de *natura hominis* asseruimus, quod videlicet abque pacata societate vivere commode non possit, quodque hæc animi tranquillitas perpetuo novum amorem operetur; sed & ipsa definitio *tranquillitatis animi* id satis evidenter ostendit. Supradiximus eam esse tranquillam aliquam delectationem gaudii pariter ac doloris sensibilis expertem. Jam ostende mihi aliquid in orbe terrarum, in quo *tranquillam* istam *delectationem* inveniri liceat, præterquam in amore aliorum rationali. Aliqua ne delectatio huic amori præferenda est? Nunquid eo tranquillius? Necesse est omnem voluptatem, ambitionem atque avaritiam ob annexam inquietudinem

eo longe esse inferiorem. Ecquis amor est absque omni *tripudiante gaudio*, præter hunc? Et quæ delectatio est *absque dolore*, nisi hic, quem diximus, amor? Imo ubi major est dolor, quam ubi hic amor desinit, hominemque in odium ac inimicitias detrudit, unde summa inquietudo, & consequenter summum malum originem trahit.

61. Replicas: Audivi tamen *amorem verum* ac *rationalem* non esse posse sine *inquietudine, dolore*; & consequente *gaudio sensibili*; Item *zelotypiam* & *minuta jurgia* esse argumentum & quasi fomitem amoris rationalis. Testantur id omnes libri amatorii à prudentibus autoribus scripti, & defectus *zelotypiæ* defectus etiam, est amoris. Ubi autem est *zelotypia*, ibi inquietas etiam & dolor. Et consequens reconciliatio dat gaudium sensibile.

62. Sed hic sciendum est, quod in *Ethica* nostra non sequamur aliam regulam nisi sanam rationem, nec *autoritatem omnium libellorum amatoriorum* nos deterrere patiamur, præsertim cum autores isti in describendo amore rationali plures adhuc errores committant. Homines imprudentes, vel saltem incipientes ad tranquillitatem animi adspirare, ac amore suo è bestialitate parum emergere, ad dictum modum inquietum amant. Ubi *zelotypia*, ibi diffidentia, ibi nulla animarum conjunctio & consequenter nullus verus est amor. Homo prudens non diffidit, personæ amatae, quamvis
hic

hic cautionem adhibeat, ob adhærentem ei humanam imbecillitatem. Ita enim non esset sapiens, nec virtuti diffidit personæ dilectæ, ita namque eam non æstimaret nec diligeret. Sed de zelotypia infra prolixius agemus, quando naturam ejus paulo accuratius examinabimus.

63. Et quamvis alii ex Eruditis veram beatitudinem ex *alio fundamento* exquisiverint, diversis tamen verbis duntaxat sunt usi, vel eorum sententia oppido falsa est. Jam supra notavimus, quod nemo nobis possit persuadere, ullum unquam Philosophum seriò summum bonum in amore bestiali voluptatis quæsisse, esse hoc Epicuro & Aristippo tribuitur. Idem de Honore ac divitiis affirmare possumus, quoniam hæc omnia non præstant quietam aliquam delectationem, quæ quidem sensibili gaudio ac dolore vacaret.

64. Cæterum insigne nobis inde emergit compendium, si medium summi boni consequendi in amore potius rationali quærimus, quam si obscuro ac æquivoco virtutis vocabulo hic usi essemus. Neque enim nobis cum aliis Philosophis tunc contendendum est, num hoc summum bonum per habitum, an per actionem virtutis consequamur. Dominos nos esse oportet amoris, neque amor est otiosus, sed semper habet quod agat. Taceo in definitione virtutis, mediocritatem in ea requisitam partim valde obscuram, partim multis rixis esse obnoxiam. Amor vero est genuina virtutum omnium mensura, & absque eo virtus est mortua.

Imo

Imo ubi amor est, non curo mediocritatem. E. g. Si ob inanem gloriæ speciem vel minimum periculum subeo, quod superare quidem valeo, *audax* magis sum quam *magnanimus*; Sed si amicum liberaturus maximo periculo me expono, in quo vitæ jacturam facio, *audax* non sum, sed *magnanimus*. Si, ut amicis beneficiam, ad honores adspiro, non sum *ambiciosus*, & si in gratiam amicorum summos dignitatis gradus recuso, non possum incusari tanquam ἀφιλότιμος. In amore virtutes omnes longe felicius concurrunt, quam (ut vulgo perhibent,) in *Justicia*. Summa *Justicia* non potest effugere crimen imprudentiæ. Sed in bono agendo æque non possum esse nimius, ac in amore rationali.

65. Sed eminus audire me videor *Sycophantam*, contra hanc thesin nostram ita gementem: O te miserum, num per *amorem hominum* rationalem cogitas summum bonum consequi. Amor Dei summum bonum est, eique amor omnis erga homines consecrari debet, etsi vel maxime is est rationalis. Quomodo ergo amor hominum erit unica via ad summum bonum?

66. Facilis autem est responsio. Quæso te, bone vir, unde eo devenisti, ut *amorem Dei*, quem non vides, tantopere crebris sermonibus jactes, & *amorem hominum*, qui amore tuo quotidie opus habent, è corde tuo penitus relegaveris. Deus te secundum instinctum sanæ rationis ad *amorem hominum* ablegat, quia

quia secundum cognitionem tuam naturalem cultum aliquem divinum *magis rationalem* reperire non potes, quam si cor tuum cum aliis hominibus unias, ut supra demonstravimus. Sed cum malitia tua eo enitatur, ut amorem illum Dei ignoret, ipse tibi ejus loco fingis amorem, electitium *externis è ceremoniis*, vel è *cogitationibus subtilibus* inanis cujusdam literaturæ, ad quem colendum non magno tibi opus sit laborare. Et sicut ne tantillum quidem de vera animi tranquillitate possides, ita ne minimam quidem ejus particulam hoc amore Dei à te conficito assequeris.

67. Ultro quidem fateor, esse *Amorem Dei*, cui omnem hominum amorem cedere oportet, quando nimirum is irrationalis est, & in voluptate, ambitione ac avaritia fundatur: Quatenus autem amor iste rationalis est, amor erga Deum tantum abest ut contrarius sit, cum unusquisque potius gradum amoris erga Deum secundum amorem hominum apud se ipsum examinare debeat.

68. Denique Doctrinæ nostræ parum incommodabitur ab his qui nimis amant, & in obtinendo summo bono amoris aliorum hominum *amorem* etiam *bestiarum* conjungunt. Supra diximus amorem bestiarum irrationalem esse, si bruta animantia amantur tanquam homines. Bovi equidem debetur pabulum suum, sed & verbera. Et justus pecudis etiam suæ miseretur, quia veram beatitudinem jam possidet.

fidet. *Amor enim hominum est mensura amoris bestiarum*, & quicumque illum possidet; hunc quoque possidet. Quid ergo prodest media consequendi summi boni præter necessitatem multiplicare?

CAPVT V.

DE

AMORE UNIVERSALI ERGA
OMNES HOMINES.

SUMMARIUM.

Connexio n. 1. Amor est duplex, universalis & particularis n. 2. Quia æqualitas hominum duplex est, (1) Generalis, dum omnes sunt homines n. 3. h. e. quod communibus & opportunitatibus fruuntur, & communibus naturæ humanæ debilitatibus obnoxii sunt, n. 4. quod sibi mutuo æque nocere, & æque commodare possunt, n. 5. (2) Specialis, eaque quadruplex, n. 6. Si omnes homines essent virtuosii, non esset discrimen inter amorem universalem & particularem. n. 7. Universalis in communi æqualitate fundatur. n. 8. Estque defectus odii magis quam amor. n. 9. Specialis æqualitatis genera quædam, ut æqualitas ætatis, Statûs, &c. ejusmodi sunt, ut sæpe fiant fundamentum odii. n. 10. Diversitas Sexûs amorem magis promouet, quam impedit. n. 11. Æqualitatem affectuum inter duos Voluptuosos vel ambitiosos ad summum amorem fucatum genere n. 12. 13. Sola æqualitas studii virtutis creat verum amorem. n. 14. Discrimen amoris universalis & particularis, fucati & veri. n. 15. Differentia inter amorem Universalem Sapientis & Imprudentis. n. 16. Amor Universalis est norma amoris par-

particularis. n. 17. Nemo hominum odio habendus est, etsi oporteat hostes cum amicis habere communes. n. 18. Nec errantes & flagitiosi odio habendi sunt. n. 19. Amor universalis in 5. consistit Virtutibus. n. 20. Quorum (I.) est HUMANITAS. n. 21. Cujus officia ut unusquisque unicuique præstet, necesse est. n. 22. Differentia inter hujusmodi communia officia & beneficia n. 23. in circumstantiis Dantem concernentibus est quærenda. n. 24. Humanitatis causa non requiritur gratitudo. n. 25. Ad humanitatem, beneficentiam, & gratitudinem nemo cogi potest. n. 26. Id tamen alia ex causa fit in humanitate. n. 27. 28. ex alia in beneficentia & gratitudine. n. 29. Amor ne minimam quidem coactionem perferre potest. n. 30. Nonnulla officia modò ad Humanitatem, modò ad Beneficentiam referuntur. n. 31. 32. In quibusnam casibus aliquis extraordinarie vi adhibita cogi possit ad humanitatem. n. 33. 34. (II.) VERACITAS. n. 35. Necessitas promissi inter homines n. 36. & promissa esse servanda. n. 37. Quid proprie vocetur promissum. n. 38. Promissum non est quod alter à me manifesta vi iniuste expresfit. n. 39. Variæ de eo opiniones earumque refutatio. n. 40—45. Quidnam proprie requiratur, ut ejusmodi promissa servare non teneamur. n. 46. Insigne discrimen inter hostem, latronem & rebellem. n. 47. Latronibus etiam extra casum illatæ violentiæ promissa servare tenemur. n. 48. Etiam Hæreticis promissa sunt servanda. n. 49. 50. Quod non est in nostra potestate non cogimur servare. n. 51. Discrimen inter virtutes duas hæcenus enumeratas & duas virtutes sequentes. n. 52. (III.) MODESTIA. n. 53. Nulla inæqualitas inter homines tollere potest modestiam. n. 54. Inter Modestiam & Humilitatem magna est differentia. n. 55. Ratio nihil scit de humilitate. n. 56. (IV.) MANSVETUDO. n. 57. E.

Ejus necessitas, communis utilitas ac facilitas. n. 58.
 (V.) PATIENTIA. n. 59. Quomodo ea à quatuor
 prioribus virtutibus secernatur. n. 60. Secundum
 regulas rigorosæ Justitiæ lædens à nobis non potest
 pretendere, ut patientia erga eum utamur n. 61. nec
 secundum regulas mansuetudinis, veracitatis & mo-
 destiæ. n. 62. Sed secundum regulas amoris ad eam
 præstandam sumus obstricti n. 63. Nec quicquam
 facit ad rem, quod allegatur: Qui vult amari, prius
 amet, n. 64. Hoc enim magis pro nobis est. n. 65.
 præterea patientiam non tam lædenti, quam toti ge-
 neri humano, & nobis ipsis debemus. n. 66. Pri-
 mum enim communis æqualitas naturæ humanæ ad
 eam nos obligat. n. 67. 68. Deinde vulgo equi-
 dem existimant, bellum verum esse medium ad ani-
 mi nostri tranquillitatem conservandam & ad pacem
 obtinendam. n. 69. sed hoc oppidò falsum est, per
 ipsam definitionem belli. n. 70. & æque irrationale,
 ac si dicerem, odium esse medium amorem excitan-
 di. n. 71. Si Amor nequit obtinere pacem, longe
 minus id præstabit Bellum. n. 72. Obj. Si recusat
 sponte pacem inire, vi in ordinem redigendus est.
 Atqui ego violentis mediis ipsum ad æquitatem
 compellam. n. 73. Resp. Ratio non potest vi in or-
 dinem cogi. Amor non patitur coactionem. Alter
 laceratus injurias non sustinet, sed vim vi repellit.
 n. 74. adeoque in dubio est, uter vestrum vi suâ
 prævalebit. n. 75. In quamcunque partem cadat
 victoria, certe pacem non conficit. n. 76. æque
 ac Monomachi per duella satisfactionem non con-
 sequuntur. n. 77. Læsus si vincat, qua re certus
 redditur, quod alter acquiescet? nec ejus promi-
 sum. n. 78. nec timor eum certum reddet. n. 79.
 nec mors n. 80. Sin lædens, Gallicum istud opor-
 tune dictum erit: Patience par force n. 81. Præ-
 stabit ergo dicere posse: Patience par amour n. 82.
 Quare Patientia est unicum illud medium obtinen-

L

dæ

dæ pacis n. 83. dum nullus bello locus est, quamdiu pars læsa alteri bellum non infert. n. 84. Obj. Non est pax, in quâ singulis momentis vereri cogor, ne animi mei tranquillitas turbetur, atque à minutis injuriis ascensus fiat ad maximas. n. 85. Resp. n. 86. Privatione facultatum mearum ac ignominia tranquillitas animi turbari nequit. n. 87. 88. Pleraque tamen bella ideo geruntur n. 89. Deinde patientia læsi læsum nunquam incitat, ut offendere pergat. n. 90. five is generosus sit n. 91. five ambitiosus n. 92. five avarus, n. 93. five voluptuosus n. 94. five crudelis n. 95. five timidus n. 96. Timidus enim fit crudelis si lædatur. n. 97. Timor & Patientia toto cælo differunt. n. 98. Patiens non tenetur sufferre futuras offensiones n. 99. Et sic tutus etiam est adversus homines irracionales, qui ob patientiam suam eum deinceps offendere conantur n. 100. Hæc doctrina de Patientia non solum homines reddit virtuosos, sed & moribus elegantes & politice eruditos n. 101. 102. Ad patientiam nemo cogendus est n. 103. Differentia inter Justiciam & Amorem. n. 104. Humanitas & Patientia sunt præcipuæ partes virtutis. n. 105. Quatenus Modestia, Veracitas ac Mansuetudo ad Justiciam & Amorem pertineant. n. 106. 107. Aliæ appellationes dictarum 5. Virtutum. n. 108.

1.

Postquam superiori Capite de amore rationali aliorum hominum in genere sufficienter diximus, jam etiam *peculiares species amoris hujus rationalis, vel rectius ejus partes essentielles* considerabimus.

2. Primum igitur amor rationalis aliorum hominum duplex est: *Universalis & particularis.*

ris. Ille omnes homines, *hic* aliquos duntaxat concernit. Uterque rationalis est, adeoque necesse est utrumque in unitione voluntatis consistere, & quia omnis amor in æqualitate quadam fundatur, in utroque etiam necesse est æqualitatem animorum præsupponi. Quoniam autem non *æqualitas* solum sed & inde orta *unitio* animorum diversæ sunt naturæ diversorumque graduum; insignis etiam inter utrumque hoc amoris genus differentia intercedit.

3. Nam primum sese offert *generalis* quædam *æqualitas*, quæ apud omnes homines cujuscunque Status, Ætatis & Nationis deprehenditur. Ac illa quidem æqualitas in *humana natura* consistit, nec ulla dissimilitudine qualicunque tolli potest. Sed *Regem* potentissimum & pauperrimum *mendicum*, *sanctissimum* hominem, & & damnatissimum *hereticum*, Virum *doctissimum*, & *indoctissimum* rusticum conjungit, ac omnino meretur ut quibusnam ex partibus ista conficiatur, dispiciamus.

4. Omnes homines æqualiter *procreantur* & *nascuntur*, sine cibo, potu, vestitu, domicilio *vitam sustentare* non possunt; Superfluum cibi & potûs in omnibus æqualiter in *putidum excrementum* abit. Omnes *morbis* sunt obnoxii, ac *mori* ipsis est necesse, omnesque mors æquat. Nam licet alii aliis magis sint imprudentes, & vitiosi tamen omnes *æquali aptitudine* præditi sunt, quæ sapientes & virtuosus evadant; vel rectius: omnes

mnēs æque non sunt capaces, ut propriis viribus ad veram virtutem perveniant. Et sicut sapientes in sapientiâ suâ limites excedere, vel hâc exui per morbum possunt, virtuosi vero multis lapsibus sunt obnoxii; ita insipientes & flagitiosi sese emendare possunt. Divina providentia, qaam stolidi homines cœcam *fortunam* appellant, cum utrisque eisdem lusus exercet, ac modo mendicum ad divitias & potestatem evehit, modo potentissimum Regem in extremam paupertatem atque ignominiam detrudit. Denique omnes homines promiscue, quia æqua ratione sub Deo sunt, & homo omnium miserrimus & vitiosissimus *eundem* à Deo *amorem* sibi polliceri potest, quem homo summa in dignitate positus; *idem jus* a Deo certo expectare possunt, & coram hoc tribunali necesse est hominum fastuosissimum ob minimam vilissimo homuncioni illatam injuriam *parem rationem reddere* & *parem penam* expectare.

5. Adde omnes homines esse *corruptos*, & hominem miserrimum, ægerrimum, stupidissimum, posse hominem præstantissimum, fortissimum, & callidissimum *maximo damno* afficere, si non vi apertâ, tamen astutiâ; & è contrario vilissimum hominem potentissimo ac præclarissimo homini quandoque *summa* præstare posse *officia*.

6. Præter hanc generalem hominum æqualitatem datur adhuc alia *specialis*, quæ non
apud

apud quosunque homines, sed apud quosdam solummodo reperitur. Ac ea quidem maxime variat, & multorum est generum. Alia enim est *æqualitas ætatis*, alia *sexus*, alia *Statu*, alia *Facultatum*, alia *Professionis*, alia *nationis*, alia *affectuum*, alia *ingenii*. &c. Nulla tamen harum tam intime in natura fundata est, quam *æqualitas eorum qui ad veram sapientiam ac virtutem sive ad summum bonum studiosè contendunt*, vel id actu jam possident, quoniam Deus hominem ad hunc finem condidit, adeoque vera ejus essentia atque natura in eo consistit.

7. Si omnes homines in parte modo dicta sibi essent *æquales*, quales quidem esse decet, nulla esset differentia inter amorem rationalem universalem & particularem, sed totus mundus esset unum cor & una anima, & ita conjunctim summum bonum possiderent. Cum vero manifestum sit, homines hac in parte, pro dolor, esse *diffimillimos*, ac plerosque stultæ sapientiæ deditos esse, animumque in iniquitatem dejicere, paucissimis vero debitum ac justum summi boni studium inesse; necessario differentiam inter *unionem* animorum in amore *universali* & *particulari* oriri oportuit.

8. In *æqualitate universali*, prout eandem exposuimus, fundatur *amor universalis*, qui omnes homines promiscue eatenus conjungit, ut *æqualiter sese mutuo tractent*, & alter alteri, quicumque is tandem sit, idem præstet, quod in simili casu ab altero expectare voluisset.

L 3

9. Uti

9. Uti vero hoc caput totum ostendet, quod dicta animorum similitudo non admodum late pateat, sed infimus sit gradus æqualitatis, & *defectus* potius odii ac evitatio inquietis animi, quam vera animi quies & *amor* appellanda sit, cum certatione ea & in bestiis deprehendatur; ita quotidiana experientia docet, *specialia æqualitatis genera* inter homines longe *arctiorem* unionem causari, cujus multo fortiores sint effectus, adeoque titulum amoris hoc respectu magis promereri.

10. Est tamen inter allata particularis æqualitatis genera respectu etiam modorum unionis inde resultantium insignis differentia. *Æqualitas ætatis, Status, Facultatum, Professionis, Nationis, Ingenii*, nisi cum æqualitate Virtutis ac Sapientiæ copulata sit, aut fundamentum tantum est *amoris apparentis*, aut æque fundamentum *odii irrationalis*, quam amoris.

11. Circa *Sexum* notandum est, ejus *diversitatem* inter inæqualitates esse unicam, quæ amorini modo non obest, sed amorem potius excitat, vel in ampliori gradu producit. Non in hominibus solum *irrationaliter* sese amantibus, sed & in hominibus *ratione recte utentibus*; neque enim sola inclinatio uniendorum corporum homini cum bestiis communis id efficit, sed etiam si ab hac mentem abstrahamus, longe major *confidentia, reverentia & misericordia* inter personas diversi sexûs, quam inter personas ejusdem sexus per naturalem

quen-

quendam instinctum apud plurimos esse solet. Ut adeo inde perspicue intelligatur *æqualitatem* quæ fundamentum est amoris, non tam in externis rebus, qualis est sexus, quærendam esse, quam in *interna inclinatione*, quæ naturaliter in utrovis sexu est æqualis.

12. Denique quoad *æqualitatem Affectuum*, *Voluptatis* mancipia & *ambitiosi* se amant quidem apparenter, sed *Avari* neminem amant, & hi vicissim à nemine, ne ab iis quidem qui ipsis similes sunt, quoad speciem amantur. Rationem suo tempore in explicatione affectuum definiemus.

13. Impossibile tamen est, ut inter Voluptuarios atque Ambitiosos amor justus & constans animorumque conjunctio esse queat, sed *amor* tantum est *larvatus*, qui simulat se quærere personæ dilectæ delectationem, revera, autem propriam delectationem comparare studet, adeoque alter alterum decipere annititur.

14. Contrà impossibile est, ne *æqualitas studiivirtutis* constantem gignat *amorem*, cum eò impellat homines, ut utrobique alternis vicibus certatim alter alterum rationaliter delectet, id quod est vera animæ unitio, adeoque hæc æqualitas unice est fundamentum amoris particularis, *impossibile est enim homines virtutis studiosos se mutuo odissè*. Ita ut, si adest hæc æqualitas, cæteri inæqualitatis modi; ut ætatis, status, facultatum, professionis, nationis, ingenii atque affectuum veram & infucatam amicitiam

non impediant, etsi non negandum est, similitudinem affectuum apud homines virtutis amantes amicitiam fortiolem reddere magisque confidentem.

15. Itaque animorum *unitio* in *amore particulari*, quatenus is ab *amore universalis* distinctus est, in eo consistit, quod in hoc conamur alter alteri *benefacere*, cum in illo tantum solliciti simus, *ne* quis alterum *ledat*, iterumque discrimen inter amorem particularem *verum* & *fucatum* in eo versatur, quod in vero amore *vera* sint *beneficia*, in fucato *beneficia fucata*, id quod inferius suo tempore fufius exponemus.

16. Operæ pretium tamen erit in amore quoque *universalis* inter *amorem verum* & *fictum* distinguere. Homo *imprudens* omnibus promiscue hominibus *ne apparenter* quidem ulla ratione *benefacit*, quia ab omnibus commoda sibi exhibenda non expectat, vel quia deprehendit quoscunque homines sibi non congruere, ob diversissimam inæqualitatem. *Sapiens* vero qui sua commoda non quærit ex aliis, ipse quidem paratus esset, ut omnibus benefaceret, omnibusque rite uniatur, modo ejus amor accipiatur, nec repudietur, nec loco verorum beneficiorum inania ab ipso exposcantur.

17. Quamvis autem Amor rationalis *particularis* multis ex rationibus *antecellat* amorem universalem, nam & hunc vere reddit perfectum, & veram animi tranquillitatem gignit, id

id quod homini in amore universali reperire, non licet. Tamen certo modo amor *universalis norma amoris particularis* dici potest, quatenus hic illi adversari non debet, dum universalis amor via quasi est ad particularem, & qui alios homines odit, inidoneus est, ut alios amet, quia odium vel unci hominis naturæ humanæ adversatur, quandoquidem *nulla unquam inæqualitas humani generis per naturam suam tantum valet efficere, ut ideo homo alter alterum odio habeat.*

18. Ac particularis quidem amicitia animos atque voluntatem arctissime copulat, unumque cor & unam animam è duobus corporibus efficit; atque inde quoque videtur, necesse esse, ut *cum amico meo ejus quoque amicos atque inimicos communes habeam, sed nondum inde sequitur, ut alios homines me odisse oporteat.* Potest enim amicus meus habere inimicos, sed ideo ipsi non licet ullius hominis inimicum esse, quoniam, ut mox pluribus ostendemus, ipsum oportet inimicos suos patientia superare.

19. Occinis; *Error vero ac Vitia* certe non parerent tantam inæqualitatem, ut homo sapiens & virtutis studiosus homines flagitiosos ac errantes odio habeat? Nequaquam vero. Iam oblitus es quod diximus, æqualitatem naturæ humanæ, in qua fundatur amor universalis, nulla inæqualitate tolli posse? Num oblitus es vulgati adagii? Esto inimicus vitii, ami-

cus vitii, amicus personæ. Vir sapiens non irascitur errantibus, ac flagitiosis, sed eorum potius miseretur, doletque si videt, quod summum malum sibi accumulent.

20. Iam amore particulari reservato in tempus opportunum, parumque seposito, *amorem universalem* paullo accuratius expendemus. Is autem quinque potissimum virtutes complectitur: *Humanitatem, Veracitatem, Modestiam, Mansuetudinem, Patientiam*. Singulæ cum reliquis in eo concordant, quod in comuni hominis natura fundantur, ac exhiberi quibuscunq; hominibus debeant, uti à quibuscunque vicissim expectantur. Singulæ item magis in eo consistunt, ne cui male faciamus, aut grave aliquid alteri præstemus, quam in exhibitione amoris benefici.

21. *Humanitas est virtus impellens hominem ut quibuscunque hominibus eo officio indigentibus, ejusmodi rebus, quos non magni aestimat, vel quarum communicatio non magnum ipsi laborem creat, commodet, & gratificetur.* E. c. Si concedo, ut alter de candela mea candelam suam accendat, è puteo meo aquam hauriat, in horto meo deambulet, si librum meum alteri mutuo do, erranti viam ostendo, si de abundantia mea minutas eleemosynas erogo. &c.

22. Horum singulorum ea ratio est, ut quilibet homo, quantacunque sit potentia, virtute, sapientia, divitiis, iisdem, vel certe eorum aliquibus opus habeat; Et quamvis certum sit, quod isthæc ab omnibus non poscet, nec

nec omnes homines ea ab ipso poscent, nec scit tamen, quinam deinceps futuri sint hi, quorum in hac necessitate vel ipse opus habiturus sit auxilio; vel qui ejus auxilio opus habituri sint. Potest enim *miserrimus mendicus*, vel *homo qui jam vivit in Laponia*, post aliquot annos huc venire, mihi que ejusmodi officium exhibere. Atque inde æqualitas humanæ indigentiae exposcit, ut unusquisque unicuique istiusmodi officiis gratificetur.

23. Ea vero officia absolute considerata, ita comparata sunt, (cum in ejusmodi rebus consistant; quas non magni æstimamus, vel quæ absque labore alteri tribuimus) ut nec eorum exhibitio *pro beneficiis vel officiis amoris* venditari queat, qui ea alteri negat, & si non ut *injustus* & poena dignus incusabitur, certe *durus* & *immisericors* habebitur.

24. Itaque differentia inter *communia*, hæc *officia*, & *beneficia* non in magnitudine, vel exilitate fructus consistit, quem is inde capit, cui ea exhibentur, sed in solis circumstantiis *dantem* concernentibus, an is ea *cum molestia præset*, nec ne. Ita, si quis hominem à fluctibus maris in littus ejectum, capite deorsum inclinato pedibus *sursum vertat*, ut aqua ab ipso effluere queat, ac ipse ad usum mentis redire; id *non est beneficium*, etsi hominis vita hoc ipso conservatur. Sed si quis cum vitæ suæ periculo *in aquam sese conjiciat*, ut alterum eripiat, id merito *beneficiis* accensetur.

Rur-

Rursus si *posthabitis necessariis negotiis meis errantiviam ostendo*, vel si *pauper* aliquis alteri vel *teruncium* dat loco *eleemosynæ*, id non vulgare est officium humanitatis, sed *beneficium*.

25. Cæterum inde aliud fluit discrimen, ut quemadmodum in amore particulari ex *beneficiorum* præstatione apud eum, in quem ea conferuntur beneficia, alia virtus, nimirum, *Gratitudo* oritur; ita ob præstationem communium officiorum humanitatis ab altero *Gratitudo* posci nequeat, idque eandem ob causam, quod absque labore ea præstitimus.

26. In eo vero officia humanitatis cum beneficiis conveniunt, quod nec ad hæc nec ad illa, pariter ac ad gratitudinem, *nemo cogi soleat*. Imo licet aliquis ad *Humanitatem*, *Beneficentiam* ac *Gratitudinem* cogatur (sicut certo modo in societatibus, quarum aliquis est præfectus, is subditos suos ad præstationem harum virtutum pre re nata & varietate circumstantiarum cogere potest) tamen præstatio coactione genita, eam ipsam ob rationem, quia non spontanea voluntate, sed coacte fit, nomen Humanitatis, Beneficentiæ ac Gratitudinis amissura esset.

27. Nec diffitendum tamen hic est, *causas* ob quas secundum ductum sanæ rationis nemo ad dictarum trium virtutum unam cogi potest, distinctas esse, adeoque insignem *differentiam* cum inter *Humanitatem*, tum inter *Beneficentiam*.

beneficentiam, eique correspondentem *Gratitudinem* merito esse observandam.

28. Ac de *Humanitate* quidem supra diximus, amorem universalem defectum potius odii, quam verum amorem appellandum esse. Cum enim nulla in re alia, nisi in vilibus & vulgaribus officiis consistat, quæ absque insigni labore, ac detrimento bonorum nostrorum, præstari possunt, & in communi æqualitate naturæ humanæ fundantur, ac à quibuscunque hominibus expectari possunt; *æqualitas* ista & *vilis officiorum* intuitu Dantis poposcit, ut ad ea præstanda nemo cogatur, ut universalis hic amor eò magis per hoc intelligatur, & in aliis similiter accendatur, si pudori aliorum hominum soli officia humanitatis committerentur. Imo ipsa hæc naturæ humanæ æqualitas enormiter læderetur, si unusquisque homo ad ejusmodi officia cogeretur. Indifferenter sane ea a quibuscunque hominibus expectantur, omnes enim per naturam humanam ad eorum præstationem obligantur. Iam si quis unum hominem è toto genere humano pro lubitu sibi vellet eligere, à quo potissimum hæc officia exposceret, ab eoque hanc humanitatem sine peculiari promissione, vel causâ speciali, coactione obtineret, certe is hoc conatu eum hominem è statu æqualitatis palam detruderet, eumque reliquis hominibus inæqualem redderet.

29. Sed in *Beneficentia* & *Gratitudine* natura veri amoris, ad quem & hæc referuntur, clare

ac perspicue ostendit, etsi is eos duntaxat respiciat, qui in hoc statu corrupto aliis inæquales sunt, & una cum amantibus ad veram animi tranquillitatem adspirant, & hac ratione æqualitas §. præcedenti allata huc referri nequeat; tamen & hic coactionem admitti non posse, cum *impossibile sit ibi ullum adesse amorem, ubi vel minima adest coactio.*

30. Quod si hæc thesis cuidam paradoxa vel dubia videatur, is ad experientiam animi sui parum redeat. Is si aliquando amavit, ac in amore suo in minimo saltem gradu misericordiam aliquam deprehendit, fatebitur *vilissima amoris officia* magnam apud se delectationem excitasse, quando cognovit, ex *animo bono* ea esse profecta, cum *exquisitissima* etiam *amoris testimonia* nauseam ipsi magis quam delectationem creârint, postquam animadvertit *privatis usibus* ejus, qui ipsi ea præstitit, intenta fuisse, magis autem ea averfaretur officia, si videret ea *invita*, vel *coacta* sibi præstita fuisse, de quo infra occasio forte dabitur prolixius dicendi.

31. Sed & aliam adhuc *διασκεψιν* eò commodius differemus. Dari nempe *certa officia*, quæ pro diversitate circumstantiarum modo ad *officia humanitatis*, modo ad *beneficia* reduci possunt, prout ea nimirum vel fiunt absque tædio ac labore ejus à quo præstantur, vel cum tædio & labore conjuncta sunt.

32. Referuntur huc nonnullæ quæstiones à Ictis passim agitatæ. An pro denegatione offi-

officiorum humanitatis habendum sit, si quis alteri (1) liberum transitum per territorium suum (2) transitum mercium alienarum, (3) immunitatem à consuetis veſtigalibus, (4) acceſſionem ad littus, (5) hoſpitiū peregrinorum, (6) plenariam receptionem ſedibus ſuis calamitate expulſorum (7) commerciorum communionem, demum (8) admiſſionem ad matrimonia negat, de quibus controverſiſ alibi ſententiam noſtram plenius expoſuimus.

33. Iam hoc tantum adhuc monebimus, dari nihilominus poſſe ejusmodi caſus, licet admodum raros, quibus aliquis *coactione* eo compelli poteſt, ut officia humanitatis aliis præſtet, ſi nimirum ſequentes adſunt circumſtantiæ. (1.) Si alterius *neceſſitas tanta* eſt, ut absque præſtatione hujus humanitatis ipſi pereundum ſit. (2.) Si eam à nemine æque ac *à nobis* ipſi expectare licet, (3.) Si ipſi non hæremus *in pari neceſſitate*.

34. E. g. Si duo homines ſolo humanitatis vinculo ſeſe attingentes in regionem deſertam per naufragium ejiciantur, & horum alter tantum ex bonis ſuis è naufragio repetat, quo & ſuam & alterius vitam ſuſtentare poſſit.

35. Iam ad *Veracitatem*, alteram ex Virtutibus ex amore univerſali genitis, digrediamur. Veracitatem hic definiō Virtutem, *qua obligamur ad promiſſa quibuscunque hominibus facta fideliter ſervanda*.

36. Ac facile quidem intelligitur, genus humanum ſine hac virtute, & ſine promiſſione

ne

ne quam ea præsupponit, *communem animi tranquillitatem* obtinere non potuisse, cum Humanitas & inde promanantia officia sola non sufficiant, ut omnia ea quibus indigemus, eius ope nobis invicem ministrare queamus, quia cum conditio ejus à quo aliquid postulat, sæpe ita comparata est, ut vel rei ipsius, vel officii, vel pretii à se postulati ipse indigeat, vel ut officium mox præstare nequeat, tum conditio accipientis ea est, ut rem ab altero postulatam gratis commode accipere nequeat, vel quia res postulata nimis est pretiosa, quam ut pro nudo officio humanitatis expeti possit. Taceo quod semel exorta controversia ea aliter nisi reciproca promissione componi, & pax iterum stabiliri non possit.

37. Cum igitur pactorum omnium finis sit, ut quis alterum sibi perfecte obliget, quem alias, uti diximus, ex officiis humanitatis imperfecte & absque justa coactione obligatum habebat, natura etiam hominis ita comparata sit, ut ordinarie omnes homines apti sint ut cum quibusvis hominibus pacta ineant; manifestum est communem tranquillitatem, & *æqualitatem generis humani* postulare, ut fides data in pactis servetur.

38. Ut autem sua sponte intelligitur, fidem servandam frustra à quoquam exigi, ubi nulla antecessit promissio; ita jam non est nostri instituti prolixè exquirere, quidnam ad naturam pacti proprie requiratur, id quod ad Jurispruden-

dentiam magis quam ad Ethicam pertinet, cum supra etiam monuerimus, quod amor iste, de quo hic potissimum loquimur, latius sese porrigat, quam rigorosæ regulæ Iustitiæ, denique, ut alias explicate demonstravimus, circa Iusticiam accurate distinguendum sit, inter id quod Ius naturæ, & id quod leges hominum, positivæ particulares ad pacta requirant. Consentaneum tamen est *Pactum ad Veracitatem pertinens esse duorum in idem placitum de dando aliquo vel faciendo quod in sua potestate est, consensum.*

39. Ita vero perspicuum est, hoc non dici posse fidem violatam, si quis alteri, qui *vi manifeste injustâ promissionem extorsit*, præstationem ejus quod ea ratione promiserat, denegat, quamvis hic eruditi in diversissimas ac contrarias sententias abeuntes, magnopere controvertant.

40. Ac clarissimus quidem *Hugo Grotius* statuit, quod ex ejusmodi promisso pars promittens obligetur promissum servare, quia metus ipsi incussus non prohibeat, quin dici possit sciens volensque promississe, contra verò violentum in vasorem teneri ad restituendam oppresso rem vi extortam, cum enim vi facta graviter eum læserit, merito obstringi ad satisfactionem læso præstandam. A qua sententia *Ius Romanum* parum admodum abit, ex eodem fere fundamento concedens ei, qui metum in-

M

tu-

tulerat, actionem, sed vim passio etiam exceptionem, qua elidere eam actionem queat.

41. Rursus alii, ut olim *Cicero*, & post eum *illustris Dominus de Pufendorf* opinantur hoc casu vi compulsam ad promittendum, non obligari ad servandum promissum, partim quod in pactis non solum intuendum sit, an quis sciens volensque promiserit, sed etiam an alteri, cum quo ille pactus est, promissum ex jure naturæ accipere liceat, partim quod obligatio promittentis (si omnino obligatio in hoc casu nascatur) debito alterius, quo obstructus est læso pro illata injuria satisfacere, quasi compensetur atque tollatur.

42. Contra hanc opinionem *Vir aliquis eruditus nostri ævi* in libello de obligatione quæ ex sermone oritur, tertiam propugnare contendit. Hominem nimirum omnino hic adstringi ad promissum vi extortum servandum, ac eum quidem qui vim intulit, injuste fecisse, vim inferendo, eo tamen non prohibitum promissum acceptare, atque inde ius ipsi enatum, promissa persequendi. Nec locum hic esse Compensationi, cum præsumendum sit, promittentem ipsa promissione simul tacite renunciassse juri quod habuerit ad rem vi extortam repetendam, vel ad satisfactionem urgendam.

43. In his tot eruditorum controversiis *primæ sententiæ vanitas* manifeste apparet, mera enim & inutilis esset subtilitas, si dicerem, latro-

ni de jure licere rem promissam exposcere, sed illico eam oppresso reddere oportere. Deinde secundum Jus Romanum hæc differentia, an alicui actionem nullam instituere liceat, an vero, etsi actio ei concessa fuerit, ea à reo exceptione sufficienti elidatur, nullam aliam utilitatem habuit, nisi ut officia prætoris & judicis pedanei eâ discernerentur.

44. Inter reliquas vero duas *aridet media*. Manifestum est enim, quod omnis obligatio ac omne debitum originaliter è voluntate Legislatoris pendeat, adeoque promissio quoque medium tantum sit per quod lex nos obligat. Quis autem dicere ausit Deum, qui tanta severitate prohibet, ne quis alteri vim vel injuriam inferat, violento invasori ullam concedere, velle potestatem ex hujusmodi promissio violento jus quoddam acquirendi & partem oppressam in gratiam oppressoris, legem transgressi velle obligare?

45. Jam in promptu est *responsio ad rationes tertie opinionis*. Nam si oppressor injuste agit, dum alterum ad promittendum cogit, injuste etiam agit si hoc promissum acceptat, ac inde jus sibi acquirere conatur. Deinde neutiquam existimandum est, oppressum ipsa promissione ab omni juris sui compensatione sese abdicasse, cum quod renunciationes juris alioqui non facile præsumuntur, ac non adest hic ulla circumstantia, unde id possit concludi, tum quod ex allata ratione oppressori hanc renun-

ciationem (et si hæc expresse facta foret) æque non licet accipere, quam ipsum promissum.

46. Ut tamen eo melius intelligatur nervus sententiæ nostræ, requirimus (1) ut certum sit eum qui metum incus sit, *non habuisse jus*, id faciendi. (2) ut sit metus *periculi magni presentis*, & quod cadit in virum constantem, quodque aliter nisi per promissum evitare comode non potest. (3) Ut promissum metu initum, cessante metu *non sit ratihabitu*, vel per verba expressa, vel per facta consensum subsequenter inferentia.

47. Quibus ita positis patet accurate distinguendum esse, num *hosti*, qui in bello nos vicit, an *latroni* metu vitæ amittendæ aliquid promiserimus, item ne *perduellem* quidem, qui Principi suo pactum extorsit, cum latrone comparari posse, quod alibi exposuimus.

48. Imo præterea tres condiciones ostendunt, certa ratione ne *predones* quidem ab usu fructu virtutis hujus universalis (Veracitatis) excludi, si nimirum cum ipsis contrahas absque vi, vel vi cessante. Neque enim ab hoc amore universali, ut sæpe diximus, quisquam excludi potest.

49. Atque inde doctrina isthæc plane irrationalis est, omnisque amoris expert, quæ contendit his qui inter Christianos falsam de DEO rebusque divinis opinionem foveant, qui *Heretici* vulgo appellantur, fidem non esse servandam. Nam hoc ipso vincu-

lum

lum humanæ societatis maxime necessarium pene in universum tollitur. Quod si hæreticis ideo fides servanda non est, quia erroneam de DEO opinionem habent, cum Scripturam tamen pro verbo DEI agnoscant; minus adhuc Iudæis & Ethnicis ob eandem rationem fides esset servanda, quia similiter falsas sententias de Deo foveant, Scripturam vero vel plane pro verbo Dei non agnoscunt, vel eam integram non amplectuntur. Ita vero fides & pacta tantum valerent inter homines ejusdem religionis, imò ne inter hos quidem, cum nulla Secta in eaque nulla provincia, imò nulla fere urbs detur, in quâ non literati ejusdem sectæ, qui ab aliis ejusdem sectæ literatis ultimis his rixosis temporibus in doctrina de rebus divinis recedunt, adversariis suis hæreseos crimen affingant, eosque tanquam pestilentissimis erroribus immerfos proclament.

50. Deinde Veracitas in communi hominum natura fundatur, quæ ut supra docuimus, apud quoscunque homines, diversissimas licet de quibuscunque rebus sententias foveant, æqualis est, adeoque æqualem obligationem operatur. Adde quod, uti non possumus esse certi, hæreticorum communia humanitatis officia nunquam nobis opus fore, ita æque hæreticis carere non possumus, ne eorum promissiones accipiamus. Et ut nos hæreticorum fide nobis servata delectamur; ita ingens inde sequeretur inæqualitas, si illis vicissim promissa nostra

M 3

non

non servaremus. Valde etiam à sana ratione abhorreret, si prætenderemus, miseram conditionem alterius, qui hæreticus est, nos detinere, quin promissa impleamus, cum eadem misera conditio nos ante non detinuerit, ne promissum ab hæretico acciperemus, vel ipsi aliquid promitteremus.

51. Denique dum supra monuimus Veracitatem demum locum esse, si qua promissimus, quæ sunt in nostris viribus, facile intelligitur duo hic requiri, primum ne res vires nostras naturales superet, secundo ne ea nobis per leges sit prohibita. Adeoque non possumus nos obligare ad servanda (1) Impossibilia (2) Prohibita, nedum de aliorum (3) Rebus, vel (4) Actionibus quicquam promittere, sicut ob eandem causam nec super actionibus aut rebus nostris circa quas alteri jam fuit jus quæsitum, valide pacisci possumus, id quod cum possim à ICris, tum à nobis alibi jam luculenter est explicatum,

52. *Humanitas* atque *Veracitas*, de quibus hætenus egimus, impellunt hominem ut aliis *idem præstet* quod ab ipsis expectat, sequentes vero duæ virtutes, *Modestia* videlicet ac *Mansuetudo* hominem commonefaciunt, ut omnes actiones omittat è quibus aliqua oriri posset, *inequalitas*, nimirum ne vel *plus* sibi arroget, quam par est, quo eum remittit *Modestia*, vel *alteri* in rebus ipsi propriis ulla ratione *incommo-*
det, id quod poscit *Mansuetudo*.

53. *Modestia est Virtus impellens hominem, ut quoscunque homines cujuscunque status, comiter & ut homines, sibi haecenus aequales tractet, ad communem usum ejusdem juris secum admittat, nec plus sibi arroget, quam ipsi jure debetur.*

54. Et si enim introducta inter homines differentia statuum ac facultatum, una cum discrimine intellectus & voluntatis, magnæ causa sit inæqualitatis, tamen ea non tollitur per Modestiam, dum Vir sapiens *inconstantiam sortis humane* expendit, quod vir honoratus, opulentus, sanus ac eruditus mox fieri possit despectus, pauper, ægrotus & mente captus, contra homo in misero hoc statu vivens in felicem illum rursus elevari queat, errorum etiam & lapsuum flagitiosorum, à se ante commissorum, & in quos ruere denuo potest recordatur, ab altero vero expectat, ut æque ac ipse sese emendet. Hæc animo suo volvens eo compellitur, ut *nemini se preferat*, sed omnes homines suo arbitrio æque ut ipse uti vel non uti posse existimet. Solus enim usus liberi arbitrii est, quem peculiū suum homo existimare queat, & prout eius usus vel rationalis est vel irrationalis, seipsum vel magnificiendi, vel vilipendendi rationes habeat.

55. Non confundenda est tamen *Modestia* cum *Humilitate*. Ambæ equidem in eo conveniunt, quod hominem incitant, ne se aliis præferat hominibus; sed hęc discrepant, quod *Modestia* hominem eo deducat, ut alios homi-

nes tanquam sibi æquales contempletur, aut vel maxime eos ob introductam ab hominibus differentiam externa reverentia colat, quasi se ipsis inferiorem putaret; Sed *Humilitas* eo hominem adigit, ut intrinsecus etiam se minorem aliis existimet, atque hanc sui ipsius exinanitionem ubique, data occasione, actionibus externis animoque suo correspondentibus testetur.

56. Unde porro consequitur, *rationem humanam* per se longius non progredi, quam quousque Modestia hominem obstringit. De *Humilitate* vero *nil solidi potest intelligere*, cum apud se causam nullam inveniat, cur homo se minorem altero existimare debeat, sed huius virtutis cognitio sublimiori relinquitur eruditioni, quæ non homines sed Christianos facit, & licet Philosophus multum de humilitate garriat, tamen id tantum est huiusmodi, ac si naturalis modestiæ nomen humilitatis tribueret.

57. *Mansuetudo* est Virtus hominem adigens ut quibuscunque hominibus sua in pace fruenda relinquat, neque eorum bona tam corporis quam fortune incommodet, vel his eos ullo modo privet; Aut si omnino quid ea in re vel ex proposito, vel ex ignorantia peccatum sit, rem una cum damno quocunque causato resarciat, vel aliter integrè alteri satisfaciât.

58. Est autem hæc virtus summe necessaria, cum ejus violatio communem pacem ac tranquillitatem maximè turbet, paucissimi enim mortalium æquo animo patiuntur, si quis eis

ra-

rapiat, quodeorum est, etsi alioqui ad iram non commoventur, si officia humanitatis ipsis denegentur, vel pacta non servantur, vel si quis ipsos alto supercilio despiciat; Cæterum *omnes* attingit *homines*, nemo enim est, de quo ulla solida ratione prætereundum possim, quod ei bona sua auferre aut corrumpere mihi liceat, nisi ea quodammodo mea sint. Denique & *facilis* est, nec opera impensaue mea conficitur, quoniam in ejus exercitio magnus labor non requiritur, dum magis consistit in eo, ut nihil faciam, quam ut aliquid faciam.

59. Sola jam restat *Patientia*. Estque virtus *homines* eo deducens, ut aliis qui amorem universalem non observarunt, sed aduersus quatuor dictas virtutes vel ex proposito, vel ex ignorantia impeerunt, offensionem suam iubente amore universalis condonent, adeoque & juribus secundum legem naturalem concessis publicæ quietis causa volentes renuncient.

60. Vides igitur statim *Patientiam* à prioribus quatuor virtutibus in eo discrepare, ut illæ hominem instituunt, quemadmodum se erga hos qui communem sibi amorem præstiterunt, vel certè hunc ipsi non subduxerunt, gerere debeat. Hæc eum admonet, quid ipsi apud eos, qui quatuor dictas virtutes non observarunt, agendū sit.

61. Equidem si juxta regulas strictæ *Justitiæ* pronunciare velimus, sana ratio ostendit, quod is qui priores 4. virtutes erga nos non exercet, non possit nos jure accusare, quia si ipsi fiat injuria,

M 5

ria,

ria, si ei vicissim humanitatem, veracitatem, modestiam & mansuetudinem non exhibeamus. Nam quo jure is prætendat ut alii hoc sibi præstent, quod ipse aliis denegat, præsertim cum dictæ quatuor virtutes in æqualitate humanæ naturæ fundentur, adeoque in æqualitas introduceretur, si impii jus quoddam irrationaliter sibi arrogarent, alios lædendi, & hos deinceps, eo remitterent, non esse par pari rependendum.

62. Deinde & ea, quæ de *Mansuetudine* seorsim monuimus, (quod is, qui damnum alteri inflixit, obligetur ad damnum refarciendum) ostendunt non posse eum à læso patientiam, jure sibi debito postulare, eo quod debitum damnum refarciendi irritum foret, si alter jure compelleretur ad præstandam patientiam. Idem pronunciari potest de his qui *promissis* non steterunt, & erga alios in aliquanto gradu *immodesti* fuerunt, eosque contumelia affecerunt. Cum enim & hic *Veracitas* atque *Modestia* hominem obstringant ad satisfaciendum læsis, non potest ab eis jure suo patientiam exposcere.

63. Atque id ipsum est, quod supra diximus magnum esse discrimen inter *Justiciam* atque *Amorem*, adeoque hic habemus exemplum memorabile, *posse nos ad aliquid Amore obligari, ad quod non possumus Jure compelli*, nec semper fieri secundum rationem, si quis velit esse nimis justus, vel jure suo strictius utatur.

64. Agno-

64. Agnosco equidem verus adagium: *Sis vis amari, ama*. Atque sic primo quidem intuitu etiam *secundum regulas amoris* videtur is qui nos non amat, sed odio ac injuriis nos persequitur, à nobis non posse prætendere, ut amoris delictum ejus condonemus, eumque patienter feramus. Sed re accuratius exploratâ facile videbimus, neque adagium hoc nobis ob stare.

65. Nam & *in nostram sententiam* id eodem jure possumus allegare. Ideo nimirum oportet nos esse patientes, ut deinceps etiam ab his qui nos læserunt diligamur, si incipimus per patientiam amorem nostrum eis declarare, vel per eandem tanquam rarissimum argumentum de constantia nostra in amore certos eos facere.

66. Nec sequitur: Hic amore meo se fecit *indignum*, ergo non sum *obligatus* ut eum amem. Concedo hoc argumentum in *amore particulari* quodammodo usurpari posse, quamvis & hic non vacet multis exceptionibus. Sed in *amore universali* non valebit. Nam in hoc omnino id quod homini *respectu sui ipsius* non debemus, agnoscere possumus nos ei debere *respectu obligationis nostræ erga totū genus humanum*, cujus is membrū est, vel *respectu nostri*, quod alias, si pro merito eum tractaremus, tranquillitatem animi nostri magis turbaremus quam promoveremus, adeoque summum bonum nostrum ipsi impediremus.

67. O-

67. Ostendendum igitur est, *communem*, humani generis *æqualitatem* Patientiam hanc à nobis requirere, item nos absque eâ *animi nostri tranquillitatem* non posse conservare.

68. *Ac illud* quidem facillimum est, dum conscientia nostra nobis significabit, quod quotidie, si actiones nostras accurate examinare volumus, aliis hominibus, partim ex ignorantia, partim studio id quod per quatuor dictas virtutes ipsis debuimus, perfecte non præstiterimus, eosque sæpius offenderimus. Jam quemadmodum ipsi optamus id nobis condonari, nec strictum jus adversus nos urgeri; ita æqualitas humanæ naturæ poscit, ut injurias ab aliis nobis exhibitas pari patientiâ tolemus. &c.

69. *Hoc* vero paullo videtur difficiljus, omnibus fere eruditis *communi* hoc errore occupatis, quasi *violenta juris nostri persecutio sit justum medium obtinendæ tranquillitatis animi adversus ejus turbatores*, eosque ad pacem cogendi; Hinc tritum est frequentatum adagium: Pacem diutius coli non posse, quam id permittat vicinus. Bellum esse medium extraordinarium comparandæ pacis. Justi belli non alium esse finem, quàm pacem. Quamdiu pacem habere possimus, eam acceptandam, sin minus, bello expediendum negotium. Præstare bellum paci minus tutæ. &c. Nos vero contrarium obtinere volumus: *Sola patientia pacem turissime comparari*? Magnum certe quid

au-

audemus, demonstrare enim cogimur, non solum bellum non esse medium rationale obtinendæ pacis, sed & facillime pacem obtineri, si omnia toleramus. Utrumque eruditis nostris irrationale videtur.

70. Sed hoc non curamus, modo ipsa Ratio pro nobis militet. Ea statim nobis ostendet, bellum nil minus esse quàm medium obtinendæ pacis. Impossibile enim est hîc bellum, isthic vero pacem esse, adeoque bellum nil aliud est, nisi ejusmodi status duarum partium, in quo ambo loco charitatis, odium & inimicitias sibi mutuq exhibent.

71. Æque ergo absurdum est, velle evincere, bellum esse medium procurandæ pacis, ac si quis dicat, odium esse medium ordinarium, vel extraordinarium amoris consequendi.

72. Si alterum humanitate, veracitate, modestia & mansuetudine nequivisti ad amorem commovere, cum amor amorem gignat, hoc longe minus immodestia, vi & immanitate efficies.

73. Objicis. Si alter ab injuriis non abstinere, eò compellendus est, quia eum bello ad pacem colendam cogo, adeoque vi in ordinem redigo. Quæso te noli tam imprudenter blaterare. Fere enim tot absurda prodidisti, quod vocabula dixisti.

74. Primum enim Ratio vi labefactari quidem, nunquam autem restitui potest. Deinde manifestum est, absque amore veram aliquam
pa-

pacem non posse iniri, sed eiusmodi conditionem, quæ vocatur armistitium. Amor vero ne minimam quidem coactionem patitur. Denique quibus rationibus tibi persuasisti homuncio, te posse hostem tuum cogere ad colendam pacem. Oro te quo medio id conficies? Vi fortasse? Sed num is à te laceffitus acquiescit? an vim vi repellit?

75. Oggeris. Utique *vim vi repellit, sed iniusta*. Lepidè dictum. Quasi vero in bello locus sit hosti de jure aliquid occinendi. Quod si eum à malo proposito atque injuriâ suâ dimovere non potuisti, amorem & patientiam ei exhibens, nunquam inde abstrahes vi adversus eum usus. Jamque contentus sum, quod fateris, vi reciproca eum uti adversus te. *Utra autem vis, tuane an illius, prævalet & pacem extorquet?*

76. Video te parum commoveri, mox tamen te colligis, nec semper partem læsam ais prævalere, sed sæpius lædentem. Sed quicquid sit, & cuicunque parti omnino cedat victoria, *sufficere tamen, quod bellum & subsequens victoria pacem efficiat.*

77. Enimvero æque mihi videris irrationalis ac *Monomachi*. Hujusmodi homo ab alio se offensum putans animo quieto esse non potest, donec ab altero ipsi fuerit satisfactum. At dum satisfactionem quærit, gravius adhuc priori injuriâ ab altero offenditur. Qua perpessâ antagonistæ reconciliatus nihilominus sibi

sibi videtur ab altero satisfactionem obtinuisse. Ita faceta est phantasia, si mihi persuadeam, me posse alterum per bellum ad honestam pacem adigere, cum hoc ipso adversario occasionem præbeam, ut pacis conditionibus ab ipso mihi præscriptis in statum magis irrationalem priori, bello nondum cœpto me detrudat. Adde quod æque ridiculum sit, quod ais, *vicloriam cum lædentis, tum læsi pacem efficere.*

78. Esto, ut *læsus reportet vicloriam*; At *vicloria* nondum est *pax*, dum victor & victus adhuc sunt inimici. Opponis. Oportet victum pacem colere. Novum portentum. Pax coacta non est pax, æque ut amor coactionem, non admittit. Quæso te quo indicio certus esse potes, quod victus pacis condiciones observaturus sit? Fortè ejus *promissum*? At hæc ipsa, de causa cum eo bellum occœpisti, quod promissâ tibi non servaverit, vel simile quid è regula amoris universalis derivatum tibi non præstiterit, cum omnia amoris officia ipsi exhibueris, & tibi persuades futurum, ut promissum ab ipso violenter extortum eum detineat, ne te amplius lædat?

79. At metu fortasse eorum quæ jam est expertus ab ulteriori injuriâ abstinebit? Sed ubi istiusmodi *metus* est, *amor* nullus esse potest, & qui te metuit, hunc te vicissim metuere necessum est. Plures mancipiorum suorum insidiis, quam aperta Regum tyrannide occubuerunt. *Tempora subinde mutantur*, & facile continget,
ut

ut hâc mutatione ipse metum exuat; Porro *exitus belli est incertus*, eaque incertitudo in altero, æquè spem ac metum excitare potest; præsertim cum uterque affectus læpius ex iisdem causis proveniat.

80. Istud vero malum facile tolli potest, oggeris. Nam cum video quod certus esse non possim de fide victi, tum certitudinem *eius morte* mihi paro. Necessum igitur erit, ut *semper* eam hac ratione quæras, cum vis aliam certitudinem tibi datura non sit. Itaque nil aliud tibi agendum erit, nisi ut cogites, quemadmodum *humanum genus è medio tollas*, cum nulla dies sit præteritura, qua non alter te vel ex proposito, vel præter voluntatem offendet. Ita vero dicere non potes, victoriâ tuâ *pacem* te posse extorquere; cum *mortuis* enim nec bellum tibi, est nec pax. Et cum *ceteris viventibus* jam ante pacem habebas. Imo cruenta hæc tua victoria fortasse alios viventes excitare potest, ut novo bello te impetant, quo mortem agnati vel amici ulciscantur.

81. Quodsi *ledendi cedat victoria?* & vitam tuam ab ipso emendicare cogaris, vel is conditiones tibi proponat magis inglorias ac intolerabiles, quam priores erant injuriæ, quarum causa bellum cœpisti? ut taceam, si ex diffidentia te prorsus interimat? Adhuc ita insanis ut glorieris, *bellum esse medium ledentem in ordinem redigendi?* Nil certe tibi superesse videtur, quam ut humeros contrahas & ad brocardica

re-

refugias: *Non putaram. Patience par force. (i. e. Patientia violenta.)*

82. Bene. Vides ergo rebus ita comparatis non alterius *victoria*, sed *extorta tua patientiæ* pacem deberi. Jam quid opus est tantis ambagibus? Si coacta tolerantia majoris offensæ te ad pacem potest disponere, certè majori cum specie prudentiæ *spontanea* minoris injuriæ *tolerantia* pacem tibi firmiorem comparabit. Si adeo delectaris adagiis Gallicis, eni isthæc: Tout par amour, rien par force. (i. e. Omnia per amorem, nil per vim,)

83. Dixi exilius quam res postulabat, patientiam pacem *efficere*. Supra enim ostendi, patientiam pacem *conservare*. Adeoque inde etiam præcellentiam patientiæ præ bello tibi licebit cognoscere. Ubi bellum, pax nulla; Nec bellum (quod ad oculum hætenus demonstravimus) medium obtinendæ pacis esse potest. Ubi autem patientia est, ibi nec opus est pacificatione, cum bellum nondum adesset, sed patientia pacem conservat, ne bellum exoriatur.

84. Ac *Ledens* quidem si sponte sua satisfactionem nobis dare recusat, ipse satis ostendit, se non curare, an pacifice nobiscum vivat, an bellum nobiscum gerat. Sed dum *Læsus* arma non sumit, sed injurias sibi inflictas patienter fert, tamdiu inter utrosque nullum est bellum, & consequenter necesse est ipsos in statu pacifico vivere.

N

85. Ca-

85. Caput moves, & parum abest ne Sophistices me accuses. Ais enim, *Qualis hæc est pax, in qua nulla animi tranquillitate fruor.* Quomodo autem animo possum esse tranquillo, quando vereri cogor, ne alter animi mei quietem singulis momentis perturbet? Ac si concedam bellum non esse medium legitimum acquirendæ pacis, quomodo id *patientiam* potest obtineri, quum ea potissima causa sit, *quamobrem ledens magis magisque excitetur, ut injurias iniuriis addat.* Velim ut ipse hoc consideres. Dixisti, hominem imprudentem formidine violentiæ ac poenæ corrigi non posse, ut officium suum agat. Certe minus eum rationalem efficies, si omnia eius malefacta toleres. Si *pallium* prius mihi ademit, si id patienter feram, deinceps & *togam* rapiet, & *indusio* tenus me nudabit. Si *levi contumelia* prius me affecit, si eam concoquam, *infamem* me reddere conabitur. Si me leviter antea *percussit*, deinceps graviter me *vulnerabit*, vel omnino *trucidabit*. Tu vero non erubescis affirmare: Patientiam esse medium optimum obtinendæ tranquillitatis animi.

86. Sed hic accipe responsum, omnes hæce objectiones tuas, etsi *assensu plerorumque hominum* fulciantur, non valere veritatem nostræ hypotheseos evertere vel saltem labefactare, in iisque multa pro veris te venditasse, quæ re ipsa aliter sese habent.

87. Primum inter exempla *turbata tranquillita-*

litatis animi hæc quoque retulisti, si quis tibi *pal-
lium* vel *togam* auferat, si quis te *contumelia* læ-
dat, &c. An jam oblitus es, quod supra de-
monstravimus, nec *opes* nec *externum honorem*,
ad veram animi tranquillitatem requiri, adeo-
que *tibi ipsi* imputabis, si hoc animi tranquillita-
te privaberis, quod alter *indusium* tibi rapiat? ?
Quin aliud *indusium* induis? Quid ageres si
tam egenus esses, ut nec *indusium* quidem
possideres?

88. Idem statuas de *contumelia*. Certe si
in tam abjecto statu natus esses, ut alter te tra-
ctat, ferendum esset. Deinde non est in alte-
rius potestate, ut te ignominia afficiat, vel in-
famiam reddat, si per virtutem tuam ab in-
famia liber es. Et si sapias, ejus factum non
aliter intueberis, quam actiones hominis te-
mulenti in lapides gladio sævientis, & te in bo-
na quiete domientem provocantis.

89. Jam si parum circumspecies, reperi-
es *pleraque bella* ob *vanam* aliquam *gloriam*, ob am-
plificandam *potestatem* & *autoritatem* atque *opu-
lentiam* v. g. ob regionis aliquam particulam,
&c. gesta esse. Ubi omni bello supersedere
potuissent, nisi sibi vanè persuasissent, non
posse se tranquille vivere, urbis vel ditionis cu-
jusdam facta abscissione, si injuriam Legato
vel imagini factam, vel negatum matrimoni-
um inultum paterentur. Si quis loco supre-
matus, quem vocant, regnum suum ab alio in
feudum reciperet, &c.

90. Porro satis te produs quod naturam hominum parum cognoscas, si tibi persuades, fore ut *patientia ledentem magis extimulet, ut te deinceps gravius offendant.* Concedo equidem dari inter homines posse ejusmodi feram bestiam, quæ tam irrationaliter te tractat, si patienter injurias feras, ut dixisti. Sed si de futuris rebus ratiocinari volumus, non respicienda sunt ea quæ raro, sed quæ sæpius vel plerunque contingunt. Jam sana ratio tibi statim significabit, si è centenis quorum iniurias patienter tulisti, quinque essent, qui tam imprudenter te tractarent, rursus dari 95. qui ex instinctu naturali ab his injuriis abstinebunt, ac pacem tecum colent.

91. Vel enim is qui te offendit *generoso animo* præditus est, i. e. temperamentum habet è multa voluptate & ambitione compositum, ac *ex ignorantia* potius quam ex proposito te offendit, tum generositate suâ incitabitur, ut sua sponte tibi justa compensatione pro offensâ eò *largius satisfaciât*, quo majorem ei patientiam præstitisti. Vel *ab affectu* aliquo insigniter ac sensibilibus gubernatur. Tum verendum certè non est, ne *ordinarie tibi iterum incommodet*, etsi patientiâ tuâ non invitetur ad præstandam tibi satisfactionem.

92. Si *ambiciosus* is est, vel mire ipsi placebis, quod injurias concoxisti, & te tanquam Clientem suum impofterum honestius tractabit; vel te ut imbellem & timidum alto supercilio

cilio despiciet, nec operæ pretium existimabit tibi obesse.

93. Si *avarus*, patientia tua invitabitur, ut deinceps te humanius tractet, sperabit enim ab homine tanta patientia prædito plura se humanitate quàm vi obtinere posse, vel ad com-
moda sua te abuti.

94. Denique si *voluptati* se consecravit, pronus alioquin est ad misericordiam, adeoque patientiam tuam tanquam insignem obsequen-
tiam interpretabitur, & tu ei videberis idoneus, cum quo lusus levissimos instituat.

95. Certe *incarnatum diabolum* hunc esse oporteret, qui alius patientia abusus magis magisque furori suo indulgeret. Sed si in antecessum parum consideras *sævitiā* vel inde ori-
ri, cum *ambitioso* diuturna pertinacia restitisti, eique superbum te præbuiisti; Vel si *timidus* in timidiorem incidat, vel occasionem alioqui commodam nanciscatur iram suam effunden-
di; mox deprehendes utrumque sævitiæ genus te a patientia abstrahere non posse.

96. In *priori* enim sævitiæ genere patientia quoddam quasi præservativum est, ne ambitio-
sus sævitiā suam erga me exequatur. In *al-
tero* genere, hoc quidem rerum statu patientia ineptum pacificandi medium esse videtur, ac bellum ad pacem cum ejusmodi homine obtinendam prævalere, sed ita saltem videtur.

97. Timidus magis solet esse *sævus iniuriæ* ac vi oppressus, & majorem deinceps metum

ostendens, vel occasionem ulciscendi nactus, quàm *si iniuriam ab eo sufferamus*, eumque in metu suo, quem conceperat, veritus ne vindictam ab eo sumamus injuriæ, hære patiamur; Imo ipse hic metus eum impellere potest, ut vindictam ipsi condonata, beneficii loco interpretetur, nosque amare incipiat.

98. Deinde distinguendum est inter *Metum & Patientiam*. Quicumque *per metum* patiens est, nondum est patiens, quia libenter se *ulcisceretur*, si id ipsi *liceret*. *Patiens* vero in media etiam patientia ostendit se esse magnanimum, nec *velle* se ulcisci, quantumvis *posset*. At hoc rerum statu patientia meticulo sum irritare non potest ut injurias illatas continuet, quia patiens se non ostendit esse timidum, simul etiam magnanimitas in patientia offensa satis eum doceat, non vacare periculo, si offendendo pergere deinceps cupiat.

99. Tertio enim proderit distinguere inter *iniurias præteritas & præsentis*. Nos jam agimus de patientia præteritarum. Aliud est, si quæras, *an futuras etiam iniurias tolerare debeam*, nec *resistere mihi liceat*, si alter *de novo me velit offendere*? Nam quantum hoc casu amore, patientes esse jubeamur, suo loco determinabimus. Ita verò iterum sævitia timidi tibi non est metuenda. Concoque patienter illatas injurias. Si odoraris eum velle in malitia sua pergere, præbe ipsi saltem vultum leoninum, nec locus erit eius sævitiae.

100. Idem responsum feres, si opponere mihi velles, me jam supra concessisse, *dari omnino homines tam irracionales*, qui patientiâ læsi ad malitiam suam amplius exercendam abutantur, adeoque in his saltem casibus patientiam non esse justum pacificandi medium. Possem & ita tibi respondere: Te vero etiam in his casibus aliud *præstantius medium* quàm patientiam *nominare non posse*. Ac etsi iterum ad bellum velles confugere, vel ad vultum leoninum, quod modo dixi, te recipere, tamen iterum insignis est differentia inter bellum defensivum & offensivum. Nos jam loquimur non de defensivo, sed de offensivo. Et idem quod supra contra bellum disputavimus, satis ostendit, nec his in casibus vindictam bellicam pacem ulla ratione procurare posse.

101. Tandem hæccine est Philosophia ista, tantopere prædicata, ais, quæ viam sternere prætendit adolescentibus, quemadmodum *in mundo eleganter, decenter ac virtuose vivere* eos oporteat? Certe nil nisi *depressas* mentes efformabit, & parentes tibi valde erunt obligati, si ex Academia tua loco præstantium virorum, meros meticulosos homunciones domum recipient. qui cum punctum honoris (quod vocant) prorsus ignorent, ignominiam & honorem juxta æstiment, & ad omnes vitæ actiones facti sunt inutiles?

102. Enimvero ad extrema mihi redactus videris, quia loco prudentum objectionum ad

maledicta & calumnias te recipis. Non loqueris ut prudentes solent, sed ut Andabata. Philosophia mea vitæ civili non est contraria, sed eidem quàm maxime congruit. *Is qui phlegmate maxime abundat, pro elegantissimo optimeque morato homine se venditare potest. Quo quis plus habet patientiæ, eo felicius aulis applicatur.* Equidem in familiaribus congressibus per jocum *Helvetiorum & Batavorum patientiam* exagitare soles, eisquē nondum requisitus impertis hoc consilium, ut arma arripiant, vel his paulo fervidius agitis se in maiorem securitatem, vindicent. Sed hanc quæstionem accuratius quæso examina. Ecquis magis est felix, aut certe minus miser quam Helvetii & Batavi in excessu patientiæ suæ?

103. Vides ergo patientiam tandem triumphare, ringaris licet insanissimè. Et si amplius eam maledictis petas, nil deinceps tibi respondebimus, sed in honorem patientiæ omnia patienter concoquemus. Velim tamen ut in calumniando modum teneas, ne patientia nostra rumpatur. Modum enim nescit patientia nimis lacessita, & hoc scias ipsam cum humanitate habere commune, eoque à veracitate modestiâ & mansuetudine discrepare, *quod ad patientiam nemo cogi queat*, sed id cuiusque amori sit committendum. Atque idem est quod supra indicavimus, Lædentem à læso jure non posse prætere, patientiam sibi exhibendam esse.

104. Iamque facile vides quam inter *Iustitiam* & *amorem* in genere differentia sit. *Iustitia* est pars amoris, facultatem homini concedens alterum cogendi ad ea, quæ sua sponte ipsi præstare deberet. Unde *Amor* absque *iustitia* esse quidem potest, non autem *Iustitia* sine amore. Imo *Iustitia* nomen amoris perdit, si coactio reapse adhibetur, adeoque in aprico est, cur pars altera amoris nomen amoris sibi soli vendicet, ubi ne facultatem quidem habemus alios cogendi.

105. Iam demum secundum hanc differentiam instituta collatione quinque virtutum, specialium sub amore comprehensarum, deprehendes *humanitatem* atque *patientiam*, harum esse *nobilissimas*, quia ad has nemo ne cogi quidem potest, adeoque hæ ipsæ hominem amore præditum insigniter produnt, simul indicio sunt, eundem non minus esse, modestum, mansuetum ac veracem. Cum, *modestia*, *mansuetudo* & *veracitas* tantum gradum in amore universali non teneat, cum quis esse possit modestus, mansuetus & verax, qui non est humanus nec patiens, quia neglectis tribus hisce virtutibus coactio ei formidanda est, quæ in humanitate & patientia non est metuenda.

106. Uti vero hætenus dicta aperte ostendunt, huiusmodi hominem intuitu externarum actionum, & pacis externæ *justum* existimari posse, vel saltem non iniustum, nunquam tamen apud alios de *amore suo universali* gloriari

juste posse. Ita *modestus*, *mansuetus* & *verax* ideo non amittit nomen hominis *amorem universalem* quibuscunque hominibus exhibentis, si manifestis circumstantiis significat, se etiam futurum esse modestum veracem & mansuetum, etsi *vis nulla* ipsi metuenda esset. Neque vero ulla alia circumstantia hoc aliis firmitus persuadebit, quam si *humanitati* simul ac *patientie* studeat.

107. Atque idem est quod vulgato disticho circumfertur:

Oderunt peccare boni virtutis amore,
Oderunt peccari mali formidine pœnæ.
Nulla enim datur vera virtus, præter amorem, nec quisquam dici meretur virtuosus, qui metu coactionis extrinsecæ id agit quod iustum est.

108. Cæterum quod *appellationem* harum virtutum attinet, paucula hæc observabis, ut datam potius definitionem sive rem ipsam, quam nomen attendas, nec de vocabulis cum quoquam inanes *λογωμαχίας* incipias. Potes enim *modestiam* appellare *humanitatem*, modò observes notari hanc virtutem, quæ superbiæ, arrogantiae, contemptui aliorum &c. opponitur. *Mansuetudinem* dices *pacificationem* (vel pacabilitatem) etsi idem nomen tribuere posses *patientie*, quoniam is non solum est pacificus, qui alios non offendit, sed & qui aliorum offensiones patienter sustinet. Par ratio est cum *appellatione* vitiorum, duabus his vir-
tu-

tutibus oppositorum, dum rixandi libido, violentia, bellum, nocendi desiderium æque de immanfueto ac impatiente prædicari possunt. *Humanitatem* non repugno appellari *miserericordiam*, quia Immisericordia, Invidia &c. causantur, ne quis humanitatem exerceat. Denique liberum tibi est *Veracitatem* nuncupare, *Fidelitatem*, quia Impostor & Mendax qui non stat promissis, reapse infidelis est.

CA P V T VI.
DE
AMORE RATIONALI PARTICULARI IN GENERE.

SUMMARIUM.

Sine consideratione Amoris particularis philosophia moralis imperfecta est, nec de eo tamen vulgo agi solet
n.1. Definitio amoris rationalis particularis n.2. Est conjunctio duarum animarum virtutis studiosarum.
n.3. *Cur duarum animarum, nec duorum corporum?*
n.4. Amor rationalis potest etiam esse duarum personarum diversi sexus, n.5. Communis differentia inter Amicitiam & Amorem, n.6. Amor consistere potest absque copula carnali, & amicitia sine unionem animarum esse nequit. n.7. Propter communia mala exempla vulgo utrobique contrarium defendi solet. n.8. Amicitia rationalis & Amoris eadem sunt regulæ, & ut amor sit licitus, id non à solo dependender matrimonio. n.9. *Prava consuetudo præter rationem invecita circa conversationem duarum personarum diversi sexus.* n.10. Res
ne-

necessariae & verè bonae ob formidinem abusus non
 sunt abrogandae. n. 11. Prohibitio familiaris intimae
 quae conversationis sexus masculini & foemini ma-
 jus praebet irritamentum ad amorem irrationalem,
 n. 12. eumque potius auget, quam ut impediat n.
 13. Occasio facit fures. n. 14. Sed & occasio pro-
 bat virum n. 15. Quae vulgò conceduntur publi-
 cae conversationes utriusvis sexus, sunt irrationales,
 n. 16. v. g. quod citharoedus e. g. plus habet privi-
 legii, quam alii honesti homines n. 17. Diffiden-
 tia erga nostrates magis eos incitat, ut idem com-
 mittant quod timemus. n. 18. Amor non est uni-
 us, sed duarum mentium (si plures deficiant) con-
 junctio, sed *quo plures se mutuo amant, eo majori*
gradu is amor rationalis est. n. 19. Irrationale est
 odisse aliquem qui amat idem quod nos amamus,
 vel qui praeter nos alios etiam amat; Non est enim
 in nostra potestate, amori resistere. n. 20. Alter
 eodem nobiscum jure gaudet amandi ea quae no-
 bis arident, & amor ejus nobis magis prodest,
 quam obest. n. 21. Et is qui praeter nos & alios
 amat, vel laudandus est vel contemnendus, nun-
 quam vero odio habendus. n. 22. *Quid sint homi-
 nes virtutis studiosi* n. 23. Differunt a virtute præ-
 ditis. n. 24. Amor rationalis similitudinem qui-
 dem exposcit studiorum seu inclinationum homi-
 nis, non vero graduum horum studiorum. 25. 26.
 Amor rationalis requirit tres peculiares virtutes.
 n. 27. quarum singulae justam *existimationem* præ-
 supponunt, n. 28. 29. Quid sit existimatio, & quod
 homo etiam inferioris conditionis magni aestimari
 queat. n. 30. Ex Existimatione oritur (1) *Sollicita*
officiositas. n. 31. Hæc est character omnium ma-
 xime indubitatus, n. 32. maximeque necessariis
 veri amoris. n. 33. Oculos mentis potius expo-
 scit, quam corporis. n. 34. Ars existimationem
 suam personae amatae in publica conversatione per-
 ma-

manifestas actiones occulte significandi n. 35. Non alias habet regulas, nisi ipsum amorem. n. 36. Insignis usus trium virtutum amoris universalis, ad officiositatem commodius exercendam n. 37. 38. Cur officia sollicitæ officiositatis vocentur officiola minuta seu innocentia? n. 39. Officiositate mercem pretiosissimam nobis comparamus pro nihilo. n. 40. Cur paucissimi hac utantur mercatura. n. 41. Is cui nos præbemus officiosos, studium nostrum non potest exigere ut debitum n. 42. Quot modis contra hanc regulam impingi soleat. n. 43. Hoc ipso indignos sese reddunt amoris quæsi. n. 44. Atque hæc major est turpitudine, quam si omnino careant officiositate. n. 45. Hi tamen amore ad ut magis sunt indigni, qui officiositatem ab aliis sibi præbitam repudiant &c. n. 46. Quando se amor utrobique plene exerit, cessat sollicita officiositas. n. 47. Adeoque ex hujus virtutis usurpatione atque intermissione intelligi potest, quousque homines in amore suo progressi sint. n. 48. 49. Et injuste agunt, qui certi jam sunt de amore, si levia hæc signa adhuc requirunt. n. 50. Sollicitam officiositatem sequitur (II.) *confidens Beneficentia*. n. 51. Monita circa libros Senecæ de hac virtute n. 52. Ejus definitio n. 53. *Fiducia* illa præcedere debet Beneficentiam. n. 54. & sine ea Beneficentia nulla rationalis est. n. 55. Imo plane non est beneficentia, sed prodigalitas. n. 56. Vel propria commoda inde quærantur. n. 57. Et si virtuosus cito se discant cognoscere, & mutuam erga se fiduciam concipiant. n. 58. Irrationale est amare eos qui nos oderunt, vel qui nos non redamant. n. 59. Nec est amor rationalis, si inde in morbum incidimus, vel morimur. n. 60. Mutua beneficentia est pars necessaria amoris particularis. n. 61. & indubitatum ejus signum. n. 62. Quia neque in Humanitate, n. 63. neque in sollicita
of

officiositate, n. 64. neque in amore irrationali
 apprehenditur. In amore irrationali possunt con-
 tingere pretiosæ & operosæ amoris testificationes
 n. 65. Vita etiam periculo exponi potest in a-
 more irrationali. n. 66. sed hoc ipso in amore qui-
 dem irrationali privata delectatio, in rationali ve-
 ra personæ amatæ delectatio quaeritur. Eoque
 vera beneficia à fictis discernuntur. n. 67. Hac
 occasione natura verorum & fictorum prolixè ac-
 curateque confertur. n. 68. 69. 70. 71. 72. 73. Be-
 neficentia non postulat mercedem. n. 74. Nec ca-
 ret tamen spe mercedis accipiendæ propter grati-
 tudinem personæ amatæ. n. 75. Gratitude in ve-
 ro tantum amore reperitur. n. 76. De gratitudine
 & ingratitude alterius difficulter judicatur. n. 77.
 Ad gratitudinem nemo cogi potest. n. 78. Potest
 etiam aliquis esse gratus, etsi alteri reapse non præ-
 stet beneficium. n. 79. Quisque ne pauperrimo
 quidem excepto idoneus est, ut alteri beneficium
 exhibeat. n. 80. In paucis hisce præceptis univer-
 sa doctrina Senecæ de beneficiis concentrata est. n.
 81. Si amor perfectus est, oritur inde (III) *Plena-
 ria communio omnium bonorum, omniumque actio-
 num secundum rectam rationem institutarum* n. 82.
 De primæva communione bonorum, & Ecclesiæ
 primitivæ. n. 83. De communione Platonis. n.
 84. Objectiones contra communionem bonorum.
 n. 85. Tollit discrimen inter divites & pauperes
 n. 86. Sed ideo ea quam maxime esset optanda.
 n. 87. Tolleret etiam plures alios status in Republi-
 ca, qui stultitia & vanitate aliorum hominum
 multiplicantur. n. 88. Nec vitam tamen civilem,
 ac Republicanam penitus tolleretur. n. 89. Quia non
 solum introductio dominii bonorum absque socie-
 tate civili n. 90. sed & hæc absque illo commode
 consistere potest. n. 91. Exemplum Reipublicæ in
 qua introducta esset communio bonorum reperitur
 in

in Histotia Sevaramborum. n. 92. Communio bonorum non inducit orium n. 93. 94. An sublata esset omnis beneficentia ac amor, si non esset dominium bonorum? n. 95. 96. An profit abrogari privatam bonorum possessionem, & communionem introduci? n. 97. In quo consistat communio actionum, & quomodo ea à beneficentia discernenda sit? n. 98. 99. Obiectio, quod amor perfectus rursus decreſcere debeat, adeoque non possit esse quietus. n. 100. Ejus refutatio. n. 101. 102.

I.

Initium præcedentis capitis tibi ostendet, Philosophiam moralem valde imperfectam fore, si in amore universali acquiesceremus, nec præcepta specialia de *amore particulari* traderemus, cum hic sit ipse verus amor, adeoque medium genuinum ad assequendam animi tranquillitatem. Videbis tamen è præsentis capite, quod in plerisque quæ in eo continentur, necesse fuerit, ut ipsi glaciem frangeremus, dum nemo Philosophorum moralium hîc quidem nobis facem prætulit: unde veniam quoque speramus, si præter spem in singulorum accuratissima explicatione aliquid à nobis fuerit prætermisſum.

2. In ipſo quoque superioris capitis exordio aliquanto prolixius differentiam amoris universalis & particularis exposuimus, quare nec ea hoc loco repetimus, sed ex his quæ de discrimine amoris veri & ficti, seu rationalis & irrationalis ibi tradita sunt, *Amorem rationalem*

lem particularem definimus, *Unionem duarum mentium* (seu animarum) *virtutis studiosarum*, *mutua officiositate & attenta sollicitudine quesitam*, *mutuis beneficiis acquisitam & omnium rerum communione possessam atque conservatam*.

3. Quid per hanc *Unionem* intelligamus, non opus est repetere, cum hoc jam capite quarto abunde sit explicatum. Quod vero mentionem fecimus *duarum animarum virtutis studiosarum*, paullo clarius exponendum est, quo vulgatos errores complures melius intelligamus, & harum rerum naturam accuratius perspiciamus.

4. Per duas *animas*, duos integros homines intelligimus, animæ vero potius quam corporis mentionem fecimus, ut iterum reminiscamur eorum, quæ suprà capite quarto de *unionem corporum*, an hæc sit necessarium amoris requisitum, prolixè docuimus.

5. Quare manifestum etiam est, cum *discrimen sexus*, ut supra quoque indicatum est, corpus, non animam concernat, quod nullum etiam discrimen sit faciendum inter *amorem rationalem hominum ejusdem & diversi sexus*, sed quod uterque amor ex iisdem communibus principiis deducendus sit, nisi quod exceptio observanda, de copula carnali, an licita illa sit inter personas diversi sexus, quod ipsum supra quoque notavimus.

6. Ac frequentatum quidem est eruditis amorem hominum vel ejusdem vel diversi se-

xus,

xus, diversis nominibus insignire, dum solum amorem qui inter diuersi sexus homines intercedit, amoris nomine dignantur, ejusdem vero sexus amorem *Amicitiam* tantum vocant; Et possemus omnino pro more nostro pati, ut hîc quisque loqueretur ut vellet (cum ipsi breuitatis causa sæpius vocabulum amicitiae, pro significando amore duorum hominum ejusdem sexus adhibeamus, nisi reapse à veritate rei aberraretur.

7. Primum enim falsum est, statuere *copulam carnalem* ad unumquemque verum amorem tanquam partem essentialem requiri, cujus contrarium supra etiam demonstravimus. Deinde non minus irrationale est somniare, *veram amicitiam* in moderatâ conformitate externarum actionum posse consistere, et si *animi unquam conjungantur*, sed uterque privatas utilitates respiciat.

8. Uterque error inde promanat, quod ob communem mundi stulticiam nullum fere exemplum neque rationalis amicitiae sine respectu privati commodi, neque rationalis amoris sine cupiditate per copulam carnalem sese delectandi reperiamus; cum fere omnes in bestialitate hæreant, & hac ratione, ut ubique fieri solet, vitiis virtutum nomina sint imposita; cum tamen in verâ amicitia, ubi est justa animorum unio, tanta omnino delectatio sentiri queat, quanta in amore rationali mulierum.

9. Notabis ergo quod omnia ea, quæ in
 O hoc

hoc capite *de amore rationali* dicemus, æque *de amicitia* ac *amore* sint intelligenda, adeoque amor rationalis hominum diversi sexûs non è solo conjugio judicari debeat, quia non solum, ut diximus, amor conjugatorum plerumque, magis irrationalis est quam rationalis, sed etiam, quia deinceps amorem rationalem conjugum tanquam conclusum ex hoc capite derivabimus, adeoque hoc conclusum non potest esse regula fundamentalis amorem rationalem in genere cognoscendi.

10. Quæ cum ita sese habeant, vulgaris quidem sed perniciosissimus error est, quod non solû *personas diversi sexus inde ab adolescentia, mutue ac rationali inter se conversationi non patiuntur assuescere*, ex hoc enim neglectu postea magna ex parte sequitur alius abusus, quod jam adultos ut *extra matrimoniû sexus alterius sexus intimam conversationem ut noxium quid & inonestum prorsus fugiat, docent, vel duorum hominum prudentum non conjugatorum familiares congressus statim tanquam irrationalem & flagitiosum amorem traducunt & convitiis proscindunt*; etsi ceteroqui nulla suspicione turpitudinis queant incusari. Nam hoc ipso palam totus mundus impeditur, ne optimam partem amoris rationalis ac particularis exerceat, cum per superius tradita, confidentia & misericordia inter duos homines diversi sexûs naturaliter longe fortior sit, quam inter personas ejusdem sexus.

11. Scio equidem id omne fieri hoc prætextu, ut *abusus amoris irrationalis eo præscinda-*

datur. Fateor etiam, ob eam ipsam pravam educationem ac communem corruptionem, in conversatione tam conjugatorum quam coelibum, juniorum præsertim, magnam adhibendam esse cautionem. Hoc tamen non obstant prætextus iste parum valet. Neque enim facile invenies aliquid magis irrationale hoc prætextu. Certe res indifferentes omitti possunt, si ingens earum contingat abusus. Sed res necessarias, vel verè bonas ob abusum metuendum abolere, est contra sanam rationem. Ecquid vero magis est necessarium quam rationalis ac confidens familiaritas inter personas diversi sexus? dum omnes historiæ testantur, quod ex odio inter ipsos maximæ confusiones oriantur. Adde quod neglectus rationalis conversationis inter mares & fœminas cognitionem animorum in rationali matrimonio in eundo necessariam manifeste impediat.

12. Deinde *amor inordinatus eo fortius inflammatur, quo majori cum vehementia omnis licita conversatio prohibetur; dum non solum perversa natura fere in omnia prohibita, quorum alias nullus est appetitus, quam maximè ruit; sed & in aprico est, quod qui se irrationaliter amant, accedente repulsa & interdicto amorem suum intensius inflammare conantur.*

13. Taceo hanc consuetudinem *impotentem esse, ut abrupta omni familiari conversatione amorem inordinatum impediat.* Duo amantes, qui sibi proposuerunt, velle se mutuo irrationali-

ter amare, modo parum versuti sint, idonei sunt, ut totum mundum cum! exquisitissima, sua custodiâ eludant. Italia semper ob crebra adulteria præ Galliâ infamis fuit; Et qui mediocriter in mundo versatus est, facile mihi largietur, mulieres pavidissimas magis esse proclives ad amorem inordinatum, quàm eas quæ liberæ cum maribus conversationi assueverunt; Tantum abest, ut intempestiva hæc cautela malum quod timent, impediat, ut id potius promoveat.

14. Verum cum, ut supra dixi, non intendam conversationi juniorum hominum irrationalium patrocinari, excusatio communis abusus me non ferit, quando vulgaria proverbia adducuntur: *Occasio facit fures. Ignis & stramen propius juxta se posita, in flammam prorumpunt.*

15. Nam & aliud proverbium ipsis poterit opponi: *Occasio probat virum. Ob metum incendii ignis & stramen non sunt totis parafangis a se invicem removenda.* Occasio non facit furem, sed cor furto inhians prodit. Erubescere deberemus, quod filios nostros omnes ut flagitiosos & filias nostras ut impudicas, & quæ sint ex numero earum, de quibus Poëta ait; Casta est quam nemo rogavit, hoc modo diffamamus? Imo quod nos ipsos negligentia vituperio dignissimæ accusamus, quod cessaverimus rationali educatione eos assuefacere, ut insuspectia & honesta conversatione mutuo uterentur.

16. De-

16. Deinde quam ridicula est cautela nostra? Suspectas habemus duas personas diversi sexus, si familiariter inter se conversantur, etsi nec crimen ullum, nec quod criminis speciem aliquam habeat, de ipsis dici queat. Id vero laude dignum censemus, si in publicis congressibus *comessationes & comotationes, ludos, saltationes promiscue agitant, ac cum se mutuo joci scurribilibus exagitant, tum alios absentes conviciis proscindunt?* Hoc vero nonne perinde est, ac si asserere conaremur, virtutem atque pudicitiam cibo potuque delicato, item quæstu fraudulento, ludis levissimis, oculorumque lasciva collustratione & corporis obversionibus amore provocantibus, ac calumnia confervari?

17. Item quâ prudentia *magistris chorearum vel linguarum exoticarum, citharædis, pictoribus, &c.* concedimus, ut quotidie per aliquot horas cum uxoribus vel filiabus nostris soli conversentur, *aliis vero honestis hominibus simul cum mulieribus* nescio quod crimen imputamus, si non omnes suas conversationes in præsentia trium vel plurium testium (velut Advocati, cum Inquisitis locuturi) peragant.

18. Ipsa porro *diffidentia*, quam habemus erga honestatem nostratium *magis magisque eos irritat ad inhonestatem.* Mens honestatis studiosa, tranquillitatem animi nondum in insigni gradu possidens nulla re magis excrucietur, quam si quis eam de vitio hætenus à se exoso,

suspectam habeat. Et secundum communem sapientum observationem falsa mariti suspicio primus gradus est ad opprobrium ex inordinato uxoris suæ amore ipsi expectandum.

19. Sed redeundum est ad propositum, ne longius à terminis instituti nostri dilabamur. Igitur quod *duarum* animarum supra mentionem fecimus, non tam inde factum est, ut *maiores numerum* excluderemus, sed ut ostenderemus, quod per superius explicata, nemo se ipsum vere queat amare. Quo plures ergo animæ virtutis studiosæ inter se unitæ sunt, eo maior eorum delectatio est, eoque maior redditur eorum animi tranquillitas, quia horum unusquisque reliquorum felicitate tranquille delectatur, nec audio numero amantium numerus amoris multiplicatur, sed ex omnibus illis una quasi anima, & vere una voluntas & unus amor constituitur.

20. Ex his igitur perspicui facile potest, quod nil magis à sanâ ratione abhorreat, quam hominem aliquem id eodè odisse, *quod personam aliquam amet, quam nos iidem amamus, vel quod alius quis præter nos, eam amet, vel quod ab alio se amari patiatur.* Amor non est effectus arbitrii nostri sed naturæ: & æque impossibile est, ut Magnes ferrum proxime juxta se positum non attrahat, quam ut mentes ingenio similes ac rationales, si cordium suorum conformitatem intelligant, se mutuo non ament. Amor irrationalis primo intuitu hominis formosi, vel

la-

lascivis irritationibus illico accenditur, sed mentes rationales & honestatis amantes, priusquam se mutuo incipiant agnoscere, plane indifferenter conversantur, nihilominus earum amor, ostensis sibi reciproce meritis suis, in tantam amplitudinem tantumque ardorem excrevit, ut alteri sine altero vivere grave sit. Jam quomodo *hominem ullum odio haberemus, vel ipsi irasceremur, si id agat, in quo nature sue non vallet resistere?*

21. Deinde ex quo fundamento in specie, succenscimus ei, qui idem incipit amare, quod nos amamus? Nonne idem eius ius habet, quod nos habemus, & potestne hoc, quod aliquem prius ac ipse amavimus, nobis ius dominii afferre? Amor non obtrinetur mercaturâ nec pecuniâ comparatur. Non potest ulli homini cedere in peculium, quia sine detrimento alterius, omnes homines delectare potest, & quia Deus amorem cordibus nostris implantavit, ut hoc universum genus humanum uniat, quæ unio ab ipsis hominibus irrationaliter impeditur. Porro Amor iste *detrimentum* mihi *afferre non potest*, sed obligatus potius sum ei qui idem amat quod ego. Nam si hanc personam amat, cum qua ego unitus sum, mecum quoque unitur, dumque ejus delectationem quaerit, vel eandem delectat, necesse est ut me simul delectet, cum delectatio mea magis in delectatione personæ amatae, quam in propria delectatione consistat.

22. Idem possemus respondere, *quamobrem nefas sit succensere personæ dilectæ*, si amari se patitur ab alio, eumque redamat, sed & has rationes addere placet. Persona ea quam amamus, aut præter nos amat personam *similiter virtutis studiosam*, imo quæ virtute nos præcellit; aut amat personam *flagitiosam*, quæque non meretur istam existimationem. Si *virtutis similiter studiosa* est, vel virtute etiam nobis est superior, cur odio persequeremur amicum vel amicam nostram, quod id agat, ad quod sanâ ratione impellitur, quodque nos ipsi ageremus vel agere deberemus, si ejus loco essemus. Sin *flagitiosa*, nulla ratione urgemur, ut vel ipsum hominem flagitiosum, vel amicum aut amicam nostram odio habeamus (quoniam per cap. præced. demonstrata nunquam ullam rationem reperiemus, cur ullum hominem odio habeamus.) Nec ulla tamen ratione invitamur, ut eam amemus, cum ex hoc ipso ejus facto cognoscamus, non esse eam adeo virtutis amantem, qualem eam conceperamus, nec posse eam in flagitioso illo homine non invenisse sui similem. Ideoque homini isti flagitioso certo modo obligati sumus, quod nimirum causa fuerit, quâ ab errore perniciosissimo liberaremur.

23. Porro cum in definitione amoris particularis mentionem feci duarum animarum *virtutis studiosarum*, jam caput præcedens ostendit, cur inter omnes similitudines particulares quæ

quæ homini cum homine intercedunt, nullam hac ipsa ad amorem rationalem magis idoneam judicaverimus. Imo hypotheses nostræ superius traditæ demonstrant, cum virtutem nullam præter amorem agnoscamus, hos solos habendos esse pro *virtutis studiosis*, qui actionibus suis significant quod *ament Amorem*, hoc est, secundum ductum capitis præcedentis, humanitatem, veracitatem, modestiam, mansuetudinem & patientiam. Atque id ipsum est quod superiori capite diximus, *Amorem uniuersalem esse normam amoris particularis*, i. e. hos qui dictis quinque virtutibus, imo vel earum una, prorsus destituantur, ad amorem particularem ineptos esse.

24. Cæterum data opera animas *virtutis studiosas*, non *virtute præditas* desideravi, ut significarem amorem rationalem non solum, esse eorum, qui tranquillitatem animi jam *in insigni aliquo gradu possident*, sed & eorum qui ad eandem studiose contendunt, etsi adhuc *tyrones* sint nec in tramite virtutis magnopere progressi; Luculenter tamen apparet, hâc ratione in amore rationali distinctos dari gradus, quorum hic excellentissimus sit, cum duo vel tria, corda eorum qui tranquillitatem animi jam adepti sunt, uniuntur.

25. Itaq; cum non minus hos qui in via virtutis ambulare incipiunt, quam eos qui ad scopum pervenerunt, virtutis studiosos censeamus; sæpe autem tanquam rem demonstratam hanc

regulam attulerimus, *Amorem similitudinem aliquam exposcere*; sciendum porro est, hoc non obstante amori rationali non tantum locum esse inter eos qui in semita virtutis unà quasi ambulant, in eaq; vel longius progressi sunt, vel minus spatium confecerunt, sed & inter eos quorum alter alterum insigni intervallo superavit. Vnde porro concluditur, in amore *similitudinem tantummodo qualitatum & inclinationum*, non *aequalitatem graduum* requiri.

26. Nam *similitudo* tantum requiritur propter *unionem*. Qui in diversis viis incedunt, uniri nequeunt; At si in una eademque via alteruter longius excurret, tum unio commode potest contingere, duplici quidem ratione: Vel si hic alterum expectet, vel plane retrocedat, eumque in itinere adjuvet; vel si alter festinet, ut hunc assequatur. Hanc observationem diligenter nobis imprimamus, quia ex eadem suo tempore distinctos gradus amoris rationalis particularis conficiemus.

27. Iam in ejus definitione pergamus. In ea enim mentionem fecimus *trium virtutum*. (1) *Sollicitæ officiositatis*, quâ amor iste utrobique queratur. (2) *Beneficentiæ*, quâ is paulatim, secundum distinctos gradus suos comparetur, denique (3) *Communione omnium facultatum atque actionum*, qua signficetur unionem jam plane confectam, & amorem in *summo gradu comparatum esse*. Priusquam autem tres hæc virtutes accuratius inspiciamus, pauca quædam dicenda sunt de *πρωτὴν ἡσιν* seu *Existen-*

ma-

matione, quippe quam hoc sensu amorem rationalem semper oportet præcedere.

28. Non omnes homines natura sunt virtutis studiosi, & Virtus ad cognitionem sui accurata opus habet attentione. Secundum quas regulas hæc cognitio sit instituenda, suo tempore docebimus. Iam sufficit facile intelligi, quod quemadmodum simile simili jungitur, ita quisque sui similem facili negotio quærat & inveniat. *Homo virtutis studiosus*, etsi virtutis amorem alteri inhærentem non illico clarissime agnoscat, tamen eum statim quasi odoratur, si nil in ipso deprehendit vitiosum, & hæc divinatio nihil aliud est nisi *περιτυχησις* quedam seu Existimatio, cujus virtute homo virtutis studiosus alium hominem secundum externas suas actiones tamdiu habet pro virtutis studioso, donec contrarium videat.

29. Hæc *περιτυχησις* seu existimatio est fundamentum summe necessarium omnis amoris rationalis, cum sit impossibile, ut desiderium unionis rationale sit, nisi præcesserit hæc Impressio, personam amatam esse virtuti deditam.

30. Cæterum hæc Impressio vocatur *Existimatio* (Eine Hochachtung) in comparatione virtutis studiosorum cum vitiosis, non cum virtutis studiosis in minori gradu. Ideoque non solum tyro virum sapientem magni æstimat, sed & hoc sensu duo homines æqualis profectus summam erga se *περιτυχησις* recipiunt, & Vir sapiens tyronem virtutis magni facit, quia qualitatem quæ se ab aliis separat & è bestialitate emergere co-

na-

natur, tanquam singulare quid suspicere cogitur.

31. Ex hac Existimatione seu admiratione fluit *Sollicita Officiositas*, Estque Virtus qua *Animus virtutis studiosus alterius actiones minutissimas observat; qua observatione non solum alterum indies penitus cognoscat, sed & ipsi significet, quanti eum faciat, quantamque ei hoc ipso præ aliis prærogativam tribuat; unde & omnia alterius desideria quasi ex ejus vultu colligit, eique non rogatus mille officiola exhibet non laboriosa quidem nec sumptuosa, sed tam levia ac servilia, ut alter erubesceret ea postulare, eaque cum verecunda quadam modestia accipit.*

32. *Sollicita officiositas est primum & certissimum ac summè necessarium signum amoris incipientis.* Hæc ubi reperitur, secure possumus colligere, amari aliquem, quia impossibile est, ut quis alterum continuè observet, si affectat officiositatem, nec ingenuè alterum colit, sed necesse est eum tandem aliquando in negligentiam incidere, fictumque amorem proderere. Omnia verbotum blandimenta atque dulcedines, omnes oculorū nutus & amicæ collustrationes fallere possunt, & quotidie decipiunt, nisi cum hac officiositate conjungantur. Ubi vero ea deprehenditur, apud prudentes sine ullo verbo aliisque signis irritantibus maximum habet effectum. Is qui prolixè garrit de amore, suo, minime amat, qui vero amorem suum tacita hac officiositate ipso facto demonstrat, inten-

tensissime amat. Idque Hecaton innuit apud Senecam inquiring: Si vis amari, ama.

33. Deinde *maxime* etiam *necessaria* est, adeò ut absque ea exquisitissima etiam rarissimaque amoris signa inania & quasi mortua sint. Ubi est thesaurus noster, ibi cor nostrum etiam esse oportet, & ubi est cor nostrum, ibi etiam oportet esse oculus nostros. Quicunque amat, desiderium sentit conjunctione cordis alterius defectus suos compensandi. Quomodo autem aliquid potest desiderari, nisi id quod dederamus assidue cogitetur? Porro quomodo id cogitari potest si cogitationes aliis rebus intentæ sint, nec ulla actio personæ amatæ observetur?

34. Dum *oculorum* mentionem feci, *oculos corporis* equidem non plane exclusos volui; (neque enim negandum est oculos, uti in cognoscenda veritate maximo nobis subsidio sunt; ita & in hac virtute valde necessarios esse; adeoque cæcos ingenti prærogativa privatos esse in ambiendo aliorum amore, proprioque amore aliis luculenter significando;) *oculos tamen cordis* i. e. cogitationes potius respicio. Quisquis impense amat, personam dilectam tunc etiam attente observat, cum oculos aliorum avertit, non solum in his quæ auditu percipiuntur, sed & in iis quæ ad visum alias referuntur, id quod videtur equidem ridiculum, sed à quolibet facile intelligitur, qui paulisper modò vult attendere, quot objecta videri possint præter

ea, in quæ radius visivus ab oculis nostris protensus rectè incidit.

35. Imo hanc Officiositatem interdum ita institutam esse oportet, ut per eam in publica conversatione amorem alicujus ambiamus, *nec quisquam tamen præter personam quam amamus, hanc officiositatem animadvertat*, cum vitiosis hominibus quotidie sumus circumdati, qui Virtuti, adeoque etiam amori honesto invident, eamque calumniantur, ac mille ei obstacula ponunt. Has insidias non possemus evitare, si semper unam aliquam personam, quam magnificamus, intentis oculis intueremur, & discernimus, quod omnes animadverterent, inter ipsam & alios faceremus. Is qui possidet hanc officiositatem mille occasiones reperiet, quibus adjutus, dum secundum externam speciem totam societatem æquali modestia colit, illi, cui amorem atque estimationem suam significare cupit, eandem cum verbis, tum actionibus à nemine animadversis, manifestet.

36. Sentio hanc thesin paradoxam tibi videri. & mire desideras hanc artem *certis regulis* comprehensam addiscere. Iamne igitur oblitus es, quod initio diximus, *frustra eam regulis velle discere*, qui non revera amat. At si revera amas, regulis nullis opus habes, sed ipse amor tibi optimus erit magister. Quotidiana hoc probat experientia in amoris generibus non admodum secundum rationem susce-
ptis

ptis; an ergo amorii rationali, quæ ipsissima ratio est, minores vires attribuas?

37. Velim saltem expendas hinc utilitatem *amoris universalis*, in specie *Humanitatis*, *Veracitatis* & *Modestie*. Qui non consuevit unumquemque humaniter & officiose tractare, nec verborum suorum (quod ajunt) mancipium est, ineptissimus erit ad sollicitam officiositatem, multasque occasiones prætermittet, amicis suis, quos amore amplectitur, grata præstandi officiola, vel promissa strictè servandi, dum existimabit, tanquam harum rerum infuetus in hifce minutiis parum momenti situm esse.

38. Ac si concedam amorem hominis alijus plane eum immutare, & in momento eum erga personam dilectam officiosissimum reddere; tamen partim impotens erit, ut *affectum suum premat*, id quod interdum opus esse diximus, sed quisque ex ejus conversatione, tanquam inconsueta, *veram causam* mox aperiet; partim hoc ipso personam virtute præditam parum commovebit, cum eaejus amorem tanquam è virtute profectum accipere non possit, quoad non omnibus sese præbet *humanum, veracem, ac modestum*, cum, ut sæpe diximus, amor universalis sit fundamentum & norma amoris particularis.

39. Cæterum sollicita hæc officiositas in minutis officiis consistit. Vocantur autem minuta, cum quod exhibenti *parum molestie aut impense* causentur, v. g. aliquid humo tollere, ali-

aliunde quid afferre, ac porrigere, sellam, fessuro aptare, aliquid exigui pretii, quo alter delectatur, munus ipsi offerre, &c. tum quod horum exhibitor coram oculis alterius *se quasi minorem putet*, ut si quis ultro ad eiusmodi officiola sese offert, vel non rogatus ea præstat, quæ alias ordinarie solent esse famulorum.

40. *Postremi generis homines ergo sunt huiusmodi*, ut de ipsis jure dici possit, *Res nibili pretiosissimas esse in amore*, vel *summam beatitudinem ac mercedem pretiosissimam* amorem nimirum particularem, *comparari posse nibilo*. Omnia minuta officiola, quæ aliis hominibus exhibemus, nihil sunt; Nam qui alteri ea exhibet valde irrideretur, si ea alteri tanquam rem levissimi pretii imputare vellet, aut tanquam beneficium objicere. Contra is, cui hæc præstantur, tanto eo majora putat, quanto major ejus est existimatio, qui ea exhibet, & quo major est exinanitio ipso officiolo significata. Unde sæpe quoque contingit, ut quis unico huiusmodi officiolo cor amici vel amicæ simul & semel sibi reddat obnoxium.

41. Ita vero magis mirandum est, quod *paucissimi hæc utantur mercatura*, pretiosissimumque veræ amicitiae atque amoris clinodium tam vili pretio comparare sciant. Id quod partim inde fit, quod *erga omnes homines negligentes sunt*, nec humanitate ac modestia utuntur, partim quod *turpe censeant ea agere quæ*
fa-

famulis competunt, cum non intelligant miselli, ejusmodi officia per se non esse servilia, sed tum servilia demum evadere, cum alter ea nobis imperare, vel pro re nata ad ea præstanda cogere potest.

42. Inde etiam regulæ amoris hos quibus nos præbemus officiosos obstringunt, *ne hujusmodi officiola à nobis exigant, ut debitum*, imo ne ea patiantur sibi præstari, nisi *cum significatione mediocris alicujus resistentiæ*, ut ipsi etiam demonstrent, se ea non ut servitia, sed ut amica officia considerare, quorum pretium è sola præstantis liberrima promittitudine dependeat.

43. Qua ratione indignos sese reddunt amore quæsito, qui cum semel nonnullis in rebus nostra experti sunt officia, non erubescunt ea denuo à nobis exposcere, *vel ea absque ulla repulsa permittunt*, vel jam accepto officio, *signo nullo testantur, quod ideo nobis sint obligati, quod pari studio ea contentur compensare.*

44. Et si enim antea dixerimus, quod is qui hæc præstat officia, alteri ea *imputare nequeat*, potest tamen ea illæsa sana ratione deinceps *intermittere*, quia alter ipso facto suo demonstrat, amorem nostrum sibi non esse acceptum, adeoque valde erravimus, existimantes alterum æque ac nos virtutis esse studiosum.

45. Certè qui *tam morosos se præbent* erga officiola sibi præstita, magis agunt contra ratio-

P Q

nem

nem, quam qui his quorum ambiunt amicitiam, *hec officiola non exhibent*. Ac hi quidem dubitant ea quæ nullius sunt pretii, cum rebus pretiosissimis commutare; illi verò ne pro pretiosissimis quidem rebus quæ ipsis offeruntur, res nullius pretii solvere volunt. Ecquid enim aliud est modesta officiolorum agnitio ab ipsis requisita, quam nihil?

46. His magis adhuc inepti sunt ad amorem, qui ejusmodi sollicita officiola vel *plane repudiant*, vel *ea statim compensant*. Illi nos vel ad amorem particularem censent inidoneos, vel amorem suum majoris esse pretii censent, quam ut eundem hisce minutiis mercemur. Hi fere idem agunt, nisi quod illi nihilum nostrum acceptare nolunt, hi vero nihilum nostrum pari nihilo compensare satagunt, id quod infinitis modis minus est, quam nihilum modestæ officiolorum agnitionis. Certe *animus virtutis studiosus majori contumelia affici non potest, quam si quis ejus sollicitudinem prorsus detrectet*, & ejusmodi hominem magis indignum habebit, amicitia suâ, quam sui inimicissimum. Inimici enim nostri nos sibi æquales certe existimant, quia nobis irascuntur. Sed qui amorem nostrum detrectat, humanitate quasi nos eximit, cum omnes homines digni sint, qui ab omnibus amentur; Imo maxima flagitia nobis quasi imputat, cum nemo indignus sit amore particulari nisi qui viciosus est.

47. Quantacumq; vero sollicitæ officiositatis sit

fit preciositas ac necessitas, non est tamen summa virtus Amoris. Amorem saltem *ambit*, & ratione nostri significat, nos ad amorem esse paratos, si alterum videamus ita esse compositum, ut amorem nostrum accipiat. Est *bonesta* quædam *speculatrix*, explorans alios, an amore nostro digni sint. Actiones ejus *tante non sunt*, ut pro Effectibus veri amoris atque amicitiae venditentur. Itaque eam loco *cedere* oportet, quamprimum verus amor incipit, i. e. quamprimum de amore alterius ejusque virtute certi reddimur, aliisque virtutibus excellentioribus locum relinquere.

48. Neque vero hanc *διάσνεψιν*, evidentissimam licet, obiter saltem attingemus, sed aliquot observationes inde deducemus, quæ cum ipsâ necessario nexu conjunctæ sint, etsi contra eas vulgo impingi soleat. Primum, *quandiu duo homines sollicitam hanc officiositatem sibi adhuc exhibent, non solum certos nos esse posse, quod alter alterius benevolentiam adhuc amiat, nec ejus certitudinem habeat*, sed etiam quod is qui sollicitâ hanc officiositate nobis per diuturnum tempus obviamit, aut decipere nos conetur, quando de amore suo nos certos reddere studet, aut amori nostro diffidat.

49. Secundo, *cum due persone, quæ mutua officiositatem sibi hactenus præbuerunt, desinunt eandem sibi exhibere, nec hostiliter tamen vel frigide se invicem tractant*, ne hoc tanquam signum interpretemur, quasi eorum amor atque

P Q 2

exi-

existimatio nostri imminuta sint; sed ut inde potius colligamus, quod sufficientem certitudinem mutuae amicitiae & amoris reciproci consecuti sint, caperintq; alter cum altero jam confidentius conversari.

50. Tertio quod hi qui reciproci sui erga nos amoris jam certos nos reddiderunt, aut non verè nos ament, aut naturam amoris non intelligant, quando adhuc indefinenter continuationem huiusmodi officiositatis à nobis exposcunt, & si eam intermitimus, negligentem quandam frigiditatem, nobis imputant, cum loco huiusmodi minorum signorum amorem nostrum quotidie exhibitione officiorum longe præstantiorum testemur.

51. Duæ autem sunt Virtutes præstantiores sollicitam officiositatem in Amore consequentes, quarum altera est *Considens Beneficentia*, quâ eò elaboramus, ut Amorem, qui hætenus saltem ut *προσιμνσις* aliqua emicuit, alter alteri longe propius significemus, & corda nostra arctiori vinculo magis magisque jungamus. Altera est *Amica Communio* omnium eorum, quæ antea ut privata nobis vendicavimus, quæ est signum, istam conjunctionem jam ad summum fastigium esse evectam, & in veram Unionem esse conversam. De utraque paullo explicatius agemus.

52. Ac quod *Beneficentiam* attinet, de hac nobilissimâ virtute, præter *SENECAM*, nemo, quod sciam, luculenter commentatus est; Is in septem libris de beneficentia quos me-

mo-

moriam prodidit, quæstiones multas difficiles atque intricatas eleganter quidem, sed confuse & subobscurè enodavit, ita ut latissimum campum nobis videamus objectum, si hanc materiam pro dignitate sua tractare velimus. Atque hæc quidem disquisitio eo magis videtur ad doctrinam moralem necessaria, quò propius hæc Virtus ad Amorem pertinet, & quo minus ea in vulgatis libellis Ethicis tractari solet; imo quò frequentius; graviusq; in comuni vita contra regulas fundamentales virtutis impingitur. Insigne tamen compendium obtinebimus præ Seneca, nec nimiam prolixitate egebimus, si rem ordine tractabimus & imprimis de *iusta Beneficentiæ definitione* nobis prospiciemus; Præsertim cum manifestum sit, definitionem a Senecâ traditam rei non exquisitè congruere, eumq; differentiam quidem inter *Beneficia* & communia *officia humanitatis* cognovisse, sed non semper eam accurate observasse, nunquam verò hanc beneficentiam à *solicita officiositate* distinxisse.

53. Igitur *Confidens Beneficentia* est Virtus hominem compellens ut personæ illi, quam per *solicitam officiositatem* satis exploravit, jamq; certus est initium amoris ejus reciproci se obtinuisse, ad testandum amorem suum erga eam atq; *Fiduciam* in ipsa collocatam, quæcunque oblata occasione, etiam cum jactura facultatum suarum cumque exquisitissimo labore atque molestia, sine ullius mercedis affectatione in egestate sua succurrat, ejusque desideriis vere satisfaciat.

54. *Confidentem Beneficentiam* hanc virtutem vocavimus, diximusque beneficos nos esse

debere, ut alter alteri fiduciam suā demonstret. Æque enim consentaneum est, ut *Fiducia seu Confidentia*, *Beneficentiam* præcedat, quam ut *Æstimatio* præcedat sollicitam officiositatem. Quoad officiositatem adhuc utimur, inter spem & metum versamur, & consequenter nondum gloriari possumus de *Confidentia*; Quoad amorem adhuc quærimus, dubitamus; & dum dubitamus, adhuc paulisper diffidimus. At ubi is jam coeptus est inveniri, necesse est ut jam definamus quærere ac dubitare, & ubi sollicita officiositate alter alteri in interiora cordis quasi mentis acumine penetrat, ibi necessum est oriri *Confidentiam*, personam amatam nec posse, nec velle nos decipere. Imo tum necesse est ut incipiamus alter erga alterum *confidentes fieri*, quia reciproce intelligimus, alterius actiones alterum non posse amplius latere, nec esse quamobrem aliquid mutuo disimulemus.

55. Porro uti sine præcedente *Æstimatione* nullus Amor vel Officiositas rationalis est: ita nulla quoque *Beneficentia* rationalis est, nisi *Confidentia* præcesserit. Adeoque hoc respectu insignis differentia est inter officia sollicitæ officiositatis & inter beneficia, quia *Confidentia* illius Filia, hujus vero Mater est.

56. Inde vero necessario consequitur, nunquam id habendum esse pro veris beneficiis, si statim in primordio amoris, & antequam reciprocum alterius amorem polliceri nobis queamus, nobis reciproce,

*vel saltem alteruter alteri ejusmodi officia exhibeamus, quæ cum jactura facultatum nostrarum, vel cum periclitatione nostræ valetudinis aliorumque bonorum sint conjuncta. Id enim est margaritas porcis ob-
jicere, & bona divinitus nobis largita, ut ami-
cis ac amore dignis hominibus ea impendamus,
inutiliter ac impie dilapidare.*

57. Imo non errabimus si de hujusmodi hominibus, qui officia sumptuosa magnoque cum periculo conjuncta ignotis exhibent, hoc judicium feramus, *eos vel prodigos esse, vel temerarios; vel si aliis ex signis deprehendamus, his vitiis eos vacare, certissimi esse poterimus, quod hi qui ea nobis exhibent officia, non id querant, ut nobis bene sit, sed sua commoda promovere studeant, adeoque ob has ipsas rationes officium præstitum fictis beneficiis annumerandum sit.*

58. Nec putandum tamen est, prærequisitam ante beneficiorum præstationem *cautelam* semper ad *longum temporis intervallum* extendendam esse, ac supra dictum judicium ferendum esse de omnibus qui beneficia nobis exhibent, si diu nobiscum non sint conversati. Sollicita officiositas tamdiu durare debet, donec alter alterum exploraverit. Iam quo major est duorum animorum similitudo, eò citius se mutuo cognoscunt. Hinc duæ personæ qui valde aperto corde sunt, se mutuo in unica conversatione, brevique tempore non possunt non cognoscere, mutuoque se amare, & occasione data mutuam sibi beneficentiam demonstrare.

ita ut ob brevitatem temporis officiositas inter ipsos vix animadvertatur.

59. *Magis adhuc sanæ rationi adversatur eos amare, eisque beneficia exhibere, qui nos odio habent, vel certe significant se nos redamare non posse.* Qui nos oderunt, eorū odium necessariò indicat inæqualitatem animorum, adeoq; vel personam quam amamus, vel nos ipsos necessum est esse vitiosos. Idem statuendum est, *si amor reciprocus nobis negatur.* Neque enim existimandum est id inde fieri, quod persona ea, quam amamus, longius in virtute progressa sit, cum nos adhuc tyrones simus in virtute; vel ex adverso eam longo intervallo nos in virtute sequi, adeoque, excellentiam virtutis nostræ ferre non posse. Iam supra notavimus, diversos gradus hominum virtutis studiosorum ipsorum studio virtutis nequaquam obesse, solamque similitudinem inclinationis ad virtutem ad verum amorem excitandum sufficere.

60. Quare ex eâdem ratione manifestum est, multos Scriptores conceptum suum de amore rationali male formasse, quando in eius representatione ejusmodi homines inducunt, *qui præ amore erga mulierem, quæ se redamaturam eos detrectat, in morbum incidunt, imo moriuntur.* Cum rationi contrarium sit amare aliquid quod nequimus obtinere, quia prima regula Voluntatis humanæ in eo versatur, ne quid consideremus, quod nobis est impossibile.

61. Igitur post cautam officiositatem confiden-

dentiâ apud utrumque amantium enatâ, cum corda mutuo sibi demonstrarunt, quod ad Unionem utrobique inclinent, nondum autem actu sunt unita, sed uterque privatis suis possessionibus adhuc fruitur, actionumque suarum dominium quoddam sibi vendicat, non possunt non *utrobique incipere de bonis suis, deque actionibus suis non parum sibi mutuo impertiri*, propriusque se alter alteri conjungere. Nam etsi quis opponere vellet, Unionem hanc effici posse, si alteruter saltem alteri quomodocunque beneficeret, actiones suas voluntati alterius subjiceret, & ex suâ tantum parte hanc unionem perageret, supra tamen demonstravimus, unionem in amore hominum ejusmodi esse oportere, ne alter dominium quoddam in alterum sibi arroget; imo jamjam diximus, nullum amorem rationalem sine amore reciproco alterius esse posse. Ideoque *mutua Beneficentia est pars necessaria amoris*.

62. Paterea *certissimum etiam signum est amoris*. Vera beneficia non possunt aliunde, nisi ex Amore rationali proficisci. Amor irrationalis hominum voluptuosorum & ambitiosorum, uti nil aliud est nisi amor fictus, ubi alter alterum subjugare conatur, ita beneficia ibi occurrentia ficta solum sunt beneficia, cum non nisi privatas utilitates sapiant.

63. Hinc *verus amor à ficto nulla re melius quam hac dignosci potest*. *Officia humanitatis*, cum non indicent amorem particularem, sed quibuscunque hominibus exhibenda sint, &

in rebus tam levibus consistant, ut pro officiis amoris venditari nequeant, æquè in *amore ficto* quàm *vero* deprehendi possunt.

64. Par ratio ferè est *officiorum sollicitæ officiositatis*, cum non sint majoris pretii quàm officia Humanitatis, eoq; solū ab illis discrepent, quod in Humanitate omnes homines æqualiter tractamus, & per eandem nos etiam aliis æquales putamus, in Officiositate autem, uti diximus, aliis per certa signa discrimen quod inter eos aliosq; habemus, significamus, & sæpius iisdem nos valde submittimus. Ita verò *amor irrationalis* æquè ac *rationalis* uti potest hanc Officiositate, nisi quod in amore ficto ea valde sese prodatur, cum necesse sit eam esse affectatam.

65. Et si autem *Beneficentia* tam ab Humanitate, quam ab Officiositate ita distinguatur, quod Beneficia oporteat esse *pretiosa* ac *operosa*, tamen hoc discrimen nondum sufficit ad discernendum amorem *rationalem* ab amore *irrationali*, quia hic adeo non vacat sumptibus atque labore, ut *plus* etiam hinc *sumptuum ac laboris* impendatur, quàm in amore rationali, cum amor irrationalis ardentior sit quam rationalis, hòc ipso, quod irrationalis est.

66. Imo ipsa *Vita periculo* exponitur æquè in amore irrationali, quam in amore rationali, quia momentanea voluptas vel inanis gloriola tanti æstimatur quanti vera animi tranquillitas à virtutis studiosis.

67. Sola ergo hæc differentia relinquitur inter *vera* & *ficta beneficia*, quod in *his privata*

com-

commoda quærantur, in illis autem hoc intenditur, ut persone amate nostris officiis bene sit. Idemque præcipuum discrimen est inter amorem rationalem & irrationalem.

68. Quicumque rationaliter amat, quamprimum animadvertit personam dilectam ope ac facultatibus suis indigere, non expectat donec auxilium suum exoretur, sed dilecto *beneficia sua ultro offert*, absque morâ, summaque cum contentione, eumque *orat*, ut ea accipiat, dubitarique potest, utrum is cui exhibetur beneficium plus capiat delectationis ex fide amici, quam qui præstat beneficium gaudii sentit, quod personæ dilectæ benefecerit. Et quia hanc delectationem omnibus in mundo rebus præfert, omnem laborem suum, facultatesque suas pro nihilo habet, quibus eam meretur. Imo cum magis vivat in persona dilecta, quàm in seipso, *vitam* etiam suam ultro ac lubens *periculo exponit*, verosimili saltem & mediocri spe nixus, vitam amici hoc beneficio servatam iri. Imo mille vitas, si tot vitas haberet, non recusaret periculo objicere, amici servandi causa. Quod si autem videt omnino id esse impossibile ut amici vita servetur, tum *propriam vitam conservat*, nec in ærori adeo indulget ut quicquam agat quod se dedeceat, cum hōc amico non proficit, sed aliis potius qui ope sua indigerent, auxilium furriperet.

69. Porro cum vera Beneficia intendant oblectationem ejus, cui ea præstantur, Amor

rationalis sollicitus est, ut *ea* hîc *eligat*, quibus is quem amamus delectatur, non quæ ipsi maxime arrident. Deinde huic qui amatur invito *non obtrudit beneficia*, si is eisdem non eget, imo magis delectatur, si amicus ea gaudeat conditione, ut ope sua non indigeat, quam si eum ad momentum saltem videat in *statum infelicem* detrusum, in quo opem ejus implorare cogatur.

70 Sed cum Amor rationalis semper intendat *veram* aliquam *oblectationem*, ea verò extra virtutem & tranquillitatem animi eam consequentem non reperiatur; confidens beneficentia ejusmodi solum officia amoris exhibet, *quæ non obsunt rationi, nec tranquillitati animi*. Nam si amicus *data opera* expetat contraria, alter significaturus esset, eum non esse virtutis studiosum, adeoque eum se esse redditurum, indignum amore ac beneficentiâ. Sed si amicus ea *ex ignorantia* potius quam ex malitia, item *ex imbecillitate* efflagitet, homo sapiens ideo amico vel amicæ suæ amorem suum equidem non subtrahet, nec ejus tamen desiderium explebit, sed contrarium ipsi præstabit. Adeoque hoc casu beneficium dici poterit in eo consistere, si ea non faciamus, quæ amici postulant, quia certi sumus fore ut repulsa boni apparentis desiderati amico veram oblectationem præstet, isque aliquando gratias agat, quod petitum suum recusaverimus.

71. Be-

71. *Beneficiorum fidorum* diversissima ratio est; Vulgo consueverunt ut eum qui eorum indiget auxilio, diu patiantur *frustra expectare* atque orare, quò carius desideratum beneficium vendant. Non sollicitant alios ut accipiant beneficium, sed si in minima re peccaverint, beneficium ipsis iterum *subducunt*, priusquam ejus plenarium usum perceperint. Ita vero hoc agunt, ut *gaudium* ejus qui fruitur, hoc beneficio perquam sit exiguum; Imo non tam gaudet præstito beneficio alteri bene esse, quam hoc ipso occasionem sibi præbitam æqualia vel majora ab ipso postulandi. Impensos sumptus ac labores carissime alteri imputant, ejusque amicitiam atque amorem nihili faciunt, si abunde ipsis officia eorum compensare nequeat. *Vitæ* quidem *discrimen* subeunt in amore irrationali, sed pro obtinendâ saltem voluptate vel similibus desideriis, non pro homine, quem se amare simulant; Imo non vererentur mille amicos abdicare, si hōc propriam vitam salvare possent. Nec insolens tamen est, etiam in amore irrationali *mortem sibi conficere*, si videant præreptam sibi facultatem, explendæ voluptatis suæ aliorumque affectuum.

72. Deinde cum in fictis Beneficiis privatas utilitates oblectationesque respiciant; ea præstant amicis, quibus ipsis benefacientibus bene est, nec curant, an his amici delectentur, nec ne. *Eaque aliis obtrudunt*, quia ea nec expectant.

petunt, nec eorum indigent. Magnumque aliis *malum imprecantur*, ut oppressis liberalitatem ac beneficentiam suam significant, hisque beneficiis eos sibi obnoxios reddant.

73. Denique cum amor irrationalis semper in inquieta delectatione fundetur, ea maxime aliis exhibent officia, *quæ virtuti sunt contraria*, animique tranquillitatem turbant, partim ut amicos vicissim ad eiusmodi irrequieta officia paratos habeant, partim quod ex eorum petitis intelligunt eos sibi esse similes. Imo cum vident amicos (cum ipsis paullo sint prudentiores) erubescere ut ea expetant, vehementius eos ad hæc incitant, ac si quid honestum à se postulent, tanquam imprudentes eos irrident, vel alio modo eos decipiunt, dum infinitas præstigias conquirunt, ut sub aliquo prætextu petitis eorum recusent.

74. Itaque jam intelligis, cur supra in definitione Beneficentiæ dixerimus, eam præstari debere *sine intentione mercedis*, cum in eadem non privata commoda quæramus, sed ut amicis bene sit. Certe beneficiis *cor amici*, nobis jam conciliatum propius nobiscum unire conamur, atque id omnes utilitates longe antecellit, neque hoc tamen *privata nostra commoda* quærimus, imo ne ipsis quidem beneficiis, sed corde nostro, cujus beneficia saltem testimonium sunt, cor amici nobis lucrifacere volumus,

75. Nec

75. *Nec unquam* tamen Beneficentia *vacat* *spe mercedis*, cum certo sciamus amicorum amore eos incitaturum, ut gratos se nobis exhibeant. *Gratitudo* enim est Virtus Beneficentiam *κατὰ πόδα* sequens. Ea vero nil aliud est nisi *Impulsus*, quo *accepta vera beneficia*, non solum statim accipiamus, cum significatione ea nobis grata esse, sed & elaboremus ut vel ista beneficia beneficiis compensemus, vel saltem, deficiente facultate vel occasione, cum verbis tum faciliis, quanto opere id cupiamus, contestemur.

76. Cæterum *Gratitudo* hoc cum Beneficentia commune habet, quod *extra verum amorem* nec *Vera Gratitudo* locum habeat; Si quis ficta solum beneficia mihi exhibuit, eo modo quem nuper indicavimus, non sum ingratus si ea compensare nolo, præsertim si nobis invitis ea sint obtrusa. Ac licet ea compensem, tamen hoc non est *Gratitudo*, sed persolutum pretium ejus rei ab altero non ut beneficium mihi præstitæ, sed tanquam parata pecunia mihi commodatæ, quam alio nomine etiam non accepi, nec accipere debui.

77. Porro uti de *Beneficentia* difficulter *judicari* potest, verane ea sit an apparens, nisi quis verum amorem in corde suo ipse deprehenderit, & amorem fictum agnoscere didicerit; ita difficile etiam *judicatu* est, *gratusne* alter sit, an *ingratus*, nisi quis dictum veræ gratitudinis fundamentum accurate intelligat. Hoc rerum statu autem mirum non est, cum paucissimi aliis hominibus vera beneficia exhibeant,

ant, cui omnes suam iacent beneficentiam, aliosque de ingratitude accusent, quam nemo tamen vult agnoscere. Vivimus enim in ejusmodi xvo, ubi virtutibus vitiorum nomen est impositum, vitia vero mentito nomine virtutum superbiunt, & plerique hominum de amore rationali, & de virtutibus eò pertinentibus judicant, ut cæcus de colore.

78. Denique ut Amor coactionem non patitur, & sicut omne quod coactum est, pro beneficio haberi non potest; ita ad Gratitude[m] nemo cogi potest, & is nihilominus manet ingratus, qui coactus est ut amico bonum retribuat.

79. Rursus inter Beneficentiam & Gratitude[m] insignis est differentia, quod nemo possit existimari *beneficus*, nisi qui amico suo reapse beneficia exhibeat, cum quis possit esse *gratus*, etsi alteri nil boni retribuat, si deficiant occasio ac facultas istud efficiendi, dummodo voluntatem suam ei inserviendi luculenter demonstrat.

80. Nec longius tamen hoc est extendendum, nec ex jam dictis concludendum, hanc etiam inter dictas duas virtutes differentiam intercedere, quod hac ratione *nemo non possit esse gratus*, sed *multos prohiberi, ne sint benefici*, si nimirum inopia premantur ne beneficia exerant. Adeoque *pauperes ineptos esse ad amandos alios*, certe Beneficentiam non esse partem tam necessariam boni amoris. Id enim ex hypothese nostra nullo
mo

modo sequitur. Potest alicui deesse occasio alteri reapse benefaciendi, æque ac occasio deficere potest alteri realem gratitudinem exhibendi. Potest aliquis carere facultate alteri exhibendi beneficium, quod is petit sibi exhiberi, æque ac facultate nonnunquam destituitur, ne quid certi alteri loco Gratitude præstet. Sed non sequitur, ullum hominem, nedum virtuosum carere facultate alteri benefaciendi. Beneficia non in sola opum imperitione consistunt, sed in collocatione ad id omnium humanarum ad commoditatem alterius. Non vitam quisque habet, quam pro altero potest amittere? Non sapiens insuper habet bonum consilium, quo alterum è bestialitate eripiat, ejusque intellectum & voluntatem emendet? Hæc beneficia longe nobiliora sunt, quàm commodatio omnium thesaurorum.

81. Ecce tam facilibus perspicuis tamen, fundamentis, nititur doctrina de Beneficentia & Gratitude. *In paucis hisce paragraphis concentrata sunt omnia, quæ Seneca tam prolixè, licet confusius, & nonnunquam secundum consuetudinem Stoicorum magis problematice, quàm clare manifeste ac evidenter in libris suis de Beneficiis tradidit. Tantum momentum situm est in genuina rei definitione inque bono ordine.*

82. Sequitur *indivulsa Communio omnium facultatum, omniumque actionum secundum rectam rationem institutarum*, tanquam plenaria demon-

R

stra

fratio amorem rationalem jam ad perfectionem suam pervenisse. Posteaquam sollicitâ officiositate in extremo atrio amoris rationalis, quod omnibus patet, aliquantisper commoratus sumus, deinde per Beneficentiam in medium ejus Conclave, in quod paucis patet aditus, intravimus, tandem in arcana intimaque amoris penetralia ascendimus, Beneficentiâ atque Confidentiâ utrobique sæpius repetita cordibus amantium tam arcte ac indissolubiliter, connexis, ut ambo in unum cor unamque animam quasi coaluerint. *In his itaque penetralibus, ubi verus amor thronum suum habet, necesse est omne privatam rerum dominium cessare, omniaque oportet esse communia, cum omne rerum dominium plures vel duas certe personas distinctas, easque non admodum concordēs naturâ suâ præsupponat, & ex defectu amoris & discordia prognatum sit.*

83. Hæc prolixè alibi persecuti sumus, quando demonstravimus, *primævam aliquam fuisse bonorum communionem, privatam vero dominium inde cœpisse, è rupto nimirum inter homines vinculo amoris, solumque hoc respectu dictam communionem statui hominum corruptissimo non congruere.* Deinde *historia etiam ecclesiastica ostendit in primitivâ Ecclesia novi Testamenti, fervente adhuc amore Christiano, omnia etiam bona inter primos Christianos fuisse communia.* Posterius tamen hoc non allegabimus hoc loco tanquam potissimum argumentum, cum quod Amor Christi-

stia-

stianus amore rationali, de qua in Philosophiâ nostra morali agimus, longe nobilior sit, tum quod nonnulli eruditorum statuunt, non omnia bona primis Christianis fuisse communia, quam controversiam prolixè examinare nostram non est instituti.

84. Nec confugiemus ad auctoritatem *Platonis*, quem notum est ad Reipublicæ perfectionem requirere, ut omnia in ea sint communia, partim quod is in hac doctrinâ longius excedat, *eamque ad communionem etiam Uxorum extendat*, de qua ultimo capite aliquid notabimus, partim quod non consueverimus ad confirmationem hypothesium nostrarum ab auctoritate ullius hominis subsidium petere. Sufficit eandem jam ex ipsa amoris natura nos perspicue deduxisse.

85. Itaque nil reliquum est, nisi ut objectiones aliquot, quæ è regulis communis rationis humanæ afferri possent solvamus. Vulgo putant, introducta cōmunionē bonorum futurum ut discrimen *Scatuum vitæ humanæ & societatis civilis* penitus tollatur, & *turpissimum otium*, vel certe injusticiam hanc late introductam iri, ut ignavi qui laborem detrectant, meliori sint loco quàm laboriosi, dum ex aliorum labore amplissimam utilitatem æque capient, laboriosis verò ab ignavis nullum plane emolumentum accedet, quâ re *maxima* inter homines *inequalitas* introduceretur, adeoque adversus regulas

universalis hominum amoris enormiter peccaretur.

86. Non diffitemur equidem videri hanc objectionem primo intuitu magni esse momenti. Plerique etiam eruditorum hactenus nil invenerunt, quo hanc è medio tollerent, sed hanc objectionem se passi sunt seduci, ut communionem bonorum ideò capitali odio persequerentur, & dominium privatum præter meritum laudibus eveherent. Sed quo non abripimur opinione longa temporis præscriptione introductâ, quam videmus à multitudine, defensam atque propugnatam? Fateor *communem bonorum* tollere præcipuam quandam, hominum differentiam, è quâ plures aliæ Statuum differentię in humana societate dependent, discrimen nimirum *quo alii pauperes alii divites sunt*, & profectò si non esset privatum dominium, nemo nec pauper esset, nec dives, sed quisque tantum haberet, quantum sibi sufficeret.

87. Sed *urinam nemo vel pauper esset, vel dives*. Alius abundat, alius eget. Utrunque malum est & pro insigni habendum est defectu. Inopia & divitię fere omnium litium inter homines origo sunt. Et si communio bonorum nullum alium defectum importat, nisi ut quisque habeat, quantum sufficit, certe non habes quod adversus eam præendas, cum is jam maximam partem tranquillitatis animi sit adeptus, qui suâ sorte contentus est.

88. Et

88. Et licet à differentia opulentorum & pauperum, sive à dominio possessionum introducto *plures alii Status dependant*, dum quisque eò impellitur, ut in Republicâ aliquid excogitet, quo pecuniam lucretur, tamen hi Status fere sunt ejusmodi, *quibus hominum stultitia & vanitas magis magisque corroboratur*, dum quisque studet inventis suis subinde aliquid novi in medium afferre, quo animos hominum vanæ curiositati intentos ad se pertrahat, vel occasionem ipsis præbeat, ut se ab aliis hominibus, tanquam his præstantiores eò magis segregent, vel sub prætextu generi humano inserviendi, hominibus mille modis incommodent. Quis vero prætenderet, detrimentum Reipublicæ inferri, si communione bonorum hi Status abrogarentur & mutarentur, cum Reipublicæ potius tantum obsint, ut, teste quotidiana experientia, leges politicæ innumeris vicibus repetitæ malum per hos status introductum radicitus tollere non valeant.

89. Oggeris: Introductâ communione, bonorum ipsam tolli *Rempublicam*, & si dominium non esset, neminem subiectum fore, sed sua libertate uti velle. Ita vero vinculum societatis civilis palam dissolvi, quippe quod absque Magistratu & subditis concipi nequeat.

90. Sed quis non videt hanc objectionem perfectioni communionis bonorum nequicquam obesse. Non jam notabimus, omnes Politias ac Magistratus corruptionem naturæ

humanæ, & defectum amoris rationalis præsupponere, & si omnes homines se convenienter amarent, nulla coactione, & consequenter nullo magistratu opus fore. Sed hoc tantum monebimus, *Dominium bonorum & societatem civilem necessario non esse conjuncta*, sed alterum sine altero esse posse. Nam introductio *dominii* sine dubio *prior fuit societate civili*, ac si id omnino causa esset communis alicujus societatis humanæ, certe causa esset societatis herilis, quæ non esset, si bona omnia essent communia.

91. Ac *Societas* quidem *civilis* multiplicato genere humano, & jam introducto dominio etiam exorta est, æque tamen consistere potest, etsi hi qui in societate civili unà vivunt, *privatis bonis careant*. Originem suam habuit à formidine externæ violentiæ, & licet vis ista magna ex parte bona aliorum hominum respiciat, tamen inde non sequitur, bona hæc quæ totius Reipublicæ propria sunt, non posse omnibus ac singulis sub ea republica contentis, esse communia. Quin vis externa nonnunquam magis respicit libertatem actionum humanarum, quæ pauperibus æquè ac divitibus communis est, ita ut aliqua etiam Reipublicæ utilitas ac necessitas foret inter homines qui loco amoris rationalis se mutuò oderunt, etsi nullum esset dominium bonorum.

92. Cæterum dominiū bonorum omnes fere Reipublicæ status ita occupavit, ut primo intuitu

tu

tu vix intelligi queat, qualem Respublica formam habitura sit, si non esset dominium. Sed ingeniosus quidam autor anonymus hoc onere jamjam nos levavit, scrupulumq; hunc nobis exemit, dum sub prætextu, quasi *gentem nuper detectam, quam Severambos vocat*, secundum formam regiminis & ritus ipsorum historicè describere vellet, formam reipublicæ in quâ bona omnia essent communia, tam affabre & erudite depinxit, ut ne minimum quidem dubium quoad possibilitatem relinquatur, nisi malitia animos hominum tantopere occupasset.

93. Idem Autor multis speculationibus simul nos levavit, quâ ratione objectio supra allata superanda sit, quod per introductionem comunionis bonorum *ingentem quandam & injustam inequalitatem inter ignavos & laboriosos simul introduci oporteat*, dum evidentissimè ostendit, quam facile hoc possit institui, ut etiam introducta comunione bonorum totus populus æqualem laborem & æqualem respirationem habeat, modo otium, ut flagitium turpissimum & perniciosissimum, severe puniatur.

94. Adde *Ignaviam & Otium* maxima esse indicia *hominum imprudentum*, magnisque vitiis hanc rempublicam abundare, in quâ multi dantur ignavi & otiosi. Homo ad laborem conditus est. Labor valetudinem hominis conservat, vitam ejus prorogat, imo non solum eum reddit idoneum, ut veras delectationes

nes omnes percipiat, sed & facit ut ei in summo gradu bene sit, dum prohibet, ne ultimum ipsi tempus longum videatur. Hinc impossibile est, ut communio bonorum ignavos efficiat, cum locum non habeat nisi inter prudentes.

95. Insuper, sublato dominio bonorum omnem tolli beneficentiam, quia beneficentiam exerceo, cum alteri aliquam partem bonorum meorum impertio, non cum ei concedo ut bonis communibus fruatur. Sublata autem beneficentia anima quasi amoris extincta est, ais, & vinculum, quo duo corda uniantur, diruptum. Vides itaque evidentissime communionem bonorum tranquillitatem animi magis impedire, quam promovere.

96. Hæc obiectio facilius refellitur, quam prior illa, cum ejus sophismata prioribus sint crassiora. Primum enim *communio bonorum beneficentiam non penitus tollit*, cum, per superius dicta, vel pauperrimus homo amico suo actionibus suis summa exhibere queat beneficia. Deinde præsens caput docet beneficentiam medium quidem esse, hominem è statu diffidentiae in amorem confidentem collocandi; sed ideo *non est anima*, sed *proximum saltem atrium amoris*, & manifestum est, præstare ut homines in tam beato statu viverent, ut non opus haberent per hæc atria in intima amoris penetralia intrare. Quin te ipsum tandem interrogo, utrum beneficium majus statueres,
fi

amicus tuus optionem tibi daret, eligere, ut vel aliquas subinde portiones facultatum suarum tibi impertiretur, vel ut opes suas universas tibi simul & semel communicaret? Credo equidem futuros esse homines tam corrupto gustu, qui illud potius quam hoc eligant, sed hæc electione animum suum irrationaliter obnoxium palam prodent,

97. Pergis tandem quærere, an seriò statuas, *ut sublato dominio, communio bonorum introducatur*, ut Amor inter homines penitus introducatur, latiusque extendatur? Enimvero quam periculosa ac dolosa hæc est quæstio? An putas hypocrita, quod hac interrogatione me velis irretire? Vellesne podagrico consilium dare, ut quamdiu podagrâ laborat, utroque baculo seposito, in hypocausto circumfalteret, ut crura ipsi sanentur & confirmentur? Certum tamen est duos baculos sanis hominibus nullius usus esse. Caput primum jam docuit, ea quæ hominibus in statu ordinario viventibus bona sunt, mala esse his qui vivunt in statu extraordinario. Pædantæ & hypocritæ *emendationem hominis a posteriori incipiunt, sed vir sapiens fundamentum mali prius eradicare studet.* Necesse est communionem bonorum mille parere incommoda apud homines qui amore vacant. *Perduc primum homines ad Amorem, & tam dominium quam communio bonorum omni difficultate carebit.*

98. Porro quemadmodum Amor perfectus

R 5

Etus

Et ut bona omnia facit communia, ita inde etiam oritur *communio actionum omnium secundum rectam rationem institutarum*. Nimirum ne amplius posthac amicus amicum, sicut in Beneficentia, sollicitet, ut actionibus suis ipsi interserviat, & deinceps accepto beneficio ingentem delectationem sentiat, quod in eo consistit, ut hoc præstito beneficio amicum sibi magis magisque reddat obnoxium; sed ut *maxima cum confidentia alteri commonstret, quomodo & quibus in rebus eum se adjuvare sibi que commodare cupiat*, nec deinceps novum gaudii motum sentiat, sed quod antea vidit, naturam amoris hanc libertatem sibi concedere nec amicum suum petitem ulla ratione nec posse nec velle recusare, in priori sua quiete perpetuo permanet.

99. Id vero *Communio* tantum est, non *Imperium*, quia alteruter amicorum idem ab altero expectat, idemque alteri concedit, quo erga illum utitur. Adeoque intelligis, in Beneficentia motum animi non admodum quidem irrequietum, nec tam quietum tamen ut in *Comunione* dari, cum in Beneficentia amor adhuc versetur in crescendo, adeoque motus ejus eo sensibilior sit. In *Comunione* verò summa perfectio jam obtenta sit, cumque motus ejus nil mutabile in se contineat, vix etiam sentiatur.

100. Sed hic fortasse nobis objicies, quod suprà capite primo monuerimus, motum omnem, vel crescere debere, vel decrescere, &

& hinc necessum esse, ut *amor duorum animorum virtutis studiosorum cum ad perfectionem suam jam est effectus, similiter iterum decreseat*. Si vero decreseat, aut amorem hunc ineptum esse medium ad summum bonum perveniendi, aut tranquillitatem animi summum bonum esse, non posse, cum sit vana imaginatio, dum omnia, ut dictum est, vel crescere vel decrescere oporteat, & per consequens constanter non possint quiescere.

101. Quomodo hanc objectionem amoliamur, cum eam arctissime videatur constringere, & à primis regulis fundamentalibus doctrinæ nostræ petita sit? Breviter nos expediemus. Verum est, id quod crescere amplius non potest, necesse est decrescere, & amor duorum hominum sapientum, quando jam ad perfectionem venit, amplius *inter ipsos* augeri nequit, alias non esset perfectus. Ideo tamen non decrescit, sed *latius sese extendit*, & quia inter duos istos crescere amplius non potest, incrementum suum quærit in eo, ut plurimum corda ad se trahat, atque contendat, quâ ratione se quam latissime in aliis hominibus amplificet. Atque hoc est, quod supra diximus, tranquillitatem animi semper quærere, ut cum aliis hominibus ad eam contententibus sese conjungat.

102. Nam ut odium duorum hominum brevi temporis intervallo quodam quasi contagio augetur, pluresque alios corripit; ita
du-

dubium non est, quin exemplum duorum animorum virtutis studiosorum perfecte se mutuo amantium itidem utrobique plures huiusmodi homines alliciat, ut inter se uniantur. Omne principium grave. Sed unico tantum exemplo bonæ rei semel proposito magis edificamur quam centum perspicuis præceptis. Quæ cum ita sese habeant, verendum non est, ne tranquillitas animi, deficiente incremento, decrescere cogatur, *quandoquidem tamdiu crescere potest, dum totum genus humanum non concordat*, vel etsi se omnes mutuo amarent, dum quotidie illud liberorum procreatione multiplicatur. Desine potius mirari, cur amor rationalis hætenus tam parum se extenderit. Caremus exemplo amoris rationalis inter duas personas quæ ad summam perfectionem pervenerunt.

Quomodo igitur speraremus multorum
corda hac ratione secum esse
unita?

CAPVT VII.
DE
COLLATIONE DIVERSORVM
GENERUM AMORIS RATIO-
NALIS PARTICULA-
RIS.

SUMMARIUM.

Connexio n. 1. Amor rationalis vel æqualis est, vel inæqualis. n. 2. Ille est vel hominum duorum in virtute perfectorum, vel in virtute tyronum. Hic vel

vel superiorum vel inferiorum. n. 3. Quinam horum generum amor sit fortissimus, gratissimus & excellentissimus n. 4. Differentia trium Virtutum superioris capitis intuitu horum generum distinctorum n. 5. In amore inæquali reperitur singularis quædam *περιεργία* n. 6. Diversitas sollicitæ Officiositatis pro differentia amoris æqualis & inæqualis. n. 7. 8. In amore æquali ea utrobique simul incipit, inter inæquales ordinarie incipit inferior. n. 9. Officiositas in amore illo tyronum diutissime durat. n. 10. Quo diutius duo officiositatem sibi mutuo exhibent, eo magis inde apparet eos adhuc esse imperfectos, vel amorem eorum plane non esse rationalem n. 11. Par ratio est in duratione Beneficiæ. n. 12. Amor maxime irrationalis & maxime rationalis citissime scopum suum attingunt n. 13. Amor inæqualis plus habet sensibilis delectationis, quam amor æqualis isque excellentissimus. Sed amor imperfectus æqualis plurimum habet sensibilis delectationis. n. 14. Alia beneficia præstat amor perfectus, alia imperfectus æqualis. n. 15. In amore inæquali aliter se gerit persona imperfectior, aliter perfectior. n. 16. Communio bonorum, omniumque actionum in amore excellenti æquali solum reperitur. (Potest aliquis carere privatis bonis, nec in ulla tamen communione vivere) n. 17. nihilominus Communio est virtus quæ ad amorem rationalem in genere pertinet. n. 18. Hodie infimus etiam gradus amoris rationalis rarissimus est. n. 19. Responsio ad nonnullas quæstiones (I) Utrum plus delectet, Amare, an Amari? n. 20. 21. (II) An magis delectet in amore alios erudire, quam ab aliis erudiri? n. 22. 23. (III) Utrum fortior sit amor è naturali inclinatione profectus, an is qui est è Gratitude? n. 24. 25. 26. (IV) Uter amor sit diuturnior, perfectusne an imperfectus, æqualis an inæqualis n. 27. 28. 29. Cum amor imperfe-

ctus

Etus rationalis decrefcit, fere in frigiditatem dege-
nerat, irrationalis vero in odium & contemptum.
n. 29. (V) An turpe fit, ut fœmina prior amet,
vel amorem fuum prior fignificet? n. 30. Aman-
do initium facere non femper eft fignum imperfe-
ctionis. n. 31. Imperfectio in amore non eft tur-
pis. n. 32. An Viro fapienti liceat amare fœminam?
n. 33. 34. 35. Vir fapiens magis amat ex gratitu-
dine quam ex affectu, & diverfa præbet amoris ar-
gumenta, quam tyrones n. 36.

1.

IAm *diffincta genera amoris rationalis particu-*
laris parum considerabimus, eaque inter
fe conferemus. Superiori capite iam dixi-
mus quod petere eos velimus à *diffinctis gradi-*
bz perfectionis eorum, qui eandem ad virtutem
inclinationem habeant.

2. Rationalis itaque amor particularis vel
eft duorum hominum *æque virtutis amantium*,
vel eorum, quorum *alteruter altero magis in virtu-*
tis amore profecit.

3. Amor *æqualis* vel duorum ad *infignem flu-*
dii virtutis gradum jam evectorum, vel *tyronum.*
Inæqualis amor etfi femper unius generis eft, vi-
delicet duorum hominum, quorum alter altero
longius in virtutis ftudio *progressus* eft; tamen
is refpectu eorum, qui amantur, dupliciter quo-
que confiderari poteft, nimirum in amore *inæ-*
quali vel *superiores* vel *inferiores* amari.

4. Porro amor *æqualis* in tantum *fortior*
quidem eft *inæquali*, quod ejus unitio ob ge-
minam æqualitatem citius peragitur, adeoque
ni-

nifus amoris fortior est; sed ideo non habet, plus *delectationis* quam amor inæqualis, cum inæqualitas in duobus amantibus plus pariat, sensibilitatis, imo ne *excellenter* quidem semper est, sed proxime videtur ad rationem accedere, si ratione excellentiæ amorem *æqualem duorum tyronum* in primam *infimamque* classē, deinde amorem *inequalem* in *mediam* classē, denique *amorem æqualem duorum in virtutis studio valde provectorum* in *supremam* classē reponamus. Amor enim æqualis duorum tyronum plures adhuc habet infirmitates, quas ob æqualitatem suam magis alunt, quàm minuunt. In amore autem inæquali is qui est excellentior semper allaborat, quemadmodum infirmitates tyronis corrigit, & ipse tyro annititur, ut his infirmitatibus consideratione boni exempli præceptoris sui sese liberet. Tamen amor *æqualis* duorum hominum *excellentiū*, omnium *excellentiſſimus* est, quia huiusmodi infirmitatibus utrobique magis vacat.

5. Sed fortè etiam reperiemus discrimen, inter distincta hæc amoris genera intuitu *trium virtutum*, de quibus præcedenti capite egimus, nimirum sollicitæ *Officiositatis*, confidentis *Beneficiæ*, & plenariæ rerum omnium *communiois*.

6. Ac quod *Exiſtimationem* attinet, quæ præcedere debet *Officiositatem*, videretur ea quidem tantum in amore *inequali superiorum*, non inferiorum, nec in amore æquali præcedere debere; Sed definitio *Exiſtimationis* in præceden-

denti capite tradita prompte ostendit quomodo hæc obiectio refutanda sit. Nec diffitendum tamen est, in amore inæquali *superiorum peculiarem existimationem* inveniri, quæ in amore *æquali* propter nimiam æqualitatem, nedum in amore *inequali inferiorum* ob nimiam personarum abiectionem, non est quærenda.

7. Unde porro sequitur, cum per superius dicta, ex Existimatione *solicita officiositas* fluat, manifestum esse, quod *duplex existimatio*, quæ tantum in amore *superiorum*prehenditur, etiam apud *inferiores* majorem sollicitudinem ac *officiositatem* operari debeat, adeoque etsi capite præcedenti dixerimus, quod in officiis sollicitæ officiositatis *alter alteri mutuo se submittere debeat*, tamen id de *æquali* amore potissimum intelligendum esse. In amore *inequali submissio* potissimum est *inferiorum*, qui contenti sunt si *præstantiores* officia cum submissione sibi præstita *humanè* accipiant, *aliaque minuta officia* ipsis vicissim exhibeant.

8. Sed cum Amor non alligatus sit legibus Iustitiæ, ex hac annotatione equidem intelligitur, *Virum excellentem* non obstringi, ut per officiositatem *se inferiori subiciat*. Nec id ei tamen prohibitum est, ac si se submittit, *signum* magis est *abundantiæ in amore*, quæ ipsa eum magis adhuc dignum reddit, qui ametur, quam irrationalis cujusdam stultitiæ. Supra enim jam notavimus, Amorem aliis quidem virtutibus modum præscribere, ipsum vero modum

non

non agnoscere, nec nimium quid in Amore designari posse.

9. Ex eadem observatione alia fluit observatio, quod in amore *equali* duæ etiam mentes *eodem tempore* mutuo se amare *incipiant*, ac amorem suum officiositate significant. In amore autem *inequali* ordinarie inferior incipit amare superiorem, & hic amorem apud se quæsitum reciproco amore deinceps compensat. Nos illud vocabimus amorem *naturalis inclinationis*, hoc vero amorem *magnanimæ gratitudinis*. Non desunt tamen exempla, quibus *præstantiores* *extraordinarie* incipiunt ambire amorem inferiorum, eoque animum amore plenum luculentius demonstrant.

10. Cæterum præced. capite aliquid etiam notavimus circa *distinctam durationem* *Officiositatis*. Nimirum *amor equalis* duorum hominum *excellentium* brevissimo tempore opus habet, quo animum alterius per officiositatem exploret, eaque amorem ejus demereatur, quia tanto facilius explorant, quanto sunt excellentiores & virtutis magis amantes. *Amor inequalis* aliquanto *longiore mora* eget, quia is qui minus est perfectus, imperfectionem suam fere dissimulare conatur, adeoque cum ipse plenus sit diffidentia, alteri etiam diffidit. Tamen nec hic tanta mora opus erit, quia *perfectior* imperfectiorem, non obstante ejus dissimulatione mox explorare valet, & ut confidentiam ejus exuscitet, eloborat, ut majore sinceritate

S

cum

cum eo converſetur. Ita amor æqualis duorum animorum in virtute tyronum longiſſimo tempore opus habet, quod in ſollicitâ officioſitate conſumat, eo quod utrinque multos apud ſe defectus deprehendant, adeoque major etiam inter eos ſit diſſimulatio ac diſſidentia.

11. Unde hæc Regula optime eſt fundata, Quo diutius duo mutuâ Officioſitate ſibi obviam eunt, eo majori hoc eſſe argumento, quod exiguos in virtute profectus fecerint, vel certe amor ab alterutra parte plane non ſit rationalis. Imo rationalem non eſſe inde magis videtur verofiſſime, quia verus amor neceſſario quærit Confidentiam alterius. Quare ubi utrobique neutra pars diuturnâ Officioſitate erga alteram partem confidentiâ uti incipit, vel alteruter alterum pari confidentia excipere recuſat, ibi non poteſt ſincerus, & conſequenter verus ac rationalis amor expectari.

12. Circa Beneficentiam fere idem venit obſervandum. Ea tamdiu animos amore ad ſe mutuo propendentes devincit, dum mutua Confidentia in ſummo gradu confirmata ſit. Cum igitur in æquali excellentique amore minimum deprehendatur Diſſidentiæ, & duo homines excellentes mox in interiora cordis ſibi mutuo penetrant; Beneficentia etiam longa mora non indiget, dum animos utrobique plenarie uniat, cum etiam absque reali exhibitione officiorum ſumptuoſorum & laborioſorum, candidum deſiderium pro altero etiam mori-

ri-

riendi, in se mutuo cognoscant. Ex adverso amor *aqualis imperfectus*, ob dictam Diffidentiam ac Defectus quibuscum conficitur, *diutius opus habet Beneficentia*, quo Diffidentiam fortius subinde exterminet. Denique amor *inequalis* hic etiam *medium locum* tenet, quia propter diffidentiam & imbecillitates tyronis plus moræ quam amor perfectus, ob confidentiam autem, candorem, & intimum affectum partis excellentioris minus moræ, quam amor *aqualis imperfectus*, opus habet.

13. Inde sequentem iterum observationem expendamus. *Amor irrationalis*, quia impatiens est, ubi sibi similes invenit, plerumque scopum suum cito assequitur. Cavebis autem, ne inde inferas, *Amorem quò magis sit rationalis, eo tardius pervenire ad scopum*. Nam modo dicta tibi ostendunt, *amorem rationalem maxime imperfectum omnium tardissime ad plenariam unionem pervenire, maximeque perfectum eadem velocitate, imo citius scopum suum assequi quam amorem irrationalem*, & ab hoc in eo solum discrepare, ut *amorem irrationalem*, si crescere amplius non potest, rursus *decrecere* oporteat, cum jam præcedenti capite demonstraverimus, quod amor *rationalis* semper occasionem reperiatur, continua accessione *latius subinde seipse extendendi*.

14. Inde porro fluit, *Amorem inaequalem* (id quod initio notavimus) plus quidem habere *sensibilis delectationis*, quam amor *excellens aqualis*.

lis, in amore tamen *maxime imperfecto* ob infinitas vicissitudines delectationis, dissidentiae, tædii, Zelotypiae, reconciliationis &c. etiam juxta vulgare illud; Varietas delectat, *plurimos gradus sensibilis delectationis* deprehendi. Quo tamen *excellentiæ* amoris perfecti æqualis nil de- cedit, cum quod oblectamenta in amore im- perfecto cum variorum tædiorum vicissitudi- ne conjuncta sint, in amore autem perfecto longe sint puriora, tum quod secundum fun- damenta Capitis primi, & doctrinam de sum- mo bono, quietæ oblectationes multò nobili- ores sint his quæ maximam sensibilitatem cient.

15. Deinde in diversis amoris generibus insignis etiam *beneficiorum differentia* deprehen- ditur. Amor *æqualis imperfectus* plerunque nulla etiam *urgente necessitate* sese demonstrat, in *donis* rebusque pretiosis, in *honore* apparen- ti, impensoque labore & periculo, quæ sæpe ta- men *bonum apparens* saltem intendunt. Sed a- mor *perfectus* parcior est, quia is qui amatur, divitiis, ac honore non expletur. Ideo Be- neficia sua usque *ad casum necessitatis* servat, quo contingente ea in summo gradu exerit, quia *vitam etiam* in gratiam amici ultro offert, sum- moque periculo exponit; cum in amore im- perfecto hoc amoris argumentum rarissimum sit.

16. In amore *inequali inferior* superiorem, *donis* & operosa *honoris exhibitione* sibi demereri co-

conatur, quia eum adhuc ingenio suo metitur; Nec majus tamen ei præstare potest beneficium, quam *spontanea obædientia* ac operosa executione præceptorum & monitorum quotidie sibi traditorum. *Superior* autem in hoc amoris genere beneficentiam suam ordinariè demonstrat *fideli consilio*, & *sollicita emendatione* cum intellectus, tum voluntatis alterius, indefessa item *patientia* erga defectus alterius residuos, & *confidentia*, quæ se ipsum humiliat, & alteri se exæquat, quo magis eum sibi lucrifaciat. &c.

17. Denique quod *Communione omnium bonorum actionumq;* concernit, utrumque obtineri non potest, priusquam per amorem plenaria facta sit unitio, isque ad summum gradum jam ascenderit. Id vero contingere non potest, nisi ambo amantes in perfectione virtutis æquantur. Adeoque communio non nisi in amore *equali perfecto* speranda est; Amor *inequalis* potest quidem esse ejusmodi, *ut neuter quicquam habeat privati*, sed ideo nondum est plenaria communio, nisi utrique (vel singulis) liceat bonis comunibus uti pro lubitu, sed usum horum instituere cogantur secundum consilium alterius in amore superioris, vel si plures amore hoc inæquali conjuncti sint, per distributionem certorum hominum quibus id commissum est, cum in plenaria communione cuique liberum sit de rebus communibus tantum consumere, quantum ei opus est. Tandem

in amore *æquali imperfecto* rerum omnium, communionem tandiu sperare non licet, dum is manet imperfectus, quia communionem, tum demum sequi oportet, quando duæ personæ in unum cor unamque animam jam coa-
luerunt. Id vero in amore inæquali ob plures intermixtas infirmitates, diversosque effectus diffidentiam necessario excitantes fieri nequit. Unde amores isti nunquam ultra Beneficientiam adfurgunt.

18. Sed ne ipsi cogamur præcepta nostra, absurditatis accusare, dum præcedenti capite docuimus, *Communionem pertinere ad amorem, particularem in genere*, jam vero eam in amore tantum perfecto æquali quærimus; facilis est ad hanc objectionem responsio, si dicamus, cum tria distincta genera amoris *secundum gradus* perfectionis discrepent, duoque genera inferiora eò adspirare debeant, ut ad perfectionem amoris æqualis duorum hominum, perfectorum provehantur, adeoque communionem rerum omnium quodammodo intendant, etsi eandem, dum in imperfectione suâ adhuc hærent, ad praxin deducere nequeant. Nam e. c. *Vir excellens* in via virtutis in gratiam *tyronis* quasi parum retrocedit, eoque eum, perducere nititur, ut deinceps secum pari passu progredi queat. Et quia *duos in virtute tyrones* eo aspirare oportet, ut virtutem in insigni aliquo gradu assequantur, fieri non potest quin amor eorum deinceps imperfectus esse definat,

nat, & ad communionem magis magisque appropinquet.

19. Hinc consentaneum est *exempla amoris perfecti aequalis rarissima esse*, cum pauca admodum exempla reperiamus, ubi inter amantes *plenaria sit rerum omnium communio*. Sed in eo tempore vivimus, ubi *infimus etiam gradus amoris rationalis rarum quid est*. Unde multi amorem omnem irrationalem putant, vel contendunt amorem rationalem esse instar Phœnicis, qui aliud esse non habeat, præterquam in intellectu.

20. Iam ex hisce observationibus promptum erit respondere ad nonnullas quæstiones quas in doctrinâ de amore tanquam valde dubias, & explicatu difficiles venditare solent. (I) *Utrum plus delectet, amare an amari?* Hæc quæstio plus habet subtilitatis quam utilitatis. Nam si horum alterutrum sine altero consideremus, nimirum *amare nec amari*, vel *amari nec amare*, utrumque non est rationale, quia argumento est, animos esse inæquales, & consequenter utrobique non potest esse vera oblectatio. In rationali etiam amore, dum per officiositatem alteri amorem nostrum adhuc significamus, ejusque amorem ambimus, *desiderium* potius quam *oblectatio* apud nos deprehenditur.

21. Sed si *amor cum reciproco amore*, ut decet, conjunctus est, certè *uterque amor nos æque delectat*. Etsi enim aliquis prætendat amorem acti-

actiū magis nos delectare quam amorem, passivum, dum amore activo apud eum quem diligimus oblectationem excitamus, sed amore passivo is quem diligimus nobis reciprocā oblectationem conferre studet; & quisque secundum rectam rationem amans, magis delectatur in oblectatione personæ dilectæ, quam in propria consuevit, tamen hæc ipsa annotatio ostendit, quod in amore passivo necesse sit æquē nos delectari quam in amore activo, si consideremus, personam amatam majorem fere oblectationem capere, cum amorem hunc reciprocum nobis exhibet, quam cum nostrum amorem accipit. Deinde Amor non consistit in nudā Actione, nec Amor reciprocus in nudā Passione, sed uterque amor in eo concordat, ut alter alteri amorem exhibeat, & vicissim in ejus amore tranquille oblectetur,

22. (II) *An magis delectet in amore alios erudire, quam ab aliis erudiri?* Hæc quæstio quatenus amorem rationalem concernit, duplici modo intelligi potest. Si amorem æqualem respicis, a priori verbis saltem discrepat, & hætenus erudire & erudiri (id quod utrobique fit æqualiter) nil aliud significat, nisi amare & amari. Sed si à priori quæstione differre debet, de amore inæquali intelligenda est, & tunc idem significat, ac si quæras, *utrum magis delectet, amare homines, in virtuti studio jam longius ultra nos progressos, quorumque institutione*
vel

vel manuductione egemus, *an eos qui nobis sunt inferiores*, quique nostra institutione opus habent; quemadmodum in amore rationali se gerere debeant?

23. Ac videtur eundem *utraq; delectatio aque sensibilis esse*, & inferior, cum gaudet superiorem sui causa se humiliare, ac quasi retrocedere, eique se exæquare, propriè nec maiorem nec minorem sentire delectationem, quam superior, si videt inferiorem sincerâ confidentia contendere, ut in virtute indies majores faciat profectus, & superiori æqualis fiat. Tamen si ea quæ de discrimine Status utriusque amantis notavimus, huc applicare velimus, duobus verbis commodè conclusum dare poterimus. Quod nostra delectatio quam inde capimus, *cum ab aliis instituimur*, partim ob infirmitates nostras, partim quod res novas nobisque antea incognitas quotidie addiscamus, sit *longe sensibilior*, sed delectatio alios in virtute erudiendi, longe purior, magisque quietâ.

24. Solutio prioris quæstionis viam nobis sternit, ut ad quæstionem (III) promptius respondeamus: *Utrum fortior sit amor, cum cito & ex arcana quadam inclinatione amare incipimus, ita ut cor nostrum uno quasi momento ab amore incendatur; an cum hominem cum quo aliquandiu indifferenter conversati sumus, deinceps quasi ex Gratitude, quia plures amoris sui significationes nobis exhibuit, redamare occipimus?* Ac possunt quidem in utroque genere exempla & fortis & debilis

bilis amoris inveniri, ac si ad quæstionem secundum distincta genera amoris respondendum est, pronunciare cogimur; Amorem fortio- rem vel pro amore sumi, cujus fervidior est Impulsus, vel pro amore qui fortiora præbet amoris argumenta.

25. Amor qui cito capit, omnino fervidior est, quia hâc ratione fere homines virtutis viam vix ingressi ac inter se æquales, vel in amore inæquali, inferiores amare solent; Et hi in amore suo multum omnino fervoris habent, cum affectibus suis parum imperare sciunt. Cum Vir excellens qui in amore inæquali fere ex gratitudine amat, ea omnia quidem sentiat, quæ verus amor in cordibus nostris operatur, sed fervor ejus magis igni calefacienti & nutrienti, quam igni consumenti comparandus sit.

26. Hinc si amorem fortio- rem ex argumentis amoris cognoscere volumus, sequi oportet, quemadmodum ignis consumens flammâ, nutriens calore abundat; ita & argumenta amoris in amore cito incipiente, secundum externam speciem maxima quidem esse, sed si accuratius considerantur, multa cum vanitate conjuncta. Cum in amore ex gratitudine profecto, si superior paratus est vitam pro inferiori profundere, hæc promptitudo magis sit rationalis & amore plena, quam in amore prioris generis.

27. Par ratio est quæstionis (IV.) Quisnam amor sit diuturnior? Nam si per longiorem duratio- nem

nem significas, uter amor *tardissime scopum suum*, *summumque gradum assequatur*; tum paulo ante dicta te docebunt, quod amor æqualis duorum hominum perfectorum omnium primus & citissime, amor inæqualis ob diffidentiam & nævos partis inferioris paullo tardius, denique amor æqualis duorum hominum imperfectorum ob mutuam diffidentiam & nimis variabilem delectationem tardissime eò perveniat.

28. Sed si quæris, quis amor *continuo crescat*, *certe non decrescat*? Amor duorum hominum perfectorum hic summum locum tenet, quia perpetuo crescere potest. *Amor inæqualis eandem*, habet prærogativam, modò inferior eò enitatur, ut superiori æquetur; tum enim amor hic in amorem duorum hominum æque perfectorum abit. Idem de *amore equali duorum imperfectorum* statuendum est, si uterque in via virtutis progreditur, & ab inæqualitatibus sibi adhuc adhærentibus privati commodi & affectuum quotidie magis magisque se liberare conatur.

29. In amore autem *inæquali*, si persona quæ magis est imperfecta, ultro retrocedit, vel ambo imperfecti, ea magis quæ in amore suo adhuc imperfecta sunt, quàm quæ rationalia sunt, alunt, non potest non amor eorum illicò decrescere ac frigidescere. Ea tamen *frigiditas* tunc ferè nil aliud est, quam mutatio amoris particularis in universalem; Nihilominus infimus gradus amoris rationalis hanc prærogativam habet præ
amo-

amore irrationali, ut cum hic definit, non in sola frigiditate terminetur, sed plerunque in *odium vel contemptum* degeneret.

30. (V.) Quæritur, *An turpe sit, ut femina prior amet, vel certe amorem suum prior aperiat?* Nos in hujus quæstionis solutione non sequemur meditationes apud autores fabularum, quas Romantios vocant, passim obvias, sed secundum ductum Philosophiæ breviter rem expediemus. Si *amor irrationalis* est, nec viris nec foeminis honestum est, ut in eum amorem implicentur, & tum foeminæ æque est turpes ejusmodi amorem acceptet, quam si prior, hunc amorem aperiat. Sin *rationalis*, non est ut ullum hominem hujus amoris pudeat, sed honori potius ipsi est ita amare, quia hic amor fundamentum omnium virtutum est, & unica via ad summum bonum perveniendi.

31. Ac etsi obtendas, *indiciu* tamen esse *imperfectiõis*, si quis amare incipiat, cum personæ æquales simul amorem suum sibi mutuo aperiant, in amore autem inæquali inferioris fit, ut amorem suum prior aperiat; tamen recolenda tibi sunt ea, quæ jam supra indicavimus, quemadmodum *præstantiores* etiam extraordinaria quâdam ratione amoris initium facere queant, eoque cor amore plenum luculentius declarare. Deinde indubium est, etsi in amore æquali duo eodem tempore amare se incipiant, alterum tamen eorum sine animadversione inæqualitatis vel imperfectiõis, actu in-

incipere, primamque significationem seu verbis seu aliis argumentis edere oportere.

32. Denique *significatio imperfectionis sexui muliebri, declaratione non est turpis*. Is sexus nimis nobis non est suppressendus, nec nobis ipsis majorem sine exceptione aptitudinem ac virtutis amorem quam mulieribus vendicemus; Nec nostrâ tamen assentatione earum levitatem alamus, qua plurimæ sibi imaginantur, viros omnes sine exceptione obligari, ut earum prærogativas suspiciant, eisque se ultrò subjiciant. Utervis sexus continet virtutis studiosos & vitiosos, hosque diverforum graduum. Hinc scœmina, quæ prætenderet, ut semper sibi obviam eatur in amore, è sequentibus absurditatibus unam certe committeret, vel ut contra omnem æquitatem, hominem in virtute ipsi *præstantiorem* cogeret, ut sine causa *se humiliet*, eique amorem suum prior aperiatur, vel, ut oblectationem suam in eo saltem quæreret, ut *ab imperfectis* ametur, eaque delectatione excideret, quæ concipitur, si quis amore in virtute præstantiorum magis magisque proficit, vel ut vanissima phantasiâ laboraret, se ipsam esse excellentiam, *nec ullum esse Virum in orbe terrarum, qui meritis ac virtute eam superaret*.

33. (VI.) Postremo è Philosophia nostrâ morali hæc etiam quæstio facile decidetur. *An Viro sapienti qui ad insignem aliquem virtutis gradum evelitus est, feminas amare liceat?* Ego quidem è veteribus Philosophis, hos qui hoc ne-

ga-

garunt, existimo vel ad amorem illicitum respexisse, vel omnem amorem sexûs foeminei, ne ipso quidem matrimonio excepto, habuisse pro illicito, vel certe prò summè imperfecto, quorum errorem refutare nostri non est instituti. Sed ad hanc quæstionem palam *affirmative* respondeo, cum proluxa demonstratione nonegeat.

34. Aut enim foemina ea est *vitiosa*, tum amorejus neminem, nedum virum sapientem decet; aut est *virtutis amans*, & tam sapiens ac ipse, tum obstrictus est ut eam amet, isque amor tum longe excellentior est quàm amor æqualis erga alium virum sapientem, ob fortiorum Impulsum atque Confidentiam, diverso sexui à Deo implantata.

35. Quod si ea nondum est virtuosa, sed magnis adhuc imbecillitatibus est immersa, *virtutem tamen amat*, mentemque suam cum mente viri sapientis unire desiderat, iniquissime ageret, si eam ob sexus disparitatem è scholâ suâ virtutis vellet excludere. Quin hoc ipso naturali Impulsu Confidentia, qui habetur inter personas diversi sexus, confirmatur, quod minus diffidentia apud eam deprehensurus sit, quam apud reliquos suos virtutis tyrones, adeoq; manu ductio ejus ad virtutem citius scopum suum assecutura sit.

36. Ac cum Vir sapiens in sexu foemineo plures reperiat de postremo ordine, quam quæ ipsi sunt æquales, concludi facile poterit, *quod ordi-*

ordinariè non incipiat amare, sed amorem ejus magis è gratitudine, quam proprio ex affectu proficisci; adeoque in Viro sapiente etiam amoris argumenta longe alia esse debere, quam in homine qui adhuc tyro est invirtute, quique fœminam amat sibi æqualem. Nam si Vir sapiens ejusmodi uteretur amoris argumentis, quæ tyroni condonantur, existimationem suam levissime protuleret. Cæterum ob exempla huc pertinentia nos referimus ad ea quæ suprâ n. 15. & 16. tradidimus.

CAPUT IIX.

DE

AMORE SUI RATIONALI.

SUMMARIUM.

Quid Amor sui rationalis significet? n. 1. Quid sit? n. 2. Homo terminum vitæ suæ non potest prolongare. n. 3. aliæ creaturæ vitâ longiori fruuntur quam homo. n. 4. reliquæ creaturæ vitam suam conservant sine intellectu, per instinctum naturalem sibi inditum, sed eam non decurtant; Homo autem media conservationis suæ intelligit, & tamen vitam suam abbreviat. n. 5. Quibus in rebus consistant media vitam prolongandi n. 6. & quibus rebus vita decurtetur. n. 7. Homo vitam suam abbreviaturus non facile à Deo impeditur. n. 8. Sed vitam secundum naturam conservaturo, Deus eam casu insperato sæpe abruptit. n. 9. Quomodo abruptio termini vitæ cum divina providentia & omnipotentia consistat, n. 10.

Cur

Cur in vita nostra conservanda respiciendus sit Amor proximi, ut aliis hac prolongatione bene sit, n. 11. Amor proximi est fundamentum amoris sui, n. 12. ejusque regula, n. 13. Ut nimirum emendatio animæ potissimum attendatur, n. 14. deinde conservatio vitæ nostræ amori proximicedit, n. 15. etsi amicus meus vitam meam propria vitæ anteponat, n. 16. & mecum disceptet ut vitam meam conservem, n. 17. Hoc unicum est paradoxum, quod ratio humana perspicuè demonstrare non potest, n. 18. An vim vi possimus repellere, n. 19. Septem præsupposita ad decisionem hujus questionis, n. 20. quæ affirmatur, n. 21. si loquimur de vi præfenti, non de minis, n. 22. Quatenus violenta hominis occisio pro opere charitatis venditari queat, n. 23. De aliis questionibus specialibus huc pertinentibus in genere, n. 24. Cur de cura hominis pro anima & corpore in specie & explicite non agatur, Libri de cura corporis, n. 25. 26. 27. Manuductio, quomodo in hac materia, veritates proprio Marte inveniendæ sint, n. 28. illustratur questione, quinam potius sit saluberrimus, n. 29. & ostenditur quomodo inde occasio sumenda sit, saluberrimi cibi explorandi, n. 30. Ad curam corporis pertinent quatuor Virtutes, Temperantia, Mundities, Laboriositas, & Fortitudo, n. 31.

I.

ET si supra docuerimus quod omnes homines actu *alios homines vel creaturas magis ament*, quam seipsos (licet imprudentes stolidè existiment seipsos maxime se amare) Deinde generalis definitio amoris abunde ostenderit, quod *semper aliquid ex-*

extra nos ipsos amari oporteat, nec se ipsum aliquis amare possit; amor tamen rationalis erga homines requirit, ut nostri quoque curam geramus, & hanc curam, cum ex amore rationali fluat, non inepte amorem sui rationalem appellare licet.

2. Is amor in genere nil aliud est, quam *nisi quidam rationalis omnia ea agendi, quibus vitæ terminus à DEO definitus, secundum regulas sane rationis ad hominum, quos rationaliter amamus, utilitatem, non abbrevietur sed conservetur.*

3. Nam Deus, sicut omnibus creaturis, ita & homini certum terminum durationis suæ definit, quem nulla creatura transilire potest, & hac ratione homo hoc cum reliquis creaturis commune habet, quod vitæ terminum à DEO sibi definitum *ne ad momentum quidem prolongare queat.*

4. Quotidiana tamen experientia docet, *creaturas quo ignobiliores sunt, eo diutius vivere, tardiusque corrumpi post mortem, nisi quod cicurata animalia vitam hominis non attingant, etsi valde sit verosimile, homines vel violenta occisione, vel immoderato alimentorum usu, vel insalubri cibo & potu vitam suam potius abbreviare, quam ut secundum naturam longævitatem ferarum bestiarum assequi nequeant, quæ nisi capiantur ab hominibus, vitam hominum facile superare possunt. Adeoque magna hinc differentia est inter hominem & reliquas creaturas, etsi ratio humana sibi relicta non tam verosimi-*

T

simi-

similiter veram causam sciat eruere, parumque norit homines in primordio generis humani, etiam post lapsum vitam reliquarum creaturarum superasse, vel certe longævitate æquasse.

5. Sed & aliud discrimen inter hominem & reliquas creaturas hodie extra controversiam est, quod cæteræ creaturæ instinctum à Deo sibi implantatum sequantur, adeoque etsi media ad conservationem ac durationem suam à DEO ordinariè posita non intelligant, tamen secundum ea media vivant, neque iis abutantur, vel terminum sibi præfixum abbrevient, homo vero ope intellectus sui media naturalia ad vitam suam conservandam facillime & sine subtili speculatione cognoscere, itidemque vitæ suæ terminum cum ex malitiâ tum ex negligentia abbreviare queat.

6. Vitam suam homo conservat, si tali cibo & potu utitur, quibus alimentis sanguis ejus in proportionata circulatione, eaque nec nimis celeri nec nimis tarda moveatur, si extrinsecus corpus suum vestimentis & domicilio ab improporcionado frigore vel calore tuetur, si corpus suum quotidie motu & quiete temperatâ recreat, & proportionata quadam vicissitudine omnia membra in specie oblectat, denique vires facultatesque suas omnes eò confert, ut vitam suam à quacunque vi externa defendat. Nam ista omnia sunt notissimæ Conclusiones, è doctrina primi capitis derivatæ.

7. Ex

7. Ex quo facile intelligitur, quibus rebus *vitam suam abbreviet*, nimirum si singula ea quæ jam notavimus, vel eorum unum saltem negligat, vel contrarium potius agat.

8. Nec homo tamen existimabit, si ea omnia observet, quæ ad vitæ suæ conservationem in naturâ fundata esse deprehendit, *vitam suam tamdiu etiam durare oportere*, quamdiu eam durare secundum regulas naturales consentaneum sit. Neque enim DEUS regulas naturales sibiipso, sed hominibus præscripsit, ac omnes homines per quotidianam experientiam docet, si has regulas data operâ transgrediantur, quod *vitæ suæ abbreviationem sibiipsis debeant*, nec ullam sive in naturâ sive in experientia rationem reperiant, unde verosimiliter sperare possint, Deum vitam humanam conservare velle vi omnipotentiae suæ, extraordinarie, & contra naturam.

9. Ex adverso quotidianana etiam experientia ostendit, quod DEUS hos qui fundamentales naturæ regulas accuratissime hic observarunt, *morte repentina & violenta tollat*, quam exquisitissimo studio ne ad momentum quidem differre possunt: Sive hoc ipso Deus nos velit docere, quod ipse, tanquam Dominus naturæ, non sibi, sed nobis certum terminum, quem observemus, definiverit, ipse vero hunc semper decurtare possit. Sive hoc casu vitæ nostræ terminus non secundum natu-

ralem nostram conjecturam, sed secundum præscientiam divinam supputari debeat; Sive homo iste vitæ suæ decurtationem intermissione amoris rationalis erga alios homines, vel factis irrationalibus contra debitum erga DEUM ipse sibi contraxerit.

10. Et ne ipsi contra hoc debitum peccemus, non amplius speculabimur, *quomodo hoc cum providentia, cumque omnipotentia divina consistere queat, ut homo vitæ suæ terminum decurteret.* Inanis enim est ista speculatio, nec quicquam nobis prodest, cum omnes proprietates divinæ sint incomprehensibiles & ad conservandam animi nostri tranquillitatem sufficiat, si indubitate intelligamus, posse hominem vitam suam decurtare.

11. Hoc potius aliquanto accuratius expendamus, cur in definitione amoris sui rationalis dixerimus, Conservationem vitæ nostræ eo fieri debere, *ut aliis quos rationaliter amamus bene sit.* Nam & Amor sui, uti docuimus, *fluit ex amore proximi, & Amor proximi regula est Amoris sui.*

12. *Primum* enim Amor cum *Universalis* tum præcipue *particularis* exigit, ut vitam nostram conservare studeamus. *Universalis*, quia aliorum hominum auxilio, & vitâ promiscue opus habemus; *Particularis*, quia amor poscit, ut magis quæramus, ut personæ dilectæ bene sit, quam nobis ipsis; cumque sciamus eum quem ama-

amamus magis vivere in nobis, quam in seipso: amorem enomiter violaremus, si in conservatione vitæ nostræ negligentes essemus.

13. Deinde Amor proximi est *Norma amoris sui*, cum si consideremus, quemadmodum is *instruendus* sit, tum si cogitemus, quod Amor sui *amori proximi cedere* debeat.

14. *Priori respectu* Amor proximi nos docet, quod non sufficiat vitam suam conservare quoad sola corporis machina innuitur, sed cum conservationem istam in gratiam amoris proximi institui oporteat, sponte suâ intelligitur, *animam* potissimum ab omni ignorantia & stultitia, item ab omnibus pravis affectibus amorem impredientibus purgandam esse, etsi hi suâ natura tales essent, ut per eosdem vita nostra, non decurtaretur, sed in hisce erroribus atque affectibus, vitam nostram instar bestiarum quam longissime possemus producere.

15. Deinde Amor sui *cedat amori proximi*, quia in descriptione amoris particularis sæpe notavimus, quod is amor nos impellat ut vitam nostram pro persona rationaliter amata, profundamus. Quando igitur omissione eorum, quæ supra n. 6. ad conservationem vitæ nostræ requisivimus, vita personæ amatæ conservari posset, sana ratio ostendit, tum ea nobis omittenda potius esse quam facienda. non videmus tamen, quo casu, omissione eorum, vita proximi conservari queat, exceptis iis quæ

ibidem de defensione vitæ nostræ contra vim externam docuimus.

16. Ac si quis nobis opponat, quod non opus habeam, ut vitæ meæ conservationem vitæ amici postponam, *cum amicus meus magis in me vivat, quam in seipso*, unde sequi videatur, quod me ipsum magis respicere debeam, quam vitam amici. Respondebimus, regulas amoris itidem à me requirere, ut in amico magis vivam quam in meipso, adeoque eius vitam vitæ meæ præferam, & si hoc amore reciproco carerem, me amore amici etiam fore indignum.

27. Replicas; Ita vero sequetur, ut in amore *non unum cor & una anima*, sed *due contradictorie voluntates* deprehendantur, dum alter pro altero mori, & alterius mortem impedire cupit: ita vero amor non amor, certe discordia amor vocabitur.

18. Sed ô quam amicæ contradictiones! ô quam grata discordia! *Hoc vero unicum est paradoxum in Philosophia*, cuius veritas ab omnibus quidem intelligitur, quod rationi non repugnet, nec intellectu tamen eius perspicua ratio deprehenditur, unde id demonstretur;

19. Diximus autem, amorem particularem nos obligare, ut vitam nostram præ amore pro amico profundamus. Nam quod amorem universalem concernit, jam suprà, cum de eo ageremus, satis demonstravimus, neque Humanitatem neque aliam ullam virtutem ad amo-

mo-

morem universalem pertinentem eò sese extendere, ut pro quibuscunque hominibus moriamur. Imo ibidem, cum de Patientia doceremus, diximus quod de ea saltem loquamur patientiâ, quibus acceptas injurias toleramus, de patientia vero erga præsentes ac futuras injurias suo loco sententiam nostram significare velimus. Unde jam non immeritò quæritur, *an non etiam amore rationali obligemur, injurias pericula & contumeliam ab inimicis nostris nobis formidanda, patienter expectare, & pro his quoque vitam profunderere; an verò hasce injurias vi recipi, imò cum occisione adversarii, salvo amore nobis propulsare liceat?*

20. Iam ut hanc quæstionem, ad quam prolixè alias varieque & confuse respondere solent, breviter & ex fundamento decidamus, ex hæcenus demonstratis aliquot saltem *theses & fundamenta* hic repetemus. (1) Omnes homines omnes equidem in specie amare non posse, nec odissè tamen debere. (2) Qui *inimicè nos tractant*, non posse prætere, ut *amori particulari* se amplectamur, quia offensionibus suis abunde demonstrant se non esse virtuosos. (3) *Nec* licere tamen ut *eiusmodi homines odio habeamus*, sed amorem universalem eis exhibendum esse. (4) *Odisse* nil aliud esse quam meditari, quemadmodum alteri pro malo apparenter nobis exhibito ægre faciamus. (5) *defensionem vite nostræ* aliorumque bonorum, non referri posse ad odium,

cum hoc saltem ea intendat, ut alterum detineamus, ne nobis ægre faciat. (6) Quod *banc defensionem* amoris cum particulari tum universali *debeamus*. (7) Quod malitiam vel lapsum alterius *ulisci* equidem nobis non liceat, quia eadem patientia quotidie ab aliis præstanda opus habemus. Sed à nemine prætere tendere possumus, si in mediocri saltem gradu prudentes sumus, ut *vim præsentem manifestam* à nobis patienter sustineat; Unde nec idem à nobis postulari potest,

21. Ex his fundamentis iam ad propositam quæstionem respondemus. *Amorem non requirere, ut vim præsentem, quam hostes nobis minati sunt, patienter sufferamus*, sed quod salvo amore eandem vi opposita, etsi ea cum ipsius adversari interemptione conjuncta sit, repellere queamus.

22. Loquor autem de *vi præsentem imminente*. Nam ob comminationem non opus est medio isto violento, partim quod hac ratione comminationes tanquam iniuriam iam illatam vindicaremus, quod patientiæ universali repugnat, partim quod adversus comminationes aliis cautelis & præparatione, quod deinceps vim vi repellere valeamus, satis muniti sumus.

23. Ac etsi prætendas, plane irrationale esse, ut *violenta hominis occisio pro opere charitatis venditur*; tamen facilis est responsio, quod nun-

nunquam dixerimus violenta occisione occiso amorem exhiberi, sed sufficere eo ipso nec odium ei præberi, dum eius mortem non intendimus, sed hanc ipse sibi contrahit, quodque hæc nostra defensione, tam quibuscunq; hominibus in genere, quam amicis nostris in specie amorem nostrum præstamus.

24. *Quomodo autem vis nobis imminens comparata esse debeat, ut eadem vi repelli, & præsentibus periculis annumerari possit? Item, quenam prius tentanda sint, quam ad hanc extremitatem inimici nostri occidendi deveniamus? & quæ præterea sunt huiusmodi quæstiones, quæ à Moralists vulgo formari & decidi solent, his iam non occupabimur, cum quod ob infinitas ac nimis variantes circumstantias, in genere vix decidi possint, sed cuiusque virtuosi prudentiæ & ameri committenda sint; cum quod *viciosi & quoad virtutem imperfecti* parum proficerent, etsi eas subtilissime decideremus, ipsi vero ob vicia sua vel imperfectionem inepti essent qui hanc decisionem ad praxin deducant, præsertim cum eiusmodi pericula talem hominem timore repentino atque consternatione perculsum in eum statum detrudant, ubi sui ipsius est impotens, sed ab hoc timore, incussa que consternatione regi cogitur. Quæ si in hominem incidant, amorem rationalem animique tranquillitatem iam in aliquanto gradu possiden-*

T 5

tem,

tem, ipse pro mensura amoris sibi impertitâ iam novit, quid sibi his in periculis secundum officium suum agendum sit.

35. Igitur cum Amor sui, per superius annotata, tam in cura *animæ* nostræ, quam in cura *vite & valetudinis* nostræ consistat; de *utroque in specie* iam quidem esset agendum. Sed speramus à prudenti Lectore facilem veniam, si id hic omittamus.

26. Ac *animam* quidem quod attinet, eius perfectio consistit in duabus virtutibus, *Sapientiâ & amore*. De *Sapientiâ* satis in Logica explicavimus. De *Amore* fere omnes paginae Philosophiæ huius moralis loquuntur. Et si quid de mediis eum conservantibus adhuc restat, pars altera de Remediis contra amorem irrationalem abunde exponet.

27. *Vita* vero ac *Valetudinis* conservatio ad *Medicinam* pertinet, eiusq; nobilissima pars est, etsi Medici vulgo magis solliciti sint, quâ ratione morbos maxime sensibiles & periculosos tollant, quam quemadmodum homo valetudinem suam in statu integro conservet, eam magis magisque confortet, morbosque præveniat, quæ tamen omnes homines ratione præditi, inprimis Studiosi & literati, sollicite observare deberent. Sed cum Ars Medica in hoc seculo augmentis maximis sit locupletata; insigni DEI beneficio non desunt libri quidam eruditi, qui perspicuam nec quibus-

cun-

cunque hominibus ratione prædictis difficile manuuctionem præbent. Paucos saltem nominabo, *Tractatum D. Cornelii Bontekoe de hominis Vita, Tractatum, Morbo & Morte*, quem & ipse & auditores mei utiliter hætenus adhibuimus, item Autorem Medicinæ corporis.

28. Quod si hic aliquis se proprio Marte in veritate indaganda velit exercere, ea saltem repetat, quæ Capite primo huius libri de Bono & malo in genere docuimus, eaque ad consuetum sibi cibum & potum, vestitum, domicilium, motum quotidianum &c. applicet, ac deinceps cum tractatu D. Bontekoe, vel alio eius generis libro conferat, & se idoneum esse deprehendet, qui in hac scientia novas veritates subinde proprio Marte inveniat, & ab aliis inventas examinet, atque cognoscat, quantis erroribus fuerit implicatus.

29. E. g. Si quis scire desiderat, *quisnam potus ordinarie saluberrimus sit?* Respondetur è primo capite Ethices nostræ, hunc potum esse saluberrimum, qui sanguinem nostrum in proportionata circulatione retinet, ne is iusto velocius vel tardius moveatur. Iam applicatione facta ad potum nobis usitatum, deprehendimus hunc trium esse generum: *Vinum, Aquam, & Cerevisiam*. Vinum calefacit, adeoque circulationem sanguinis nimis reddit velocem, vel phlegma generat, si dulce est

est, & circulationem sanguinis nimis tardam efficit, vel tartarum in se continet, & minutas tartari particulas in sanguinem propellit, quæ venas & fibras corrodunt, & dispositione sua circulationem sanguinis valde impediunt, atque arthritidem similesque morbos inducunt. *Cerevisia* similes habet effectus. aut enim calefacit, aut frigus operatur; Plerumque autem phlegma generat, sic ut vinum plerumque calefacit, id quod in *cerevisiæ* usu sudor mucosus, in vini usu calor per omnia membra sese diffundens testatur. Adde quod uterque potus ita comparatus est, ut acredine vel suavi sapore sitim provocent, & linguam ita titillent, ut præ voluptate plus inde bibamus, quam natura postulat. Sed *Aqua* ordinarie nec calida est, nec frigida; ac sanguinem in proportionatâ circulatione conservat, nec dulcis est nec acris, ut sitim nobis excitare valeat, aut plus bibere permittat, quam natura exposcit. Iam ipse fac conclusum, quisnam inter triplicem hunc potum ordinarie, & homini sano. sit saluberrimus. Sed attende ut secundum regulas sanæ rationis, nec secundum affectum tuum concludas.

30. Imo ut intelligas quemadmodum inventâ veritate plures subinde veritates emergant, diligenter considerabis *aquam* in comparatione vini & *cerevisiæ*, esse potum cui mi-

minimum inest saporis, iam si hanc observationem cum capite primo conferes, ibique deprehendes ea quæ in sensoriis minimam sensibilitatem operantur, optima esse, magnam jam veritatum novarum multitudinem circa *cibos salubres* invenisti, si eadem ratione applicationem facies, cibos *minus sapidos ordinarie esse saluberrimos*, contrà acidos, quæq; homo sanus nec delicatus cum nausea quadam abhorret, insaluberrimos. &c.

31. Quod sit tandem, ordinis causa, ut in amore universali & particulari fecimus, etiam in *Amore Sui* distinctas observationes huc pertinentes certis virtutum nominibus insignire velis; Debitum circa cibum & potum posses appellare *Temperantiam*; id quod in vestitu & domicilio versatur, *Munditiem*; quod motum membrorum externorum intendit, *La-boriositatem*, denique quod corpus defendit, *Fortitudinem*. Sed ad praxin potius harum virtutum enitere, quam ut circa earum appellationes aut definitiones digladiaris.

CA-

CAPUT IX.

DE

NECESSITATE AMORIS RA-
TIONALIS IN QUATUOR COM-
MUNIBUS SOCIETATIBUS
GENERIS HUMANI.

SUMMARIUM.

Connexio, n. 1. In Societate Conjugali, item in societa-
te paterna, herili & civili n. 2. Amor non admo-
dum videtur necessarius, cum ibi mandatis & co-
actione agatur. n. 3. Tamen omnis societas est
unio animorum sicut in Amore. n. 4. Nulla so-
cietas vacare potest Amore, uti vacare potest vi
& mandato. n. 5. Mandatum in societatibus sal-
tem famulatur Amori. n. 6. nec aequè singulis so-
cietatibus conjunctum est. n. 7. prout societates
vel è naturali impulsu ortæ sunt, vel è defectu
amoris n. 8. Societas conjugalis & paterna non sem-
per summa aliqua necessitate opus habent man-
dato. n. 9. Societas herilis amore universali com-
tenta est, potest tamen is amor excrefcere in a-
morem particularem. n. 10. Sed in Societate ci-
vili amor particularis inter Magistratum & sub-
ditos non est sperandus. n. 11. Quod si nec amor
universalis deprehenditur, plerumque culpa est
penes Magistratum, & ita in reliquis tribus socie-
tatibus penes eos qui ibi præcipiendi potestatem
habent. n. 12. Societas conjugalis est omnium na-
turalissima. n. 13. In quâ necesse est, ut amor par-
ticularis æqualis inveniatur. n. 14. Ante eius con-
summationem in prævia sollicita officiositate sum-
ma opus est cautione. n. 15. nec negligenda Bene-
ficen-

ficentia n. 16. Post consummationem matrimonii communio omnium actionum, & bonorum locum inveniatur. n. 17. Implacabili odio inter conjuges exorto rationi consentaneum est, ut separentur. n. 18. De Polygamia & de communione Uxorum. n. 19. Societas Paterna prædita sit amore rationali inæquali. n. 20. is amor postmodum in amorem æqualem mutetur. n. 21. Societas Herilis utrobique omnes virtutes amoris universalis contineat. n. 22. Quando is possit converti in amorem particularem? n. 23. Cujusmodi amor esse debeat in Societate Civili? n. 24.

I.

HAstenus *de Amore* egimus, quemadmodum is secundum ductum rationis excitetur, & plenariam unionem duorum animorum, cuiuscunque status aut sexus intendat. Adeoque in doctrina de Amore nil amplius reliquum est, nisi ut videamus, quemadmodum is amor in *quatuor humanis Societatibus* comparatus esse debeat, quæ inde Societates naturales appellantur, quia omnibus gentibus sunt communes, & nemo est, qui non in earum una, si non in omnibus vivat.

2. Suntque Societas (1) *inter maritum & uxorem.* (2) *inter parentes & liberos.* (3) *inter herum & servum.* (4) *inter magistratum & subditos.* De quarum societatum constitutione & quodnam secundum regulas iusticiæ cuiusque personæ sub societate aliqua viventis
offi.

officium sit, prolixè non agemus, quia hoc alibi præstitimus, plura etiam vulgo nota sunt, quæ ad explicationem iuris Naturæ potius quam ad Ethicam pertinent, sed quodnam amoris in his societatibus officium sit, quisque effectus dispiciemus.

3. Enimvero si has societates conjunctim obiter intuemur, videtur equidem *in illis Amor non magnopere curari*. Nam hæ societares singulæ in genere humano ita comparatæ sunt, ut alter potestatem gerat *alteri præcipiendi*, & alter alteri *morem gerere* debeat. *Ubi autem mandatum locum habet, ibi locum etiam habet coactio. Ubi coactio, ibi nullus amor*. Et consequenter, cum supra docuerimus, coactionem differentiam constituere inter Iusticiam & Amorem, videntur hæ quatuor societates *iusticiam* quidem pati posse, non vero *Amorem*.

4. Contra si vicissim consideramus, nihilominus de *Amore conjugali*, de *Amore parentum erga liberos* &c. omnes loqui & scribere; imo si expendimus, omnem *societatem humanam in unionem duorum animorum* ad certum finem consistere, videmus *omnes etiam societates* natura sua *Amorem*, quæ ipsa est animorum conjunctio, intendere.

5. Et ita cito deprehendimus *societatem nullam absque Amore*, commode tamen *absque mandato ac coactione* esse posse; *mandatum vero*

ro & coactionem per accidens saltem in humanas societates irrepsisse, quatenus nimirum certi homines in his societatibus viventes vel ex imperfectione, vel ex malitia ea quæ ad scopum cuiusque societatis faciunt, ultro facere cessant; imo his reluctantur.

6. Unde porro sequitur *Amorem non propter coactionem* in dictis quatuor societatibus adesse debere, sed *Amorem* in singulis oportere quasi *imperium tenere*, mandatum vero & *coactionem ei famulari*, non quidem ut amor vi & mandato excitetur, quod est impossibile, sed ut amor adversus odium eiusque offensiones defendatur. Et hac ratione mandatum atq; coactio in his societatibus necessario desinit, certe non adhibetur, cum homines in his societatibus viventes Amori suâ sponte locum concedunt.

7. Cæterum etsi *mandatum seu coactio*, ad nullam ex quatuor hisce societatibus pertineat, si eorum finis absolute consideretur; tamen id *alii societati magis, alii minus* adhæret, adeoque non inepte dici poterit, uti *amor est de Essentia omnium societatum*, ita ex adverso *coactionem per accidens* in aliquas societates irrepsisse, quarundam vero *quasi partem aliquam* constituere.

8. Nimirum si dictæ quatuor societates parum inter se conferantur, animadvertemus, *harum duas* in humano genere vigere posse, etsi omnes homines essent virtuosissimi, *seque mutuo amarent*, etsi bona omnia secundum leges amoris rationalis essent communia, omnesque homines in mundo abunde honorum possiderent,

U

ita

ita ut nec pauperes essent nec divites. *Reliquæ* due ortæ sunt è defectu amoris & è dominio inde introducto, & ex abundantia & egestate inde secutâ, partim etiam ob metum malitiæ aliorum hominum tam in societate quam extra societatem viventium formatæ.

9. *Societas coniugalis* & consequenter etiam *societas Paterna* est virtutis amantium & vitiosorum, pauperum & divitum. Ac etsi utraque ad substantiam suam nec divitias nec privatum dominium præsupponat, tamen si scopum suum vere attingere velint, opus habent virtute atque amore. Ac si amor reperitur, non admodum usurpatur *imperium mariti*, nec *mandatum parentum*; Sed vel uterque ultro debitum suum agit, vel monitum sufficit, quod coactione imperante non opus habet. Et in his societatibus amor rationalis facillime potest oriri, cum homo ad eundem instinctu interno universalis, non verò externa aliqua necessitate iuvitetur:

10. Rursus non daretur *Societas Herilis*, si secundum amorem omnia essent communia, & sublatum discrimen inter pauperes & divites. *Societas vero Civilis* non esset exorta, nisi cœptum fuisset homines amore vacuos timere, & contra eorum odium quæsitâ defensio. In *societate herili* amor fereprehenditur in *exiguo gradu*, cum in eâ tam herus quam servus privarum quisque commodum potius intendat, quam ut alteri bene sit, & scopus heri talis sit,
ut

ut sine præscripto atque mandato juxta quod
neceſſe eſt ſervum actiones ſuas inſtituere, ob-
tineri nequeat. Oportet tamen *amorem ſaltem
universalem utrobique obſervari*. nec amor parti-
cularis huic ſocietati repugnat; Imo *ubi is in hac
ſocietate deprehenditur*, vis imperans & privatæ
utilitatis ſtudium ceſſat, & in amorem frater-
num convertitur.

11. Sed *Societas civilis vi atque imperio minus
carere poteſt* & amorem particularem inter Ma-
giſtratum & ſubditos difficilius obtinere ſolet
ſed contentam eam eſſe oportet, *dummodo a-
mor univerſalis ſtabiliatur*, cum diffidentia er-
ga alios homines huius ſocietatis origo ſit, &
in eius inſtitutione plerumque ejusmodi con-
ditiones alter alteri præſcribere ſoleat, quæ
inſignem diffidentiam inter ipſas has perſonas
qui hanc ſocietatem amplectuntur, arguunt.
Adde quod ob numerum perſonarum ex qui-
bus hæc ſocietas conficitur, *impoſſibile ſit*, ut
*inter animos Magiſtratus & ſubditorum plenaria
æqualitas & conſequenter etiam amor particu-
laris ſperari poſſit*.

12. In duabus tamen ultimis ſocietatibus hi
penes quos eſt imperium operam dent, *ut ſer-
vi & ſubditi, quantum ejus fieri poteſt, ad amorem
particularem magis magisque aptentur*. Et ſi in
his ſocietatibus ne virtutes quidem amoris
universalis obſervantur, *culpa plerumque eſt penes
eos qui alios prudentiâ antecellere deberent, n. e.
qui in eâ ſocietate imperant*. Idem etiam de ſo-

cietate *conjugali*, & *paterna* dicendum est, nisi pars correlata aperte eos excuset, ut cum uxores, liberi, servi & subditi disciplinam omnem, monitaque omnia malitiosè repudiant pedibusque conculcant.

13. Postquam igitur de necessitate amoris rationalis in quatuor communibus societatibus humanis in genere locuti sumus, paucis etiam *singulas societates* contemplabimur, quatenus amori cum eis est negotium. *Societas conjugalis* ideo omnium *naturalissima* est, quia instinctui & affectui naturali utriusvis sexus a DEO implantato satisfacere studet. Non intelligo pruritum venereum proclivem ad copulam carnalem, sed inclinationem rationalem duo corda arctissime & perpetuo secum uniendi, & casta conjunctione liberos procreandi, ac in liberis mutuam amorem suum veluti concentrandi vel rectius amplificandi.

14. Itaque *in societate conjugali* nil nisi *rationalis quidam Amor particularis equalis imperium teneat*, nunquam terminandus, quia leges civiles separationem prohibent, unde dictamen rectæ rationis postulat, ut personæ conjugum unituræ *circumspectione summa in electione* utantur, quia in reliquis amicitiae & amoris generibus si quis in electione aberravit, semper vel plerumque saltem erroremendari potest, ita ut alter ab altero rursus separetur, eaque separatione amorem particularem tollat.

15. Quare manifestum est, si nunquam in aliquo genere amoris particularis, certe in societate conjugali necessum esse, ut *sollicita-officiositas* supra explicata observetur, multæque ac variæ cum persona, cujus ambimus, matrimonium, conversationes habeantur, ut accurate examinemus an animus eius, quem nobis proposuimus, virtutis amans, nostroque similis sit, & an sincere amemur, an ex libidine, vel privata utilitate, aliove modo irrationali. Unde porro sequitur, hæc conjugia non posse censeris rationalia, si personæ non sunt virtuosæ nec virtutis amantes, si consensum conjugalem alienis oculis & auribus committunt, si in conjugio ineundo omnis vel potissimus habetur respectus pecuniæ, formæ vel promotionis, item si post unam alteramque conversationem illico pactum ineunt, nisi forte hoc casu duo animi eorum quorum uterque virtutis studiosissimus & valde candidus est, juxta manuductionem supra à nobis traditam conveniant.

16. Deinde in societate conjugali, propter universalem hominum statum imperfectum, plenaria ac indissolubilis conjunctio tamdiu differenda esset, donec utriusque animus firmiora prioribus argumenta *Beneficentia confidentis* præstiterint, cum sæpius contingat ut qui argumenta officiositatis integre præstiterunt, nos derelinquant & inæqualitatem suam prodant, cum usq; ad beneficentiam pervene-

venerunt. Fortasse etiam majores nostri huc respexerunt, consuetudine introducta, ut post publicam desponsatio. em, ante plenariam consummationem conjugii sponsus cum sponsa aliquandiu conversetur, ut exorta interim capitali inimicia rursus separari queant.

17. Sed jam consummato conjugio non est dubium, solam hanc conjugalem societatem esse vere rationalem, in qua non solum *bona omnia sunt communia*, sed & utrobique *amica libertas & mutua communicio omnium actionum* animadvertitur. Hoc pacto autem neque vi neque imperio mariti opus est, utpote pro uxoribus stolidis & valde imperfectis introducto. Sed quemadmodum uxor marito in rebus virili curæ commissis non obloquitur, sed ex amore eum in hisce quantum potest, adjuvat, ita maritus uxori in rebus æconomicis, quas non intelligit, eandem libertatem concedit, eamque adjuvat: quantum ipsi per decorum a nationibus introductum licet. Utrobique vero sine suspitione & Zelotypia libertatem sibi concedunt cum honestis hominibus utriusvis sexus conversandi, cum uterque certus sit de virtute alterius, & è regulis rectæ rationis cognoscat Zelotypiam atque diffidentiam solius esse amoris irrationalis.

18. Quod si præter opinionem alteruter, vel uterque in electione sese præcipitaverint, & si jam consummato matrimonio ob nimiam disparitatem ac manifestam imprudentiam alterius conjugis, *disidia* oriantur, quæ ob *pertinaciam partis irrationalis tolli vel componi nequeant*; pater eam sententiam eruditorum in regulis sanæ rationis omnino fundatam esse, qui contendunt, *divortium hoc casu concedendum esse*. Neque enim homini rationali ulla major potest accidere calamitas, quam si cogatur cum homine irrationali in ætissima conjunctione ac societate perdurare, & cum eo rem veneream exercere. Imo plusquam bestiale est, si homines discordes & plane contrarii nullam inter se aliam communionem colant, quam quæ extinctionem mutuae libidi-

bidinis intendit. Deinde nulla esset proportio inter delictum & pœnam, si error hominis alicujus, qui in eligendo thori consorte magis ex infirmitate, quam ex insigni aliqua malitia se præcipitavit, tanto animi cruciatu puniretur.

19. Cæterum quæ secundum ductum naturæ in societate conjugali restant observanda, jam alibi fusius explicavimus, simulque decidimus: An naturæ repugnet, nec ne *Polygamia, vel Uxorum communio*? Quo brevitatæ causâ nos referimus, nec necessarium putamus theses nostras huc transferendo repetere.

20. *Societas Paterna* secundum naturam respicit *amorem rationalem inæqualem*, ut supra eum definivimus, in quo parentes tenentur amorem suum ita erga liberos exercere, ut hi, quamdiu in imperfectione hærent, reverentiam parentibus præbeant, & cum exemplis, tum monitis & institutis quotidianis parentum ex imperfectione emergant. Quare etiam parentes obligantur, ut ante omnia de liberorum emendatione cogitent, *nec ullum aliud debitum, ullamve amicitiam huic obligationi præferant*, quantumvis nil committant contra rectam rationem, si hanc liberorum educationem aliis commendent, modo emendationem liberorum hac ratione æque, vel melius quam per se ipsos expediri posse intelligant.

21. Hoc scopo jam plene obtento, liberisque ad affectiones rationales parentibus ex æquo respondentes perductis; a ratione nequaquam abhorret, ut deinceps *inter parentes & liberos amor tam æqualis* oriatur, qualis unquam esse potest duorum amicorum intima familiaritate junctorum. Supra enim jam docuimus, quod omnis amor rationalis idemque inæqualis eo eniti debeat, ut in amorem æqualem convertatur.

22. *Societas Herilis*, si rationalis esse debet, utrinque talis sit, ut neuter alterum contemnat, vel ulla ratione ladat, sed alter alteri mutuam *modestiam ac mansuetudinem* exhibeat, & id quod alter alteri initio hujus societatis

cie-

cietatis *promisit*, firmissime præsent, deinde omnia exquisitissima *humanitatis* officia sibi mutuo prebeant, atque offensiones ex infirmitate humana aliquando obrepentes *patienter* tolerant; alias enim dici non posset inter herum & servum *amorem universalem* inveniri, quem per superiores hypothèses semper in hac societate deprehendi oportet.

23. Iam si uterque & Herus & Servus tam felices sunt, ut deprehendant, quod eorum animi ex æquo sibi respondeant, & utrinque ad virtutem aspirant, necesse est ut deinceps *propiori conjunctione in statum amoris rationalis particularis* se transferre conentur. Id vero aliter non fit, nisi ut præter officia humanitatis per operosa vel pretiosa *beneficia* desiderium suum reciproce sibi aperiant. Unde in apico est quod *servus* (imo *vilissimum mancipium*) idoneus sit, qui hero suo infinita *beneficia exhibeat*, id quod Seneca in libris suis de beneficiis prolixè persecutus est, & dubia hic occurrentia solide eruditeque enodavit.

24. Denique quod *Civilem societatem* attinet, itidem regulæ *amoris universalis* testantur, Rempublicam illam rationalem esse non posse, ubi Princeps subditis, & hi vicissim Principi officia *Humilitatis, Veracitatis, Modestiae, Mansuetudinis & Patientie* recusant, unde necessario consequitur, quod *Princeps sapiens* semper Subditorum suorum *ευδαιμονίαν* atque emolumentum querere debeat, *Subditi* vero vicissim elaborent, ut Principi onus imperandi spontanea submissione atque auxilio, absque diffidentia, invidia, & tergiversatione sublevent; Cumque non facile Respublica aliqua reperitur, in qua non contineantur tria subditorum genera, *Nobiles* nimirum, *Urbani*, & *Rustici*, eam societatem civilem miserrimam ac valde irrationalem esse oporteat, in qua Nobiles Urbanos & Rusticos, vel utrique Nobilitatem opprimere ac alter alteri incommodare cogitant.

FINIS.

AB = 33 $\frac{27}{h/15}$
s

Fc 524

Ch.
Univ.
Mora
Quid v

B.I.G.

Farbkarte #13

CHRISTIANI THOMASII,
Jcti, Regiæ Majest. Borussia Consiliarii,
in Univers. Fridericiana P. P. dictæque Univ.
& Facult. ibidem Juridicæ
Senioris,
INTRODUCTIO
IN
PHILOSOPHIAM
MORALEM,

Sive
DE
A R T E
RATIONALITER ET VIRTUOSE
AMANDI,
tanquam unicâ viâ ad vitam
beatam, elegantem ac tranquillam
pervenienti.

CUM PRÆFATIONE,
In quâ inter alia Autor colloquiorum curioso-
rum menstruorum amicè monetur atque oratur, ne de re-
bus captum suum transcendentibus judicet, sed Auto-
rem tandem missum faciat.

EDITIO NOVISSIMA
auctior & correctior.

HALÆ MADERBURGICÆ,
Prostat venalis in Officina Libraria RENGIERIANA:
1706.

